İZMİR BAKIRÇAY ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU A.B.D.

İDARİ İŞLEMDEN KAYNAKLANAN MANEVİ TAZMİNAT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tayfun MACİT

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Serkan ÇINARLI

Şubat 2021

İDARİ İŞLEMDEN KAYNAKLANAN MANEVİ TAZMİNAT

Yüksek Lisans Tezi

Tayfun MACİT İzmir 2021

İDARİ İŞLEMDEN KAYNAKLANAN MANEVİ TAZMİNAT

Tayfun MACİT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kamu Hukuku Anabilim Dalı
Danışman: Prof. Dr. Serkan ÇINARLI

İzmir
İzmir Bakırçay Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Şubat 2021

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

İzmir Bakırçay Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim dalında öğrenim görmekte olan Tayfun Macit'in "İDARİ İŞLEMDEN KAYNAKLANAN MANEVİ TAZMİNAT " başlıklı tezi .../.../20.. tarihinde aşağıdaki jüri tarafından değerlendirilerek "İzmir Bakırçay Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği"nin ilgili maddeleri uyarınca, Anabilim dalında Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri	**Unvanı Adı Soyadı**	**İmza**
Üye (Tez Danışmanı)		
Üye		
Üye		
Üye		
Üye		

.....

(Unvanı, Adı ve SOYADI)

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ÖZET

İDARİ İŞLEMDEN KAYNAKLANAN MANEVİ TAZMİNAT

Tayfun MACİT

Kamu Hukuku Anabilim Dalı

İzmir Bakırçay Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Şubat 2021

Danışman: Prof. Dr. Serkan ÇINARLI

Kamu gücünü arkasına alan idarenin, faaliyetleriyle ilgili olarak tesis ettiği işlemlerin hukuka uygun olması gerekmektedir. Hukuka aykırı işlem tesis ettiği takdirde idarenin sorumluluğu doğmuş olacaktır. Hukuk devletinde birey idarenin hukuka aykırı işlemine karşı koruma altında olması hukuk devleti ilkesinin gereğidir. İdare tesis ettiği hukuka aykırı işlem nedeniyle doğacak manevi zararları gidermekle yükümlüdür. Zarar görenler idarenin hukuka aykırı işleminin neticesi bir zararlarının doğup doğmadığını, idarenin doğan zararı tazmin ile yükümlü bulunup bulunmadığını, idari yargıda açabilecekleri tazminat davası sonucu tespit edebileceklerdir. Bu açıdan idari yargıda, manevi tazminat davalarının, bir yandan idarenin hukuka uygunluğunun denetlenmesinin diğer yandan ise zarar görenin zararının karşılanması açısından önemli bir araç olduğu söylenebilir.

Anahtar Sözcükler: 1; İdari işlem 2; Sorumluluk 3; Manevi zarar 4; Tazminat

ABSTRACT

NON-PECUNIARY DAMAGES ARISING FROM AN ADMINISTRATIVE DECISION

Tayfun MACİT

Department of Public Law

Izmir Bakırçay University, Graduate Education Institute, February 2021

Advisor: Prof. Dr. Serkan ÇINARLI

The transactions established by the administration, which takes the public force behind, in relation to its activities, must be in accordance with the law. The administrative obligation will arise if it establishes an illegal transaction. The protection of the individual against the illegal transaction of the administration is a requirement of the rule of law. The administration is obliged to eliminate the non-pecuniary damages that may arise due to the illegal transaction it has established. Those who suffer damage can determine whether they have a loss as a result of the illegal transaction of the administration, through an action for compensation in the administrative jurisdiction. Besides, they can determine the liability of the administration to indemnify the resulting damage. In this respect, it can be said that in the administrative jurisdiction, non-pecuniary damages cases are an essential tool in terms of controlling the legality of the administration on the one hand and compensating the damage of the person on the other.

Keywords: 1; Administrative transaction 2; Obligation 3; Non-pecuniary damage 4; Compensation

TEŞEKKÜR

Bu çalışma, iki değerli bilim insanının yönlendirmeleri neticesi hayat bulmuştur. Yıllarca takip ettiğim, kendisi de bir akademisyen olan, yazılarında ve seminerlerinde öğrencilerine topluma fayda üretmeyi ve bunun için en uygun alan olan akademik çalışmaları tavsiye eden merhum hocam Prof. Dr. Mahmud Esad Coşan'ı rahmet ve minnetle anıyorum. Beni gün geçtikçe değişen ve gelişen bir hukuk dalı olan idare hukukuna ve özellikle bu çalışmaya yönlendiren, değerli bilgilerini benimle paylaşan danışman hocam Prof. Dr. Serkan Çınarlı'ya minnet ve şükranlarımı sunuyorum.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın İzmir Bakırçay Üniversitesi tarafından kullanılan Turnitin bilimsel intihal tespit programıyla tarandığını ve hiçbir şekilde "intihal içermediğini" beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

.....

(İmza)

Tayfun MACİT

(Öğrencinin Adı ve SOYADI)

İÇİNDEKİLER

BAŞLIK SAYFASI ..... **i**
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI ..... **ii**
ÖZET ..... **iii**
ABSTRACT ..... Error! Bookmark not defined.
TEŞEKKÜR ..... **v**
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ ..... **vi**
İÇİNDEKİLER ..... **vii**
KISALTMALAR DİZİNİ ..... **xi**
1.GİRİŞ **1**
2. İDARİ İŞLEMİN TANIMI, ÖZELLİKLERİ, ÇEŞİTLERİ VE UNSURLARI ... **3**
2.1. İdari İşlemin Tanımı **3**
2.2. İdare İşlemin Özellkileri **7**
2.2.1. İdari makamlar tarafından yapılması **7**
2.2.2. Tek yanlı olması **8**
2.2.3. İcrai olması **10**
2.2.4. Kamu gücüne dayanması **13**
2.2.5. Resen icra edilebilir olması **13**
2.2.6. Hukuki sonuç doğurması **15**
2.2.7. Hukuka uygunluk karinesinden yararlanması **15**
2.3. İdari İşlem Çeşitleri **17**
2.3.1. Maddi açıdan idari işlemler **17**
2.3.1.1. *Düzenleyici işlemler* **19**
2.3.1.2. *Bireysel işlemler* **21**
2.3.2. Açıklanan iradenin şekli bakımından idari işlemler **24**
2.3.2.1. *İdarenin sarih işlemleri* **24**
2.3.2.2. *İdarenin zımni işlemleri* **24**
2.3.3. Doğuracağı hukuki sonuçlar bakımından idari işlemler **26**
2.3.3.1. *Yapıcı idari işlemler* **26**
2.3.3.2. *Belirleyici idari işlemler* **27**
2.3.4. İrade açıklayanların sayısı bakımından idari işlemler **27**
2.3.4.1. *Basit idari işlemler* **28**
2.3.4.2. *Kollektif idari işlemler* **28**
2.3.4.3. *Karma idari işlemler* **29**

2.3.5. Muhatapları üzerindeki etkileri bakımından idari işlemler 29
2.3.5.1. *Yararlandırıcı idari işlemler* 30
2.3.5.2. *Yükümlendirici idari işlemler* 30
2.3.6. İsteğe bağlı olup olmaması bakımından idari işlemler 30
2.3.6.1. *İsteğe bağlı olmayan idari işlemler* 31
2.3.6.2. *İsteğe bağlı olan idari işlemler* 31
2.4. İdari İşlemlerin Unsurları 31
2.4.1. İdari işlemin yetki unsuru 32
2.4.1.1. *Kişi yönünden etki* 33
2.4.1.2. *Konu yönünden etki* 34
2.4.1.3. *Yer yönünden etki* 35
2.4.1.4. *Zaman yönünden etki* 35
2.4.2. İdari işlemin şekil unsuru 36
2.4.3. İdari işlemin sebep unsuru 38
2.4.4. İdari işlemin konu unsuru 41
2.4.5. İdari işlemin amaç unsuru 45
3. İYUK 12.MADDE DÜZENLEMESİ 50
3.1. İdari İşlemler Nedeniyle Doğrudan Açılabilecek Tam Yargı Davaları 51
3.2. İptal Davasıyla Birlikte Açılacak Tam Yargı Davaları 52
3.3. İptal Davasının Sonuçlanması Üzerine Açılacak Tam Yargı Davaları 54
3.4. İdari İşlemlerin Uygulanmasında Doğan Zararlara Karşı Açılacak Tam Yargı Davaları 55
4. TAZMİNAT KAVRAMI, MANEVİ TAZMİNATIN TANIMI, AMACI, HUKUKİ NİTELİĞİ VE İŞLEVLERİ 58
4.1. Genel Olarak Tazminat Kavramı 58
4.2. Manevi Tazminat Kavramı, Amacı ve Yasal Dayanakları 59
4.2.1. Manevi tazminat ve amacı 59
4.2.2. Manevi tazminatın yasal dayanakları 60
4.3. Manevi Tazminatın Hukuki Niteliği ve İşlevleri 61
4.3.1. Manevi tazminatın ceza işlevi 62
4.3.2. Manevi tazminatın telafi işlevi 66
4.3.3. Manevi tazminatın tatmin işlevi 69
5. MANEVİ TAZMİNATIN ŞARTLARI 73
5.1. İdarenin Bir İşleminin Bulunması 73
5.2. Manevi Bir Zararın Doğması 74

5.2.1. Ortada bir manevi zarar olmalıdır 76
5.2.2. Manevi zarar gerçekleşmiş olmalıdır 77
5.2.3. Manevi zarar kesin olmalıdır 78
5.2.4. Manevi zarar hukuken korunan bir menfaate yönelik olmalıdır 79
5.2.5. Manevi zarar parayla ölçülebilir nitelikte olmalıdır 79
5.3. İdarenin Sorumluluğu 81
5.3.1. İdarenin kusurlu sorumluluğu 82
5.3.1.1. *Hizmet kusurunun tanımı* 82
5.3.1.2. *Hizmet kusuru sayılan durumlar* 83
5.3.2. İdarenin kusursuz sorumluluğu 87
5.3.2.1. *Genel olarak idarenin kusursuz sorumluluğu* 87
5.3.2.2. *İdari işlemlerden doğan kusursuz sorumluluk halleri* 90
5.4. İlliyet Bağı 90
5.4.1. İlliyet bağı kavramı vr uygun illiyet bağı 91
5.4.2. İlliyet bağını etkileyen haller 93
5.4.2.1. *Mücbir sebep* 94
5.4.2.2. *Beklenmeyen hal* 98
5.4.2.3. *Zarar görenin davranışı* 99
5.4.2.4. *Üçüncü kişinin davranışı* 102
6. MANEVİ TAZMİNATIN DOĞRUDAN OLAYLAR VE MANEVİ TAZMİNAT İSTEYEBİLECEK KİŞİLER 105
6.1. Ölüm Halinde Manevi Tazminat ve Tazminat Talep Edebilecek Kişiler 105
6.1.1. Ölenin anne ve babasının manevi tazminat talebi 106
6.1.2. Ölenin eşinin, çocuklarının ve kardeşlerinin manevi tazminat talebi 107
6.1.3. Ölenin nişanlısının manevi tazminat talebi 108
6.1.4. Ölenle nikahsız olarak karı-koca hayatı yaşayanların manevi tazminat talebi 109
6.1.5. Üvey babasının ve üvey annenin manevi tazminat talebi 110
6.1.6. Ceninin manevi tazminat talebi 110
6.1.7. Ölenin diğer akrabalarının ve akraba olmayan yakınlarının manevi tazminat talebi 111
6.2. Cismani Zarar Halinde Manevi Tazminat ve Tazminat Talep Edebilecek Kişiler 112
6.3. Kişilik Hakkının Zedelenmesi Halinde Manevi Tazminat ve Tazminat Talep Edebilecek Kişiler 114
6.3.1. Kişilik hakkı ihlali ve türleri 115

6.3.1.1. *Şeref ve haysiyet hakkının ihlali* 115
6.3.1.2. *Mesleki ve ticari onur ve saygınlığın ihlali* 117
6.3.1.3. *Kişinin gizlilik alanının ihlali* 118
6.3.1.4. *Basın yoluyla kişilik haklarının ihlali* 119
6.3.1.5. *Maddi eşyanın zarra uğraması halinde kişilik hakkının ihlali* 120
6.3.2. Kişilik haklarının ihlalinde hizmet kusuru 121
6.3.3. Kişilik hakkının ihlali halinde tazminat talep edebilecek kişiler 122
6.4. Yargı Kararlarının Uygulanmaması Nedeniyle Manevi Tazminat 123
7. MANEVİ ZARARIN TESPİTİ, HESAPLANMASI VE TAZMİNİ 125
7.1. Manevi Tazminatın Tespitine İlişkin İlkeler 125
7.1.1. Taleple bağlılık ilkesi ve manevi tazminatın bölünmezliği 125
7.1.2. Nakden tazmin ilkesi 128
7.1.3. İdarenin sorumlu olduğundan fazlasına mahkum edilememesi 130
7.1.4. Gerçek zararın tazmini ilkesi 130
7.1.5. Zarar miktarının açıkca belirtilmesi ilkesi 131
7.2. Manevi Tazminatın Hesaplanması 132
7.2.1. Tazminat miktarının belirlenmesine etki eden unsurlar 132
7.2.1.1. *Uğranılan manevi zararın objektif ağırlığı* 133
7.2.1.2. *Zarar görene ilişkin etkenler* 134
7.2.1.3. *Zarar verene ilişkin etkenler* 136
7.2.2. Tam tazmin ilkesi 137
7.2.3. Zararın hesaplanması 137
7.2.4. Manevi tazminat miktarının azlığı sorunu 138
7.3. Manevi Tazminat ve Faiz 139
7.4. Manevi Tazminat Kararlarının İnfazı 142
7.5. Manevi Tazminat ile İlgili Diğer Hususlar 143
7.5.1. Manevi tazminatın mirasçılara intikali 143
7.5.2. Temlik 145
7.5.3. Haciz 146
7.5.4. Rücu 146
8. SONUÇ 148
KAYNAKÇA 153
ÖZGEÇMİŞ 166

KISALTMALAR DİZİNİ

İYUK	: İdari Yargılama Usulü Kanunu
AYİM	: Askeri Yüksek İdare Mahkemesi
TBK	: Türk Borçlar Kanunu
TMK	: Türk Medeni Kanunu
DİBK	: Danıştay İçtihadı Birleştirme Kurulu
İİK	: İcra ve İflas Kanunu
DMK	: Devlet Memurları Kanunu

1.GİRİŞ

İdarenin faaliyet gösterdiği alan, dünya düzeninin değişmesi, teknolojinin ilerlemesi, dijitalleşmenin artması ve bunların sonucunda yeni ihtiyaçların doğması ile birlikte gün geçtikçe genişlemektedir. Kamu gücü ile donatılan idarenin faaliyetleri tek taraflı aldığı kararlar sonucu tesis ettiği işlemler ile yürütülmektedir. Bir hukuk devletinde idarenin hukuka uygun işlemler tesis etmesi gerekir.

İdarenin hukuka aykırı işlemlerine karşı, bireyin korunması hukuk devleti ilkesinin gereğidir. Hukuka aykırı işlem neticesi bir zararın meydana gelip gelmediği, idarenin meydana gelen zararı tazmin ile yükümlü bulunup bulunmadığı, idari yargıda ikame edilecek dava sonucu tespit edilecektir. Hukuka aykırı işlemlerde bulunduğu takdirde idarenin sorumluğu doğar. Hukuki anlamda sorumluluk bir kişinin hukuka aykırı fiilinin başkası hakkında ki zararlı neticesi nedeniyle hesap vermeye mecbur olmasıdır[1].

Anayasa'nın 125. maddesinin son fıkrasında 'İdare kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür' denilmek suretiyle idarenin sorumluluğu düzenlemiştir. İdarenin sorumluluğunun ortaya çıktığı durumlarda idareye karşı tazminata davası açılabilecek ve davalı idareden doğan zararın tazmini istenebilecektir. Zira devletin ve diğer kamu tüzel kişilerinin işlemleri ile bireylere ve topluluklara verdikleri zararların karşılanması gereği bugün artık hiçbir uygar ülkede tartışma konusu dahi yapılmamaktadır[2].

Tazminat davaları, zarar gören maddi ya da manevi varlıklarımızı koruma yollarının başında gelir. Manevi tazminat davası şahsi varlıklarımızı korumaya yarayan çok önemli bir araçtır. İdari yargıda, manevi tazminat davalarının ayrı bir önemi vardır. Manevi tazminat davaları, idarenin hukuka uygunluğunun denetlenmesinin önemli araçlarından biridir. Bununla birlikte manevi tazminatın halen üzerinde çokça tartışmaların yapıldığı bir kurum olma özelliğini taşıdığı söylenebilir.

İçtihatlarla gelişen idari yargıda özellikle manevi tazminat konusunda içtihatların halen tatmin edici düzeyde geliştiği söylenemez. İdari yargıda manevi tazminat konusunun ikincil derecede kaldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Yargı yerlerince düşük miktarlarda manevi tazminatlara hükmedilmesi, zarar gören bireyleri tatmin

[1] Başgil, A. F. (1940). Devletin ve Diğer Amme Hükmi Şahıslarının Mesuliyeti Meselesi, Ankara: Yeni Cezaevi Matbaası, s. 4.
[2] Duran, L. (1974). Türkiye İdaresinin Sorumluluğu, Ankara: Sevinç Matbaası, s. 11.

etmemekte ve idarenin hukuka aykırı işleminin tekrarını engelleyecek caydırıcılığı sağlayamamaktadır.

Manevi tazminat konusu genellikle özel hukuk alanında ele alınmıştır. Ancak son yıllarda idari yargının konusunu oluşturan tam yargı davaları ile ilgili çalışmalar da yapılmaya başlanmıştır. Bu çalışmanın amacı, idarenin özellikle işlemleri nedeniyle manevi tazminat sorumluluğunun nasıl doğduğu, bu sorumluluğun mahiyetinin belirlenmesinde hangi kıstaslardan faydalanıldığını belirlemek, özel hukuk ile mukayese yapmak suretiyle eksiklikleri tespit ile olması gerekenleri tespite yöneliktir. Bu amaçla hem öğretide yer alan tartışmalara değinerek hem de konu ile ilgili yargı kararları eklenerek uygulamadaki durumda gösterilmek suretiyle idarenin işlemi nedeniyle manevi tazminat konusu geniş boyutta incelenmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızın ana bölümü altı kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda idari işlemin tanımı, özellikleri, çeşitleri ve unsurları hakkında bilgi verildikten sonra ikinci kısımda 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun (İYUK) 12. maddesine göre açılabilecek tam yargı davaları incelenmiştir. Üçüncü kısımda manevi tazminatın tanımı, amacı, yasal dayanakları ve işlevleri incelendikten sonra dördüncü kısımda manevi tazminatın şartları tartışılmıştır. Beşinci kısımda uygulamayı da kapsayacak şekilde, manevi tazminat gerektiren olaylar ve manevi tazminat isteyebilecek kişiler incelendikten sonra altıncı kısımda manevi zararın tazmini ve manevi tazminat ile ilgili diğer hususlar hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır. Sonuç bölümün de ise çalışmanın genel bir özeti, varılan sonuçlar ve öneriler yer almıştır.

2. İDARİ İŞLEMİN TANIMI, ÖZELLİKLERİ, ÇEŞİTLERİ VE UNSURLARI

İdari işlemin tanımının yapıldığı resmi bir metin bulunmadığı [3] gibi, idare hukukunun önemli kavramlarından olan idari işlem için, tek ve herkes tarafından kabul edilen bir tanım yapmak da mümkün değildir. İşlemle ilgili olarak, "tasarruf", "muamele", "karar", "kural", "norm", "düzenleme" gibi çeşitli terimlerin kullanıldığı düşünülecek olursa, çeşitliliğin sadece tanımlamada değil; kavram konusunda da yaşanıldığı kolayca görülecektir. Ancak hemen belirtmek gerekir ki sürekli yeni anlamlar kazanarak ve yeni fonksiyonlar yüklenerek, değişen ve gelişen bir hukuk dalı olan idare hukuku için bu çeşitlilik, bir eksiklik olarak görülmemelidir [4].

2.1. İdari İşlemin Tanımı

İdari işlem tanımlaması kanunla yapılmamış daha çok içtihatlarla gelişmiş olduğu için herkesin üzerinde anlaştığı ortak bir işlem tanımına varılamamıştır[5]. Öğretide idari işlemin çeşitli tanımları yapılmıştır. İdari işlem her şeyden önce bir hukuki işlemdir[6]. İdari işlem, idarenin idare hukuku alanında bir hukuki sonuç doğurmak ya da doğmuş bir hukuki sonucu belirtmek üzere yaptığı tek yanlı işlemdir.[7]. İdarenin, idare hukuku alanında yaptığı tek yanlı hukuki sonuç doğuran işlemlerine idari işlem adı verilir[8]. Burada önemli ve ayırdedici olan husus, bu tür işlemlerde olması gereken hukuki sonuç yaratma özelliği olup işlem henüz bir sonuç doğurmuyorsa idari işlem sayılamaz[9]. İdari işlem, idari makam ve mercilerin idare işlevleriyle ilgili, kamu hukuku alanında tesis ettikleri tek taraflı, doğrudan uygulanabilir nitelikte, icrai bir hukuki tasarruftur[10].

Bu tanımlamalara göre, "irade açıklaması" ve "hukuki sonuç" unsurları bir araya geldiği takdirde idari işlem kurulur. Ancak bu tanım idari işlemi anlatmak bakımından yeterli değildir. Çünkü idarenin her işlemi idari işlem olmadığı gibi, bazen özel hukuk tüzel kişilerinin yaptığı işlemler de idari işlem niteliğinde kabul edilir[11].

---

[3] Atay, E. E. (2014). İdare Hukuku, (4. Bası), Ankara: Turhan Kitabevi, s. 421.
[4] Akyılmaz, B., Sezginer, M. ve Kaya, C. (2014a). Türk İdare Hukuku. (5. Baskı), Ankara: Seçkin Yayınları, s.370.
[5] Akyılmaz, B. (2000). İdari İşlemin Yapılış Usulü, Ankara: Yetkin Yayınları, s. 27.
[6] Candan, T. (2012). İdari Yargılama Usulü Kanunu. (5.Baskı), Ankara: Adalet Yayınevi, s. 68.
[7] Balta, T. B. (1968/70). İdare Hukukuna Giriş. Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, s.155.
[8] Gözübüyük, A. Ş. ve Tan, T. (2014b). İdare Hukuku Cilt II. (7. Bası), Ankara: Turhan Kitabevi, s. 268.
[9] Yayla, Y. (2010). İdare Hukuku. (2.Bası), İstanbul: Beta Basım Yayım, s. 108.
[10] Yenice, K. ve Esin, Y. (1983). İdari Yargılama Usulü, Ankara: Arısan Matbaacılık, s. 12.
[11] Gözler, K. (2009a). İdare Hukuku Cilt I. (2. Baskı), Bursa: Ekin Yayınevi, s. 656.

Gerçekten, idarenin bazı işlemleri özel hukuka tabi olmaktadır. Kamu tüzel kişisinin bir özel hukuk sözleşmesi yapması idari işlem değildir. Örneğin, üniversite yönetimi kütüphanesine kitap alımı için bir kitapçı ile sözleşme yapıldıysa, bunun idari bir işlem olmadığı söylenebilir. Diğer taraftan, kendisine kamusal görevler verilen bir özel hukuk tüzel kişisi de kamu gücüne dayanarak bir idari işlem yapabilir. Yukarıdaki tanıma eklenecek bazı unsurlarla idari işlem daha uygun şekilde belirlenebilir: idari işlem, idare hukukuna ve keza uyuşmazlık halinde idari yargıya tabi olan ve kamu gücüne dayanan hukuki işlemdir[12]. Bu tanımda en önemli unsur, 'kamu gücü ayrıcalıkları' kriteridir. Kamu gücü kullanılarak yapılmayan[13], kamu gücü ayrıcalıkları içermeyen işlemler bir idari işlem değildir[14].

İdari işlemlerde iradenin açıklanması bir devlet yetkisidir[15]. Buna göre idari işlem, bir idari makam tarafından, idare edilenlere karşı hukuki bir hüküm meydana getirmek maksadıyla ve icrai bir şekilde yani resen icrası mümkün bir tarzda yapılan tasarruflar ve izhar edilen irade beyanları şeklinde tanımlanabilir[16]. İdare hukuk düzeninde sonuç doğuran bu tür irade açıklamalarıyla ilgilinin rızasına gerek duymaksızın[17], etken ve edilgen kişiler hesabına onların onamalarına gerek olmaksızın hak ve yükümlülükler koyar[18] .

İdari işlemin mutlak surette idare tarafından yapılması onun idari işlem olabilmesi için gerekli değildir. Özel hukuk tüzel kişisinin de kamu gücü ayrıcalığını kullanarak meydana getirdiği işlemler de birer idari işlemdir. Dolayısıyla özel hukuk tüzel kişilerinin idari işlem niteliğindeki işlemlerine idare hukuku uygulanır[19].

Kanun metinlerinde yer almamakla birlikte Genel İdari Usul Kanun Tasarısında[20] idari işlem, idarî makamların kamu gücü ve usullerini kullanarak tek yanlı iradeleriyle yapmış oldukları, hukukî sonuç doğuran işlemler olarak tanımlanmıştır.

---

[12] Akyazan, A. E. (2009). Maddi açıdan idari işlemler, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, (85), s. 220-240.
[13] Günday, M. (2011). İdare Hukuku. (10. Baskı), Ankara: İmaj Yayınevi, Ankara, s. 121.
[14] Gözler, 2009a, **a.g.k.,** s. 657.
[15] Erkut, C. (1990). İptal Davasının Konusunu Oluşturma Bakımından İdari İşlemin Kimliği, Ankara; Danıştay Yayınları, s. 11.
[16] Onar, S. S. (1966a). İdare Hukukunun Umumi Esasları Cilt I. (3. Bası), İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, s. 386.
[17] Atay, Y. Ş. (2011). İdari işlemde başvuru yollarının gösterilmesi yükümlülüğü, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, (96), s. 293-318.
[18] Candan, 2012, **a.g.k.,** s.68,
[19] Gözler, 2009a, **a.g.k.,** s. 658,
[20] https://www.bilgiedinmehakki.org/blog/2006/10/12/genel-idari-usul-tasarisi/ (Erişim Tarihi: 11.01.2021)

Anayasa Mahkemesi idari işlemi, "kamu kurumu ya da idare örgütü içinde yer alan bir idari makamca verilmiş ve idarenin idare hukuku alanında gördüğü idari faaliyetlerle ilgili olması gereken işlem"[21], şeklinde tanımlamıştır.

Uygulamada yargı organları, baktıkları davalarla ilgili olarak idari işlemi tanımlamıştır. Bir Danıştay İçtihadı Birleştirme Kurulu (DİBK) kararında, idari işlem, "idare makamlarının, idare fonksiyonu ile ilgili konularda aldığı tek taraflı icrai karar" olarak belirtilmiştir[22]. Başka bir Danıştay Dava Daireleri Genel Kurulu kararında ise idari işlem, "idari makamların kamu gücü ve kudreti kullanarak idare işlevine ilişkin olarak tesis ettikleri, muhatapları yönünden çeşitli hak ve/veya yükümlülükler doğuran tek yanlı irade açıklamaları" olarak tanımlanmaktadır[23].

Danıştay 10. Dairesi idari işlemi, "idari makam ve mercilerin, idare hukuku alanında gördüğü idari faaliyetlerle ilgili olarak, kamu hukuku kurallarını uygulayarak, kamusal alanda tesis ettikleri, tek taraflı, doğrudan uygulanabilir nitelikteki hukuki tasarruflar" olarak tanımlamıştır[24].

Danıştay 9. Dairesi idari işlemi, "idari makamların ve mercilerin kamu gücü ve kudreti ile hareket ederek, idari usulleri uygulayarak, idare işlevine ilişkin olarak yaptıkları, çeşitli hak ve yükümlülükler doğuran, doğrudan uygulanabilen, kesin ve yürütülmesi zorunlu tek yanlı irade açıklamaları" olarak tarif etmektedir[25].

Danıştay 5. Dairesi'nin bir kararında ise idari işlem, "idari makamların kamu gücü ve kudreti ile hareket ederek idare işlevine ilişkin olarak yaptıkları ve çeşitli hak ve/veya yükümlülükler doğuran tek yanlı idare açıklamaları" olarak tanımlanmıştır[26].

Kural olarak idari organ ve makamların idare alanındaki irade açıklamaları ile devlet ve diğer kamu tüzel kişilerinin idari işlev konusunda yaptığı her işlem idari işlemdir. Ancak yasama ve yargı kuruluşlarının idari işlev niteliğindeki faaliyetleri dolayısıyla yaptığı bazı işlemler de, fonksiyonel açıdan idari olduğundan, idare işlemlerinin hukuki rejimine tabi olmalıdır[27].

---

[21] Anayasa Mahkemesinin 25.05.1976 tarih ve 1976/1 Esas ve 1976/28 Karar sayılı kararı.
[22] Danıştay İçtihadı Birleştirme Kurulunun 14.04.1973 tarih ve 1972/2 Esas ve 1973/10 Karar sayılı kararı.
[23] Danıştay İdari Dava Dairleri Kurulunun 12.11.2009 tarih ve 2008/1357 Esas ve 2009/2191 Karar sayılı kararı.
[24] Danıştay 10. Dairesinin 30.04.2008 tarih ve 2007/6407 Esas ve 2008/3039 Karar sayılı kararı.
[25] Danıştay 9. Dairesinin 15.10.2008 tarih ve 2008/278 Esas ve 2008/4607 Karar sayılı kararı.
[26] Danıştay 5. Dairesinin 17.05.1996 tarih ve 1995/4416 Esas ve 1996/1911 Karar sayılı kararı.
[27] Duran, L. (1982). İdare Hukuku Ders Notları. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, s. 385

İdari işlem bir devlet işidir. Bir devlette idari işlem haricinde yasama ve yargı işlemleri de vardır. İdari işlem, yasama işleminden organik olarak yani işlemi yapan makam bakımından ayrılmakla birlikte yasama organından çıkan bazı işlemler idari işlem niteliği kazanmaktadır. Bunlara yasama organının idari işlemleri denilmektedir. Yasama organında çalışan ancak parlamento üyesi olmayan idari personele ilişkin işe alınma, emeklilik, disiplin cezaları gibi işlemler idari işlem niteliğindedir[28].

İdari işlem ile yargı işlemi de kural olarak organik olarak birbirinden ayrılmaktadır. Yani bir yargı işlemi yargı organı eliyle bir idari işlem de idari makam tarafından meydana getirilebilmektedir. Ancak yargı organlarının yaptığı bazı işlemler de idari işlem olabilmektedir. Mesela mahkemelerde mahkeme başkanının veya bu amaçla kuruluş bir kurulun diğer hakimlerin özlük ve disiplin işlerine ilişkin yaptığı işlemler birer idari işlemdir[29].

İdari işlemi tek bir kalıba sokmak mümkün olmadığı gibi diğer işlemlerden ayırt etmek mümkün değildir. Çünkü idare, bir işlem tesis ederken bunu yazılı şekilde yapabileceği gibi söz,[30] işaret, hatta sükutla[31] dahi yapabilir.

İdarenin her işlemi idari işlem değildir. İdarenin bazı işlemleri özel hukuk işlemi olup bunlardan kaynaklanacak uyuşmazlıklar adli yargıda görülür. İdarenin kendi özel mallarını yönetimine ilişkin olarak yaptığı işlemler buna örnek olarak gösterilebilir[32]. Yine idarenin yapmış olduğu özel hukuk sözleşmeleri de idare hukukuna değil özel hukuka tabi olduğu için bu işlemler idari işlem değildir. Ancak idarenin özel hukuk sözleşmelerinin imzalanmasına kadar geçen sürecin kamu hukukuna tabi olduğu, bu süreçte pek çok idari işlem yapıldığı unutulmamalıdır[33].

Egemen devlet anlayışından, demokratik devlet anlayışına geçişle birlikte, idari işleme yüklenen anlamda da değişim olmuştur. Günümüzde idare, temelini anayasalarda bulan demokratik ve sosyal devlet ilkeleri çerçevesinde, görevlerini kanunların gösterdiği şekilde ve devletin amaçları doğrultusunda yerine getirmekle yükümlüdür. Gerçi bu görevler, çoğunlukla tek taraflı ve kamu gücüne dayalı idari işlemlerle yerine getirilir,

[28] Gözler, K. ve Kaplan, G. (2014). İdare Hukuku Dersleri. (15. Baskı), Bursa: Ekin Yayınevi, s. 266.
[29] Gözler, 2009a, **a.g.k.,** s. 630.
[30] Candan, 2012, **a.g.k.,** s. 69.
[31] Duran, L. (1998). İdari usul ilkeleri ve kapsadığı konular, Amme İdaresi Dergisi, 31 (2), s. 3-13.
[32] Gözler ve Kaplan, 2014, **a.g.k.,** s. 263.
[33] Yılmaz, D. (2007). İdari işlemde başvuru yollarının gösterilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 22.

ancak devlet anlayışına bağlı olarak görev anlayışı da değişime uğradığı için idari işlem, eski merkezi konumundan uzaklaşmıştır[34].

Bununla birlikte en geniş tanımıyla **i**dari işlem, "idare veya idare adına hareket eden özel hukuk kişilerince, kamu gücü kullanılarak yapılan, doğrudan ya da belli bir süreç içinde, rızaları olsun ya da olmasın kişi veya onlara ait nesnelerin hukuki durumlarını etkileyen, kamusal nitelikli, tek yanlı irade açıklamalarıdır"[35].

2.2. İdari İşlemin Özellikleri

Yukarıda yapılan tanımlar ve Danıştay kararları dikkate alınarak idari işlemin özellikler; idari makamlar tarafından yapılması, tek yanlı olması, icrai ayrıcalığının bulunması, kamu gücüne dayanması, resen icra edilebilir olması, hukuki sonuç doğurması ve hukuki uygunluk karinesinden yararlanması başlıkları altında incelenebilir.

2.2.1. İdari makamlar tarafından yapılması

İdari işlem ancak kamu gücü kullanma yetkisi verilen makam tarafından yapılır. Ancak idari işlemin tanımı yapılırken belirtildiği üzere, idari makamın yaptığı her işlem idari işlem olmadığı gibi, idare dışındaki hukuki kişiler de idari işlem yapabilirler[36]. Örneğin, özel eğitim kurumları kendilerine bırakılan eğitim hizmetiyle ilgili olarak sınıfta bırakma, disiplin cezası uygulama gibi kamu hizmeti niteliğindeki faaliyetleriyle ilgili yaptıkları işlemler bakımından idari makam kabul edilmiştir. İdari işlemin ayırt edici özelliği kamu gücü kullanılarak yapılmasıdır[37].

Danıştay'a göre de idari işlemi oluşturan unsurlardan biri işlemin idari makamlarca yapılması diğer bir anlatımla organik unsurdur. Buna göre idare işlevine ilişkin olarak yapılan işlemler hangi makam tarafından yapılırlarsa yapılsınlar idari işlem sayılırlar. Nitekim yargı mercilerinin sırf mahkeme olmalarından dolayı yaptıklarından ayrılabilen işlemleri idari işlem teşkil eder[38].

[34] Akyılmaz, 2000, **a.g.k.,** s.31.
[35] Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, 2014a, **a.g.k.,** s. 373.
[36] Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, 2014a, **a.g.k.,** s. 374.
[37] Candan, 2012, **a.g.k.,** s, 74.
[38] D 5. D.17.05.1996 tarih ve 1995/4416 E. ve 1996/1911 K. sayılı kararı.

Danıştay, avukat olan davacı hakkında soruşturma izni verilmesine dair işlemin, idari faaliyet dışında, ceza yargılaması sürecine geçilmesine olanak sağlayan bir işlem olması nedeniyle idari davaya konu olabilecek bir idari işlem niteliği taşımadığına karar vermiştir[39].

2.2.2. Tek yanlı olması

İdari işlemlerin özelliklerinden biri tek yanlı olmasıdır[40]. Tek yanlılık kavram olarak tek bir irade açıklaması demektir[41]. İşlemin tek yanlı olması, idare edilenlerin rıza ve onayları alınmaksızın, yalnızca idarenin iradesi ile tesis edilmesi manasına gelir[42]. Muhatabının bu konuda daha önce talepte bulunmuş olması veya işleme rıza göstermesi, bu idari işlemi iki yanlı işlem (sözleşme) haline sokmaz[43].

Tek yanlılık işlemin tek bir idari makam tarafından tesis edilmesi anlamında değil, muhatabının izin ve onayına gerek duymaması anlamında kullanılır. Bu nedenle idari işlemdeki irade tek bir idari makam tarafından kullanılabileceği gibi birçok kişi tarafından oluşan kurul ya da organ tarafından da kullanılabilir[44].

Uygulamada Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu iki idari makamın bir araya gelerek aynı yönde tek bir irade açıklamasında bulunması halini tek yanlı idari işlem olarak kabul etmiştir. Karara konu somut olayda, Sosyal Sigortalar Kurumu ile Türk Eczacılar Birliği arasında eczanelerden temin edilecek ilaçlarla ilgili olarak yapılacak sözleşmeler için uygulanacak esasları belirlemek amacıyla imzalanan protokolün iptali istemiyle açılan dava Danıştay 10. Dairesi 10.8.2006 günlü, E:2006/4497, K:2006/5053 sayılı kararıyla reddedilmiştir.

Kararda ret gerekçesi olarak; "İYUK'un 2. maddesinde idari dava türlerinin sayıldığı ve iptal davalarına konu olacak idari işlemlerin en önemli özelliğinin, tek yanlı olmaları olduğu, iki iradenin yarışmasıyla vücut bulan sözleşmelerin iptal davasına konu olabilecek nitelikte idari işlem olmadığı, dava konusu protokolün tarafların uzlaşması ile oluştuğu, yani davalı idarelerin tek yanlı irade açıklamalarının ürünü olmadığı ve bu nedenle de iptal davasına konu edilmesine olanak bulunmadığı" gösterilmiştir. Kararın

[39] Danıştay 8. Dairesinin 03.12.2018 tarih ve 2013/8116 Esas ve 2018/7649 Karar sayılı kararı.
[40] Gözübüyük, A. Ş. (2014). Yönetim Hukuku. (32. Bası), Ankara: Turhan Kitabevi, s. 312.
[41] Ergen, C. (2008). İdari Yargı Davaları. Ankara: Seçkin Yayıncılık, s. 135.
[42] Candan, 2012, **a.g.k.,** s. 77.
[43] Akyazan,2009, **a.g.k.,** s. 223.
[44] Atay, 2014, **a.g.k.,** s. 425.

bozulması amacıyla temyiz yoluna başvurulmuş, Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu aşağıda bulunan gerekçelerle Danıştay 10. Dairesinin kararını bozmuştur[45];

> "Bir kamu hizmetinin yürütülmesi için gereksinim duyulan mal veya hizmetin sağlanması sırasında idarede kanunilik ilkesi gereğince idarenin belirli usul ve esaslara uymasının zorunlu olduğu, hukuk aleminde idarenin değişiklik, yenilik doğuran irade açıklamaları şeklinde genel ifadesini bulan idari işlemlerin, Anayasal sınırlar içinde 'görevli ve yetkili' olan idarenin, yükümlüklerini yerine getirme ve özellikle kamu hizmetlerini görebilmede sahip olduğu başlıca araçlardan biri olduğu, kişilerin, hukuksal durumlarını statülerinin belirlediği idare hukuku alanında bu statülere giriş ve çıkışların hep idari işlemler vasıtasıyla yapıldığı, bu bağlamda, bir tasarruf veya kararın idari işlem sayılabilmesi için, bunun bir kamu kurumunca yada idare örgütü içinde yer alan bir idari makamca verilmiş olması ve idarenin idare hukuku alanında gördüğü idari faaliyetlerle ilgili bulunmasının zorunlu olduğu, diğer bir anlatımla, idarece kullanılan yetki ile açıklanan kamusal iradenin, etki ve sonuçlarını idare hukuku alanında göstermesi gerektiği, idari işlemlerin temel nitelik ve özelliklerinin tek yanlılık, kanunilik ve uygulanabilirlik şeklinde sıralandığı bilindiği, inceleme konusu protokol bakımından önem taşıyan unsurun, bu özelliklerden 'tek yanlılık' niteliği olduğu, tek yanlılığın, kavram olarak tek bir irade açıklaması anlamına geldiği, ancak burada "iradenin tek yanlılığı"ndan tek bir kişi yada organın iradesinin değil, birden fazla idare organının birlikte tek bir irade açıklamasının kastedildiğinin anlaşılması gerektiği, bu nedenle, idari işlemdeki iradenin, tek bir makam yada organ tarafından açıklanabileceği gibi, birden fazla idari makam yada organın da tek bir irade açıklaması için bir araya gelmesinin mümkün olduğu, bu durumlarda idari işlemin tek yanlı olduğunun kabul edilmesi gerektiği, bu çerçevede, kamu tüzel kişisi olan Sosyal Sigortalar Kurumu ile kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşu olan ve kamu hizmeti yaptıkları göz önünde tutularak Anayasa'nın 'idare' bölümü içinde düzenlenen, Anayasa'nın açık hükmüne göre yine kamu tüzel kişisi olan Türk Eczacılar Birliği'nin görev alanlarını ilgilendiren bir konuda bir araya gelerek, kapsamına aldığı kişilerin uyacakları esasları belirledikleri protokolün, iki idari organın birlikte tesis ettiği tek yanlı idari işlem olduğunda ve idari davaya konu olabileceğinde kuşku bulunmadığı, bu nedenle uyuşmazlığın esasının incelenerek bir karar verilmesi gerektiği…"

İdari işlemlerin tek yanlılığının nedeni, kamu hukukunda, özel hukuktakinin aksine, iradelerin eşitliğinin değil, kamusal iradenin üstünlüğünün esas olmasındandır[46].

Özel hukuk aleminde değişiklik yapmanın normal yolu birbirine eşit iradelerin uyuşmasıdır. Ancak idari işlemler, kamu yararını sağlamak amacıyla tesis edildiğinden

[45] Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulunun 08.02.2007 tarihli ve 2006/4286 Esas ve 2007/60 Karar sayılı kararı.
[46] Özay, İ. H. (2004). Günışığında Yönetim. İstanbul: Filiz Kitabevi, s. 405.

idare tarafından yapılan tek yanlı irade açıklaması sonucunda ilgililer hakkında yeni bir hukuki durum yaratırlar ya da mevcut bir hukuki durumu kaldırır veya değiştirirler[47].

İdari işlemlerin tek yanlı irade açıklamasıyla sonuç doğurması ve ilgililerin rızasının aranmaması İdare Hukuku'nu özel hukuktan ayıran en önemli farklardan biri belki de ilki kabul edilebilir[48].

2.2.3. İcrai Olması

İdari işlemlerin icrai olma ayrıcalığı vardır. Buna göre bir idari işlemin uygulanabilir olması için başkaca bir karar veya onaya lüzum yoktur[49].

İdari işlem idarenin tek yanlı irade açıklamasıyla oluşur ve tamamlanır. İdari karar almak için ilgili kişilerin rızasının alınmasına gerek yoktur. İdare, belli bir konuda iradesini açıklar ve bu irade, ilgili kişinin rızası aranmaksızın hukuki sonuç meydana getirir. İdarenin tek yanlı olarak açıkladığı irade ile hukuki sonuçlar doğurmasına idari kararın icrailik özelliği denir[50]. İdari işlemler bu özelliğini, kamu yararını gerçekleştirme amacına yönelik olmalarından ve tesis edilirken kamu gücüne dayanılmasından almaktadırlar[51].

İdari işlemin icrai niteliği, işlemin uygulanmasında, ilgili diğer idari birimler ve devletin diğer organlarının rıza ve onayına gerek duyulmaması anlamına gelir. İdare, icrai nitelikte işlem tesis etmesine imkan tanıyan bu ayrıcalığından vazgeçemez. Çünkü bu ayrıcalık idareye kamu yararının bir gereği olarak verilmiştir[52].

İdari işlemler yapıldıkları anda icrailik özelliğine sahiptirler[53]. Yani işlem henüz yürürlüğe girmeden ve üçüncü kişiler hakkında etkisini göstermeden önce icrailik özelliğini sahiplenmiş durumdadır. Bu yönüyle icrailik ile kastedilen husus, işlemin hukuki etkisidir. İdari işlemin, yürürlüğe girmesi, kesin olması veya kişinin menfaatini ihlal etmesi gibi hususlar, işlemin icrailiği ile ilgili değil, işlemin iptal davasına konu olup olmaması ile ilgili hususlardır[54].

---

[47] Günday, 2011**, a.g.k.,** s. 124.
[48] Özay, 2004, **a.g.k.,** s. 405.
[49] Gözübüyük, 2014, **a.g.k.,** s. 313.
[50] Gözler, 2009a, , **a.g.k.,** s. 673.
[51] Günday, 2011, , **a.g.k.,** s. 124.
[52] Atay, 2014, , **a.g.k.,** s. 431.
[53] Erkut, 1990, , **a.g.k.,** s. 119
[54] Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, 2014a, **a.g.k.,** s. 381.

Öğreti ve uygulamada baskın görüşe göre, iptal davaları ancak işlem tesis etmeye yetkili makamca alınan, kesin, uygulanabilir ve İdare Hukuku bakımından hüküm ve sonuçlar doğuran işlemler hakkında açılabilir[55]. İcrai niteliği bulunmayan idari işlemelere karşı açılan davalar ilk inceleme aşamasında reddedilir. [56].

Bununla birlikte bir işlemin kesin olması ile icrailik özellikleri birbirleriyle özdeş anlamda olmayıp apayrı nitelemelerdir. Davaya konu olay açısından idari işlemin kesin oluşu idari karar alma sürecinde nihai işlemin ortaya çıkması bakımından ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda idari işlemin iptal davasına konu yapılabilmesi için kesin ve uygulanması zorunlu bir nitelik arzetmesi yani lazümül icra olması koşulunu taşıması gerekir[57]. Bir başka anlatımla kesinlik idari işlemin oluşması için öngörülen sürecin tüm aşamaları ile tamamlanıp yetkili idari makam veya organlarca imzalanarak uygulanabilir duruma gelmiş olmasıdır[58].

Başka bir anlatımla son idari makamın da onayının alınmış olması gerekir. Uygulamada Danıştay, işlemin iptal davasına konu yapılabilmesi için öncelikle kesin ve yürütülebilir olması gerektiğini aramıştır. Nitekim Danıştay 2. Dairesi; "Atama işleminin, gerekli onay alınarak tamamlanmış ve uygulamaya konulmaya hazır hale getirmiş olması halinde, kesin ve yürütülebilir işlem niteliği kazanacağı" şeklinde karar vermek suretiyle bu durumu ortaya koymuştur[59].

Genel olarak bakıldığında idarenin tek yanlı olarak meydana getirdiği işlemlerin icrai nitelik kazandığı görülmektedir. Örneğin Askeri Yüksek İdare Mahkemesi [60] (AYİM), Yüksek Askeri Şuranın terfie ilişkin kararlarının istişari değil, icrai nitelikte olduğunu belirtmiştir[61]. Fakat idarenin her türlü tek yanlı işlemi icrai nitelikte, yani bir hukuki durum meydana getirici nitelikte değildir[62]. Bu işlemler tek yanlı olmalarına

[55] Atay, 2014, **a.g.k.,** s. 437.
[56] Kaya, C. (2005). Türk idare hukukunda icrai olmayan idari işlemler. Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 9 (1-2), s. 253-284
[57] Erkut, 1990, , **a.g.k.,** s.120.
[58] Karavelioğlu, C.ve Karavelioğlu, E. C. (2015). İdari Yargılama Usulü Kanunu. (8. Baskı), Ankara: Adalet Yayınevi, s. 53.
[59] Danıştay 2. Dairesinin 09.11.2007 tarih ve 2007/1282 Esas ve 2007/4240 Karar sayılı kararı.
[60] Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi ve askeri mahkemeler 6771 Sayılı Türkiye Cumhuriyet Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun 17. maddesi ile 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyet Anayasasına eklenen geçici 21. maddesinin e fıkrası gereğince kaldırılmıştır.

[61] AYİM Daireler Kurulunun 24.12.2010 tarih ve 2010/47 Esas ve 2010/56 Karar sayılı kararı.
[62] Gözler ve Kaplan, 2014**, a.g.k.,** s. 280.

karşılık, hukuk düzeninde doğrudan doğruya bir etki doğurmamaları, dolayısıyla icrailik niteliğinden yoksun olmaları nedeniyle teknik anlamda idari işlem sayılmazlar[63].

Gerçekten idarenin belli konulara veya sorunlara ilişkin düşünce, niyet ve tasarılarını açıklayıcı nitelikteki işlemleri ile icrai kararın alınmasını hazırlayıcı nitelikteki işlemler genellikle icrai nitelikte değildir. Nihayet idarenin kendi kuruluş ve işleyişini düzenleyen tedbir ve kararlar da icrai nitelik taşımazlar[64].

İdarenin bu tür işlemlerine karşı yargı yoluna gidilememektedir. Bu konuda Danıştay bir kararında idari davaya konu olabilecek nitelikte işlem bulunmadığı gerekçesiyle reddedilen yerel mahkeme kararını onamıştır[65].

> "Bölge İdare Mahkemesi Üyesi olarak görev yapan davacının, Vergi Mahkemesi Üyesi olduğu dönemde Adalet Müfettişlerince yapılan denetim sonucunda, hakkında düzenlenen hal kağıtlarının iptali istemiyle açtığı davanın; hal kağıtlarının Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu`nca incelemeye ve değerlendirmeye esas alınıncaya kadar tek başlarına hukuki sonuç doğurmadıkları, bu belgelerle diğer koşulları birlikte değerlendirerek ilgililerin derece terfiine veya birinci sınıfa ayrılmalarına karar vermenin Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu`nun takdirinde olduğu, müfettiş hal kağıtlarının tek başlarına idari davaya konu olabilecek nitelikte işlemler olmadığı…"

Uygulamada idari işlemlerin iptali istemiyle açılan davalarda, işlemin icrai olma özelliği, yargı yerlerince yapılan ilk inceleme sırasında 'idari davaya konu olabilecek kesin ve yürütülebilir bir işlem' olup olmadığı yönünden araştırılmaktadır.

Örneğin idare mahkemesince davacının 2004 yılında disiplin cezası almadığı, sicil raporunda yazılı hususlarda sicil amirlerinin olumsuz kanaatine esas teşkil edecek nitelikte bilgi veya belgenin sunulmadığı sonucuna ulaşılarak hukuken geçerli sayılabilecek somut bir unsur gösterilmeden performans değerlendirme raporunun yetersiz seviyede doldurulmasına ilişkin dava konusu işlem hukuka aykırı bulunarak, iptaline karar verilmiştir. Karar davalı idare tarafından değerlendirme raporlarının idari davaya konu olabilecek kesin ve yürütülebilir bir işlem niteliği taşımadığı gerekçesiyle temyiz edilmiş ancak karar Danıştay tarafından onanmıştır[66].

Doktrinde icrai işlemlerle ilgili olarak "etkili işlem", "idare edilenlerin hukukunu etkileyen işlem" veya "hukuksal durumu etkileyici karar" gibi belirlemeler

[63] Erkut, 1990, , **a.g.k.,** s. 17.
[64] Günday, 2011**, a.g.k.,** s. 124.
[65] Danıştay 5. Dairesinin 29.09.2004 tarih ve 2003/4512 Esas ve 2004/3360 Karar sayılı kararı.
[66] Danıştay 5. Dairesinin 10.10.2019 tarih ve 2016/29632 Esas ve 2019/4622 Karar sayılı kararı.

yapılmaktadır.[67]. Son olarak idari işlemin icrailiği ile işlemin resen icrası kavramlarını birbirine karıştırmamak gerektiğini söylemek yerinde olacaktır[68].

2.2.4. Kamu gücüne dayanması

İdari makamlarca kamu hizmetinin yürütülmesi için yapılan işlemin, idari işlem sayılabilmesi için gerekli olan başka bir koşul da idari makamın söz konusu işlemin yapılması sırasında Kamu Hukuku alanına giren yasal düzenlemelerin kendisine tanımış olduğu üstün yetkilerle hareket etmiş olmasıdır[69]. İdare, kişilerle olan ilişkilerinde sahip olduğu kamu gücü ve kudretini yanına alarak hareket etme üstünlük ve ayrıcalığı kazanır[70].

İdarenin bir işleminin kamu hukuku alanında kamu hukuku ile ilgili idari bir işlem ya da özel hukuka tabi özel hukuk işlemi olup olmadığı, işlemin kamu gücü kullanılıp kullanılmadığına göre belirlenir. Buna göre, idarenin yaptığı işlem, kendisine kamu gücü kullanma yetkisi veriyorsa idari işlemdir. Yaptığı işlemde idarenin kamu gücü kullanma yetkisi yoksa bu işlem özel hukuk usullerine göre yapılan ve idari işlem kabul edilmeyen bir tasarruftur. Kamu gücü kullanımı, idari işlem-özel hukuk işlemi ayırımın da en temel faktördür[71].

Bir idari makam, yaptığı bir idari işlemle, kamu gücü kullanarak, işlemin muhatabının hukuki durumunu doğrudan etkiler. Örneğin, idare bir idari işlem yapma talebini reddedebilir, mevcut idari işlemi kaldırabilir, değiştirebilir, geri alabilir veya geçersiz kabul edebilir. Tüm bunların hepsinde idari makamın kamu gücüne dayanarak bu idari işlemleri ortaya koyduğu görülmektedir[72].

2.2.5. Resen icra edilebilir olması

İdare bazı idari işlemleri tesis ederken bir aracı kullanmadan doğrudan doğruya icra edebilir. Buna idarenin resen icra yetkisi denilmektedir[73].

---

[67] Kalabalık, H. (2016). İdare Hukuku Dersleri Cilt II, (2. Baskı) Konya: Sayram Yayınları, s. 19.
[68] Günday, 2011**, a.g.k.,** s. 124.
[69] Candan, 2012, **a.g.k.,** s. 76.
[70] Danıştay 5. Dairesinin 10.10.2014 tarih ve 2012/4927 Esas ve 2014/6653 Karar sayılı kararı.
[71] Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, 2014a, **a.g.k.,** s. 378.
[72] Akyazan, 2009, **a.g.k.,** s. 225.
[73] Gözübüyük, 2014, **a.g.k.,** s. 313.

İdari kararların icrailiği ile bu kararların resen icrası kavramları benzer olarak görülse de karşılaştırıldığında birbirinden farklı oldukları ortaya çıkmaktadır. İdari kararın icrai nitelikte olması onun ilgilisi tarafından kabul edilmesine gerek kalmaksızın hukuki sonuç meydana getirmesidir. Hukuk aleminde doğan bu sonuçların, maddi aleme doğrudan doğruya idare tarafından aktarılmasına ise kararın resen icra edilmesi denmektedir. Dolayısıyla icrailik, kararın oluşma aşamasına ilişkin iken, resen icra, kararın uygulanmasına ilişkindir. Dolayısıyla maddi alemde uygulama alanı bulan karar hukuk aleminde oluşur[74].

Her ne kadar bazen, ilgilisine yarar sağlayan ruhsat ve izin işlemlerinde olduğu gibi, icrai işlemlerin hukuk aleminde doğurduğu yenilik ve değişikliğin maddi alemde de etkisini gösterebilmesi için idarenin herhangi bir şey yapmasına gerek bulunmasa dahi, pek çok icrai kararın hukuk âleminde meydana getirdiği bu yenilik ve değişikliğin maddi alemde de sonuç doğurabilmesi için idarenin bazı iş ve işlemlere girişmesi gerekmektedir. İşte resen uygulanabilirlik, bir icrai kararın hukuk âleminde doğurduğu yenilik veya değişikliğin idarenin yapacağı bazı iş ve işlemlerle maddi alemde de gerçekleşmesi anlamına gelmektedir[75].

İdare resen icra yetkisine, kural olarak sahiptir. Örneğin idare bir maaştan kesme cezasını ilgili memurun maaşını daha az ödeyerek resen icra edebilir. Yani idare, bunun için idare mahkemeye veya icraya başvurmak zorunda değildir[76].

Ancak bu durumun istisnaları da mevcuttur. Hukuk Devleti ilkesinin bir gereği olan Kanuni İdare ilkesi gereği idare almış olduğu bazı kararları resen icra edebilmek için yasal izne dayanmak zorundadır. Yasal bir dayanak olmadan idare bu kararlarını resen icra edemez. Yasal olarak resen icra yetkisi bulunmayan durumlarda idare yapmış olduğu işlemi yürütebilmek için adli yargı ve adli icraya başvurmak zorundadır[77]. Örneğin idarenin aldığı kamulaştırma kararını resen icra etme yetkisi yoktur. Taşınmaz mal malikinin rızası yok ise kararın icrası için idarenin Asliye Hukuk Mahkemesinden taşınmazın idare adına tescili için karar aldırması gerekmektedir[78].

Resen icra edilebilme özelliği, idare hukukuna ilişkin olup özel hukukta resen icra diye bir uygulama bulunmamaktadır. Çünkü özel hukukta taraflar arasında karşılıklı

---

[74] Gözler, 2009a**, a.g.k.,** s. 675.
[75] Günday, 2011**, a.g.k.,** s. 125.
[76] Gözler ve Kaplan, 2014**, a.g.k.,** s. 282.
[77] Atay, 2014, **a.g.k.,** s. 446.
[78] Gözler, 2009a**, a.g.k.,** s. 677.

olarak meydana getirilen sözleşmeleri yine taraflar birlikte hareket ederek icra ederler. Tarafların kendi haklarını doğrudan doğruya kendilerinin alması yani ihkak-ı hak yasaktır. Ancak adli yargı ve icra daireleri yoluyla haklarını karşı taraftan alabilmektedirler[79].

2.2.6. Hukuki sonuç doğurması

Bir idari işlemin hukuki sonuç doğurmaya yönelik bir düzenleme ihtiva etmesi, idari işleme hukuki işlem niteliğini veren ve onu idari eylemden ayıran özelliğidir. İdari işlemin hukuki sonucu, işlemdeki emir cümlesi ile belirtilen düzenlemedir. Düzenleme kavramı bir yönüyle idari işlemi ortaya çıkarma faaliyetini, diğer yönüyle de bu faaliyetin sonucunu kapsar. İdari işlemin içerdiği düzenleme, muhatabına bir yasaklama getirebilir, olumlu bir davranış talebinde bulunabilir, izin, ruhsat gibi bir hakka bağlı hukuki durumunu garantiye alabilir veya muhatabına bir hukuki teminat verilmesini öngörebilir[80].

İdari işlemin unsurunu oluşturan bir düzenlemeden bahsedebilmek için, düzenlemenin tamamlanmış olması zorunludur. Zira tamamlanmamış bir düzenleme içeren işlemin, hukuki etki yaratması mümkün olmayacaktır. Henüz tamamlanmamış, idari usul sürecinde devam eden, kendi başına hukuki sonuç doğurma yeteneğine sahip olmayan usuli işlemler, düzenleyicilik unsuru gerçekleşmediğinden, hukuki sonuç doğuran işlem olarak kabul edilmez[81].

2.2.7. Hukuka uygunluk karinesinden yararlanması

İdarenin yaptığı her işlemin yasal bir dayanağının bulunması ve yasalara uygun olarak yapılması gerekmektedir[82]. İdare tarafından tek yanlı olarak tesis edilen idari işlemlerin hukuka uygun oldukları varsayılır. Buna hukuka uygunluk karinesi denir[83].
Hukuka uygunluk karinesinden yararlanma özelliği idari işlemin icrailik özelliğinin tamamlayıcısı olup idari işlemler, icrai olma özellikleri dolayısıyla hukuka uygunluk

[79] Gözler ve Kaplan, 2014**, a.g.k.,** s. 281.
[80] Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, 2014a, **a.g.k.,** s. 377.
[81] Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, 2014a, **a.g.k.,** s. 378.
[82] Gözübüyük, 2014, **a.g.k.,**, s. 312.
[83] Gözler, 2009a**, a.g.k.,** s. 677.

karinesinden yararlanırlar[84]. Başka bir anlatımla idari işlemin icrai niteliğe sahip olması aksi ispat edilinceye kadar idari işlemin hukuka uygun kabul edilmesini gerektirir[85].

İdari işlemler, araya hukuka uygun olduklarına dair bir yargı kararı girmesine gerek olmaksızın, ilgililer üzerinde etki doğrudan etki gösterirler. İdare resen icra yetkisine sahip olduğu hallerde, araya bir yargı kararı girmesine gerek olmaksızın işlemini icra edebilir. Böyle bir yetkisinin bulunmadığı hallerde ise idarece mevzuatla öngörülen yaptırımlar yine araya yargı kararı girmeksizin uygulanabilir[86].

Hukuka uygunluk karinesinden, sadece bireysel idari işlemler değil, düzenleyici idari işlemler de yararlanır. Yani hukuka uygunluk karinesi bütün tek yanlı idari işlemlere uygulanır[87]. Nitekim Danıştay kararları incelendiğinde düzenleyici işlemlerden biri olan yönetmeliklerin iptal edilinceye kadar uygulanmasına devam edildiği görülmektedir[88].

Ancak idari işlemler yargı kararları gibi, kesin hüküm teşkil etmediklerinden bunların hukuka aykırılıkları, ilgililer tarafından ileri sürülebilir[89]. İdari bir işlemden kaynaklanan bir uyuşmazlığın çıkması halinde dava açması gereken taraf idare değil işlemin muhatabı ilgili kişidir[90].

Bu durumda idari işlemden dolayı hak veya menfaati ihlal edilenler yargı yoluna giderek, idari işlemin iptal edilmesini veya bu işlemden dolayı uğramış oldukları zararın tazminini dava konu edebilirler. Dava konusu edilen işlemlerin hukuka aykırı olduğunun ispatını iddiada bulunan kişi yani idari işlemin muhatabı yapmak zorundadır. Bunun nedeni idari işlemlerin hukuka uygunluk karinesinden yararlanmasıdır[91].

Öte yandan işlemin hukuka aykırı olduğu ileri sürülerek dava açılmış olması, işlemin yürütmesini durdurmayacağından, davacının talebi üzerine mahkeme tarafından yürütmenin durdurulması kararı verilmedikçe, idare işlemini uygulamaya devam edebilir[92].

Aslında idari işleme karsı dava açılmasının o işlemin yürütülmesini durdurmaması ilkesi idari işlemlerin icrai özelliğini korumaktadır. Çünkü aksi takdirde özel kişiler

[84] Günday, 2011**, a.g.k.,** s. 125.
[85] Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, 2014a, **a.g.k.,** s. 380.
[86] Günday, 2011**, a.g.k.,** s. 126.
[87] Gözler, 2009a**, a.g.k.,** s. 678.
[88] Danıştay 5. Dairesinin 25.5.1988 tarihli ve 1987/2545 Esas ve 1988/1659 Karar sayılı kararı.
[89] Günday, 2011**, a.g.k.,** s. 125.
[90] Gözler ve Kaplan, 2014**, a.g.k.,** s. 283.
[91] Gözler, 2009a**, a.g.k.,** s. 679.
[92] Giritli, İ. ve ark. (2012). İdare Hukuku. (5. Bası), İstanbul: Der Yayınları, s. 126.

idareye karşı sistematik şekilde dava açıp, otomatik devreye giren yürütmenin durdurulması kararıyla da idare işlemez hale getirebileceklerdir[93].

Öte yandan idari işleme karşı dava açılmasının işlemin uygulanmasını durdurmaması kuralının bazı istisnaları mevcuttur. Bu istisnaların ilki kanunla öngörülen istisnalardır. Kanun ile bazı işlemlere karşı dava açılması durumunda yürürlüğünü durduracağı düzenlenmiş ise bu durumda, davanın açılması idari işlemin uygulanmasını durduracaktır. Örneğin İYUK'un 27. maddesinin 3. fıkrası, "Vergi mahkemelerinde, vergi uyuşmazlıklarından doğan davaların açılması, tarh edilen vergi, resim ve harçlar ile benzeri mali yükümlerin ve bunların zam ve cezalarının dava edilen bölümünün tahsil işlemlerini durdurur…" hükmü gereği, dava açılmasıyla birlikte idari işlemin yürürlüğü durmak zorundadır[94].

Diğer hatta en önemli istisna ise idare mahkemelerinin davacının istemi üzerine işlem hakkında verebilecekleri yürütmeyi durdurma kararıdır. Buna göre İYUK'un 27. maddesinin 2. fıkrasındaki hüküm uyarınca, telafisi güç ve imkansız zararların dogması ve idari işlemin açıkça hukuka aykırı olması durumunda mahkemece yürütmeyi durdurma kararı verilebilecektir. Bu iki istisnai durum haricinde idari işlemler hukuka uygunluk karinesinden faydalanmaktadır[95].

2.3. İdari İşlem Çeşitleri

İdari işlemler maddi mahiyetleri, açıklanan iradenin sayısı, iradenin açıklanma şekli, izlenen usul, doğurduğu hukuki etki ve sonuçlar, iradenin sadır olduğu makam ve isteğe bağlı olup olmaması gibi çeşitli yönlerden kategorilere ayrılabilmektedir.

2.3.1. Maddi açıdan idari işlemler

İdari işlemleri öncelikle bireysel işlemler ve düzenleyici işlemler olmak üzere iki kategoriye ayırmak yerinde olacaktır. Tüzük ve yönetmelik gibi genel ve soyut hukuku kaideleri koyan yani belli kişi ve durumlara ilişkin olmayan işlemler, düzenleyici idari

[93] Gözler, 2009a**, a.g.k.,** s. 680.
[94] Gözler ve Kaplan, 2014**, a.g.k.,** s. 284.
[95] Gözler, 2009a**, a.g.k.,** s. 684.

işlemler olarak tanımlanabilirken, atama ya da kamulaştırma gibi, belli kişilere ve durumlara ilişkin olarak yapılan işlemlere ise bireysel idari işlemler denir[96].

İdarenin kamu gücü kullanmak suretiyle tek yanlı irade açıklamasıyla yaptığı kamusal düzenleme, ya genel, soyut ve kişilik dışı ya da özel, somut ve kişisel bir düzenlemedir[97].

Bir idari işlemin özel, somut bir düzenleme mi, yoksa genel, soyut bir düzenleme mi olduğu iki bakış açısı dikkate alınarak belirlenebilir. Bunlar, düzenlenen hukuki durum ve düzenlemenin muhatabının tespitidir. Düzenlenen hukuki durum, yani düzenleme yapısı içindeki hukuki olgu zaman, kişi, yer ve diğer unsurlar açısından belli ya da belirlenebilir nitelikteyse, somuttur ve somut bir düzenleme niteliği gereği bir kere uygulanmakla tükenir. Buna karşılık, düzenlenen hukuki durum, kavramsal nitelikteyse, bir varsayıma veya şarta dayanıyorsa soyuttur ve sürekli bir düzenlemedir[98].

Muhatabının tespiti bakımından ise bir düzenleme, ismen ifade olunabilecek belli ya da belirlenebilir sayıda kişiye yönelmişse kişisel düzenlemedir. Buna karşılık, bir düzenleme sayıları belli olmayan kişilere ve özellikle de düzenleme alanına girecek herkese yönelikse, kişilik dışı, genel düzenleyici işlemdir[99].

Yalnız burada bir işlemin genel veya kişisel nitelikte olmasında, muhataplarının sayısının önemli olmadığını belirtmek gerekir. Önemli olan muhataplarının ismen belirlenmiş olup olmadığıdır. Örneğin Genelkurmay Başkanlığı makamı tek bir kişi tarafından işgal edilmesine rağmen bu makam için yapılan işlemin muhatabı olan kişi ismen değil de sıfatı veya görevi itibarıyla belirlendiği için bu işlem düzenleyici bir işlemdir[100].

Bununla birlikte, düzenleyici ve bireysel işlemler arasında her zaman kesin ve kolay bir ayrım yapılamamaktadır. Zira bir işlemin düzenleyici olması mutlaka genellik nitelemesine sahip olmasını gerektirmekte iken, her genel işlem mutlaka düzenleyici nitelikte olmamakta, bu iki işlem türü arasında biri diğerine göre genelliğe veya bireyselliğe yaklaşan işlemler bulunabilmektedir[101].

---

[96] Günday, 2011**, a.g.k.,** s. 122.
[97] Akyılmaz, 2000, **a.g.k.,** s. 340.
[98] Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, 2014a, **a.g.k.,** s. 389.
[99] Akyılmaz, 2000, **a.g.k.,** s. 41.
[100] Gözler, 2009a**, a.g.k.,** s. 677.
[101] Erkut, 1990, , **a.g.k.,**, s. 68.

Nitekim doktrinde ara işlem olarak nitelenen, bir binanın tarihi eser olarak sınıflandırılması, bir yerin askeri güvenlik bölgesi ilan edilmesi veya belirli bir yerin tabi afet bölgesi ilan edilmesi gibi işlemler bu tür işlemlere örnek olarak verilebilir[102].

2.3.1.1 Düzenleyici işlemler

Sözlük anlamı düzen vermek ve tertip etmek olan düzenleme kavramı, idare hukukunda kural koyma manasına gelmektedir[103].

Kural işlem olarak da adlandırılan, düzenleyici işlem, hukuk kuralı koyan veya belirten idari işlemdir[104]. Kural koymayan, daha önce var olan bir hukuk kuralını açıklayan, yorumlayan veya yapıcısının bu hukuk normundan ne anladığını alt idari birimlerle idare edilenlere duyuran idari metinler düzenleyici işlem değildir[105]. Nitekim Danıştay; 'Vergi daireleri işlem yönergesinin, ilgililer yönünden hak ve borç doğurucu olmadığı gibi, ihlalinin herhangi bir yaptırım uygulanmasını da gerektirmediği, dolayısıyla normatif nitelik taşımadığı' dolayısıyla idari davaya konu edilemeyeceğine karar vermiştir[106].

Bu tür işlemler idarenin, genel, kişilik dışı ve objektif diğer bir deyişle nesnel nitelikli işlemleridir[107]. Düzenleyici işlemler, kişisel olmayan, genel nitelikte işlemler olup, herkesi kapsayacak şekilde hukuki durumlar yaratırlar[108].

Danıştay bir kararında düzenleyici işlemi 'idarenin, aynı durumda olan idare edilenler için bağlayıcı, soyut hukuk kuralı koyan, yani normatif nitelikte olan tek yanlı tasarrufları' olarak tanımlamaktadır[109].

Düzenleyici idari işlemler, objektif hukuk alanında yeni hukuki durumlar yaratan, değiştiren veya ortadan kaldıran mutlak hukuk kurallarıdır[110]. İdarenin bu tür işlemleri tek tek teşhis edilemeyen kişilere ilişkindir ve kapsamına aldığı kişileri etkiler[111].

---

[102] Gözler ve Kaplan, 2014**, a.g.k.,** s. 278.
[103] Çağlayan, R. (2014). İdare Hukuk Dersleri. (2. Baskı), Ankara: Adalet Yayınevi, s. 413.
[104] Balta, (1968/70), **a.g.k.,** s. 156.
[105] Candan, 2012, **a.g.k.,** s. 92.
[106] Danıştay 7. Dairesinin 08.02.2007 tarihli ve 2006/5220 Esas ve 2007/394 Karar sayılı kararı.
[107] Candan, 2012, **a.g.k.,** s. 90.
[108] Giritli ve ark, 2012, **a.g.k.,** s. 110.
[109] Danıştay 7. Dairesinin 03.10.2002 tarihli ve 2001/337 Esas ve 2002/3092 Karar sayılı kararı.
[110] Yenice ve Esin, 1983, **a.g.k.,** s. 13.
[111] Yayla, 2010, **a.g.k.,** s. 110.

Düzenleyici işlemle öngörülen kurallar, yürürlükten kaldırılıncaya kadar sürekli bir şekilde uygulanabilir nitelik taşırlar[112].

Genel ve soyut işlemler kural olarak yasama organı tarafından meydana getirilir[113]. Ancak düzenleme veya kural koyma yetkisi sadece yasama organının tekelinde olmayıp devletin diğer organlarının da Anayasa ve kanunlardan aldıkları yetkiyle kural koyabilmeleri mümkündür[114]. Hatta idarenin kamu hizmetini etkin bir biçimde ifa edebilmesi bakımından düzenleme yetkisinin varlığı şarttır[115].

Cumhurbaşkanlığı kararnamesi, kanun hükmünde kararname, tüzük ve yönetmelik, genel düzenleyici işlemlere örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca karar, tebliğ, genelge, yönerge, sirküler gibi işlemler de genel düzenleyici işlemlere örnek olarak gösterilebilir[116].

Cumhurbaşkanlığı kararnameleri

6771 sayılı Anayasa Değişikliği Kanunuyla lağvedilen kanun hükmünde kararnameler yerine konulan Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin 'kendine özgü istisnai bir idari işlem türü' oldukları söylenebilir. Olağan dönem Cumhurbaşkanlığı kararnameleri normlar hiyerarşisinde Anayasa ve kanunlara aykırı olmamak üzere, en üst düzenleyici idari işlemlerdir. Olağanüstü hal kanun hükmünde Cumhurbaşkanlığı kararnameleri ise kanun düzeyinde yer alır[117].

Kanun hükmünde kararnameler ve tüzükler

Kanun hükmünde kararnameler, bakanlar kurulunun, yasama organından veya anayasadan doğrudan doğruya aldığı sınırlı bir yetkiye dayanmak suretiyle yaptığı, yasama organının denetimine tabi olan ve normlar hiyerarşisi bakımından kanun düzeyinde olan düzenleyici işlemler[118], tüzükler ise bakanlar kurulunun, kanunun

[112] Atay, 2014, **a.g.k.,** s. 450.
[113] Atay, 2014, **a.g.k.,** s. 448.
[114] Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, 2014a, **a.g.k.,** s. 390.
[115] Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, 2014a, **a.g.k.,** s. 391.
[116] Akyazan, 2009, **a.g.k.,** s. 233.
[117] Temiz, Ö. ve Güneş, F. (2020). Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin hukuki niteliği, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 24 (2), s. 959-979.
[118] Gözler ve Kaplan, 2014**, a.g.k.,** s. 424.

uygulanmasını göstermek veya emrettiği işleri belirtmek üzere, kanunlara aykırı olmamak ve Danıştay'ın incelenmesinden geçirilmek şartıyla çıkardığı düzenleyici işlemler [119] olarak tanımlanmıştır. Ancak 6771 sayılı Anayasa Değişikliği Kanunuyla bu iki işlem türünün uygulama olanağı kalmamıştır.

Yönetmelikler

Anayasanın 124. Maddesinde "Cumhurbaşkanı, bakanlıklar ve kamu tüzelkişileri, kendi görev alanlarını ilgilendiren kanunların ve Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin uygulanmasını sağlamak üzere ve bunlara aykırı olmamak şartıyla, yönetmelikler çıkarabileceği ve yönetmeliklerden hangilerinin Resmi Gazetede yayımlanacağının kanunda belirtileceği" hükme bağlanmıştır[120].

Diğer düzenleyici işlemler

İdarenin yukarıda sayılanlar dışında başka işlemleri de vardır. Adsız düzenleyici işlemler olarak da anılan bu işlemleri teker teker saymak ve isimlendirmek mümkün değildir. Genel düzenleme yetkisine sahip olan idare, belli bir alanda düzenleme yapmak amacıyla bu sayılanların dışında başka düzenleyici işlemler de tesis edebilir. Bu işlemler; genelge, tebliğ, karar, kararname, sirküler, çalışma planı, tamim gibi isimler alırlar[121].

2.3.1.2 Bireysel işlemler

Bireysel işlemler, genel düzenleyici işlemlerin, belli bir kişiye, nesneye veya olaya uygulanması sonucu ve yalnız bunlar için geçerli bir durum yaratan işlemlerdir. Bireysel işlemlere birel işlemler de denilmektedir[122]. Bir memura disiplin cezası verilmesi, bir işyerinin faaliyetinde görülen aksaklık veya hukuka aykırılıktan ötürü mühürlenerek kapatılması bireysel işlemlere örnek olarak gösterilebilir[123].

[119] Candan, 2012, **a.g.k.,** s. 93.
[120] Gözler ve Kaplan, 2014**, a.g.k.,** s. 439.
[121] Giritli ve ark, 2012, **a.g.k.,** s. 207.
[122] Gözübüyük, A. Ş. ve Tan, T. (2014a). İdare Hukuku Cilt I. (10. Bası), Ankara: Turhan Kitabevi, s. 354.
[123] Candan, 2012, **a.g.k.,** s. 99.

Başka bir anlatımla bireysel işlem, idarenin, kamu gücü kullanarak, tek yanlı irade açıklamasıyla yaptığı, özel, somut, bir kere uygulanmakla tükenen, kişisel bir düzenleme taşıyan işlemleridir[124]. İdari karar olarak da adlandırılan bu işlemler ile belli kişiler hakkında bir hukuki durum yaratılır, mevcut bir hukuki durum değiştirilir ya da bu duruma son verilir[125].

Bununla birlikte idarenin özel hukuk alanında gerçekleştirdiği işlemleri de mutlaka bireysel işlem niteliğindedir[126].

Bireysel işlemler soyut, nesnel ve genel bir düzenleme getiren düzenleyici işlemlerden, belirli bir kişi veya nesneye yönelmesi ve münferit bir durumla alakalı olarak somut ve özel bir düzenleme içermesi sebebi ile ayrılmaktadır[127]. Bireysel işlemlerin tümü özel nitelik taşımakta olup; hem öznesi hem de özne için yarattığı durum bellidir[128].

Bireysel işlemler kendi içinde şart işlem ve sübjektif işlem olmak üzere ikiye ayrılmaktadır[129].

Şart işlemler

İdare Hukuku alanında en sık rastlanan bireysel işlem çeşidi olan şart işlem, bir kişi, nesne ya da olaya ilişkin olarak yapılan, genel bir hukuksal durumdan bir diğerine girme, onun içinde bulunma veya ondan çıkma sonucunu doğuran işlemdir[130].

Başka bir anlatımla şart işlemler, bir kişi veya bir şeyi önceden belirlenmiş olan genel, objektif ve kişilik dışı bir hukuki statüye sokan veya böyle bir hukuki statüden çıkaran işlemlerdir[131].

Şart işlemlere koşul işlemlerde denilmektedir[132]. Konu bakımından hukuk aleminde değişiklik yapmayan koşul işlemler, önceden belirlenmiş düzenleyici işlemlerin kişiler hakkında uygulanmasıdır[133].

---

[124] Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, 2014a, **a.g.k.,** s. 391.
[125] Gözler, 2009a**, a.g.k.,** s. 683.
[126] Erkut, 1990, , **a.g.k.,** s. 70.
[127] Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, 2014a, **a.g.k.,** s. 391.
[128] Gözübüyük ve Tan, 2014a, **a.g.k.,** s. 354.
[129] Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, 2014a, **a.g.k.,** s. 391.
[130] Özay, İ. H. (1986). Devlet İdari Rejim ve Yargısal Korunma. İstanbul: Filiz Kitabevi, s. 139.
[131] Günday, 2011**, a.g.k.,** s. 127.
[132] Gözübüyük ve Tan, 2014a, **a.g.k.,** s. 356.
[133] Ergen, 2008, **a.g.k.,** s. 136.

Kısaca şart işlem sübjektif bir işlemle, kişiyi daha önce düzenleyici işlemlerle saptanmış bir hukuksal duruma sokan, düzenleyici işlem artı subjektif işlemdir[134].

Şart işlemlerin en bilinen örneği memur atama işlemleridir. Bu işlemle kişi, önceden hukuk kurallarıyla düzenlenmiş bulunan genel ve kişilik dışı hukuki bir duruma sokulmaktadır[135]. Bu kişinin sokulduğu hukuki durum, herkes için aynı olan, kişiden kişiye değişmeyen bir durum olup, atama işlemi ile atanan kişi, kendisi için yeni bir duruma sokulmamakta, mevcut ve doğmuş bir duruma sokulmaktadır[136]. Bu itibarla atama işlemi ile ilgilinin sadece memur statüsüne girmesini sağlar. Statünün kapsamı düzenlenmez[137].

Askerliğe alınma, devlet memurluğuna giriş ve emekliye sevk edilme işlemleri de klasik şart işlem örneklerindendir[138].

İdare hukukunda kural olarak şart işlemler geçerli olmakla birlikte istisnaen subjektif işlemler de uygulama alanı bulmaktadır[139].

Subjektif İşlemler

Subjektif işlemler belirli, kişisel ve benzeri bulunmayan hukuki durumlar ortaya çıkaran ve kişiye sübjektif ve eşi benzeri bulunmayan bir yükümlülük getiren işlemler olarak tanımlanmaktadır[140]. Bir başka deyişle, kişiye göre değişik durumlar yaratan bir işlem türüdür[141].

Öznel işlem de denilen sübjektif işlemler idare alanında, tek yanlı olabileceği gibi iki yanlı da olabilirler. İdari sözleşmeler iki yanlı öznel sözleşmelere örnek gösterilebilir[142].

Tek yanlı subjektif işlem için verilen klasik örnek ise, vergi tarh ve tahakkuk işlemleridir. Vergi yükümlülerinin ne kadar vergi ödeyeceği, özel durumları ve kazançları gibi durumlar herkes için ayrı ayrı belirlenir[143].

---

[134] Giritli ve ark, 2012, **a.g.k.,** s. 1102.
[135] Gözler, 2009a**, a.g.k.,** s. 686.
[136] Günday, 2011**, a.g.k.,** s. 127.
[137] Balta, 1968/70, **a.g.k.,** s. 157.
[138] Atay, 2014, **a.g.k.,** s. 451.
[139] Yenice ve Esin, 1983, **a.g.k.,** s. 14.
[140] Giritli ve ark, 2012, **a.g.k.,** s. 1102.
[141] Günday, 2011**, a.g.k.,** s. 127.
[142] Gözübüyük ve Tan, 2014a, **a.g.k.,** s. 356.
[143] Gözler, 2009a**, a.g.k.,** s. 687.

2.3.2. Açıklanan iradenin şekli bakımından idari işlemler

İdari işlemler, açıklanan iradenin şekline göre; idarenin sarih işlemleri ve idarenin zımni işlemleri olmak üzere ikiye ayrılır[144].

2.3.2.1. İdarenin sarih işlemleri

Sarih işlemler, anlam ve konusu açıkça anlaşılan irade açıklamalarıyla yapılan işlemlerdir[145]. İdari işlemler, aslında idarenin belli bir konuda iradesini açığa vurması sonucu oluşurlar ve genellikle yazılı şekilde yapılırlar[146].

Ancak, irade açıklaması özellikle kolluk faaliyetleri gibi kimi istisnai durumlarda sözlü olarak da yapılabilir[147]. Hatta trafik polisinin kavşaktaki trafik akışını düzenlerken, birtakım el ve kol hareketleriyle yaptığı işaretler de idarenin sarih bir açıklamasıdır[148].

2.3.2.2. İdarenin zımni işlemleri

Genel bir kaide olarak, susan ve hareketsiz kalan bir kişinin, susma veya hareketsiz kalması durumunda onun bir hukuki işlem yaptığını kabul etmek mümkün değildir[149]. Ancak idare hukukunda idarenin belli koşullarda susmasına bir anlam yüklemek, idarenin susarak, zımni olarak bir irade açıkladığını, dolayısıyla belli bir şeyi kabul veya reddettiğini varsaymak gerekmektedir[150]. İdarenin açık bir irade açıklaması ile değil de, salt belli bir zamanın geçmesiyle ve idarenin, bu süre içinde hukuki durumları etkileyecek bir irade açıklamasında bulunmamış olması idari işlem olarak kabul edilmiştir[151].

Zımni işlemler kendi içinde, zımni ret işlemleri ve zımni kabul işlemleri olarak ikiye ayrılır[152].

---

[144] Gözler ve Kaplan, 2014**, a.g.k.,** s. 292.
[145] Gözler, 2009a**, a.g.k.,** s. 697.
[146] Günday, 2011**, a.g.k.,** s. 129.
[147] Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, 2014a, **a.g.k.,** s. 395.
[148] Gözler, 2009a**, a.g.k.,** s. 697.
[149] Günday, 2011**, a.g.k.,** s. 130.
[150] Gözler, 2009a**, a.g.k.,** s. 697.
[151] Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, 2014a, **a.g.k.,** s. 396.
[152] Gözler ve Kaplan, 2014**, a.g.k.,** s. 293.

Zımni Ret İşlemleri

Türk Hukukunda, zımni işlemlerde asıl olanın, ret yönünde işlem tesis edildiğinin kabulü olduğu belirtilmiştir[153]. Nitekim İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 10. maddesi bu hususta genel kuralı düzenlemiştir[154]. Buna göre; ilgililer, haklarında idari davaya konu olabilecek bir işlem için idari makamlara başvurdukları takdirde, altmış gün içinde bir cevap verilmezse istek reddedilmiş sayılır. Buna zımni ret kararı denilir[155].

Ancak, idareye yapılan başvurunun zımni ret işlemi olarak kabul edilebilmesi için başvuruda bulunulan idarenin başvuruya konu edilen talep hakkında idari işlem yapmaya yetkili olması gerekmektedir[156]. Ayrıca idareye yapılacak başvuru yetkili kişi tarafından yapılmalıdır. Danıştay bir kararında davacı tarafından yapılmayan başvuru sonucu açılan davada mahkemece işin esasına girilerek karar verilmesini usulen hatalı bularak bozmuştur[157].

> "Dava dosyasının incelenmesinden, davacının, Ağrı ili, Patnos ilçesi, Zirekli İlkokulunda sınıf öğretmeni olarak görev yapmakta iken eşinin Rize İdare Mahkemesi Hakimi olarak atandığı, davacının eşi tarafından, eş özrü kapsamında davacının Rize iline atanması için 21/09/2012 gün ve 20495 sayılı dilekçe ile yapılan başvurunun zımnen reddi üzerine bakılan davanın açıldığı anlaşılmıştır. Uyuşmazlıkta, davaya konu edilen zımni ret işleminden önce idareye yapılan başvurunun, bizzat davacı tarafından ya da davacı adına başvuru yapmaya yetkili vekil aracılığıyla yapılmadığı, doğrudan doğruya davacıyı ilgilendiren görev yeri değişikliğine ilişkin bir hususta davacı adına başvuru yapmaya yetkisi olmayan eş tarafından yapılan başvuruya idarece herhangi bir cevap verilmediği görülmektedir. Bu durumda, davacı tarafından idareye yapılan usulüne uygun bir başvuru ve bu başvuru üzerine davacı adına tesis edilmiş bir işlem bulunmadığından, ortada idari davaya konu edilebilecek kesin ve yürütülmesi zorunlu bir işlemin mevcut olmaması nedeniyle işin esasına girilmeksizin 2577 sayılı Kanun`un 15/1-b maddesi uyarınca davanın reddi gerekirken, Mahkemece işin esasına girilerek karar verilmesinde usul hükümlerine uyarlık bulunmamaktadır."

[153] Atay, 2014, **a.g.k.,** s. 454.
[154] Candan, 2012, **a.g.k.,** s. 101.
[155] Gözübüyük, A. Ş. (2013). Yönetsel Yargı. (33. Bası), Ankara: Turhan Kitabevi, s. 145.
[156] Atay, 2014, **a.g.k.,** s. 454.
[157] Danıştay 2. Dairesinin 10.12.2015 tarih ve 2013/10505 Esas ve 2015/10128 Karar sayılı kararı.

Zımni Kabul İşlemleri

İYUK tarafından genel kural olarak, susmanın ret anlamına geleceği kabul edildiğinden, farklı bir durum için mutlaka açık bir yasal düzenlemeye ihtiyaç vardır[158]. Nitekim bazı özel kanunlarda, bu genel kurala aykırı durumlar öngörülmüştür[159]. Örneğin, 3194 sayılı İmar Kanunu'nun 30. maddesinin 2. fıkrasına göre; belediyeler veya valilikler, mal sahiplerinin müracaatlarını en geç otuz gün içinde neticelendirmedikleri takdirde, bu müddet sonunda yapının tamamının veya biten kısmının kullanılmasına izin verilmiş sayılırlar[160].

İstisnai bir durum olan, zımni ret kararı kurumunun varlık sebebi, idareyi kısa bir süre içinde hareket etmeye veya karar almaya zorlamaktan ibarettir[161]. Zımni ret kararının varlık nedeni, idarenin hareketsiz kalarak, yargı denetiminden kaçmasını önlemektir[162].

2.3.3. Doğuracağı hukuki sonuçlar bakımından idari işlemler

İdari işlemler, doğuracakları hukuki sonuçlar bakımından da ayrıma tutulmuştur. Buna ayrıma göre idari işlemler yapıcı idari işlemler ve belirleyici idari işlemler olarak ayrılırlar[163].

2.3.3.1. Yapıcı idari işlemler

İdari işlemlerin, esas olarak yapıcı işlemler olduğu kabul edilmiştir[164]. Yapıcı işlemler belli bir hukuki sonuç yaratan idari işlemlerdir[165].

İnşai ya da kurucu işlemler de denilen yapıcı işlemler, belli bir hukuki durum doğuran, mevcut bir hukuki durumu değiştiren veya ortadan kaldıran işlemlerdir[166]. Yapılandırma, belli bir kişi için yasal bir yükümlülüğün somutlaştırılmasıdır[167]. İzin,

[158] Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, 2014a, **a.g.k.,** s. 396.
[159] Candan, 2012, **a.g.k.,** s. 101.
[160] Günday, 2011**, a.g.k.,** s. 132.
[161] Gözler, 2009a**, a.g.k.,** s. 701.
[162] Gözler, 2009a**, a.g.k.,** s. 699.
[163] Günday, 2011**, a.g.k.,** s. 127.
[164] Günday, 2011**, a.g.k.,** s. 128.
[165] Balta, 1968/70, **a.g.k.,** s. 156.
[166] Gözler, 2009a**, a.g.k.,** s. 688.
[167] Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, 2014a, **a.g.k.,** s. 400.

muvafakat, onay, ruhsat, memuriyete atama ve memuriyetten çıkarma gibi işlemler örnek inşai işlemlerdir[168].

2.3.3.2. Belirleyici idari işlemler

İdari işlemler arasında yeni bir hukuki durum yaratmayan işlemlere de rastlamak mümkündür[169]. Bunun gibi doğmuş bir hukuki sonucu belirten işlemlere belirleyici idari işlemler denir[170].

Tespit edici işlemler olarak da adlandırılabilen, belirleyici işlemler yeni bir hukuki durum ortaya çıkarmayan sadece bir hukuki durumun varlığı veya yokluğu konusunda hukuki nitelik tespitinde bulunan işlemlerdir[171].

Örneğin mezun olmuş bir öğrenci için diploma düzenlenmesi, bu öğrenci için yeni bir hukuki durum yaratmayan, sadece daha önceden ortaya çıkmış bulunan bir hukuki durumu belirleyen bir işlemdir[172].

Ancak doktrinde bir ayrıma göre belirleyici işlem, teknik anlamda idari bir işlem sayılamayacağından burada idari bir işlemden değil, sadece idarenin bir işleminin bulunduğu kabul edilmiştir[173].

Belirleyici işlemin hukuki etkiden mahrum olması durumunda buna karşı dava açılamamakla birlikte kişilerin menfaatleri zedeleniyorsa bunlara karşı dava açılması mümkün olduğu belirtilmiştir[174].

2.3.4. İrade açıklayanların sayısı bakımından idari işlemler

İdari işlemler, irade adına açıklama yetkisine sahip kişilerin sayısı ve bu iradenin açıklanmasında izlenen usule göre basit, kolektif ve karma işlemler olarak üçe ayrılırlar[175].

---

[168] Atay, 2014, **a.g.k.,** s. 459.
[169] Günday, 2011**, a.g.k.,** s. 128.
[170] Balta, 1968/70, **a.g.k.,** s. 156.
[171] Gözler, 2009a**, a.g.k.,** s. 688.
[172] Günday, 2011**, a.g.k.,** s. 128.
[173] Atay, 2014, **a.g.k.,** s. 459.
[174] Gözler, 2009a**, a.g.k.,** s. 690.
[175] Günday, 2011**, a.g.k.,** s. 128.

2.3.4.1. Basit idari işlemler

Basit idari işlemler, amirin memura disiplin cezası vermesi örneğinde olduğu gibi sadece tek iradenin açıklanmasıyla meydana gelen işlemlerdir[176]. Tek iradeli işlem olarak da nitelendirilen basit idari işlemlerde işlemin ortaya çıkışında etkili olan irade bir kişiye aittir[177]. Ancak bunun için idari makamı tek bir kamu görevlisinin temsil etmesi ve bu görevliye ait iradenin idari makam adına sonuç doğurabilme yeterliliğine sahip olması gerekmektedir[178].

Bunların basit iradeli idari işlem olarak nitelendirilmelerinin nedeni, bir başka makamın ya da kolektif bir iradenin ürünü olmadan, doğrudan doğruya idari makamı temsile yetkili görevlinin, idare adına yaptığı açıklama ile hukuksal sonuçlarını doğurmaya başlamış olmasıdır[179].

2.3.4.2. Kolektif idari işlemler

Birden fazla iradenin aynı anda ve aynı yönde açıklanması ile meydana gelen işlemlere ise kolektif idari işlem denilmektedir[180]. Kurul işlem olarak da isimlendirilen kolektif işlemlerde, bir makam birden fazla kişiden oluşmakta ve bunlar bir araya gelerek bir işlem yapmaktadırlar[181]. Burada işlemin oluşması için açıklanan iradelerin her birinin varlığı idari işlemin gerçekleşmesi için zorunludur[182].

Kolektif işlemlerde birden çok irade bulunmasına rağmen bunlar yine de tek yanlı işlemlerdir[183]. Zira bu işlemlerde birden fazla irade bulunsa dahi, bu iradeler iki yanlı işlemlerde olduğu gibi karşılıklı değil, aynı yönde açıklanmaktadır[184].

Karşımıza kurul kararı olarak çıkan kolektif idari işlemler, bakanlar kurulu kararlarında olduğu gibi kurula katılanların oybirliği ile oluşabileceği gibi, belediye

[176] Gözler, 2009a**, a.g.k.,** s. 693.
[177] Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, 2014a, **a.g.k.,** s. 398.
[178] Kalabalık, H. (2011). İdare Hukukunun Temel Kavram ve Kurumları (4. Baskı), Konya: Sayram Yayınları, s. 90.
[179] Giritli ve ark, 2012, **a.g.k.,** s. 1086.
[180] Günday, 2011**, a.g.k.,** s. 128.
[181] Çağlayan, 2014, **a.g.k.,** s. 431.
[182] Atay, 2014, **a.g.k.,** s. 457.
[183] Gözler, 2009a**, a.g.k.,** s. 693.
[184] Kalabalık, 2011, **a.g.k.,** s. 90.

meclisi, üniversite senatosu ve fakülte yönetim kurulu örneklerinde olduğu gibi katılanların oy çokluğu ile de yapılabilir[185].

2.3.4.3. Karma idari işlemler

Aynı yönde, aynı konuda ve aynı amaca yönelik birden fazla iradenin bir sıra izlenerek açıklanması ile meydana gelen işlemlere karma idari işlemler denir[186]. Bu işlem türüne en iyi örnek olarak gösterilebilecek olan müşterek kararnamelerde, ilgili Bakan, Başbakan ve Cumhurbaşkanı tarafından belli bir sıra ve usul izlenerek açıklanan irade sonucunda bir işlem meydana gelmektedir[187].

Birden çok iradenin birbirine eklenmesi ile oluşan karma işlemlerde iradeler öngörülen sıraya uygun olarak açıklanmadığı takdirde, işlem şekil unsuru yönünden sakat hale gelecektir[188].

Birleşme işlem olarak da nitelenebilen karma işlemler ile kolektif işlemler arasında farklılıklar mevcuttur. Karma idari işlemlerde, birden fazla makam ya da idari organın iradesi mevcutken, kolektif idari işlemler tek bir idari organ ya da makamın iradesi ile oluşur. Ayrıca kolektif işlemlerde açıklanan irade aynı anda iken karma işlemlerde, belirlenen yasal düzenlemelerde öngörülen usul çerçevesinde belli bir sıra izlenerek iradeler açıklanmaktadır[189].

2.3.5. Muhatapları üzerindeki etkileri bakımından idari işlemler

İdari işlemler idare edilenler açısından biri yararlandırıcı, öteki yükümlendirici olmak üzere iki büyük kategoriye ayrılır[190]. Bu ayrım idari işlemlerin yürürlüğe girmesi ve geri alınması bakımından önem arzeder[191].

[185] Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, 2014a, **a.g.k.,** s. 400.
[186] Günday, 2011**, a.g.k.,** s. 129.
[187] Atay, 2014, **a.g.k.,** s. 458.
[188] Gözler, 2009a**, a.g.k.,** s. 694.
[189] Kalabalık, 2011, **a.g.k.,** s. 91.
[190] Balta, 1968/70, **a.g.k.,** s. 158.
[191] Günday, 2011**, a.g.k.,** s. 132.

2.3.5.1. Yararlandırıcı idari işlemler

Yararlandırıcı idari işlemler, ilgilisine yarar sağlayan veya ilgilisinin üzerindeki bir yükü ortadan kaldıran işlemler şeklinde tanımlanabilir[192]. Yararlandırıcı idari işlemler ile bir hak tanınarak, bir hak kuvvetlendirilerek ya da bir yükümlülük kaldırarak, kişinin hukuki hareket alanı genişletilir[193].

Yararlandırıcı işlemler için mutlaka özel bir yasal yetkiye ihtiyaç bulunmamaktadır[194]. Ruhsat veya lisans verilmesi, işyeri kapatma cezasının öngörülen süreden önce kaldırılması, kesilen para cezasının miktarında indirime gidilmesi yararlandırıcı idari işlemlere örnek olarak gösterilebilir[195].

2.3.5.2. Yükümlendirici idari işlemler

Kişilere belli yönde hareket etme zorunluluğu getiren, onlara yapmak, katlanmak, kaçınmak yükümlülüğü getiren idari işlemler yükümlendirici işlemlerdir[196].

Kolluk işlemleri, emredici ve yasaklayıcı işlemler, vergilendirme ile ilgili işlemler, bir öğrencinin kaydının silinmesi, bir memurun azledilmesi gibi işlemler bu tür işlemlerdendir[197].

Yükümlendirici idari işlemlerin yapılabilmesi için idare, özel bir yetki kuralı ile yetkilendirilmelidir[198].

2.3.6. İsteğe bağlı olup olmaması bakımından idari işlemler

İdari işlemler ilgilisinin talebine bağlı olup olmaması bakımından isteğe bağlı olan idari işlemler ve isteğe bağlı olmayan idari işlemler şeklinde ikiye ayrılarak da kategorize edilebilir[199].

---

[192] Günday, 2011**, a.g.k.,** s. 132.
[193] Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, 2014a, **a.g.k.,** s. 401.
[194] Kalabalık, 2011, **a.g.k.,** s. 92.
[195] Atay, 2014, **a.g.k.,** s. 459.
[196] Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, 2014a, **a.g.k.,** s. 401.
[197] Gözler, 2009a**, a.g.k.,** s. 694.
[198] Kalabalık, 2011, **a.g.k.,** s. 93.
[199] Gözler, 2009a**, a.g.k.,** s. 701.

2.3.6.1. İsteğe bağlı olmayan idari işlemler

İdari işlemlerin büyük bir çoğunluğunun sonuç doğurması için idarenin kendi iradesi yeterli olduğu kabul edilmiştir[200]. Bu sebeple idari işlemler ilgilisinin isteğine veya rızasına bağlı değildir[201]. Örneğin vergi tarhı, zabıtaca uygun bir yerin kapatılması gibi işlemler bu kategoriye giren işlemlerdir[202].

2.3.6.2. İsteğe bağlı olan idari işlemler

Buna karşılık isteğe bağlı idari işlemler olarak nitelendirilebilen bazı idari işlemler ise ancak muhatabın bir talebi sonucunda yapılır[203]. Örneğin, ruhsat ve izin gibi ilgilisine yarar sağlayan işlemler genellikle ilgilisinin talebi varsa yapılır[204].

Önceleri ilgili ile idare arasında yapılan bir sözleşme olarak kabul edilen, isteğe bağlı idari işlemler bugün ise idarenin tek yanlı işlemi olarak kabul edilmektedir[205]. Zira ilgilinin talebi işlemin sadece hukuki bir sonuç doğurmasının şartı olarak görülebilir[206].

2.4. İdari İşlemin Unsurları

Türk İdare Hukukunda idari işlemin unsurları, önceleri, esas, maksat, yetki ve şekil olmak üzere dört başlık altında incelenirken, daha sonra yapılan değişiklik ile esas kavramı iki alt başlık ile sebep ve konu olarak incelenmeye başlanmıştır [207].

İYUK'un 2. maddesi idari dava türlerinden iptal davası açma nedenleri olarak idari işlemin yetki, şekil, sebep, konu ve maksat yönlerinden hukuka aykırılık hallerini kabul etmektedir. Anlaşılacağı üzere idari işlemin hukuka uygun olarak meydana gelebilmeleri için zorunlu beş unsur kabul edilmektedir. Ancak doktrinde bu unsurlara ek, altıncı bir unsur olarak, usul unsurunu kabul eden ve işleyen yazarlarda mevcuttur[208]. İYUK'un 2.

[200] Balta, 1968/70, **a.g.k.,** s. 157.
[201] Gözler, 2009a**, a.g.k.,** s. 701.
[202] Balta, 1968/70, **a.g.k.,** s. 157.
[203] Kalabalık, 2011, **a.g.k.,** s. 93.
[204] Günday, 2011**, a.g.k.,** s. 133.
[205] Günday, 2011**, a.g.k.,** s. 133.
[206] Balta, 1968/70, **a.g.k.,** s. 158.
[207] Giritli ve ark, 2012, **a.g.k.,** s. 1257.
[208] Gözler, 2009a**, a.g.k.,** s. 743.

maddesine atıfta bulunan Danıştay idari işlemlerin maddede bulunan sıralamaya göre incelenmesi gerektiğine hükmetmiştir[209].

> "Bu tanım karşısında, idari yargı yerleri, dava konusu edilen idari işlemleri, maddede belirtilen sıra dahilinde inceleyip karar vereceklerdir. Başka bir anlatımla, işlem önce yetki unsuru yönünden incelenip, bu yönde bir hukuka aykırılık saptanmadığı takdirde şekil unsuruna geçilecek ve bu zincir takip edilecektir. Aksi durumda, yetkisiz bir merci tarafından tesis edilen işlemin şekil açısından hukuka uygunluğunun denetlenmesi gibi hukukun genel ilkeleriyle çelişecek bir durum ortaya çıkacaktır."

2.4.1. İdari işlemin yetki unsuru

İdari işlemin yetki unsuru, doktrinde bazı yazarlarca; idare adına norm yaratabilme gücü ve bir hukuki iktidar türü[210], belirli organ ve makamlara Anayasa ve yasalarla tanınmış karar alma gücü[211], kamu gücü kullanarak, tek yanlı irade beyanı ile idari işlem yapabilme iktidarı [212] , kamu görevlilerinin bulundukları makama bağlı olarak kullandıkları güç ve otorite[213], şeklinde tanımlanmıştır.

Ancak yetkinin sadece norm koyma iktidarı olarak tanımlanması eleştirilmiştir. Buna göre yetki, idari işlem yapma kuvveti değil, belirli bir idari işlemin hangi kişi veya kişilerce yapılacağını belirleyen ilişkisel tipte bir kavram olup, idari işlemin yapıcısının kim olduğuna ilişkindir[214]. Nitekim doktrinde bazı yazarlarca, idari işlemin yetki unsuru bakımından hukuka aykırılığının tanımı yapılırken, işlemi yapan makamın niteliğindeki hukuka aykırılık[215], şeklinde kabul edilmekle, yetki unsurunun işlemin yapıcısı ile ilgili olduğu ortaya konulmuştur[216].

İdari işlem, belli bir hukuki sonucu doğurmaya yönelik bir irade açıklama olduğuna göre, bu irade açıklamasının yöneldiği sonucu doğurabilmesi için herhangi bir kişi tarafından değil, idare adına irade açıklamaya yetkili olanlar yani irade açıklaması, kim veya kimler tarafından yapılacağı hususu idari işlemin yetki unsurunu oluşturur[217].

---

[209] Danıştay 7. Dairesinin 27.02.2008 tarih ve 2007/3245 Esas ve 2008/1256 Karar sayılı kararı.
[210] Özyörük, M.(1972-1973). İdare Hukuk Ders Notları. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, s. 205.
[211] Gözübüyük ve Tan, 2014a, **a.g.k.,** s. 378
[212] Candan, 2012, **a.g.k.,** s. 130.
[213] Karatepe, Ş. (1988). İdare Hukuku. İzmir: Anadolu Matbaacılık, s. 72.
[214] Ulu, G. (2012), İdari İşlemin Yetki Unsuru. Ankara: Seçkin Yayıncılık, s.113.
[215] Giritli ve ark, 2012, **a.g.k.,** s. 1267.
[216] Ulu, 2012, **a.g.k.,** s. 115.
[217] Gözler ve Kaplan, 2014**, a.g.k.,** s. 305.

Hukuki tasarrufun temelini teşkil eden iradenin ehil ve salahiyetli bir merci ve makamdan tesis edilmesi gerekir[218]. Ayrıca, hukuki işlemin temelini teşkil eden irade, idare hukuku bakımından yetkili bir merci veya makam tarafından ortaya konulmalıdır[219].

Buna göre idari işlemler herhangi bir organ, makam veya kamu görevlisi tarafından değil, anayasa ve kanunların yetkili kıldığı organ, makam ve kamu görevlileri tarafından alınmalıdır[220]. İdari makamı işgal eden bu kişi veya kişilerin irade açıklama konusunda, ehliyetli olması hususu, idari işlemin yetki unsurunun gereğidir[221]. Nitekim temyiz kudretini haiz olmayanların idare adına karar almaya yetkili olduklarından söz edilemeyeceği açıktır[222].

İdare adına irade açıklayan görevlilerin sahip olduğu yetkiler aslen kazandıkları kendi yetkileri olmayıp, işgal ettikleri makama önceden verilen ve o makama atanmakla statü gereği kazanılan yetkilerdir[223]. Kamu görevlisinin kanuni olan bu yetkiyi kullanması zorunludur[224].

İdarenin görev alanı içine giren bir konuda idari işlem tesis etmeye yetkili makamı belirlerken kişi, konu, yer ve zaman unsurları göz önünde bulundurulmalıdır[225].

2.4.1.1. Kişi yönünden yetki

İdari işlemin, idare adına irade açıklamasına yetkili kişi veya kişiler tarafından yapılması gerekliliği, idari işlemin kişi bakımından yetki unsurunu oluşturmaktadır[226].

Başka bir açıdan kişi bakımından yetki, idarenin yetkisini kullanacak makam ile işlemin ilgilisinin belirlenmesi olarak da tanımlanmıştır[227].

İdare adına karar alma yetkisi bulunmayan bir görevlinin işlemleri, kişi yönünden yetkisizlik durumunu, bir başka deyişle yetki gaspını oluşturur[228]. Bu tür yetkisiz kişilerce

---

[218] Onar, 1966a, **a.g.k.,** s. 300.
[219] H. Eroğlu (1978). İdare Hukuku. (3. Bası), Ankara: Ankara iktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Yayını, s. 77.
[220] Günday, 2011, **a.g.k.,** s. 136.
[221] Sezginer, M. (2000). İptal Davasının Uygulanma Alanı Bakımından Ayrılabilir İşlem Kuramı, Ankara: Yetkin Yayınevi, s. 73.
[222] Gökalp, A. S. (1968). İdari Dava Türleri, Yüzyıl Boyunca Danıştay. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 456.
[223] Kalabalık, 2011, **a.g.k.,** s. 100.
[224] Odyakmaz, Z., Kaymak, Ü. ve Ercan, İ. (2012). Anayasa Hukuku İdare Hukuku. (15. Baskı), İstanbul: XII Levha Yayıncılık, s. 293.
[225] Günday, 2011**, a.g.k.,** s. 135.
[226] Gözler, 2009a**, a.g.k.,** s. 794.
[227] Giritli ve ark, 2012, **a.g.k.,** s. 1270.
[228] Gözübüyük, 2013, **a.g.k.,** s. 209.

tesis edilen işlemlerin bağlayıcılıkları yoktur[229]. Ancak, istisnai hallerde, yetki devri veya vekalet ile normalde idari makam niteliği taşımayan görevli veya organ idari işlem yapma yetkisine sahip olabilmektedir[230].

Bununla beraber idari makamlar, ancak idare alanına giren konularda işlem yapabilirler. Örneğin idare, yargının görev alanına giren bir konuda işlem yaparsa buna fonksiyon gaspı ya da görev gaspı denir[231].

2.4.1.2. Konu yönünden yetki

Konu bakımından yetki, belirli konulara ilişkin işlemlerin hangi idari makamlar tarafından tesis edileceğini ifade eder[232]. Mevzuat belli konularda karar alma yetkisini belli organ, makam ve kişilere tanımıştır[233]. Örneğin 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 18. maddesinde belediye meclisinin karar alabileceği konular, 38. maddesinde ise belediye başkanının karar alabileceği konular belirtilmiş olup, bu organlar ancak burada belirtilen konularda işlem yapabilirler[234]. Aynı şekilde bir kurumun organlarından birinin görev alanına giren bir konuda diğer bir organın işlem tesis etmesi durumunda da işlem, yetki unsuru bakımından hukuka aykırıdır[235]. İdari işlemin yapıcısı belli bir alanda işlem yapmaya yetkilidir, bu yetkin kılındığı alan dışında bir konuda işlem yapamaz[236].

Nitekim Danıştay bu konuya ilişkin olarak, davacıya ait taşınmazın, ticaret alanından çıkarılarak akaryakıt satış ve servis istasyonu olarak imar planında değişiklik yapılması talebini içeren başvurunun reddine ilişkin belediye başkanlığı işleminin iptali istemiyle açılan davayı reddeden ilk derece mahkemesinin kararını, plan değişikliği istemiyle yapılan başvuru hususunda belediye meclisine sunularak bir karar verilmesi gerekirken, yetkisiz makam olan Belediye Başkanlığınca reddedilmesi suretiyle tesis edilen dava konusu işlemde hukuka uyarlık bulunmadığı gerekçesiyle bozmuştur[237].

---

[229] Demirkol, S. (1998). İptal davasında idari işlemin beş unsuru. Sayıştay Dergisi, (29), s. 65-79.
[230] Gözler, 2009a**, a.g.k.,** s. 794.
[231] Odyakmaz, Kaymak ve Ercan, 2012, **a.g.k.,** s. 293.
[232] Günday, 2011**, a.g.k.,** s. 136.
[233] Atay, 2014, **a.g.k.,** s. 464.
[234] Çağlayan, 2014, **a.g.k.,** s. 450.
[235] Kalabalık, 2011, **a.g.k.,** s. 103.
[236] Gözler, 2009a**, a.g.k.,** s. 801.
[237] Danıştay 6. Dairesinin 16.11.2007 tarih ve 2005/5800 Esas ve 2007/6519 Karar sayılı kararı.

2.4.1.3. Yer yönünden yetki

Yer yönünden yetki ise bir konuda işlem tesis etmeye yetkili olan makamların bu yetkiyi kullanabilecekleri coğrafi alanı ifade eder.[238] Her idari makamın hizmet türü ve coğrafi faaliyet alanı belirlidir[239]. Bazı idari makamlar ülke çapında işlem tesis etmeye yetkili iken bazıları ise sadece belirli bir coğrafi alanda işlem yapmaya yetkilidir[240]. Örneğin İstanbul Valisinin yetkisi İstanbul il sınırları içindeyken, İçişleri Bakanının yetkisi ise ülke geneline yayılmıştır[241]. İşlemin yapıcısı, yetkili olduğu bu coğrafi alanda etkili olabilecek idari işlemler yapabilir[242].

Nitekim Danıştay 3. Dairesi; "Vergi tevkifatı dolayısıyla ikmalen vergi tarhının, tevkifat yapılması gereken tarihte ikametgahının bulunduğu yer vergi dairesince yapılması gerektiği, dava konusu tarhiyatı yapan vergi dairesinin yetkili olmadığına'" karar vermiştir[243].

2.4.1.4. Zaman yönünden yetki

Zaman bakımından yetki, idari makamların işlem tesis etme yetkilerini kullanabilecekleri zaman dilimini ifade eder[244]. İdare adına işlem tesis etme yetkisine sahip kılınmış bir kamu görevlisi sadece görevde bulunduğu süre içinde işlem tesis edebilir[245]. Atanmış ancak henüz görevine başlamamış veya izinde olan bir kamu görevlisi görevine başlamadığı sürece işlem tesis edemez[246]. Görevi sona ermiş olan bir kamu görevlisi tarafından tesis edilen işlem de yetki unsuru bakımından hukuka aykırı olur[247].

Ayrıca, belli işlemlerin belli sürelerde yapılmasını emreden hükümlere aykırı şekilde yapılan işlemler de zaman yönünden yetkisizlik sorununu oluşturur[248]. Nitekim Danıştay, disiplin cezasını gerektiren fiil ve hallerin işlendiği tarihten itibaren nihayet iki

---

[238] Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, 2014a, **a.g.k.,** s. 406.
[239] Yenice ve Esin, 1983, **a.g.k.,** s. 41.
[240] Günday, 2011**, a.g.k.,** s.137.
[241] Demirkol, 1998, **a.g.k.,** s. 67.
[242] Ulu, 2012, **a.g.k.,** s. 166.
[243] Danıştay 3. Dairesinin 25.11.1987 tarih ve 1986/2647 Esas ve 1987/2656 Karar sayılı kararı.
[244] Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, 2014a, **a.g.k.,** s. 406.
[245] Kalabalık, 2011, **a.g.k.,** s. 103.
[246] Gözler, 2009a**, a.g.k.,** s. 803.
[247] Çağlayan, 2014, **a.g.k.,** s. 452.
[248] Odyakmaz, Kaymak ve Ercan, s. 294.

yıl içinde disiplin cezası verilmediği takdirde ceza verme yetkisinin zamanaşımına uğradığını, buna rağmen disiplin cezası verilmesi halinde idari işlemi, zaman bakımından yetkisizlik ile sakatlanmış olarak kabul etmiştir[249].

Sonuç olarak, idari işlemlerin, işlemin yapıcısı tarafından konu, yer ve zaman bakımından kendisine tanınan yetki dahilinde yapılması gerektiği söylenebilir[250].

2.4.2. İdari işlemin şekil unsuru

Devlet tasarruflarında ve bu arada idari tasarruflarda şekil, tasarrufun esaslı bir unsurunu teşkil eder[251]. Şekil unsuru, özellikle yaptırım türü idari işlemler söz konusu olduğunda, yetkiden daha önemli bir unsur haline gelmektedir[252]. Devletin tüm işlemleri gibi idari işlem ve kararları da belli şekil kurallarına uyularak yapılmalı ve alınmalıdırlar[253].

Doktrinde aksi görüşler[254] bulunsa da, idari işlemin şekil unsuru, genel olarak usulü de içerisine alacak biçimde tanımlanmıştır. Çünkü şekil, idari işlemin maddi biçimini ve alınmasındaki usulü ayrı ayrı ifade eden geniş bir kavramdır[255]. Şekil deyimi idari işlemin hem biçimini hem de yapılırken uyulması gereken usulü göstermektedir[256]. Bu bakımdan doktrinde şekil için, "usul-şekil" belirlemesinin aslında daha doğru olacağı ileri sürülmüştür[257].

Danıştay bir kararında, "İlçe belediye başkanlarının ve ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının temsilcilerinin toplantıdan haberdar edilerek katılımı sağlanmaksızın tesis edilen UKOME işleminde şekil yönünden hukuka uyarlık bulunmadığına" hükmetmiştir[258].

Şekil denildiğinde, "işlemlerin oluşumu ve tekemmülü, iradenin hazırlanması ve ortaya konulması sırasında takip edilecek usul" anlaşılmaktadır[259]. Daha geniş bir tanımla, "şekil unsuru, bir idari işlemin veya tasarrufun hukuk aleminde geçerlilik

[249] Danıştay 12.Dairesinin 24.11.2015 tarihli ve 2012/4402 Esas ve 2015/6111 Karar sayılı kararı.
[250] Ulu, 2012, **a.g.k.,** s. 131.
[251] Onar, 1966a, **a.g.k.,** s. 307.
[252] Özay, 2004, **a.g.k.,** s. 491.
[253] Günday, 2011**, a.g.k.,** s. 143.
[254] Gözler, 2009a**, a.g.k.,** s. 851 vd.
[255] Özyörük, 1973, **a.g.k.,** s. 202.
[256] Karatepe, 1988, **a.g.k.,** s. 252.
[257] Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, 2014a, **a.g.k.,** s. 413.
[258] Danıştay 8. Dairesinin 31.03.2010 tarih ve 2009/7779 Esas ve 2010/1593 Karar sayılı kararı.
[259] Eroğlu, 1978, **a.g.k.,** s. 78.

kazanması için başından beri uyulması zorunlu formaliteleri, yapılan hazırlıkları, araştırmaları ve tasarrufu, üst merci ile kurulların aşamalı incelemelerinden geçirerek tamamlamayı" ifade etmektedir[260].

Şekil unsurunun mevcudiyeti ile birlikte, bir yandan idari işlemi tesis eden kamu görevlilerine işlemin sonuçları hakkında iyi düşünme fırsatı verilirken, diğer yandan idare edilenlere bir güven sağlanmış olmaktadır[261]. İdari işlemlerde şekil ögesinin varlığı işlem yapan idareleri daha özenli davranmaya, daha dikkatli incelemeye ve istişareye yöneltir[262].

Özel hukuk alanında, şekil, istisna olmasına rağmen, idare hukuku alanında, idari işlemin ana unsurlarından birini oluşturur[263]. İdare hukukunda, özel hukukun aksine şekil serbestisi yoktur[264]. Başka bir deyişle, idari işlemlerde yazılı şekil, en sık karşılaşılan, olağan ve normal olandır[265].

İdari işlemler kural olarak yazılı şekle tabidir[266]. Yani idari işlemi oluşturan iradenin bir belgede yazılı olarak açıklanması gerekir[267]. Bu manada şekil, iradenin üzerinde tecessüm ettiği bir araç olup, günümüzde bunun karşılığının kağıt olduğu belirtilmiştir[268]. Ayrıca yazılı olarak yapılmış işlemlerin işlemi tesis eden kamu görevlilerince imza edilmesi işlemin belgelendirilmesi açısından zorunludur[269].

İdari işlemler yazılı olması gerektiğine göre, işlem metninde bulunması gereken unsurların, idarenin iradesinin açıklanması, imza, muhatabın adı, işlemin tarihi ve yeri, hukuki dayanakları ve süresi olduğu söylenebilir[270].

Yazılı şekil kuralının istisnaları da vardır[271]. Yazılı işlem şeklinden sonra en sık karşılaşılan idari işlem şekli, sözlü idari işlemlerdir[272]. Buna örnek olarak, kolluk kuvvetlerinin acele hallerde sözlü olarak karar alabilmesi gösterilebilir[273]. İdarenin

[260] Yenice ve Esin, 1983, **a.g.k.,** s. 47.
[261] Gözübüyük, 2013, **a.g.k.,** s. 218.
[262] Yıldırım, R. (2012). İdare Hukuku Dersleri II. Konya: Mimoza Yayınları, s. 68.
[263] Gözübüyük, 2013, **a.g.k.,** s. 217.
[264] Gözler, 2009a**, a.g.k.,** s. 829.
[265] Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, 2014a, **a.g.k.,** s. 414.
[266] Yayla, 2010, **a.g.k.,** s. 122; Atay, 2014, **a.g.k.,** s. 489; Günday, 2011**, a.g.k.,** s. 144.
[267] Onar, 1966a, **a.g.k.,** s. 309; Gözler, 2009a**, a.g.k.,** s. 830.
[268] Çağlayan, 2014, **a.g.k.,** s. 454.
[269] Günday, 2011**, a.g.k.,** s. 144.
[270] Kalabalık, 2011, **a.g.k.,** s. 112.
[271] Atay, 2014, **a.g.k.,** s. 489.
[272] Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, 2014a, **a.g.k.,** s. 415.
[273] Gözübüyük, 2013, **a.g.k.,** s. 217.

susması da yazılı şekil kuralının bir istisnasıdır[274]. Nitekim idarenin bir müracaat karşısında hareketsiz kalarak susması olumsuz bir işlem sayılmaktadır[275].

İdareyi işlem yapmaya sevk eden maddi ya da hukuki olayların işlem metninde yazılı olarak belirtilmesi gerekçe, olarak tanımlanmaktadır[276]. Türk İdare Hukukunda idari işlemlerin gerekçeli olarak yazılmaları kural olarak bir şekil şartı değildir[277]. Diğer taraftan, yürürlükte bulunan mevzuat hükümlerinin bir idari işlemin gerekçesinin idari işlemde yazılması gerektiği hususunu açıkça belirttiği hallerde idari işlemin gerekçesinin yazılmamış olması, o işlemin şekil yönünden hukuka aykırı olması sonucunu doğurmaktadır[278].

Bir kararın yazılı olması ve imzalanması gibi resmi bir kütüğe kaydedilmesi, ilanı, başka bir makam veya merciin mütalaasının alınması, hazırlık işlemlerinin tamamlanması, bir meclis veya heyetçe alınan kararlarda belirli bir nisabın bulunması, belli bir müzakere usulüne uyulması da şekil unsuruna giren diğer konulardır[279].

İdari işlemlerin yapılmasında izlenen şekil ve usul kuralları bu işlemlerin geri alınmasında, kaldırılmasında, değiştirilmesinde ve düzeltilmesinde de, şekil ve usulde paralellik ilkesi, gereğince uygulanır[280]. Nitekim Danıştay verdiği bir kararda, idari işlemlerin geri alınmasının, ancak işlemi tesis eden makamca alınacak bir karar ile mümkün bulunduğuna hükmetmiştir[281].

Ancak idari işlemin geri alınması, kaldırılması ya da değiştirilmesi için yasalarda başka bir şekil ve usulün düzenlenmiş olması halinde sözü edilen ilkenin uygulanma kabiliyeti bulunmamaktadır[282].

2.4.3. İdari işlemin sebep unsuru

İdareye tanınan yetkinin kullanılması bir sebebe dayanır. Bu sebebinde hukuken muteber bir sebep olması gerekmektedir[283]. İdarenin tüm işlerinin temelinde, önceden

[274] Yayla, 2010, **a.g.k.,** s. 123.
[275] Kalabalık, 2011, **a.g.k.,** s. 112.
[276] Çağlayan, 2014, **a.g.k.,** s. 456.
[277] Günday, 2011**, a.g.k.,** s. 145.
[278] Atay, 2014, **a.g.k.,** s. 491.
[279] Gökalp, 1968, **a.g.k.,** s. 459.
[280] Gözübüyük, 2013, **a.g.k.,** s. 221.
[281] Danıştay 6. Dairesinin 07.05.1986 tarihli ve 1986/65 Esas ve 1986/454 Karar sayılı kararı.
[282] Gözübüyük, 2013, **a.g.k.,** s. 222.
[283] S. Tandoğan (1976). Objektif ve sübjektif tasarruflarda yokluk, İdare Hukuku ve İdari Yargı ile İlgili İncelemeler I. Ankara: Güneş Matbaası, s. 33-115

belirlenmiş, nesnel ve kanıtlanabilir bir nedenin bulunması gerekmektedir[284]. Sebep, nesnel bir nitelik taşır. Zira işlemi yapanın kendi düşüncesinde yer alan ve bu nedenle tercih ettiği bir husus nedeniyle değil, onun dışında kalan ve nesnel hukukun ortaya koyduğu maddi bir vakıa sebebiyle işlem tesis edilir[285].

İdarenin bir işlem tesis edebilmesi için onu tesis etme yetkisine sahip olması yetmez, ayrıca işlemi tesis etmek için bir de sebebi olmalıdır[286]. Bir idari işlemin sebebi, o idari işlemden önce gelen, idareyi o işlemi tesis etmeye sevk eden ve objektif hukuk kurallarınca belirlenmiş bulunan etkenler olarak tanımlanabilir[287]. Sebep idari işlemin dayanağıdır[288].

İdareyi bir işlem yapmaya sevk edecek olan neden, maddi bir olay olabileceği gibi idarece daha önceden tesis edilmiş başka bir işlem de olabilir[289]. Başka bir anlatımla, idareyi işlem yapmaya yönelten dürtü, bir hukuksal işlem olabileceği gibi, bir olay da olabilir[290].

Örneğin; kumar oynanan umumi veya umuma açık yerlerin, idarece kapatılması işleminde, sözü geçen idari işlemin (kapatma) yapılabilmesi, bir maddi olayın gerçekleşmesi şartına bağlanmıştır[291]. Buna karşın, vatandaşlığı iptal edilen kişilerin, mallarının tasfiye edilmesi işleminde ise dayanılan hukuki sebep, bir başka idari işlem yani vatandaşlığın iptal kararıdır[292].

İdari işlemlerin amacı idari faaliyetlerin en iyi şekilde yerine getirilmesi ve bu suretle kamu yararının sağlanmasıdır[293]. Bu nedenle, kamu yararı anlayışına dayanmayan bir sebebi, idari işlemin dayanağı olarak kabul etmek mümkün değildir[294].

İdari işlemin sebebi, bir yönden işlemin gerekçesidir[295]. Sebep, idareyi işlem yapmaya yönelten etken iken, gerekçe ise nedenlerin işlem metninde gösterilmesi manasına gelmektedir[296]. İdare, her ne kadar tesis ettiği işlemi gerekçeli olarak kaleme almak zorunda olmasa da, sebep yönünden hukuka aykırı olduğundan bahisle işlemin

[284] Giritli ve ark, 2012, **a.g.k.,** s. 1258.
[285] Özay, 2004, **a.g.k.,** s. 454.
[286] Gözler, 2009a**, a.g.k.,** s. 893.
[287] Kalabalık, 2011, **a.g.k.,** s. 120.
[288] Atay, 2014, **a.g.k.,** s. 502.
[289] Günday, 2011**, a.g.k.,** s. 153.
[290] Gözübüyük, 2013, **a.g.k.,** s. 225.
[291] Kalabalık, 2011, **a.g.k.,** s. 121.
[292] Gözler ve Kaplan, 2014**, a.g.k.,** s. 344.
[293] Günday, 2011**, a.g.k.,** s. 153.
[294] Gözübüyük, 2013, **a.g.k.,** s. 225.
[295] Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, 2014a, **a.g.k.,** s. 418.
[296] Akıllıoğlu, T. (1982). Yönetsel işlemlerde gerekçe ilkesi, Amme İdaresi Dergisi, 15 (2), s. 7-19.

iptali istemiyle dava açıldığında, idare işlemini dayandırdığı sebebi ortaya koymak ve yargı mercileri önünde kanıtlamak zorundadır[297].

Çünkü, idarenin her faaliyeti gibi, işlemlerinin de bir gerekçeye dayanması ve dayandığı gerekçenin de gerçeğe uygun olması, objektifliği sağlama ve keyfiliği önleme amacı güden genel bir hukuk kuralıdır[298].

Danıştay, "Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı bölümünü bitirmek suretiyle Peyzaj Mimarı unvanını kazanan ve istidlalci olarak çalışan davacının, davalı idarede Peyzaj Mimarına ihtiyaç olması halinde açılacak sınıf ve ünvan değişikliği için yapılacak sınava girerek kazanması sonucunda mühendis kadrosuna atamasının yapılabileceğine" karar vermiş ve bu kararın "davacının doğrudan mühendis kadrosu için sınava alınması sonucunu doğuran bir karar olmayıp, Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı bölümü mezunlarının mühendis kadrosunda istihdam edilebileceğine ilişkin olup, bu haliyle dava konusu işlemin sebep unsuru yönünden hukuka uygun olmadığını saptayan bir karar" niteliğinde olduğunu belirtmiştir[299].

Bununla birlikte, idareyi, işlem yapmaya sevk eden sebep, işlemin yapıldığı sırada mevcut ve kabule şayan olmalıdır[300]. Sebebin kabule şayan olması için de hukuka uygun ve gerçek olması gerekmektedir[301]. Aksi takdirde yani işlemi tesis eden idarenin dayandığı sebep gerçeğe ve hukuka aykırı ise, idari işlem iptal edilecektir[302].

Nitekim Danıştay verdiği bir kararda idari işlemin dayanağını oluşturan tüm bilgi ve belgelerin hukuken geçerli olmasını aramıştır[303].

İdari işlemlerin sebepleri kanunlarda bazen açık ve seçik belirtilirken, bazen genel ifadelerle belirtilir, bazen de hiç belirtilmez[304].

İdarenin işlemine gerekçe olan sebep unsuru mevzuatta bazı durumlarda açıkça belirtilmiş bulunmaktadır[305]. Örneğin, "özürsüz olarak bir yıl içinde toplam 20 gün göreve gelmeyen bir memur, bir daha devlet memurluğuna alınmamak üzere memuriyetten çıkarılır"[306].

---

[297] Günday, 2011**, a.g.k.,** s. 154.
[298] Balta, 1968/70, **a.g.k.,** s. 167
[299] Danıştay 2. Dairesinin 15.12.2009 tarih ve 2008/4101 Esas ve 2009/4699 Karar sayılı kararı.
[300] Eroğlu, H., 1978, **a.g.k.,** s. 77.
[301] Candan, 2012, **a.g.k.,** s. 160.
[302] Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, 2014a, **a.g.k.,** s. 419.
[303] Danıştay 7. Dairesinin 07.11.2007 tarih ve 2007/695 Esas ve 2007/4612Karar sayılı kararı.
[304] Gözler ve Kaplan, 2014**, a.g.k.,** s. 345.
[305] Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, 2014a, **a.g.k.,** s. 420.
[306] Günday, 2011**, a.g.k.,** s. 154.

Yasalar bazen de idari işlemlerin sebeplerini, soyut bir şekilde, genel ve belirsiz kavramlar kullanarak belirtirler[307]. Bu hukuki kavramlara, kamu düzeni, milli güvenlik, genel sağlık, genel ahlak gibi soyut kavramlarla [308] birlikte idari icaplar, lüzum görüldüğünde, ihtiyaç halinde vb. belirsiz kavramalar örnek gösterilebilir[309]. Örneğin, başlamış bulunan kanuni bir grev genel sağlığı veya milli güvenliği bozucu nitelikte ise Bakanlar Kurulu grevi altmış gün süre erteleyebilir. İşte bu örnekte geçen genel sağlık ve milli güvenlik tabirleri belirsiz kavramlardır.[310]

Bazı durumlarda ise 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun (DMK) 76. maddesinde olduğu gibi hiç sebep belirtilmeden işlem tesis etme imkanı idareye tanınabilir[311]. Ancak idareye tanınan bu takdir yetkisi sınırsız ve mutlak değildir[312]. Yasa ile sebebin belirtilmediği durumda dahi idare, kamu hukuku tüzel kişisi olması nedeniyle kamu yararını gözeterek kamu menfaatleri doğrultusunda işlem tesis etmelidir[313].

2.4.4. İdari işlemin konu unsuru

Bir hukuki işlemin konusu onun doğurduğu hukuki sonuç, yani hukuk aleminde meydana getirdiği yenilik veya değişikliktir[314]. Buna göre bir idari işlemin hemen ve doğrudan doğruya doğuracağı sonuç o işlemin konu unsurunu oluşturur[315]. Örneğin memur atama işleminin konusu, bir kimsenin memur statüsüne sokulması, kamulaştırma işleminin konusu, bir taşınmaz üzerindeki özel mülkiyetin sona erdirilmesi ve taşınmazın mülkiyetinin idareye geçirilmesidir[316]. Verilen örneklerden anlaşılacağı üzere bir idari işlemin konusu işlemin bizatihi kendisi ve içeriğidir[317]. Diğer bir anlatımla konu işlemin özüdür[318].

[307] Gözler ve Kaplan, 2014**, a.g.k.,** s. 345.
[308] Çağlayan, 2014, **a.g.k.,** s. 468.
[309] Yayla, 2010, **a.g.k.,** s. 130.
[310] Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, 2014a, **a.g.k.,** s. 421.
[311] Atay, 2014, **a.g.k.,** s. 502.
[312] Gözübüyük, 2013, **a.g.k.,** s. 228.
[313] Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulunun 09.07.1993 tarih ve 1993/297 Esas ve 1993/231 Karar sayılı kararı.
[314] Atay, 2014, **a.g.k.,** s. 503.
[315] Eroğlu, 1978, **a.g.k.,** s. 79.
[316] Çağlayan, 2014, **a.g.k.,** s. 475.
[317] Gözler, 2009a**, a.g.k.,** s. 931.
[318] Yenice ve Esin, 1983, **a.g.k.,** s. 59.

Her ne kadar özel hukuk işlemleri ile idare hukuku işlemleri arasında konu yönünden benzerlikler bulunsa da[319], idare hukukunda irade özerkliği ve sözleşme serbestisine yer yoktur[320]. Çünkü idari işlemlerin konusu önceden kanunlarla objektif ve genel bir şekilde tespit edilmiştir[321].

İdari işlemin doğuracağı sonuç ve değişiklik maddi veya hukuki olabilir[322]. Örneğin, emniyet tedbirleri için yasal düzenlemeler ile alınan hukuki tedbirler ile bunların uygulanabilmesi için alınan fiili tedbirler bu şekildedir[323].

İdari işlemin konu unsuru nedeniyle hukuka aykırı olmasına, konu bakımından sakatlık ya da konu unsurunda sakatlık gibi isimler verilmektedir[324]. Buna göre idari işlemin konusu meşru olmalı ve imkansız olmamalıdır[325].

İdari işlemin konusunun mümkün olması; o işlemden beklenen sonucun gerçekleştirilebilir nitelikte olması, meşru olması ise işlemin konusunun hukuka, ahlaka ve kamu düzenine uygun olması demektir[326].

Konusunun gerçekleşmesi imkansız olan bir idari işlem konu unsuru yönünden hukuka aykırı olur. Örneğin daha önce ölmüş olan birinin memur olarak atanmasına ilişkin işlem konu unsuru bakımından hukuka aykırıdır ve bu sebeple iptal edilir[327]. Bunun gibi konusu meşru olmayan yani hukuka, ahlaka ve kamu düzenine aykırı bir konuyu içeren işlem de hukuka aykırıdır ve iptali gerekir[328].

Kanunun açıkça yasakladığı bir konuda işlem tesis edilmesi durumunda işlem konu unsuru bakımından hukuka aykırı olacaktır[329]. Örneğin öğretmenlerin yaz tatili dışında yıllık izin kullanması mümkün değildir. İdarece bir öğretmene eğitim dönemi içinde yıllık izin kullandırılması halinde, bu işlem konu unsuru bakımından sakat kabul edilecektir[330].

Geçmişe dönük hüküm ve sonuçlar doğuran idari işlemler de konu unsuru bakımından hukuka aykırı olabilmektedir[331]. Nitekim bilindiği gibi, idari işlemler, kurulup ilgililerine duyurulduktan sonra tamamlanmış olurlar ve ilke olarak

[319] Gözübüyük, 2013, **a.g.k.,** s. 232.
[320] Günday, 2011**, a.g.k.,** s. 158.
[321] Onar, 1966a, **a.g.k.,** s. 312.
[322] Eroğlu, H., 1978, **a.g.k.,** s. 79.
[323] Onar, 1966a, **a.g.k.,** s. 312.
[324] Gözler ve Kaplan, s. 349.
[325] Günday, 2011**, a.g.k.,** s. 158.
[326] Zabunoğlu, Y. K. (2012). İdare Hukuku Cilt:1. Ankara: Yetkin Yayınları, s. 358.
[327] Günday, 2011**, a.g.k.,** s. 158.
[328] Odyakmaz, Kaymak ve Ercan, 2012, **a.g.k.,** s. 300.
[329] Gözler ve Kaplan, 2014**, a.g.k.,** s. 349.
[330] Gözübüyük, 2013, **a.g.k.,** s. 235.
[331] Günday, 2011**, a.g.k.,** s. 160.

tamamlandıktan sonra hüküm ve sonuçlarını doğururlar[332]. Bu çerçevede, istisnalar dışında, geçmişe yönelik olarak hüküm ve sonuç doğuran işlemler konu unsuru bakımından hukuka aykırıdır[333]. Ancak, idarenin yargı kararlarını yerine getirmesi, geri alma veya düzeltme işlemleri gibi durumlarda, idari işlemin geçmişe etkili olarak tesisi mümkündür[334].

İdare hukuku bir statü hukukudur[335]. Bu sebeple, belli statü içinde bulunanlara uygulanabilecek hükümlerin bu statü haricinde bulunan kişilere de uygulanması halinde, söz konusu işlem hukuka aykırı olacaktır[336]. Örneğin, çalışanlar için kabul edilen bir kanun hükmünün, emeklilere uygulanması hukuka aykırıdır[337].

İdarece tesis edilen işlem, yargı kararının gereklerine aykırı, yargı kararını etkisiz kılacak ya da yargı kararının şeklen uygulanması niteliğinde bir işlemse, konu unsuru bakımından sakattır[338].

İdari işlemin sebep unsuru ile konu unsuru arasında çok sıkı bir ilişki mevcuttur[339]. Hatta, sebep unsurunun idari işlemin dayanağını konu unsurunun ise işlemin doğurduğu sonucu ifade etmesi nedeniyle aralarında nedensellik bağı bulunduğu da söylenebilir[340]. Bir idari işlemin sebebi ile konusu arasında bir uyumsuzluk mevcutsa, o işlem ya sebep, ya da konu yönünden hukuka aykırı olur[341]. Bu nedenle bu iki unsur arasındaki ilişkiye uyulmaması, kanunun önceden belirli bir sebebe bağladığı hukuki sonuçtan ayrı ve başka bir sonuç elde edilmek istenmesi halinde işlem, konu unsuru yönünden sakat olur[342]. Örneğin bir memura disiplin cezasını gerektiren bir suç nedeniyle uyarma cezası yerine, aylıktan kesme cezası verildiği takdirde bu işlem konu unsuru yönünden hukuka aykırı olacaktır[343].

Bir idari işlemin konu unsuru bakımından hukuka uygun olması için, bu işlemin sebep ve konu unsurları arasında aşırı bir oransızlık, diğer bir ifadeyle ölçüsüzlük bulunmamalıdır[344]. İdare, özellikle yükümlendirici işlemler, kolluk işlemleri, idari

[332] Zabunoğlu, 2012, **a.g.k.,** s. 361.
[333] Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, 2014a, **a.g.k.,** s. 426.
[334] Odyakmaz, Kaymak ve Ercan, 2012, **a.g.k.,** s. 301.
[335] Onar, 1966a, **a.g.k.,** s.426.
[336] Günday, 2011**, a.g.k.,** s. 159.
[337] Odyakmaz, Kaymak ve Ercan, 2012, **a.g.k.,** s. 300.
[338] Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, 2014a, **a.g.k.,** s. 425.
[339] Gözler, 2009a**, a.g.k.,** s. 936.
[340] Günday, 2011**, a.g.k.,** s. 159.
[341] Gözübüyük, 2013, **a.g.k.,** s. 233.
[342] Karavelioğlu ve Karavelioğlu, 2015, **a.g.k.,** s. 176.
[343] Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, 2014a, **a.g.k.,** s. 425.
[344] Gözler ve Kaplan, 2014**, a.g.k.,** s. 352.

yaptırımlar ve disiplin cezası işlemlerinde, ölçülülük ilkesine uygun davranmak zorunda olup, aksi halde yapılacak işlemler konu unsuru yönünden sakat olacaktır[345].

Nitekim Danıştay verdiği bir kararda idari işlemin sebebi ile konusu arasında ölçüsüzlük bulunduğu sonucuna vararak işlemin hukuka aykırı olduğuna karar vermiştir[346].

> "Komiser olarak görev yapan davacının, meslekten çıkarma cezası ile cezalandırılmasına ilişkin Yüksek Disiplin Kurulu kararının iptali istemiyle açılan davada ilk derece mahkemesi, işlemde hukuka aykırılık görülmediği gerekçesiyle davanın reddine karar vermiş, bu karar Danıştay 12. Dairesi tarafından; Emniyet Örgütü Disiplin Tüzüğünün 7.maddesinde; uzun süreli durdurma cezalarının 12, 16,20 ve 24 ay olarak belirlendiği, 8.maddesinde de meslekten çıkarma cezasını gerektiren fiil ve hallerin sayıldığı, böylece uzun süreli durdurma cezalarının polislik mesleğinin niteliği itibariyle, ağırlaştırılmak suretiyle derecelendirilerek belirlenmiş olduğu, anılan Tüzüğün 14.maddesindeki şartların oluşması halinde 7. Maddedeki A,B,C ve D fıkralarındaki sıra takip edilerek bir derece ağır cezanın tespit edilmesi gerektiği, olayda da; davacıya daha önce Tüzüğün 7/B-1 maddesi uyarınca 16 ay uzun süreli durdurma cezası verildiğinden anılan Tüzüğün 14.maddesinin 1.fıkrasındaki tekerrür şartları gerçekleşmiş olmakla birlikte, aynı madde kapsamındaki fiili nedeniyle davacıya verilmesi gereken bir derece ağır cezanın meslekten çıkarma cezası değil 7.maddenin C fıkrasında yer alan 20 ay uzun süreli durdurma cezası olduğu, bu nedenle davacının 20 ay uzun süreli durdurma cezası ile cezalandırılması gerekirken meslekten çıkarma cezası ile cezalandırılmasına ilişkin işlemde hukuka uyarlık görülmediği …"

İdari işlemin sebep unsuru ile konu unsuru arasında yakın ilişki vardır. Belirli sebepler varsa, idare bazen belirli işlemler yapmak zorunda olup bu durumda bağlı yetkiden söz edilir. Bazı hallerde ise idarenin böyle bir zorunluluğu yoktur. Bu ikinci durumda idarenin takdir yetkisinden bahsedilir[347]. Konu unsuru, bağlı ve takdir yetkisinin somutlaştığı unsurdur[348].

Nihayet kısaca belirtmek gerekirse, konu yönünden sakatlıkların, çoğu kez hukuk kurallarının yanlış yorumlanması veya idare tarafından yanlış anlaşılması sonucu ortaya çıktığı söylenebilir[349].

---

[345] Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, 2014a, **a.g.k.,** s. 425.
[346] Danıştay 12. Dairesinin 13.12.2006 tarihli ve 2006/1186 Esas ve 2006/5993 Karar sayılı kararı.

[347] Gözler ve Kaplan, 2014**, a.g.k.,** s. 353.
[348] Giritli ve ark, 2012, **a.g.k.,** s. 1275.
[349] Gözübüyük, 2013, **a.g.k.,** s. 236.

2.4.5. İdari işlemin amaç unsuru

Bu unsurun en sonda ele alınmasının nedeni İdare Hukukunun finalist niteliğinden kaynaklanmaktadır[350]. Amaç, idari işlemden beklenen nihai sonuç, gayedir[351]. Amaç, idari işlemin subjektif unsurudur[352]. Maksat olarak da nitelenen amaç, kanun koyucunun idari işlemden beklediği nihai sonuçtur[353]. Tariften anlaşılacağı üzere fail bu işlemden, zihnen ve kalben birtakım neticeler ummakta ve beklemektedir[354]. Buna göre amaç unsurunu, idari işlemi yapan kişinin, bu işlemle ulaşmak istediği sonuç konusunda zihninden geçen niyet ve düşünceler olarak tanımlayabiliriz[355].

Her idari işlemin bir amacı vardır ve bu da kamu yararıdır[356]. Yasa, tüzük ve yönetmelik gibi bazı idari işlemlerde amaç unsuru belirtilmekte olup, İdare Hukukunda buna özel amaç denilmektedir[357]. Burada, özel amaç, kamu yararının tesis edilecek işlem anlamında somutlaştırılmasıdır[358]. Sonuçta, ister özel isterse genel amaç olsun bütün idari işlemlerin nihai amacı kamu yararının sağlanmasıdır[359]. Bu anlamda kamu yararı, tüm idari işlemler için genel ve değişmez nitelikte bir amaçtır[360].

Amaç, bütün idari işlemlerin nihai gayesi olan kamu yararını tesis olmalıdır[361]. Aksi takdirde, kamu yararı dışında bir sonucu elde etmek için girişilen etkinlikler ve bu nedenle tesis edilen işlemler, amaç yönünden hukuka aykırı olacaktır[362]. Bununla birlikte bazı idari işlemler için öngörülmüş bulunan, daha somut ve özel amaçlara aykırı olarak yapılmış bulunan işlemler de amaç unsuru yönünden hukuka aykırı olacaktır[363].

Amaç yönünden hukuka aykırılığa yetki saptırması da denilmektedir[364]. Ancak yetki saptırması tamlamasındaki yetki sözcüğü, yanlış algılanmamalı ve yetki sözcüğünden yola çıkılarak bu saptırmanın veya sakatlığın idari işlemin yetki unsuru ile

---

[350] Özay, 2004, **a.g.k.,** s. 499.
[351] Onar, 1966a, **a.g.k.,** s. 316.
[352] Eroğlu, H., 1978, **a.g.k.,** s. 80.
[353] Günday, 2011**, a.g.k.,** s. 160.
[354] Sarıca, R. (1944). İdare hukukunda yokluk ve butlan, Ebül'ula Mardin'e Armağan, İstanbul: Kenan Matbaası. s. 1191-1278.
[355] Gözler ve Kaplan, 2014**, a.g.k.,** s. 364.
[356] Gözübüyük, 2013, **a.g.k.,** s. 236.
[357] Demirkol, 1998, **a.g.k.,** s. 82.
[358] Atay, 2014, **a.g.k.,** s. 505.
[359] Kalabalık, 2011, **a.g.k.,** s. 125.
[360] Günday, 2011**, a.g.k.,** s. 160.
[361] Karatepe, 1988, **a.g.k.,** s. 255.
[362] Özay, 2004, **a.g.k.,** s. 501.
[363] Günday, 2011**, a.g.k.,** s. 161.
[364] Atay, 2014, **a.g.k.,** s. 505.

ilgili olduğu sanılmamalıdır[365]. Yetki saptırması, bir idari makamın, yetkilerini yasal olarak kullanması gereken amaçla değil, başka bir amaçla kullanmasıdır[366].

Yetki saptırmasında işlemi yapan makam esas itibariyle o işlemi yapmaya yetkilidir ve kanunda belirtilen şekil ve usul kurallarına uyarak yapmaktadır. Ancak işlemi tesis eden makam, kanunda öngörülen amaç dışında başka bir amacı gerçekleştirmek için bu yetkisini kullanmaktadır[367]. Örneğin kamulaştırma işlemi yapılması gereken bir taşınmazın geçici işgal ile kullanılması veya tam tersi şeklinde davranılması gibi durumlarda yetki saptırması söz konusu olmaktadır[368].

Türk Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliğince Örgütte yeniden düzenleme yapıldığı sebebiyle davacının işine son verilmesi sebebiyle davacının işine son verildiğine ilişkin işlemin iptali istemiyle açılan davada Danıştay; "…yetkinin hizmet yararı dışında bir maksatla kullanıldığı anlaşıldığı" gerekçesiyle dava konusu işlemin iptaline karar vermiştir[369].

İdari işlemin amaç unsurunun denetimi çoğu zaman güçlüklerle dolu olup[370], amaç unsurundaki hukuka aykırılık ilk bakışta saptanamaz[371]. Amaç unsuru bakımından hukuka aykırılık kamu düzenine ilişkin bir unsur olmayıp, psikolojik araştırmalar yapılmasını gerektiren çok kişisel bir unsurdur[372]. Bu nedenle amaç unsurundaki sakatlıkların davacı tarafından ileri sürülmesi gerekir[373].

Amaç unsurunun denetiminde, idari işlemi yapan kamu görevlisinin zihninden geçirdiklerinin tespiti için gayret sarfedilse bile bu durum pek mümkün değildir[374]. Bunun için işlemin oluşumuna, yapılan açıklamalara, dolaylı dolaysız belgelere dayanmak gerekebilir[375]. Hatta amaç unsurunun ortaya konulmasındaki güçlük nedeniyle, uygulamada iptal davalarında denetimin idari yargı mercileri tarafından genellikle amaç unsuru yerine daha objektif nitelik gösteren sebep unsuru üzerine yöneltildiği görülmektedir[376].

---

[365] Zabunoğlu, 2012, **a.g.k.,** s. 380.
[366] Gözler, 2009a**, a.g.k.,** s. 978.
[367] Gözler ve Kaplan, 2014**, a.g.k.,** s. 365.
[368] Atay, 2014, **a.g.k.,** s. 506.
[369] Danıştay 8. Dairesinin 06.02.1961 tarihli ve 1961/143 Esas ve 1961/3954 Karar sayılı kararı.
[370] Çağlayan, 2014, **a.g.k.,** s. 482.
[371] Giritli ve ark, 2012, **a.g.k.,** s. 1276.
[372] Gözler ve Kaplan, 2014**, a.g.k.,** s. 365.
[373] Yıldırım, 2012, **a.g.k.,** s. 74.
[374] Çağlayan, 2014, **a.g.k.,** s.482.
[375] Atay, 2014, **a.g.k.,** s. 506.
[376] Tandoğan, S. 1976, **a.g.k.,** s. 87.

Amaç yönünden hukuka aykırılık durumları, yalnızca bireysel işlemlerde değil, düzenleyici işlemlerde de görülebilir[377]. Örneğin şehircilik ilkelerine, planlama esaslarına ve kamu yararına aykırı olarak yapılan bir imar planında ve kanunun maksadından ayrı maksat taşıyan bir tüzükte, amaç unsuru bakımından hukuka aykırılık vardır[378].

Amaç unsuru, mevzuatta düzenleniş açısından, genel amaç ve özel amaç olmak üzere ikiye ayrılmaktadır[379]. Ulaşılmak istenen sonucun ne olduğu, işlemin yapılmasını öngören hukuk kuralında açıkça belirtilen hallerde, özel amaçtan, gösterilmediği hallerde ise genel amaçtan söz edilir[380].

İdari işlemin tesisinde kişisel amaç güdülmüşse, idari işlem amaç unsuru yönünden hukuka aykırıdır[381]. Örneğin belediye başkanının, seçilir seçilmez, aralarında anlaşmazlık bulunan bir belediye görevlisinin işine son vermesi gibi[382]. Danıştay bir kararında, "…hukuki icaptan ziyade muayyen bir şahsın gayrimenkulünü kamulaştırmak gibi bir kasıt ve gayenin gözetildiği…" gerekçesiyle işlemin iptaline karar vermiştir[383].

Siyasi maksat güdülerek tesis edilen idari işlemler de amaç unsuru bakımından sakattırlar[384]. Örneğin amirin astına sicil notu verirken onun siyasi düşüncesini dikkate alarak değerlendirmede bulunması amaç bakımından hukuka aykırılık teşkil edecektir[385]. Danıştay bir kararında, bir milletvekilinin faksla gönderdiği talimat üzerine yapılan işlemin, sicil, liyakat, kıdem gibi nesnel ölçüler alınmadan yapılmış olması nedeniyle, siyasal amaçla yapıldığına karar vermiştir[386].

İdari makamların, sadece kendilerine yarar sağlamak amacıyla değil, üçüncü kişilere yarar sağlamaya yönelik işlemleri de, amaç unsuru bakımından hukuka aykırılık teşkil etmektedir[387]. Örneğin belediyenin, sadece belirli bir taşınmaz malikinin bina yapabilmesi için imar planında değişiklik yapması, yine belirli bir kişiye is sağlamak için yeni bir kadronun açılması amaç yönünden hukuka aykırıdır[388]. Danıştay, köy ihtiyar kurulunun, değirmenin üst tarafında bulunan bazı köylülere ait tarlaların sulanabilmesi

[377] Gözübüyük, 2013, **a.g.k.,** s. 236.
[378] Karavelioğlu ve Karavelioğlu, 2015, **a.g.k.,** s. 182.
[379] Yıldırım, 2012, **a.g.k.,** s. 74.
[380] Karatepe, 1988, **a.g.k.,** s.255.
[381] Günday, 2011**, a.g.k.,** s. 161.
[382] Gözübüyük, 2013, **a.g.k.,** s. 237.
[383] Danıştay 6. Dairesinin 11.6.1947 tarih ve 1946/2889 Esas ve 1947/1338 Karar sayılı kararı.
[384] Gözübüyük, 2013, **a.g.k.,** s. 238.
[385] Gözler, 2009a**, a.g.k.,** s. 980.
[386] Danıştay 5. Dairesinin 18.12.2007 tarih ve 2005/452 Esas ve 2007/7033 Karar sayılı kararı.
[387] Zabunoğlu, 2012, **a.g.k.,** s. 382.
[388] Gözler ve Kaplan, 2014**, a.g.k.,** s. 367.

için, bir değirmenin kamulaştırılmasına dair verilen kararı, "kanunun maksat ve ruhuna tevafuk görülmediği" belirtilmek suretiyle iptal etmiştir[389].

Amaç yönünden hukuka aykırılık, yargı kararının etkisiz kılınması maksadıyla yapılan işlemlerde de söz konusu olabilmektedir[390]. Örneğin kamu yararı taşımayan bir idari işlemin yargı kararı ile iptal edilmesi üzerine, idarece aynı sonucu doğuracak yeni bir karar alınması, amaç yönünden hukuka aykırı olacaktır[391]. Nitekim Danıştay verdiği bir kararında idarenin tesis ettiği işlemde amaç unsuru yönünden araştırılma yapılmamasını bozma sebebi saymıştır.

> "Türkiye Elektrik Kurumu Genel Müdürlüğünde genel müdürlük müşaviri olarak görev yapmakta iken emekli edilen davacının bu işlemin iptali istemiyle açtığı dava sonucunda verilen yürütmeyi durdurma kararı üzerine 1.dereceli müdürlük görevine iadesi yolundaki işlemin iptali ile aylık farklarının yasal faiziyle birlikte ödenmesine hükmedilmesi istemiyle açılan davada ilk derece mahkemesi, mahkeme kararının uygulanmadığı gerekçesi ile dava konusu işlemin iptali ile uğranılan tüm zararların yasal faiziyle birlikte davacıya ödenmesine karar vermiş, bu karar Danıştay 5. Dairesi tarafından; ilk derece mahkemesinin, davacının 1.derece müdürlük kadrosuna atanmasının nedenlerini; idarenin bu işlemin tesisinde hizmet gereklerini (örneğin, ihtiyaç) ve kamu yararını gözeterek mi yoksa yargı kararının uygulanmasını değiştirmek ve böylece davacıyı ızrar amacıyla mı hareket ettiğini; dolayısıyla işlemde maksat unsuru yönünden sakatlık bulunup bulunmadığı hususlarını birlikte tartışarak ulaşacağı sonuca göre bir karar vermesi gerekirken bu konuda herhangi bir araştırma yapmadan mahkeme kararının uygulanmadığı gerekçesi ile verdiği iptal kararında hukuki isabet bulunmadığı gerekçeleriyle bozulmuştur"[392].

Kanunlarda bazı idari işlemler için belirlenmiş olan özel maksatların aşılması halinde de amaç unsuru yönünden hukuka aykırılık ortaya çıkmaktadır[393]. Örneğin kamu düzeni, kamu güvenliği ve genel sağlığı koruma amacına yönelik yetkiler verilen kolluk kuvvetlerinin, bu amacın dışına çıkarak sahip oldukları yetkileri idareye gelir sağlamak amacıyla kullanmaları amaç yönünden hukuka aykırıdır[394]. Danıştay bir kararında, 2547 sayılı kanunun 7/1 maddesinde belirlenen özel amaca aykırı bir işlem yapıldığına karar vermiştir[395].

> "2547 sayılı Kanunun 7/1. maddesinde, öğretim elemanlarının bu kanunda öngörülen görevleri yerine getirmekte yetersizliği görülenler ile bu kanunla belirlenen yükseköğretimin

[389] Danıştay 5. Dairesinin 18.03.1944 tarih ve 1943/143 Esas ve 1944/560 Karar sayılı kararı.
[390] Candan, 2012, **a.g.k.,** s. 167.
[391] Karavelioğlu ve Karavelioğlu, 2015, **a.g.k.,** s. 181.
[392] Danıştay 5. Dairesinin 20.09.1994 tarih ve 1994/4960 Esas ve 1994/4062 Karar sayılı kararı.
[393] Günday, 2011**, a.g.k.,** s. 162.
[394] Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, 2014a, **a.g.k.,** s. 429.
[395] Danıştay 5. Dairesinin 13.04.1988 tarih ve 1987/210 Esas ve 1988/1279 Karar sayılı kararı.

> amaç, ana ilkeleri ve öngördüğü düzene aykırı harekette bulunanların denenmek üzere başka bir yükseköğretim kurumuna nakledileceğini belirtilmiş olup, bu yaptırımın uygulanabilmesinin koşulların gerçekleşmesi durumuna bağlı bulunduğu kuşkusuzdur. Olayda davacının görevini yerine getirmekte başarısız olduğuna ilişkin herhangi bir iddia ileri sürülmediği gibi, görevinde başarılı olduğu yolunda davacı tarafından dosyaya sunulan belgelere karşı davalı idarece herhangi bir görüş de belirtilmediği, bu durumda, yalnızca sebep olduğu ileri sürülen bazı huzursuzluklara dayanılarak davacı hakkında işlem tesis edildiği dava dosyasının incelenmesinden anlaşılmaktadır. Yukarıda metni açıklanan 2547 sayılı Kanunun 7/1. maddesinin uygulanabilme koşulları madde sınırlı olarak sayılmış olup, davacıya isnat edilen fiiller bu maddenin kapsamında bulunmadığından ve böylece maddenin öngördüğü koşullar gerçekleşmemiş olduğundan bu maddeye dayanılarak davacının görev yerinin değiştirilmesinde hukuka ve mevzuata uygunluk bulunmamaktadır."

Amaç bakımından her hukuka aykırılık, işlemin iptalini gerektirmez. Bu durum ile bağlı yetki alanında ya da maksatların çokluğu durumlarında karşılaşılır[396].

Bağlı yetki halinde, yani idare belirli bir sebebin ortaya çıkmasıyla her halükarda belirli bir kararı almak zorundaysa, idarenin bu kararı alırken zihninde hangi düşünceler geçmiş olursa olsun, bu işlem amaç yönünden hukuka aykırılık nedeniyle iptal edilemez. Bu gibi durumlarda, işlemin sebebi ve konusu önceden kanunla saptanmış olduğundan söz konusu sebep mevcutsa, yetkili makam istese de istemese de kanunun belirtiği işlemi yapmak zorundadır[397].

İdare bazen işlem yaparken birden fazla amaçla hareket etmiş olabilir. Böyle durumlarda, asıl maksat ve tali maksat ayırımı yapılmakta, ancak asıl, işlemin yapılmasında etkili olan maksatta, hukuka aykırılık bulunuyorsa, işlemin amaç unsuru yönünden hukuka aykırı olacağı kabul edilmektedir[398].

[396] Gözübüyük, 2013, **a.g.k.,** s. 241.
[397] Gözler ve Kaplan, 2014**, a.g.k.,** s. 369.
[398] Çağlayan, 2014, **a.g.k.,** s. 488.

3. İYUK 12. MADDE DÜZENLEMESİ

İYUK'un 2. maddesinin 1. fıkrasının a ve b bentlerinde idari işlemler nedeniyle açılabilecek dava türleri sayılmıştır. Buna göre "idari işlemler hakkında yetki, şekil, sebep, konu ve maksat yönlerinden biri ile hukuka aykırı olduklarından dolayı, menfaatleri ihlal edilenler tarafından iptal davası açılabilirken, idari eylem ve işlemlerden dolayı kişisel hakları doğrudan ihlal edilmiş olanlar tarafından ise tam yargı davası açılabileceği" hüküm altına alınmıştır.

Genel anlamı ile tam yargı davaları, "idarenin faaliyetlerinden nedeniyle, hakları zarara uğrayanlar tarafından idare aleyhine açılan" tazminat davalarıdır. Bu tür davalarda mahkeme, hem olayın maddi tarafını, yani zararı doğuran işlem veya eylemleri, hem de bundan çıkabilecek hukuki sonuçları tespit edecektir[399].

İlgililerin haklarının ihlal eden işlem, olumlu olabileceği gibi, olumsuz, hatta zımni ret şeklinde de olabilir. Örneğin pasaport talebinin açık ya da zımni olarak reddi yönündeki olumsu işlem, ilgilinin önemli bir ihaleye katılamamasına sebep olup zarara neden olabilir[400].

İcrai nitelikte olmayan idari işlemlere karşı iptal davası açılamayacağı gibi, bu tür işlemlerden dolayı tam yargı davası da açılamaz[401].

İdari işlemlerin karar ve uygulama aşaması olmak üzere iki aşaması vardır. İdari işlemler nedeniyle tam yargı davası açılabilmesi için bir zararın doğması, zararın doğması için ise, iptal davasına konu olabilen işlem ya da kararın alınması ve ayrıca uygulanması gerekir[402]. İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 12. maddesine göre;

> "İlgililer haklarını ihlal eden bir idari işlem dolayısıyla Danıştay'a ve idare ve vergi mahkemelerine doğrudan doğruya tam yargı davası veya iptal ve tam yargı davalarını birlikte açabilecekleri gibi ilk önce iptal davası açarak bu davanın karara bağlanması üzerine, bu hususstaki kararın veya kanun yollarına başvurulması halinde verilecek kararın tebliği veya bir işlemin icrası sebebiyle doğan zararlardan dolayı icra tarihinden itibaren dava süresi içinde tam yargı davası açabilirler. Bu halde de ilgililerin 11. madde uyarınca idareye başvurma hakları saklıdır."

12. maddenin başlığı, "İptal ve Tam Yargı Davaları" şeklinde olup, bu başlık, söz konusu haliyle maddede, iptal ve yargı davalarına ilişkin esasların düzenlendiği

[399] Danıştay 10. Dairesinin 29.01.2018 tarih ve 2017/2001 Esas ve 2018/177 Karar sayılı kararı.
[400] Çağlayan, R. (2015). İdari Yargılama Hukuku. (6. Baskı), Ankara: Seçkin Yayınları, s. 536.
[401] Çağlayan, 2015, **a.g.k.,** s. 537.
[402] Kalabalık, H. (2015). İdari Yargılama Usulü Hukuku. (8. Baskı), Konya: Sayram Yayınları, s. 212.

izlenimini verse bile, aslında maddede düzenlenen, gerçekte idare edilenlerin haklarını da ihlal eden idari işlemler dolayısıyla açılabilecek iptal ve tam yargı davalarının ayrı ayrı veya birlikte açılmaları hususunda ilgililerin seçim hakları, bu hakların kullanış şekil ve süreleridir[403].

Doktrinde, 12. maddede ayrı bir dava yolu gibi gösterilmiş olsa da, işlemin yürütülmesi üzerine açılacak tam yargı davalarının, doğrudan doğruya açılacak davalar içinde düşünülmesi gerektiği öne sürülerek, idari işlemlerden zarar gören kişilerin, üç yolla tam yargı davası açabilecekleri belirtilmiştir[404].

Ancak, gerek İYUK'un 12. maddesinde ve gerekse 1602 sayılı Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kanununun 42. maddesinde, idari işlemlerden zarar gören kişilerin dört ayrı yolla tam yargı davası açabilmeleri hükme bağlanmıştır[405].

3.1. İdari İşlemler Nedeniyle Doğrudan Doğruya Açılabilecek Tam Yargı Davaları

İdari işlemlerden dolayı doğrudan doğruya tam yargı davası açılıp açılamayacağı konusu, 521 sayılı Kanun zamanında uzun süre tartışma konusu olmuş, 1770 sayı Kanunla, 521 sayılı Kanunun 71. maddesi değiştirilerek doğrudan doğruya tam yargı davası açma imkanı sağlanmış, 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunun 12. maddesi ile de bu dava türü korunmuştur[406].

Bu dava türünde, bir idari işlemin iptali istenmeden, doğrudan işlemden doğduğu ileri sürülen zararın tazmini istenebilmektedir[407]. Burada ilgilinin amacı idari işlemin iptal edilmesini sağlamak değil, bu idari işlemin yürütülmesinden, uygulanmasından dolayı uğradığı zararın tazminin sağlamaktır[408]. Bu durumda mahkeme işlemi hukuka aykırı bulsa dahi iptal kararı vermeyip tazminata karar vermekle yetinecektir.

İdari Yargılama Usulü Kanunun 12. maddesinde davacıya tanınan ilk imkan işleme karşı doğrudan tam yargı davası açılması olup, söz konusu maddede ifade edilen idari

[403] Şahiner, M. E. ve Pinegöz, A. (2013). Açıklamalı İçtihatlı Dilekçe Örnekleri ile İdari Yargılama Usulü Kanunu. Ankara: Bilge Yayınevi, s. 277.
[404] Yenice ve Esin, 1983, **a.g.k.,** s. 226.
[405] Özgüldür, S. (1996). Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kararları Işığında Tam Yargı Davaları, Ankara: Yetkin Yayınları, s. 44.
[406] Yenice ve Esin, 1983, **a.g.k.,** s. 227.
[407] Özgüldür, 1996, **a.g.k.,** s. 44.
[408] Dal, E. ve Demir, U. Y. (2006). Tam yargı davaları, Ankara Barosu Hukuk Gündemi Dergisi, (4), s. 69-74.

işlem, maddenin sondan bir önceki cümlesindeki vurgudan anlaşılacağı üzere, yapılmakla ve tebliğ edilmekle zarar doğuran idari işlemlerdir[409].

İdari işlemlerden bir bölümü idarenin tek yanlı irade açıklamasıyla ilgililerin hukuki durumları üzerinde etki yapar, ilgililer için yeni bir hukuki durum yaratır, ilgililerin mevcut hukuki durumlarını değiştirir ya da ortadan kaldırırlar. Bu işlemlerin hukuk aleminde doğurduğu yenilik ve değişikliğin maddi alemde de gerçekleşebilmesi için idarenin bir şey yapması gerekmez[410].

Bu gibi işlemler tesis edilip ilgilisine tebliğ edildikleri anda uygulanmış olur. Bu işlemler yönünden ayrı bir yürütme safhası yoktur. Yürütme safhası bu işlemlerin içindedir. Dolayısıyla bu işlemlerin yol açabilecekleri zararlarda tesis ve ilgilisine tebliği edildikleri anda ortaya çıkar[411].

Danıştay'a göre, bir idari işlem hakkında iptal davası açılmamış olması o işlem bakımından tam yargı davası açılmasına hukuki bir engel oluşturmamaktadır. "Bu durumda, doğrudan doğruya tam yargı davası açılabilmesi yasa gereği olup, işlemin hukuka aykırılığının açılmış bir iptal davasında yargı kararı ile saptanmamış olması işlem dolayısıyla açılan tam yargı davasının da bu nedenle reddini gerektirmediğinden İdare Mahkemesi kararında hukuka uyarlık bulunmamaktadır[412]."

3.2. İptal Davasıyla Birlikte Açılacak Tam Yargı Davaları

İYUK 12. maddenin öngördüğü dava yollarından ikincisi, iptal ve tam yargı davalarının birlikte açılması yoludur[413]. Buna göre bir idari işlem, kişinin hem menfaatini hem de bir hakkını ihlal ediyorsa, bu takdirde iptal ve tam yargı davalarının birlikte açılması mümkündür[414]. Bu halde zarar gören, iptal davasına konu edilen idari işlem nedeniyle, uğradığı haksızlığın giderilmesini de aynı davada isteyebilir[415].

---

[409] Yılmaz, D. (2013). İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 12. maddesine ilişkin bir değerlendirme, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 4 (1), s. 295-310.
[410] Günday, 2011**, a.g.k.,** s. 124.
[411] Yenice ve Esin, 1983, **a.g.k.,** s. 227-228.
[412] Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulunun 02.10.2012 tarih ve 2006/1042 Esas ve 2010/1761 Karar sayılı kararı.
[413] Yenice ve Esin, 1983, **a.g.k.,** s. 230.
[414] Kalabalık, 2015, **a.g.k.,** s. 212.
[415] Dal ve Demir, 2006, **a.g.k.,** s. 69-74.

Ancak iptal ve tam yargı davalarının birlikte açılabilmesi için, iptal davasına konu edilen işlemle tam yargı uyuşmazlığına sebep olan işlemin aynı olması gerekir[416]. Başka bir anlatımla, tam yargı davasının konusunu oluşturan zarar, iptali istenen işlemden doğmuş olmalıdır[417].

Danıştay, yükselme süresini doldurduğu halde yükseltilmeyen kamu görevlisinin hem idari işlemin iptalini hem de uğradığı zararın tazminini dava eden kamu görevlisi hakkında, mahrum kaldığı maaşın ödenmesine ve söz konusu idari işlemin iptaline karar vermiştir[418].

İlgililerin, iptal ve tam yargı davalarının birlikte açılması yolunu kullanmak istedikleri takdirde, idari işlemin yazılı bildirim tarihinden itibaren, kural olarak altmış gün (vergi mahkemelerinde otuz gün) içinde dava açmaları gerekir[419]. Ayrıca işin doğası gereği, idareye dava açma süresi içinde bir kez başvuru yapılacaktır[420]. Bununla birlikte İYUK 11. maddeye göre idareye başvurma hakkı saklıdır[421].

Bu dava türünde dört tür kararın verilmesi mümkündür. Buna göre, ya işlemin iptali ile birlikte işlemden doğan zararın tazminine, ya işlemin iptaline ancak tazminat isteminin reddine, ya iptal ve tazminat taleplerinin birlikte reddine ya da iptal isteminin reddine ancak işlemden doğan zararın tazminine karar verilebilecektir[422].

Bu son hal istisnai olmakla birlikte, iptal talebinin reddi, idarenin tazminata mahkum edilmesine engel değildir, zira, idari işlemin hukuka uygun olması halinde dahi, kusursuz sorumluluk gereğince, hakkı muhtel olana tazminat ödenmesi söz konusu olabilir[423].

İptal davası ile tam yargı davasının birlikte açılması durumunda, idari yargı merciinin idari işlemi iptal etmesi, buna karşılık tazminat talebi konusunda kararda herhangi bir hükmün bulunmaması, tazminat istemi için yeni bir dava hakkı vermez. Bu durum ancak kararın düzeltilmesi için bir neden olabilir[424].

[416] Özgüldür, 1996, **a.g.k.,** s. 44.
[417] Yenice ve Esin, 1983, **a.g.k.,** s. 231.
[418] Danıştay 5. Dairesinin 18.05.1967 tarih ve 1966/2776 Esas ve 1967/3126 Karar sayılı kararı.
[419] Yenice ve Esin, 1983, **a.g.k.,** s. 231.
[420] Yılmaz, 2013, **a.g.k.,** s. 306.
[421] Yenice ve Esin, 1983, **a.g.k.,** s. 231.
[422] Özgüldür, 1996, **a.g.k.,** s. 44.
[423] Yılmaz, 2013, **a.g.k.,** s. 306.
[424] Kalabalık, 2015, **a.g.k.,** s. 213.

3.3. İptal Davasının Sonuçlanması Üzerine Açılacak Tam Yargı Davaları

İYUK'un 12. maddesinde "idari işlemden dolayı hakları muhtel olanlara sağlanan bir diğer imkan, ilk önce iptal davası açarak bu davanın karara bağlanması üzerine, bu hususta ki kararın veya kanun yollarına başvurulması halinde verilecek kararın tebliği üzerinde dava açmaktır". Bu hükümden, ilgililerin iptal davasının gerek kabulü halinde gerekse reddi halinde tam yargı davası açabilecekleri anlaşılmaktadır[425]. Hatta, maddede genel olarak, davanın karar bağlanması, deyimi kullanıldığından, karar verilmesine yer olmadığına, şeklinde bir karar verilse dahi tam yargı davası açma yolunun açık olduğunun kabulü gerekir[426].

Buna göre, yapılan bir işlemin iptali için iptal davası açıldıktan ve bu dava karara bağlandıktan sonra, aynı işlem nedeniyle uğranılan zararın tazmini için, ilgililerce, tam yargı davası açılabilir[427]. Bu yol kullanıldığında, ilgili, idari işlemin iptalini sağladıktan sonra tam yargı davasını, daha sağlam bir zemine oturtarak haksızlığın giderilmesini daha kolay sağlayabilir[428].

Bir idari işlem hakkında, iptal davası açıldıktan sonra tam yargı davası açılabilmesi için, önce karara bağlanan iptal davasının mutlaka kabul edilmiş olması, diğer bir deyişle, dava konusu işlemin iptal edilmesi gerekmez[429]. Başka bir anlatımla, iptal davasının reddedilmiş bulunması, mutlaka o işleme ilişkin tam yargı yolunun kapandığını göstermez[430]. Zira idarenin hukuka uygun işlem yapması halinde de kusursuz sorumluluk nedeniyle, idarenin mali sorumluluğu söz konusu olabilecektir[431]. Ancak, iptal davası öncesinde ilgilinin talebini reddeden idarenin, hukuka uygunluğu bir de yargı yerince saptanan işlemden kaynaklanan zararı, pratikte tazmin etme olasılığı tartışmalıdır[432].

İYUK 12. maddede ilgililerin 11. maddeye göre idareye başvurma hakları genel olarak saklı tutulduğundan, iptal davasının sonuçlanması üzerine tam yargı davası açmak isteyen ilgililer de, davadan önce idareye başvuru yapmak suretiyle uğradıkları zararın tazmin edilmesini isteyebilme olanağına sahiptirler[433]. Ancak iptal davası öncesinde

[425] Özgüldür, 1996, **a.g.k.,** s. 45.
[426] Yenice ve Esin, 1983, **a.g.k.,** s. 232.
[427] Kalabalık, 2015, **a.g.k.,** s. 213.
[428] Dal ve Demir, 2006, **a.g.k.,** s. 69-74.
[429] Kalabalık, 2015, **a.g.k.,** s. 213.
[430] Yenice ve Esin, 1983, **a.g.k.,** s. 232.
[431] Kalabalık, 2015, **a.g.k.,** s. 213.
[432] Yılmaz, 2013, **a.g.k.,** s. 306.
[433] Yenice ve Esin, 1983, **a.g.k.,** s. 238.

işlemin kaldırılması, geri, alınması ya da değiştirilmesi talebini reddeden idarenin, talep edilen zararı tazmin etmesi düşük bir olasılıktır[434].

Tam yargı davası açılması için belirlenen süre henüz dolmadan iptal kararına ilişkin kararın temyiz incelemesi için Danıştay'a gönderilmiş olması, tam yargı davasını vaktinden önce açılmış dava konumuna getirmez[435]. Bu durumda, zamansız açıldığı gerekçesiyle davanın reddi yoluna gidilmemesi, ancak kanun yolu sonunda verilecek karara kadar da davaya bakılmayıp, bunun bir bekletici sorun sayılması uygun olacaktır[436].

Öte yandan, 12. maddede genel olarak, kanun yollarına başvurulması, deyimi kullanıldığından, kararın yalnız esasına ilişkin yapılan başvurular değil, kararın esasına ilişkin olmayan örneğin; avukatlık ücreti, yargılama giderleri gibi hususlara ilişkin olarak yapılacak başvurular da tam yargı davası ile ilgili sürenin kesilmesi sonucunu doğuracaktır[437].

3.4. İdari İşlemlerin Uygulanmasından Doğan Zararlara Karşı Açılacak Tam Yargı Davaları

Bir idari işlemin uygulanması nedeniyle doğan zararlara karşı da tam yargı davası açılabilecek olup, bu yol 521 sayılı kanunun yürürlüğe girmesi ile açılmış bulunmaktadır[438]. İYUK'un 12. maddesinin son fıkrasında tanımlanan bu durum "idari işlemden kaynaklanan zararın işlemin icrasından sonra ortaya çıkması halinde, tam yargı davasının icra tarihinden itibaren açılması, işlemin doğurduğu zararın işlemin yapılmasıyla değil icrasıyla doğduğu haller için söz konusudur"[439]. Örneğin imar mevzuatına aykırılık nedeniyle salt yıkım kararının alınması, o kararın ilgilisini için bir zarar doğurmaz. Ancak yıkım kararının icrası üzerine bir zarar doğabilir[440].

12. maddenin bu hükmü ile bir yandan idari işlemlerin yürütülmesi üzerine de bağımsız olarak tam yargı davası açılabileceği belirtilmiş olurken, diğer yandan da bu davaların tabi olması gereken süreyi saptanmış olmaktadır[441].

---

[434] Yılmaz, 2013, **a.g.k.,** s. 304.
[435] Dal ve Demir, 2006, **a.g.k.,** s. 69-74.
[436] Yenice ve Esin, 1983, **a.g.k.,** s. 235.
[437] Yenice ve Esin, 1983, **a.g.k.,** s. 235.
[438] Dal ve Demir, 2006, **a.g.k.,** s. 69-74.
[439] Yılmaz, 2013, **a.g.k.,** s. 306.
[440] Kalabalık, 2015, **a.g.k.,** s. 214.
[441] Yenice ve Esin, 1983, **a.g.k.,** s. 229.

12. maddede belirtilen bu son olasılıkta, idareye yapılacak başvurunun kapsamı; idari işleme karşı "doğrudan tam yargı davası açılması" hali ile aynı olmakla birlikte, doğrudan tam yargı davası açılması ile dördüncü olasılık arasındaki fark, dava açma süresinin başlangıcına başka bir ifade ile zararın doğma anına ilişkindir[442].

Bu hükmün amaçladığı idari işlemler, tesis ve bildirim evresi ile yürütme evresi birbirinden ayrı olan işlemlerdir[443]. Gerçekten, idari işlemlerin bir bölümünde, bu iki evre arasında uzun veya kısa bir zaman aralığı bulunur ve bu işlemlerde yürütme, işlemin bildirim tarihinden sonra ki bir tarihte olur[444].

İşlemin karar aşaması ile uygulama aşamasının birbirinden ayrı olması hali, düzenleyici işlemlerde olduğu gibi bireysel işlemlerde de olabilir[445]. Bu işlemlerden doğabilecek zararlar, ancak icra edildikleri, uygulandıkları tarihte ortaya çıkar[446]. Başka bir anlatımla, zarar, idari işlemin yapılması sebebiyle değil de, o işlemin uygulanması sebebiyle doğar[447].

Bu gibi hallerde tam yargı davası, işlem uygulandıktan ve zarar ortaya çıktıktan sonra açılabilir[448]. İşlemin yürütülmesinden kaynaklanan zararlara ilişkin tam yargı davalarında, idari işlemin yürütülme tarihi, dava açma süresinin başlangıcı olarak kabul edilmiştir[449]. Buna göre, dava süresi yürütme tarihinden itibaren altmış ve otuz gün olarak belirlenmiştir[450].

İdari işlemin icra edildiği tarih çeşitli belgelerden saptanabileceği gibi icra sadece bir olgudan ibaret kalmışsa ve bu konuda bir belge düzenlenmemişse bazı karinelerden yararlanmak suretiyle bu tarih belirlenebilir[451].

Öte yandan ilgililerin dava açmadan önce idareye başvurma hakları bu dava türü yönünden de saklı olup, ilgililer bu başvuruyu yapıp yapmamakta serbesttirler[452].

---

[442] Yılmaz, 2013, **a.g.k.,** s. 307.
[443] Yenice ve Esin, 1983, **a.g.k.,** s. 229.
[444] Özgüldür, 1996, **a.g.k.,** s. 45.
[445] Çağlayan, 2015, **a.g.k.,** s. 537.
[446] Özgüldür, 1996, **a.g.k.,** s. 45.
[447] Kalabalık, 2015, **a.g.k.,** s. 214.
[448] Çağlayan, 2015, **a.g.k.,** s. 537.
[449] Dal ve Demir, 2006, **a.g.k.,** s. 69-74.
[450] Yenice ve Esin, 1983, **a.g.k.,** s. 230.
[451] Yenice ve Esin, 1983, **a.g.k.,** s. 229.
[452] Yenice ve Esin, 1983, **a.g.k.,** s. 230.

Danıştay bir kararında, "idari işlemden doğduğu öne sürülen zararlardan ötürü açılacak tam yargı davalarında, dava açma süresinin, işlemin icrasının tamamlandığı tarihten itibaren hesaplanması gerektiğine" hükmetmiştir[453].

> "2577 sayılı Yasa'nın 12. maddesi ile iptal ve tam tam yargı davası açılabilmesi için seçimlik bir hak tanınmıştır. Buna göre ilgililer, haklarını ihlal eden bir işleme karşı doğrudan tam yargı davası açabileceği gibi ilk önce iptal davası açarak bu davanın karara bağlanması üzerine veya bir işlemin icrası nedeniyle doğan zararlardan dolayı icra tarihinden itibaren dava süresi içerisinde tam yargı davası açabileceklerdir. Olayda, davacı tarafından yapılan tecil ve taksitlendirme başvurusu sonucu 18 eşit taksite bölünen alacağın son taksitinin 12.05.2010 tarihinde ödendiği görülmektedir. Buna göre zarar doğurduğu ileri sürülen işlemin icrasının, bir başka ifade ile tekemmülünün, yapılan bu son ödeme ile tamamlandığı ve işlemden kaynaklı zarara yönelik dava açma süresinin de bu son ödeme ile başlayacağının kabulü gerekmektedir. Bu durumda, tecil ve taksitlendirme başvurusu sonucu ödenen son taksit tarihinden itibaren 60 günlük dava açma süresi içerisinde açılan davanın esası incelenerek bir karar verilmesi gerekirken, yukarıda belirtilen hususlar gözetilmeden davanın süre aşımı yönünden reddi yolunda verilen İdare Mahkemesi kararında yasal isabet bulunmamaktadır."

[453] Danıştay 10. Dairesinin 11.06.2014 tarih ve 2011/9355 Esas ve 2014/3820 Karar sayılı kararı.

4.TAZMİNAT KAVRAMI, MANEVİ TAZMİNATIN TANIMI, AMACI, HUKUKİ NİTELİĞİ VE İŞLEVLERİ

4.1. Genel Olarak Tazminat Kavramı

Tazminat kurumu, kişiler arası menfaatler dengesinin korunmasında en çok ve en sık başvurulan yaptırımlardan biridir[454]. Günlük dilde zarar karşılığı ödenen para, ödence[455] olarak tanımlanan tazminat kavramı, hukuki sorumluluğu saptanan hukuk süjesine yargı organınca yüklenen bir ödevi ifade eder[456].

Öğretide tazminat; borçlu tarafından yapılan ve alacaklı mamelekindeki eksilmeyi telafi eden bir eda[457], zararın karşılanması ve giderilmesi için zarar görene verilmesi gereken şey veya miktar[458], ihlal edilmiş bir hakkın yerine getirilmesi veya meydana gelmiş bir zararın telafi edilmesini içeren talep[459], şeklinde tanımlamalarla açıklanmaya çalışılmıştır.

Bununla birlikte, genel olarak tazminat, bir hak sahibine ait maddi veya manevi her hangi bir hukuki varlığın zarar verici haksız fiile maruz kalması sonucunda, zarar verici haksız fiilden önceki durum ile sonraki durum arasında meydana gelen, objektif farkın giderilmesi için ödenmesi gereken değerler, şeklinde ifade edilebilir[460].

Maddi tazminat ise zarar verenin, zarara uğrayanın malvarlığında meydana gelen eksilmeyi aynen veya nakden karşılama yükümlülüğüne şeklinde tanımlanabilir[461].

---

[454] Ünal, M. (1951). Manevi tazminat ve bu tazminat çeşidinde kusurun rol, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 35 (1), s. 397-437.

[455] https://sozluk.gov.tr/ (10.01.2021).

[456] M. Eroğlu (2009). Tam yargı davalarında manevi tazminat. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 36.

[457] Tuhr, A. (1983). Borçlar Hukukunun Umumi Kısmı Cilt: 1-2, (Çev: Cevat Edege), Ankara: Yargıtay Yayınları, s. 104.

[458] Tekinay, S. S. ve ark. (1993). Borçlar Hukuku Genel Hükümler. (7. Baskı), İstanbul: Filiz Kitabevi, s. 581.

[459] Başpınar, R. (1968). Tazminat Davaları, Yüzyıl Boyunca Danıştay, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 482.

[460] Kahveci, N. (1997). İslam borçlar hukukunda tazminat. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 134.

[461] Kayıhan, Ş. (2014). Borçlar Hukuku Genel Hükümler. (4. Baskı), Ankara: Seçkin Yayınları, s. 238.

4.2. Manevi Tazminat, Amacı ve Yasal Dayanakları

Manevi tazminatın hukuki niteliği ve işlevleri konusundaki görüşleri incelemeden önce manevi tazminatın tanımı, manevi tazminat ile ulaşılmak istenen amaç ve manevi tazminat ile ilgili kanuni düzenlemeler hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır.

4.2.1. Manevi tazminat ve amacı

Kişinin, hukuka aykırı bir fiil yüzünden çektiği, bedeni acılarla ruhi elem ve üzüntülerin hepsi birden, manevi zarar olarak tanımlanmaktadır[462]. Manevi tazminat ise, manevi zarara uğrayanı tatmin için bir vasıtadır[463].

Türk Hukukunda da bazı yazarlar manevi tazminatı ifade etmek üzere, "acı parası", "manevi tamirat", "taviz", "manevi üzüntü", "gönül alma" ve "tarziye" gibi değişik terimlerin kullanılmasının doğru olacağını ileri sürmüşlerdir. Gerek doktrinde, gerekse mevzuatta yerleşmiş bir ifade olan "manevi tazminat" ifadesi, uğranılan zararın, duyulan elem, ıstırap ve acıdan da öte, insanın kişiliğinin özgür ve bağımsız varlığında meydana gelen manevi bir kayıp olduğunu içermesi bakımından daha doğru bir ifade biçimidir. Ayrıca Türkçede kullanılan ifade biçimlerine göre maddi tazminatın karşıtı olması da manevi tazminat ifadesinin isabetle kullanıldığı kanaatini güçlendirmektedir[464].

Haksız olan bir eylemin meydana getirdiği sonuç her zaman maddi bir zarar olmayabilir. Bir insanın haysiyet ve şerefine veya vücut bütünlüğüne tecavüz veya bir yakınının öldürülmesi halinde, malvarlığında bir azalma söz konusu olmadan, elem ve ıstırap duyulur ama duyulan bu acının maddi bir kayıpla ilgisi yoktur. İşte, malvarlığı karakteri olmayan ve sadece duygu ve his aleminde kalan bu arzu edilmeyen durumun da telafisi gereklidir. Öncelikle böyle bir üzüntü, duyanın şahsında öyle bir karşı duygu (sevinç) meydana getirilmelidir ki, sorumlunun sebep olduğu acıyı kısmen olsun unutturabilsin, ayrıca, böyle haksız bir üzüntüye sebep olanın bu eylemi de karşılıksız kalmasın. İşte, duyulan bu üzüntü malvarlığımızda bir azalmayı mucip olmadığı için buna, zarar, bunun telafisi için sorumlunun yapacağı edaya da, tazminat adını vermek isabetli olmaz. Çünkü ortada haksız eylemden meydana gelmiş mali bir azalma söz

[462] Tekinay ve ark. 1993, a.g.k., s. 655.
[463] H. Tandoğan (2010). Türk Mesuliyet Hukuku, İstanbul: Vedat Kitapçılık, s. 330.
[464] Ünal, 1951, **a.g.k.,** s. 397.

konusu değildir. Bu nedenle, bu çeşit zararlara, manevi zarar, bu anlamdaki bir zararın sebep olduğu ruhi bozulma ve duyulan acı ve elemin giderilmesi için, sorumlu olanın yükümlü olacağı edaya da, manevi tazminat denmektedir[465].

O halde, manevi tazminat, "şahıs varlığına ilişkin olup kişinin haksız bir eylem sonucu duyduğu fiziki ve manevi acı, elem, keder, ızdırap ve yaşama zevklerinde meydana gelen azalma nedeniyle uğranılan manevi zararları giderecek ya da hafifletecek nakit veya nakitten başka tazmin şekli" olarak tanımlanabilir[466].

Daha geniş bir tanımla; İsviçre Medeni Kanunu'nda gönül alma akçesi, Alman Medeni Kanunu'nda, acı akçesi, olarak ifade edilen manevi tazminat, "kişiliğe tecavüz, özellikle kişisel saygınlık ve cinsel onurun tecavüze uğraması durumunda, kullanılan haksızlığa karşılık olarak, mağdur için bir tatmin vasıtası veya bedensel bütünlüğe yapılan tecavüzleri de duyulan acı ve ıstırapları unutturmak, kaybolan yaşama ve sevinç arzusunun tekrar kazanılması ve bozulan ruhsal dengenin yeniden tesisi için bir denkleştirme vasıtasıdır"[467].

Buna göre, manevi tazminat, kişilik hakkına hukuka aykırı tecavüzden doğan acı, elem ve ızdırabın giderilmesi amacını gütmektedir[468]. Manevi tazminatın amacı, zararın giderilmesi değil, zarar görenin elem ve üzüntüsünün elden geldiği oranda denkleştirilerek tatmin edilmesidir[469].

İdari yargıda, ölüm, bedeni zarar ve kişilik haklarına saldırı hallerinde manevi tazminata hükmedildiği görülmekte olup, bu gibi hallerde manevi tazminatta özel hukuktan esinlenildiği bir gerçektir. Ancak, bu yararlanmanın adli yargıya nazaran daha dar bir manevi tazminat anlayışına yol açtığı ifade edilmektedir[470].

4.2.2. Manevi tazminatın yasal dayanakları

Türk Medeni Kanunu (TMK) 25.maddesinde kişilik hakkına saldırı halinde saldırıya uğrayan mağdurun manevi tazminat talebinde bulunabileceği düzenlemiştir.

---

[465] Gürsoy, K. T. (1973). Manevi zarar ve tazmini, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 30 (1-4), s. 7-55.
[466] Eroğlu, M., 2009, **a.g.k.,** s. 39.
[467] Ertaş, Ş. (1990). Manevi tazminatın hukuki niteliği ve miktarının tespiti, Prof. Dr. İlhan E. Postacıoğlu'na Armağan, İstanbul: Bayrak Matbaacılık, s. 65-112.
[468] Oğuzman, M. K. ve Öz, M. T. (2014). Borçlar Hukuk Genel Hükümler Cilt 2. (11. Bası), İstanbul: Vedat Kitapçılık, s. 253.
[469] Antalya, G. (2012). Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt I, İstanbul: Beta Yayınları, s. 488.
[470] Özgüldür, 1996, **a.g.k.,** s. 356.

6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu (TBK) 58. maddesi kişilik hakkının zedelenmesinde manevi zarar talebini düzenleyen genel kuraldır. Bu madde başka bir kanun tarafından özel olarak kişilik hakkının farklı düzenlemediği durumlarda uygulanan genel kural olarak kabul edilmektedir. TBK 56.maddesinde ise bedensel bütünlüğün ihlali halinde manevi tazminat talebi özel olarak düzenlemiştir. TBK. 56. madde de kendine özgü sorumluluk kuralı olmayıp, diğer hukuk kurallarından kaynaklanan sorumlulukta değerlendirilmesi gereken tazmin kuralıdır. TBK'nın bu iki maddesinin kendi içlerindeki duruma bakıldığında ise ölüm ve beden bütünlüğünün zedelenmesinden doğan manevi tazminatı düzenleyen 56. maddenin, tüm kişilik değerlerinin ihlalinden doğan manevi tazminatı düzenleyen 58. maddeye nazaran nazaran daha özel bir kural olduğu belirtilmiştir[471].

Öte yandan TBK' nın yürürlüğe girmesiyle birlikte Türk Hukukunda ilk kez ölenin yakınları yanında ağır bedensel zarara uğrayan kişinin yakınlarına da yansıma yoluyla uğradıkları manevi zararın tazminini talep etme imkanı doğmuştur[472].

4.3. Manevi Tazminatın Hukuki Niteliği ve İşlevleri

Öğretide, manevi tazminatın hukuki niteliğine ilişkin, çeşitli görüşler öne sürülmüştür. Örneğin, telafi görüşü ve tatmin görüşü olarak anılan görüşler[473], farklı bir sınıflandırma şekliyle, ilki objektif, ikincisi subjektif görüş[474] olarak adlandırılabilmiştir.

Ayrıca öğretide, yazarlar, genellikle, manevi tazminatın çeşitli işlevlerinin olduğunu kabul etmekle birlikte, bu kavramın hukuki niteliğini, savundukları görüş çerçevesinde açıklamışlardır. Bir başka deyişle, yazarlar, çeşitli farklı amaçları olan manevi tazminatın, bir tek belirgin karakter gösterdiğini, kendi görüşleriyle açıklama yoluna gitmişlerdir. Bu nedenle, birbirinden farklı görüşleri, ayrı başlıklar altında

[471] Antalya, G. (2016). Manevi zararın belirlenmesi ve manevi tazminatın hesaplanması-Türk Hukukuna manevi zararın iki aşamalı olarak belirlenmesine ilişkin bir model önerisi, Marmara Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 22 (3), s. 221-250.
[472] Erlüle, F. (2016). 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun yürürlüğe girmesinin ardından Yargıtay'ın bedensel zararlarda yakınların manevi tazminat talebine ilişkin uygulaması, Marmara Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 22 (3), s. 1087-1117.
[473] Eren, F. (2015). Borçlar Hukuku Genel Hükümler. (18. Baskı), Ankara: Yetkin Yayınları, s. 784-786.
[474] Antalya, 2012, **a.g.k.,** s. 489-490.

incelemek, daha doğru olacaktır. Ayrıca, manevi tazminatın çeşitli fonksiyonlarını öne çıkaran görüşler de, hukuki niteliğe ilişkin görüşler olarak değerlendirilmelidir[475].

Manevi tazminatın hukuki niteliği ile ilgili birçok görüş ileri sürülmüştür. Ancak doktrinde öne çıkan üç görüşü incelemek faydalı olacaktır. Buna göre manevi tazminatın işlevi ya zarar vereni cezalandırmak, ya zararı telafi etmek ya da zarar göreni tatmin etmektir.

4.3.1. Manevi tazminatın ceza işlevi

Manevi tazminatın ceza hukuk niteliği taşıyan bir yaptırım olduğu yönündeki görüş, manevi tazminatın amacının mağdurun uğradığı manevi zararın giderilmesi değil, bu zarara yol açan failin cezalandırılması olduğu düşüncesine dayanmaktadır[476]. Manevi tazminatın ceza niteliği taşıdığı yönündeki bu görüş, ilk olarak, R. Von Jehring tarafından, ortaya atılmıştır[477].

Manevi tazminatta amaç, manevi zararı veren kişiden bir miktar para alarak onu cezalandırmaktır[478]. Ancak diğer cezalardan farklı olarak devlet lehine değil de mağdur lehine alınan bir para söz konusudur[479].

Manevi tazminatın cezalandırıcı ve önleyici bir nitelik taşıdığını savunan ceza teorisi taraftarları, failin kusurundan hareket ederler[480]. Zarar verenin kusuru, ortaya çıkan manevi zarardan daha çok önemli olup, tazminat mağdura değil faile dönüktür[481].

Bu görüş taraftarları, mağdurdan hareketle onun manevi zararını belirlemenin zor olacağını, zararı verenin kusurunu tespit etmenin daha kolay olduğunu belirtmişlerdir. Bu görüşün taraftarları manevi tazminata hükmetmekteki amacın zarar görenin uğramış olduğu manevi zararı tazminden ziyade fiilin haksızlığını ortaya çıkarmak olduğunu ileri sürerek tazminatın belirlenmesinde failin kusurunu esas almışlardır[482].

---

[475] Çetin, M. (2007). Manevi tazminat davasının hukuki niteliği ve özellikle miktarının belirlenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 47.
[476] A. M. Kılıçoğlu (1984). Manevi tazminatın hukuksal niteliği, Ankara Barosu Dergisi, (1), s. 15-21.
[477] Karayalçın, Y. (1962). Türk Hukukunda şeref ve haysiyetin korunması, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 19 (1-4), s. 251-275.
[478] Kılıçoğlu, A. M., 1984, **a.g.k.,** s. 15.
[479] Saymen, F. (1940). Manevi Zarar ve Tazmini Sureti. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası, s. 83.
[480] A. M. Kılıçoğlu (2013). Şeref, Haysiyet ve Özel Yaşama Basın Yoluyla Saldırılardan Hukuksal Sorumluluk. (4. Bası), Ankara: Turhan Kitabevi, s. 392.
[481] Franko, N. İ. (1973). Şeref ve Haysiyete Tecavüzden Doğan Manevi Zararın Tazmini. Ankara, s. 125.
[482] Kanık, T. (1950). Manevi tazminat davaları, Adalet Dergisi, (9), s. 1166-1177.

Zira mağdurun uğradığı elem ve acının ölçülmesi zordur. Öte yandan, zarar verenin kusurunun ölçülmesi, manevi zararın ölçülmesi ve belirlenmesine oranla, çok daha kolaydır ve değerlendirmenin, zarar verenin kusuruna ağırlık verilerek yapılması ise, tazminat miktarının, daha yüksek olarak belirlenmesine yol açmaktadır[483]. Nihayetinde para hiçbir surette mağdurun zararını telafi edemeyeceğine göre burada amaç mağdurun zararını gidermek değil, faili cezalandırmaktır[484].

Manevi tazminat ile zarara uğrayanın intikam duygusu giderilmektedir. Fail, malvarlığındaki azalma ile cezalandırılmakta ve böylece zarara uğrayanda huzur duygusu tesis etmektedir[485].

Öğretide, ceza görüşünü mutlak olarak benimseyenler yanında, bir çeşit özel hukuk cezası olarak niteleyenler de vardır[486]. Burada, mağdurun, öç ihtiyacı, önem taşımakta olup, manevi tazminat ile zarar gören mağdur lehine, zarar verene bir çeşit yaptırım uygulanmak amaçlanmaktadır[487]. Nitekim bu görüşe göre, oluşan manevi zarar sonucunda zarar verenin manevi tazminat olarak bir miktar para ödenmesi, mağdurun intikam duygusunu giderecek, böylece zarar verenin malvarlığında oluşacak eksilme, mağduru memnun edecektir[488].

Manevi tazminat bünyesinde barındırdığı bazı kıstaslar sebebiyle, özel hukuk ceza işlevini yerine getirebilmektedir. Buna göre, subjektif kıstas olarak kusurun, objektif kıstas olarak zarar ile tazminatın ve mağdurdan ziyade zarar vereni esas alan, mağduru himayeyi değil de faili cezalandırmayı amaç edinen gai (teolojik) kıstasın varlığı ile cezalandırma amacının gerçekleşmesi hedeflenmektedir. Hakim tazminat miktarını belirlerken, zararı değil, özellikle ve başlıca kusurun şiddetini dikkate alır ve bunun derecesine göre tazminat miktarını arttırır veya eksiltir[489].

Ceza görüşünü doktrinde kısmen kabul edenler de vardır. Buna göre, manevi tazminat davası açılırken amaç, acı ve üzüntü duyan mağdurun tatminidir; ancak fail bir miktar para öderken dolaylı olarak cezalandırılmış olur[490]. Benzer bir yaklaşımla manevi

[483] Franko, 1973, **a.g.k.,** s.126.
[484] Saymen, 1940, **a.g.k.,** s. 84.
[485] Gökcan, H. T. (2010). Haksız Fiil Sorumluluğu ve Tazminat Hukuku. (3. Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık, s. 797.
[486] Kılıçoğlu, A. M., 1984, **a.g.k.,** s. 16.
[487] Kırca, Ç. (1999). Manevi tazminatın fonksiyonu ve niteliği, Yargıtay Dergisi, 25 (3), s. 242-270.
[488] Eren, 2015, **a.g.k,** s. 785.
[489] Saymen, 1940, **a.g.k.,** s. 84.
[490] Antalya, G. (2015). Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt II. İstanbul: Legal Yayıncılık, s. 150.

tazminat, kusurlu olan kişi açısından bir ceza, zarar gören kişi için ise, bir tazminat niteliğinde olduğundan, kısmen de olsa, ceza karakteri taşımaktadır[491].

Danıştay bir kararında "manevi tazminatın, zenginleşmeye yol açmayacak şekilde belirlenmesi gerekmekte ise de, tam yargı davalarının niteliği gereği takdir edilecek manevi tazminat miktarının, olayın ağırlığını ortaya koyacak, hukuka aykırılığı özendirmeyecek, bir başka ifade ile benzeri olayların bir daha yaşanmaması için caydırıcı ve aynı zamanda cezalandırıcı bir miktarda olması" gerektiğini belirtmiştir[492].

Başka bir görüşe göre ise manevi tazminat bir ceza olmasa bile cezai etkiler taşımaktadır. Bu etkilerden biri, toplum üzerindeki korkutucu etkisidir. Yüksek manevi tazminat bedeli ödeme korkusu, toplumdaki kişileri başkalarının kişilik haklarına daha saygılı davranmaya iter[493]. Şu kadar ki, manevi tazminatta cezai işlevin önemi tamamen inkar edilemez. Zira faile bir miktar para ödetilmekle mağdurun intikam hissi tatmin edilmiş olur[494].

Bunlarla beraber manevi tazminatın bir özel hukuk cezası amacını, diğer amaçları tamamlayan bir yan amaç olarak gören yazarlar da bulunmaktadır[495]. Sonuç olarak belirtmek gerekirse; ceza görüşüne dayalı manevi tazminat yükümü, kişiye sıkı sıkıya bağlı bir hak olduğundan üçüncü kişilere veya mirasçılara geçemez[496].

Manevi tazminatın faili cezalandırıcı bir niteliğe sahip olduğu görüşü birçok açıdan eleştirilmiştir[497]. İlk olarak, ceza ile tazminatın amaçlarının birbirinden farklı olduğu yönündeki eleştiriden bahsetmek yerinde olacaktır. Buna göre, Medeni Hukukun görevi zarar vereni cezalandırmak değil, fakat bu zararı gidermektir[498]. Manevi tazminat, "para cezasında olduğu gibi zarar verenin mamelekinde bir azalmaya neden olmakla birlikte amaç, faili maddi bir kayba uğratmak değil de zarar görenin zararını tazmin ederek onun malvarlığında bir artış sağlamaktır"[499].

---

[491] Kaptan, R. (1992). Cismani zarar ve ölüm halinde manevi tazminat. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 40.
[492] Danıştay 10. Dairesinin 28.11.2017 tarih ve 2016/1017 Esas ve 2017/5105 Karar sayılı kararı.
[493] Ertaş, 1990, **a.g.k.,** s. 82.
[494] Tandoğan, H. 2010, **a.g.k.,** s. 331.
[495] Arıdemir, A. G. (2008). Sözleşmeden Aykırılıktan Doğan Manevi Tazminat, İstanbul: XII Levha Yayıncılık, s. 9.
[496] Kırca, 1999**, a.g.k.,** s. 250.
[497] Kılıçoğlu, A. M., 1984, **a.g.k.,** s. 16.
[498] Saymen, 1940, **a.g.k.,** s. 86.
[499] Kılıçoğlu, A. M., 1984, **a.g.k.,** s. 16.

İkinci olarak, cezalarda şahsilik prensibi geçerli olduğundan failin ölümü ile cezalandırma yetkisi de ortadan kalkar. Halbuki manevi tazminatta fail ölse bile mirasçılar manevi tazminattan sorumlu tutulabilmektedir[500].

Yine ceza hukuku alanında kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesi gereğince suçların ve karşılığı cezaların kanunda gösterilmesi zorunludur. Aksi takdirde fail sorumlu tutulamaz. Buna karşın manevi tazminat miktarı kanunda açıkça gösterilmemiş olup miktarı olayın özelliklerine göre hakim tarafından tespit edilir[501].

Bir başka eleştiri ise, ceza görüşünü savunanların dayanağı olan, failin kusuru ile ilgilidir. Kusur, sadece manevi tazminatta değil, maddi tazminatta da dikkate alınmaktadır. Ancak maddi tazminatta failin cezalandırılması asla söz konusu değildir. Kaldı ki; failin kusurun hiç aranmadığı kusursuz sorumluluk halleri de mevcut olup ceza görüşü, bu durumları açıklayamamaktadır[502]. Nitekim ceza görüşü sigortacının ödemek zorunda olduğu manevi tazminatla da bağdaşamaz. Zira sigortacı, kusurlu olmadığı gibi zararı, zarar verdiği için değil, sözleşme gereği yükümlü olduğu için tazmin etmektedir[503].

Diğer yandan bu görüş, failin hem hukuk hem de ceza mahkemesi tarafından iki kere cezalandırılması sonucunu doğurabileceğinden dolayı da eleştirilmiştir[504]. Bu görüş kanunsuz ceza olmaz ilkesine aykırıdır[505].

Yargıtay, manevi tazminatta ceza görüşünü kabul etmemektedir. Esasen manevi tazminatın gerçek anlamda bir tazminat olduğu fikrini de kabul etmemektedir. Ancak, manevi tazminatın cezai değil, hukuksal niteliği olduğunu ifade etmektedir.

Nitekim Yargıtay'ın bu görüşü şu kararda da açıklanmaktadır:

> "Esasen manevi tazminat ne bir ceza, ne de gerçek anlamda bir tazminattır. 22.06.1966 günlü ve 7/7 sayılı İçtihadı Birleştirme Kararının gerekçesinde belirtildiği gibi, ceza değildir; çünkü davacının yararı düşünülmeksizin sorumlu olana hukukun ihlalinden dolayı yapılan bir kötülük değildir. Mamelek hukukuna ilişkin bir zararın karşılanmasını amaç edinmediği için de gerçek anlamda bir tazminat sayılmaz. Manevi tazminat, yukarıda da belirtildiği veçhile mağdurda veya zarara uğrayanda bir huzur hissi, bir tatmin duygusu doğurmalıdır. Manevi tazminatta temel olan ana düşünce budur[506]."

[500] Eroğlu, M., 2009, **a.g.k.,** s. 77.
[501] Saymen, 1940, **a.g.k.,** s. 88.
[502] Kılıçoğlu, A. M., 1984, **a.g.k.,** s. 17.
[503] Eren, 2015, **a.g.k,** s. 785.
[504] Saymen, 1940, **a.g.k.,** s. 88.
[505] Kırca, 1999**, a.g.k.,** s. 250.
[506] Yargıtay 4. Hukuk Dairesinin 16.06.1977 tarih ve 1976/9690 Esas ve 1977/7016 Karar sayılı kararı.

Anayasa Mahkemesi eski tarihli bir kararında manevi tazminatın ceza niteliğini değerlendirerek şu ifadeye yer vermiştir[507]:

> "Ceza, suçu, kusuru bulunanlar için söz konusu olabilir. Şahsi menfaatleri haksız saldırıya uğrayan bir kimsenin, manevî tazminat davası açmasını ve davayı kazanmasını, o kimse için bir ceza, hem de insan haysiyeti ile bağdaşamayacak bir ceza saymanın yersizliği ise, tartışmayı gerektirmeyecek bir açıklıkla ortadadır.**"**

4.3.2. Manevi tazminatın telafi işlevi

Bu görüşe göre amaç, manevi zararın aynen veya nakden telafi edilmesini sağlamaktır [508] . Manevi tazminat ile mağdurun duyduğu acının telafisi amaçlanmaktadır[509]. Özellikle, kişilik haklarının ihlalinde manevi tazminatın amacı, saldırıya uğrayan kişinin duyduğu acıyı telafi etmektir[510]. Başka bir açıdan amaç, meydana gelen manevi zararı tazminatın sağladığı imkanla gidermektir[511]. Tazminat, bu çekilen elem ve acıyı bertaraf ve bozulan ruhi dengeyi iade etmelidir[512].

Bu görüş çerçevesinde aynen tazmin mümkün olup, somut olayın koşullarına göre aynen tazmin yoluna gidilebilir. Buna, bir hakaret veya iftiranın alenen geri alınması, hastalanan bir kişinin tedavi ettirilmesi, izinsiz çekilen fotoğrafın imha edilmesi veya geri verilmesi gibi durumlar örnek olarak gösterilebilir[513].

Ancak manevi tazminatın aynen tazmin şekline uygulamada zararın niteliği gereği çok az rastlanır; çünkü aynen tazminde ihlal edilen hak veya hukuki değere karşılık gelen durum aynen yeniden kurulmakta ve zarar verici olay meydana gelmeseydi, zarar görenin kişilik değerleri hangi durumda bulunacak idiyse, o durum fiilen tekrar sağlanmaktadır[514].

---

[507] Anayasa Mahkemesi'nin 11.02.1969 tarih ve 1968/33 Esas ve 1969/12 Karar sayılı kararı.
[508] Eren, 2015, **a.g.k,** s. 786.
[509] Serozan, R. (1976). Tazminat hukukunda yeni eğilimler, İdare Hukuku ve İdari Yargı ile İlgili İncelemeler I. Ankara: Güneş Matbaası, s. 171-176.
[510] Kılıçoğlu A. M., 2013**, a.g.k.,** s. 395.
[511] Gökcan, 2010, **a.g.k.,** s. 798.
[512] Franko, 1973, **a.g.k.,** s. 123.
[513] Eren, 2015, **a.g.k,** s. 786.
[514] Eren, 2015, **a.g.k,** s. 786.

Aynen tazminin mümkün olmadığı durumlarda, başvurulan yol nakdi tazmindir[515]. Manevi zarar, nadiren aynen tazmin yoluyla telafi edilse de daha çok nakden tazmin ile telafi yoluna gidilmektedir[516].

Aslında manevi zararın, mağdura ödenecek bir miktar para ile tam olarak telafisi mümkün gözükmemektedir[517]. Ancak, zarar verenden bir miktar para alınıp zarar görene ödemekle acıların dinmesi, ruhsal düzenin dengelenmesi istenilmiştir[518].

Bu yönüyle kişilik değerlerinde meydana gelen eksilmeye karşılık mağdura ödenecek para, bir ceza değil, niteliği itibarıyla telafi amacı güden bir tazminattır[519].

Bu görüşe göre, manevi zararın para ile tazminini alçaltıcı ve ahlaken incitici gören, kişiye sıkı sıkıya bağlı değerlerin ticari bir mal haline getirildiğini iddia eden anlayışa katılmak mümkün gözükmemektedir[520].

Nitekim Anayasa Mahkemesi'nin şu kararıyla da, manevi zararın bir miktar para ile tazmin edilmesinin, ahlaki açıdan eleştirilmesinin doğru olmadığı, ifade edilmiştir[521]:

> " Manevi zarar sorunu, zararın değerlendirilmesi ve giderilmesi yönlerinden özelliği ve büyük güçlükleri olan bir sorundur. Özellik ve güçlük, insanın manevi varlığına yapılan saldırıların tahriplerini ölçüye vurmaktaki imkânsızlıkta ve manevi kayıpların telafi kabul etmez niteliğindedir. Paranın manevi zararları karşılamak üzere kullanılabilmesi, hiçbir zaman manevi kaybı geri getirip yerine koyduğu yahut manevi varlığın bir bölümünün onunla mübadele edildiği anlamını taşımaz. Paranın bu alanda gördüğü iş, kişilik hakları ve yararları zedelenen kimsenin duyduğu ağır manevi acıyı bir dereceye kadar yumuşatıp yatıştırmaktan; bozulan manevi dengeyi onarıp düzeltmekten; bir teselli, bir avunma, bir ruhi tatmin aracı olmaktan ibarettir. Manevi varlıklarının hiçbir saldırıdan zarar görmeyeceğine inanan veya manevi kayıpları için herhangi bir tatmin yolunu gerekli görmeyen kimi insanlar bulunabilir. Ama bunların sayısı pek azdır. Büyük çoğunluk, genel olarak uğradığı haksız saldırının hesabını sorar ve zararlarının karşılanması yollarını arar. Bunu başarınca da bir tatmin edilmişlik duygusuna, hafifliğine, ferahlığına kavuşur. Hakarete uğrayan kimsenin, manevi tazminat olarak bir para isteminde bulunması, onun dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez kişilik haklarını ve kişilik haysiyetini bir yana bıraktığını değil; tam tersine kişilik ve haysiyetine bağlılığının ve bunları koruma ve savunma azminin ifadesidir."

---

[515] Kırca, 1999**, a.g.k.,** s. 253.
[516] Başar, N. (1980). Genel olarak manevi tazminatın şartları ve sonuçları, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 4 (3-4), s. 185-218.
[517] Eren, 2015, **a.g.k,** s. 786.
[518] Karahasan, M. R. (2001). Tazminat Hukuku Manevi Tazminat. İstanbul: Beta Yayınları, s. 66.
[519] Eren, 2015, **a.g.k,** s. 787.
[520] Eren, 2015, **a.g.k,** s. 786.
[521] A.M. 11.02.1969 T. ve 1968/33 E. ve 1969/12 K.

Bununla birlikte TMK'nın ve TBK'nın bazı maddelerinde nakden tazmin ilkesinin açıkça kabul edildiğinden, manevi zararı, bir miktar parayla telafi etmek, ne kadar eksik olursa olsun sonuçta niteliği itibarıyla bir tazminattır[522].

Öte yandan manevi tazminat gerçek bir tazminat olarak kabul edilemez[523]. Zira nakden tazminatın gerçek anlamda bir telafiyi sağlaması mümkün olmayıp, manevi değerlerde oluşan bir zarar, maddi bir değerle telafi edilemez[524]. Örneğin, haksız bir saldırı sonucunda gözü çıkarılmış kişinin gözünün tekrar yerine takılması ve böylece, bundan doğan manevi zararının tamamen giderilmesi, mümkün değildir[525].

Ancak, bu nedenle kişilik değerlerinde oluşan zararların nakden tazmin edilmesinin uygun olmayacağı sonucuna da, varılamaz. Zira kişilik değerlerinin uğradığı zararın para ile ölçülememesi gerekçesiyle nakden tazminatın kabul edilmemesi durumunda, zarar gören, kişinin hukuki korunmadan yararlanamaması sonucu doğabilecektir[526].

Gerçekten de, manevi duyguların, kişilik haklarının ihlalinin değeri para ile ölçülemez. Ancak, her zaman aynen giderim olanağının da bulunmadığı dikkate alınırsa, hakkaniyet gereği, manevi tazminat kurumunun kabulü zorunluluktur. Şahıs varlığı hakları da, malvarlığı hakları gibi korunmaya değerdir. Eksik koruma, hiç korumamadan iyidir[527].

Telafi görüşüne göre, nasıl ki malvarlığında meydana gelen eksilme, kişinin bunu hissetmesine bağlı olmadan gerçekleşiyorsa, kişilik değerlerinde meydana gelen eksilme de bu duygular olmaksızın gerçekleşir ve manevi tazminat bu eksilmelerin karşılanmasına hizmet eder[528]. Bu nedenle zarar görene, uğradığı zarar karşılığında ödenecek para, onun zararı acı ve elem şeklinde hissedip hissetmemesine bakılmaksızın ödenir[529].

Manevi zararın meydana gelmesi için, saldırı sonucunda meydana gelen elem, acı ve ızdırabın bilincine varılması, onun hissedilmesi şartına bağlı olmadığına göre tüzel kişilerin ve temyiz gücü olmayanların da manevi tazminat talep edebilecekleri söylenebilir[530].

---

[522] Eren, 2015, **a.g.k,** s. 786.
[523] Eren, 2015, **a.g.k,** s. 80.
[524] Eren, 2015, **a.g.k,** s.786.
[525] Eren, F. (1972). Destekten yoksun kalma ve vücut bütünlüğünün ihlali hallerinde ödenecek tazminatın şekli, Hüseyin Cahit Oğuzoğlu'na Armağan, Ankara, s. 167-178.
[526] Eren, 2015, **a.g.k,** s. 786.
[527] Kırca, 1999**, a.g.k.,** s. 253.
[528] Kırca, 1999**, a.g.k.,** s. 256.
[529] Eren, 2015, **a.g.k,** s. 787.
[530] Kırca, 1999**, a.g.k.,** s .253.

Telafi görüşü objektif bir görüştür[531]. Ancak, öğretide bazı yazarlar[532] manevi zarar kavramıyla ilgili savunduğu objektif görüş doğrultusunda, telafi görüşünü objektif ölçütlere dayandırırken, bazı yazarlar[533] ise subjektif görüşü içeren bir tanım yapmış ve manevi tazminatın kişilik haklarına haksız saldırı sonucu kişide oluşan olumsuz duyguları, telafi etme amacını taşıdığını belirtmiştir.

Objektif görüşe göre manevi zarar, bir kişinin kişilik değerlerinde iradesi dışında meydana gelen eksilme olduğuna göre kişilik değerlerine saldırı, objektif olarak bir eksilmeyi ifade eder. İşte manevi zarar her şeyden önce bu objektif eksilme ve azalmadır[534].

Uygulamada Yargıtay da çeşitli kararlarında, objektif manevi zarar görüşünü benimsemiştir[535].

> "Ölümle tehdit eyleminin kişide, özgürlüğün sınırlandırılması korkusu yaratarak ruhsal yapıda bir eksilmeyi ve zararı oluşturması kaçınılmazdır. Kişinin iç dünyasına gidilemeyeceğine göre manevi zararı, kişisel değere saldırı halinde objektif olarak kabul etmek, hukuksal yorumlarla adaletin somutlaştırılması için zorunludur"

Telafi fonksiyonu ile manevi zarara denkleştirme misyonunun yüklendiği de ifade edilmiştir[536].

4.3.3. Manevi tazminatın tatmin işlevi

Öğretide hakim olan diğer bir görüşe göre ise manevi tazminat ceza ile tazminat arasında yer almakta olup[537], burada asıl amaç faili cezalandırmak değil, mağdura yardımda bulunmaktır[538]. Bu görüşe göre tazminatın esas işlevi, zarar ve ziyanı tamir edici olması değil, kişiyi tatmin etmesidir[539]. Manevi tazminat, zarar görenin uğramış olduğu manevi zararın hafifletilmesine veya hiç değilse bazı avunma çareleri bulunmasına yardım edebilecek, zarar göreni tatmin edebilecek bir nitelik taşımaktadır[540].

---

[531] Arıdemir, 2008, **a.g.k.,** s. 8.
[532] Eren, 2015, **a.g.k,** s. 786.
[533] Oğuzman ve Öz, 2014, **a.g.k.,** s. 253.
[534] Antalya, 2012, **a.g.k.,** s. 489.
[535] Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 20.03.1991 tarih ve 1990/4-617 Esas ve 1991/137 Karar sayılı kararı.
[536] Serozan, 1976, **a.g.k.,** s. 176.
[537] Kılıçoğlu, A. M., 1984, **a.g.k.,** s. 18.
[538] Deschenaux, H. ve Tercier, P. (1983). Sorumluluk Hukuku. (Çev: Özdemir, S.) Ankara: Kadıoğlu Matbaası, s. 61.
[539] Saymen, 1940, **a.g.k.,** s. 92.
[540] Tekinay ve diğerleri, s. 655.

Tatmin görüşüne göre, manevi tazminatın amacı, zarar gören kişinin yaşadığı acı ve üzüntüleri dindirmek, hafifletmek ve dolayısıyla, bu kişinin, tatmin duygusu yaşamasını temin etmektir[541]. Manevi zarar uğrayan kişinin zararının tamiri mümkün değildir[542]. Ancak doktrinde acı için sevinç[543] ifadesiyle açıklanmaya çalışıldığı üzere, fena ve acı bir hissin, iyi ve tatlı bir his ile tatmin edilebileceği belirtilmiştir[544].

Zarar gören, kendisine ödenecek bir miktar para ile ferahlama[545] ve belli bir huzur duygusuna kavuşabilecektir[546].

Öte yandan, manevi tazminat ile sağlanan maddi menfaatin, zarar görenin kaybolan yaşama ve sevinç arzusunun tekrar kazanılması, bozulan ruhsal dengenin yeniden tesisi imkanını verebileceğini de unutmamak gerekir[547]. Ruhsal denge ile birlikte, eksiltilen veya yok edilen değerin yerine yeni bir değer konularak kişi varlığındaki azalma, onun malvarlığı çoğaltılması ve zarar verenin malvarlığı eksiltilmesi suretiyle de başka bir denge sağlanmış olur[548].

Bununla birlikte manevi zararın varlığını tespiti ve karşılığında bir miktar tazminata hükmedilmesi, haksızlığın tanınmasının göstergesi olup bu da, mağdurun duygusal tatminini sağlamaktadır[549].

Bu görüşü savunanlara göre zarar görenin malvarlığında bir eksilme olmadığından ne gerçek anlamda bir zarar ve ne de tazminattan bahsetmek mümkün gözükmemektedir[550]. Ancak manevi zararın gerçek anlamda tazmin edilmesi mümkün olmasa bile, bu tür bir zararı giderecek daha güvenilir başka bir yol yoktur[551]. Zira para, her şeye rağmen sakinleşme aracıdır[552]. Bununla birlikte paranın, manevi zarardan doğan acı ve ızdırap duygularını kendi mahiyet ve kıymeti ile değil belki de mübadele özelliğinin sağladığı her türlü şeyle tatmin edeceği kabul edilmiştir[553].

---

[541] Eren, 2015, **a.g.k,** s. 784.
[542] Saymen, 1940, **a.g.k.,** s. 92.
[543] Kılıçoğlu, A. M., 1984, **a.g.k.,** s. 18.
[544] Saymen, 1940, **a.g.k.,** s. 94.
[545] Saymen, 1940, **a.g.k.,** s. 94.
[546] Eren, 2015, **a.g.k,** s. 784.
[547] Ertaş, 1990, **a.g.k.,** s. 65.
[548] Çelik, A. Ç. (2006). Cana Gelen Zararlarda Tazminatın Ölçüsü ve Kazanç Kavramı. İstanbul: Legal Yayıncılık, s. 52.
[549] Kırca, 1999**, a.g.k.,** s. 247.
[550] Gönen, K. E. (2004). İdari yargıda tazminat meselesi, Danıştay Dergisi, (108), s. 23-37.
[551] Saymen, 1940**, a.g.k.,** s. 94.
[552] Eren, 2015, **a.g.k,** s. 784.
[553] Saymen, 1940, **a.g.k.,** s. 93.

Bu görüşü savunanların öne sürdüğü bir başka gerekçe de bir kişinin, manevi değerlerine haksız saldırıda bulunarak bu değerleri ihlal eden kişiye manevi tazminat olarak para ödemesi sonucu, bu kişide oluşmuş olan intikam duygusunun da giderilmiş olacağı düşüncesidir[554].

Tatmin görüşünü savunanlara göre, manevi tazminat talebi hakkı, zarar görenin çektiği acı ve üzüntü gibi duygulara dayandığından, tarafların barışması ya da zarar görenin zarar vereni affetmesi durumunda, manevi tazminat ileri sürülemez[555].

Mevzuatımıza göre, hakim manevi tazminat olarak paraya hükmedebileceği gibi, başka giderim yoluna da hükmedebilmektedir[556]. Mahkeme ilamının yayını, özür dileme ve benzeri tazmin yöntemleri de kişinin toplum içinde kırılmış gururunun tamirini sağlayabilir ve bu durumda kişide yine bir tatmin duygusu oluşabilir[557].

Manevi tazminatın bir tatmin aracı olduğu şeklindeki görüşe Yargıtay ve Danıştay kararlarında da rastlamak mümkündür[558].

Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kurulu 22.6.1966 tarih ve 7/7 sayılı İçtihadı Birleştirme Kararında manevi tazminatta tatmin görüşünü kabul etmiştir[559].

> "Manevi tazminat ceza değildir, çünkü davacının yararı düşünülmeksizin sorumlu olana hukukun ihlalinden dolayı yapılan bir kötülük değildir. Mamelek hukukuna ilişkin bir zararın karşılanmasını amaçlamadığı için de gerçek anlamda bir tazminat sayılmaz. Manevi tazminat mağdurda bir huzur hissi, bir tatmin duygusu doğurmalıdır."

Yargıtay Hukuk Genel Kurulu da verdiği bir kararında benzer şekilde bir düşünceyle manevi tazminatın tatmin fonksiyonuna vurgu yapmıştır[560].

> "Ödettirilecek para miktarı tazminat ve ceza değildir. Çünkü, mamelek hukukuna ilişkin bir zararın karşılanmasını amaç edinmediği gibi davalının hukuka aykırı fiilinden dolayı yapılan bir kötülük de değildir. Manevi tazminat, zarara uğrayanda bir huzur duygusu vermeli, duyduğu elem ve ızdırabın dindirilmesini amaç edinmelidir. O nedenle, tazminatın miktarı tayin edilirken, bu amaç ve fonksiyon göz ardı edilmemelidir. Takdir edilecek miktar, mevcut halde elde edilmek istenen tatmin duygusunun etkisine ulaşmak için gerekli olan miktar kadar olmalıdır."

---

554 Tuhr, 1983, **a.g.k.,** s. 116.
555 Eren, 2015, **a.g.k,** s. 785.
556 Reisoğlu, S. (2014). Türk Borçlar Hukuku Genel Hükümler. (25. Bası), Ankara: Beta Yayınları, s. 228.
557 Kılıçoğlu, A. M., 1984, **a.g.k.,** s. 21.
558 Eroğlu, M., 2009, **a.g.k.,** s. 80.
559 Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kurulunun 22.06.1966 tarih ve 1966/7 Esas ve 1966/7 Karar sayılı kararı.
560 Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 14.05.2008 tarih ve 2008/13-364 Esas ve 2008/373 Karar sayılı kararı.

Danıştay da, Yargıtay ile paralel görüşte olup bazı kararlarında tatmin görüşü ifade edilmiştir[561]. Buna göre; "Manevi tazminat, patrimuanda meydana gelen eksilmeyi karşılamaya yönelik bir tazmin aracı değil, tatmin aracıdır. Olay nedeniyle duyulan elem ve ızdırabı kısmen de olsa hafifletmeyi amaçlar."

Tatmin görüşü, sübjektif manevi zarar görüsünün kabul edildiği durumlarda söz konusu olabilir. Sübjektif manevi zarar görüşünde kişinin duygularından hareket edilir. Zira manevi zarar bir duygu zararıdır. Kişilik hakkının ihlalinin temelinde ise acı, üzüntü, yaşama zevk ve sevincinin azalması vardır. Bu nedenle mağdurda manevi zarara uğrama kabiliyeti yoksa manevi zarar da söz konusu olmayacaktır. Başka deyişle küçüklerin, akıl hastalarının veya tüzel kişilerin manevi zarara uğraması mümkün olmayacaktır[562].

Tatmin görüşü doktrinde eleştirilmiştir. Buna göre, "tazminat davası sonucu alınan paranın zarar görende bir tatmin duygusu yaratabilmesi için, onun böyle bir tatmin yeteneğine sahip olması gerektiği, ayırt etme gücünden yoksun olan veya bilinç kaybına uğrayan gerçek kişilerle tüzel kişilerin böyle bir yeteneğe sahip olmadıkları için ödenen paranın bu kişilerde tatmin duygusu yaratmasının mümkün olmadığı" ileri sürülmüştür[563].

Bununla birlikte tatmin duygusu yaratma görüşü, eski çağların öç almayı önlemek ve toplumsal barışı sağlamak için konulan kısas kuralını ve kısasın yerini alan diyet uygulamasını çağrıştırdığı ileri sürülerek eleştirilmiştir. Ancak şu farkla ki, diyette önceden saptanmış bir bedel çizelgesine göre tazminat ödenmekte iken, bugünkü uygulamanın belirsizlik ve ölçüsüzlük nedeniyle diyetin gerisinde kaldığı belirtilmiştir[564].

Sonuç olarak manevi tazminatın hukuki niteliğini tek bir görüşle sınırlamamak gerektiği söylenebilir. Zira tazminat isteminde bulunan kişinin sübjektif düşüncesi karşılaşılan olaya göre değişebilir. Örneğin cismani zararlarda telafi görüşünün, kişilik haklarına yapılan saldırılarda tatmin görüşünün ve özellikle kasten adam öldürme gibi durumlarda ise cezalandırma görüşünün ağır bastığı söylenebilir[565].

[561] Danıştay 10. Dairesinin 29.01.2007 tarihli ve 2004/7285 Esas ve 2007/212 Karar sayılı kararı.
[562] Gökcan, 2010, **a.g.k.,** s. 797.
[563] Eren, 2015, **a.g.k,** s. 785.
[564] Çelik, 2006, **a.g.k.,** s. 52.
[565] M. Kılıçoğlu (2014). Tazminat Hukuku. (5. Baskı), Ankara: Bilge Yayınevi, s. 1176.

5.MANEVİ TAZMİNATIN ŞARTLARI

İdarenin tesis ettiği idari işlem nedeniyle, gerek kusurlu gerekse kusursuz sorumluluğunun söz konusu olabilmesi için üç şartın bir arada bulunması gerekir. Buna göre ortada bir zarar bulunmalı, zararı doğuran işlem idareye yüklenebilmeli ve zarar ile idari işlem arasında illiyet bağı bulunmalıdır. Bu şartlardan birinin yokluğu halinde idarenin manevi tazmin sorumluluğu da ortadan kalkacaktır[566].

Yüksek yargı organları da kararlarında, idarenin tazmin yükümlülüğünün şartları irdelemişlerdir. Nitekim Danıştay'ın şu kararı bu durum için bir örnek teşkil etmektedir. *"*İdarenin hukuki sorumluluğunun doğması için, ortada bir zararın bulunması, bu zararın idarenin bir işlemi sonucunda meydana gelmiş olması, zararla idari işlem arasında illiyet bağının bulunması gerekmektedir... *"*[567].

5.1. İdarenin Bir İşleminin Bulunması

Tazmin, herhangi bir fiil ya da işlem nedeniyle meydana gelen zararlı bir sonucun bu fiilden etkilenerek zarara uğrayan ve bu suretle fiilen patrimuanında bir azalım meydana gelen kimse yerine, bu zararlı sonucun hukuken failinin patrimuanına yükletilmesi şeklinde tanımlanmaktadır[568].

İdarenin tazmin yükümlüğünün doğması için, ortada zarar doğurucu bir tutum ve davranışın bulunması gerekir. Bu tutum ve davranış, bir etkinlik şeklinde ortaya çıkabileceği gibi hareketsiz kalma şeklinde de kendini gösterebilir.[569]

Bu idari davranış, bir idari işlem biçiminde ortaya çıkabileceği gibi herhangi bir idari işleme dayanmayan bir idari eylem olarak da ortaya çıkabilmektedir. Zarar doğurucu idari davranış icrai olabileceği gibi ihmali de olabilmektedir[570].

İdarenin davranışının bulunması şartı hem idarenin hizmet kusuru hem de kusursuz sorumluluğu için gereklidir. Bir davranış aktif şekilde olduğu zaman tartışmasız kabul edilir. Ancak hareketsiz kalma, belirli bir davranışta bulunmamak halinde de bir zarar doğabilir. Böyle bir durumda idarenin sorumlu tutulup tutulmayacağı tartışılabilir.

---

[566] Eroğlu, H., 1978, **a.g.k.,** s. 44.
[567] Danıştay 12. Dairesinin 01.07.2015 tarih ve 2011/5125 esas ve 2015/4394 Karar sayılı kararı.
[568] Onar, S. S. (1966b), İdare Hukukunun Umumi Esasları Cilt III. (3.Bası), İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, s. 1714.
[569] Gözübüyük ve Tan, 2014b, **a.g.k,** s. 678.
[570] Günday, 2011**, a.g.k.,** s. 383.

Kurallar açıkça başkasını korumak için tedbir alınması gerektiğine hükmetmesine rağmen, gerekli tedbirlerin alınmaması halinde idare ortaya çıkan zarardan sorumlu tutulabilecektir.[571].

Bununla birlikte, zarar doğurucu işlemin idareye bağlanması, diğer bir deyişle, zararı doğuran tutum ve davranışın idare adına, veya idare tarafından yapılmış olması gerekmektedir[572].

Kamu hizmetini yürüten özel hukuk kişisinin verdiği zararların kural olarak idareye yüklenemeyeceği kabul edilmektedir. Hizmetin yürütülmesi sırasında ortaya çıkan zararlardan hizmeti yürüten kişi sorumludur. Ancak imtiyaz sahibi özel kişilerin aczi halinde idare tamamlayıcı şekilde sorumluluğu kabul edilmektedir[573].

Danıştay bir kararında, "davalı idarenin işi bizzat yapmayıp imtiyazlı bir şirket veya şahsa ihale veya emanet usulü ile gördürmesi, hizmetin kamu niteliğini ve davalı idarenin yakın gözetim ve denetim görevini ortadan kaldırmaz" demek suretiyle idarenin sorumluluğunu kabul etmiştir [574].

Kamu hizmetine gönüllü katılanların verdikleri zararlardan da idare sorumlu tutulabilir. Bazen kamu görevlisi olmayan kişiler de kamu hizmetlerinin görülmesine gönüllü katılabilirler. Meydana gelen bir trafik kazasında, yoldan geçen birinin yaralıyı arabasına alıp hastaneye götürmesi buna örnek gösterilebilir[575].

5.2. Manevi Bir Zararın Doğması

İdarenin işlemlerinden kaynaklanan manevi tazmin şartlarından biri de, işlem neticesinde bir zararın doğmasıdır. Bir zarar doğmadan, bu zararın karşılanması beklenemez. Zararın varlığı, idarenin sorumluluğu için aranan zorunlu bir şarttır. Önemli olan, idari işlemler sonucu, diğer kişilerden farklı ve olağan olmayan şekilde bir zararın ortaya çıkmış olmasıdır[576].

Zarar kavramı, öğretide dar ve geniş olmak üzere iki anlamda kullanılmaktadır. Dar anlamda zarar, bir kimsenin rızası dışında malvarlığında meydana gelen eksilme olup

[571] İnan, A. (1980). Kamu görevlilerinin hukuka aykırı davranışlarından devlet ve diğer kamu tüzel kişilerinin kusursuz sorumluluğu, Danıştay Dergisi, (42-43), s. 18-38.
[572] Gözübüyük ve Tan, 2014b, **a.g.k,** s. 678.
[573] Gözübüyük ve Tan, 2014b, **a.g.k,** s. 678.
[574] Esin, Y. (1973). Danıştay'da Açılacak Tazminat Davaları İkinci Kitap Esas. Ankara: Balkanoğlu Matbaacılık, s. 120.
[575] Eroğlu, M., 2009, **a.g.k.,** s. 48.
[576] Başpınar, 1968, **a.g.k.,** s. 23.

buna maddi zarar da denilmektedir[577]. Geniş anlamda zarar kavramı ise, maddi zararın yanında manevi zararı da içine almaktadır[578].

Manevi zarar, bir kişinin manevi varlığına yöneltilen tecavüz nedeniyle o kişinin duyduğu derin elem ve üzüntü şeklinde tanımlanabilir[579]. Başka bir tanımla manevi zarar, kişinin kişilik değerlerinde, iradesi dışında meydana gelen eksilmedir[580]. Bununla birlikte kişinin onuruna, vücut bütünlüğüne veya yakınlarına yapılan saldırılar nedeniyle duyulan bedensel veya ruhsal acı ve üzüntüler birer manevi zarardır[581].

Danıştay ise manevi zararı, "kişinin fizik yapısını zedeleyen, yaşama gücünü azaltan olaylar nedeniyle duyulan acıyı, ıstırabı veya kişilik haklarının zedelenmesi nedeniyle şeref ve haysiyetin rencide edilmesini ifade ettiği gibi; günlük yaşamı zorlaştıran belli ağırlıktaki her türlü üzüntü ve sıkıntıyı da kapsamaktadır" şeklinde tanımlanmıştır[582].

Danıştay bazı kararlarında manevi zararı kabul etmiştir. Buna göre, yargı kararıyla hukuka aykırılığı saptanan sınav sonrasında yeniden sınava tabi tutulan davacının geç atanması sebebiyle hissettiği acı ve üzüntü[583], teknisyenlik kadrosunda görevliyken kadrosu dışında çalıştırılan memurun ölümü nedeniyle mirasçılarının duyduğu acı ve ızdırap[584], Topçu Yüzbaşı olarak görev yapan davacının Türk Silahlı Kuvvetlerinden ayırma işlemine karşı açtığı davada verilen işlemin iptaline ve ayırma işlemi nedeniyle yaşadığı üzüntü[585], davacıların çocuğunun geçirdiği trafik kazasının ardından kaldırıldığı Devlet Hastanesi'nde yürütülen tedavi sürecinde gereken dikkat ve özenin gösterilmemesi nedeniyle sol gözünün görme fonksiyonunu kaybettiğinden bahisle duyulan acı ve üzüntü[586], gerekli trafik işaretlemelerinin yapılmamış olması nedeniyle meydana gelen kaza sonucunda ölen kişinin yakınlarında oluşan acı ve ızdırap[587], hukuka aykırılığı yargı kararıyla sabit olan devlet memurluğundan çıkarma cezası nedeniyle beş yıldan uzun bir süre görevinden uzak kalarak toplum içindeki saygınlığını kaybeden davacının, hem bu

[577] Eren, 2015, **a.g.k,** s. 521.
[578] Tandoğan, H. 2010, **a.g.k.,** s. 63.
[579] Töre, H. F. (1970). Manevi tazminat davaları, Ankara Barosu Dergisi, (8), s. 237-248.
[580] Eren, 2015, **a.g.k,** s. 531.
[581] Tan, T. İdare Hukuku. (Güncelleştirilmiş 3. Bası), Ankara: Turhan Kitabevi, s. 479.
[582] Danıştay 10. Dairesinin 17.10.2017 tarih ve 2017/363 Esas ve 2017/4136 Karar sayılı kararı.
[583] Danıştay 5. Dairesinin 10.06.2002 tarih ve 1999/2771 Esas ve 2002/2723 Karar sayılı kararı.
[584] Danıştay 5. Dairesinin 16.09.2005.tarih ve 2001/2534 Esas ve 2005/3655 Karar sayılı kararı.
[585] Danıştay 12. Dairesinin 15.01.2020 tarih ve 2017/2227 Esas ve 2020/117 Karar sayılı kararı.
[586] Danıştay 10. Dairesinin 15.04.2019 tarih ve 2019/1162 Esas ve 2019/2899 Karar sayılı kararı.
[587] Danıştay 8. Dairesinin 26.01.1983 tarih ve 1982/2490 Esas ve 1983/120 Karar sayılı kararı.

olay nedeniyle iç dünyasında yaşamış olduğu acılar[588] manevi zarar için örnek olarak gösterilebilir.

Buna karşılık bazı yargı kararlarında ise; "tutuklanması ve hakkında ceza davası açılması nedeniyle görevden uzaklaştırılmada memurun[589], polis nezarethanesinde tutulduğu sırada, nezarethane parmaklıklarına tırmanarak kendisine su ve sigara verilmesini isteyerek taşkın hareketlerde bulunması üzerine, karakolda görevli olan polis memurunun gözlem altındaki şahsa parmaklıklar arasından su şişesi uzatmak suretiyle su içirmeye çalıştığı esnada, şahsın ani bir hamle ile polis memurunu yakasından tutarak kendisine doğru çekip görevlinin belindeki silahı alması, görevlilerin tüm telkin ve çabalarına rağmen silahı bırakmayarak, silahı kafasına dayamak suretiyle bir el ateş ederek olay yerinde hayatını kaybetmesi nedeniyle yakınlarının[590], parodi niteliğindeki bir televizyon programında yer alan isim benzerliğinden ötürü tüzel kişiliğe sahip olan[591] kişilerin manevi zarara uğradığından söz edilemeyeceği" belirtilmiştir.

İdarenin tazmin borcunun söz konusu olabilmesi için zarara uğradığını ileri süren kişinin bu iddiasını ispatlaması gerekmektedir. Başka deyişle idarenin işlem tesis etmesine rağmen bir zarar oluşmamışsa tazminat borcu doğmayacaktır[592].

İdarenin, işlemlerinden kaynaklanan manevi tazminat sorumluluğu için ortada bir zararın olması ve bu zararın bazı şartları ve özellikleri taşıması gerekmektedir[593].

5.2.1. Ortada bir manevi zarar olmalıdır

İdarenin sorumluluğunun, diğer bir ifadeyle idarenin manevi tazminat borcunun doğabilmesi için ilk şart ortada bir manevi zararın bulunmasıdır[594]. Zarar en önemli sorumluluk şartıdır[595]. Zira zarar olmayan yerde hukuki sorumluluk da yoktur[596].

Ancak idarenin işlemi nedeniyle mağdur olan kişilerin uğradığı her ziyan, zarar teşkil etmez. Nitekim mağduriyet kavramı, zarar kavramından çok daha geniş olup sorumluluğa yol açan şey mağduriyet değil zarardır. İdarenin işlemi neticesi mağduriyete

[588] Danıştay 12. Dairesinin 28.02.2019 tarih ve 2018/9788 Esas ve 2019/1480 Karar sayılı kararı.
[589] Danıştay 5. Dairesinin 19.01.2004 tarih ve 2000/4550 Esas ve 2004/30 Karar sayılı kararı.
[590] Danıştay 10. Dairesinin 11.01.2016 tarih ve 2012/2997 Esas ve 2016/96 Karar sayılı kararı.
[591] Danıştay 10. Dairesinin 05.10.1994 tarih ve 1993/5009 Esas ve 1994/4614 Karar sayılı kararı.
[592] Onar, 1966b, **a.g.k.,** s. 1715.
[593] Gözler, K. (2009b). İdare Hukuku Cilt II. (2.Baskı), Bursa: Ekin Yayınevi, s. 1301.
[594] Esin, 1973, **a.g.k.,** s. 213.
[595] Gözler, 2009b, **a.g.k.,** s. 1279.
[596] Eren, 2015, **a.g.k,** s. 520.

uğrayan kişinin tazminat hakkının doğabilmesi için söz konusu mağduriyetin zarar olarak nitelendirilebilmesi gerekmektedir[597].

Dolayısıyla her mağduriyet zarar değildir. Örneğin, Bakanlar Kurulu kararıyla vergi yükünün arttırılması, mükellef yönünden bir mağduriyettir, fakat zarar değildir[598].

Danıştay vermiş olduğu bir kararında, görevden çekilmiş sayılma işleminde kişilik haklarına saldırı bulunmadığını bu nedenle manevi zararın oluşmadığı gerekçesi ile manevi tazminata hükmedilemeyeceğini belirtmiştir[599].

> "…Doktrinde ve yargı içtihatlarında açıkça ortaya konulduğu üzere, manevi tazminat, karşı tarafın işlem ve eylemleri sonucu ilgililerin, kişilik haklarına kasıtlı ve ağır bir saldırı nedeniyle uğradıkları elem ve üzüntünün kısmen giderilmesine yönelik bir tatmin aracıdır. Olayda ise yukarıda belirtilen şekilde kişilik haklarına doğrudan bir saldırı ve bunun sonucu gerçekleşen bir manevi zararın bulunmadığı"

5.2.2. Manevi zarar gerçekleşmiş olmalıdır

Özel hukukta olduğu gibi idari sorumluluk hukukunda da, salt zarar tehlikesi sorumluluğa yol açmaz[600]. Zira sorumluluk hukukunda amaç cezalandırmak değil, zararı karşılamak, tazmin etmektir[601]. İdare hukukunda da sorumluluğun, kusura değil de zarar dayanması nedeniyle, ortaya bir zarar çıkmaması halinde salt kusurlu davranışlarının bulunması nedeniyle idarenin sorumluluğuna gidilemez[602]. Bu nedenle ancak gerçekleşmiş bir zarar sorumluluğa neden olabilir[603].

İdare hukukunda zarar vermeye teşebbüs, idarenin sorumluğunun doğması için tek başına yeterli değildir. Bunun için zararın fiilen ortaya çıkması yani gerçekleşmesi gerekmektedir[604]. Danıştay da vermiş olduğu kararlarında bu şartı aramıştır[605].

> "İdari işlemler nedeniyle tazmini gereken bir zarardan söz edebilmek için, zararın gerçekleşmiş olması ya da gerçekleşeceğinin kesin olması da gerekmektedir. Gerçekleşme olasılığı bulunan zararların tazmin zorunluluğu doğurmayacağı açıktır. Davacının atının 1984 yılında yarışlara katılması halinde elde edeceği derecelerle kazanacağı belirtilen … lira ikramiyenin tazmini istemi, ihtimale dayalı olup, muhtemel ve tahakkuk etmemiş zarardır.

[597] Gözler, 2009b, **a.g.k.,** s. 1279.
[598] Çağlayan, R. (2007a). İdarenin Kusursuz Sorumluluğu. Ankara: Asil Yayınları, s. 139.
[599] Danıştay 12. Dairesinin 17.06.2005 tarih ve 2004/1604 Esas ve 2005/2529 Karar sayılı kararı.
[600] Özgüldür, 1996, **a.g.k.,** s. 59.
[601] Eren, 2015, **a.g.k,** s. 520.
[602] Gözler, 2009b, **a.g.k.,** s. 1305.
[603] Çağlayan, 2007a, **a.g.k.,** s. 166.
[604] Gözler, 2009b, **a.g.k.,** s. 1305.
[605] Danıştay 10. Dairesinin 15.09.1990 tarih ve 1978/1324 Esas ve 1990/278 Karar sayılı kararı.

Bu nedenle de yukarda belirtilen idare hukuku kuralları uyarınca bu miktarın davalı idareden tazmini mümkün değildir.''

Benzer şekilde Danıştay, meydana gelmeyen zararın[606], zan ve tahmine dayalı zararın[607], düşünülmüş ve tasarlanmış bir zararın[608] tazmini istemiyle açılan davaları reddetmektedir.

5.2.3. Manevi zarar kesin olmalıdır

İdarenin manevi tazminat sorumluluğunun doğabilmesi için zararın kesin olması, yani zararın bilfiil gerçekleşmiş olması ve gelecekte gerçekleşmesinin kaçınılmaz olması gerekir. Güncel zararlar, hali hazırda bilfiil gerçekleşmiş olan zararlardır[609].

Zararın kesin olmasından sadece gerçekleşmiş olan yani güncel zararlar değil aynı zamanda gelecekteki zararlar da anlaşılır. Örneğin; küçük bir çocuğun vücut sakatlığı nedeniyle uğradığı zararlar belirlenirken, ilerde uğrayacağı zararlar da hesaba katılır. Bu muhtemel zarar değil, kesin ve gerçek bir zarardır. Çünkü söz konusu sakatlık gelecekte büyüyen çocuğun kapasitesinde azalmaya yol açacaktır ki bu kesindir[610]. O halde gerçekleşen bir davranışın geleceğe yönelik etkileri de kesinleşmiş bir zarar olarak kabul edilebilir[611].

Gelecekte gerçekleşmesi kesin olmayan zararlardan idarenin sorumluluğu doğmayacaktır. Bu tür zararlar muhtemel zararlar olarak adlandırılmaktadır. Örneğin idarenin faaliyeti nedeniyle ölen bir çocuğu anne babası çocuklarının ölmesiyle gelecekteki bu bakımdan mahrum kaldıkları için idareden tazminat isteyemezler. Çünkü çocuklarının büyüdükten sonra onlara bakacağı kesin olmayıp sadece ihtimal dahilinde bir durumdur[612].

Danıştay, "idari işlemler nedeniyle tazmini gereken bir zarardan söz edilebilmesi için zararın gerçekleşmiş olması ya da gerçekleşeceğinin kesin olması gerektiği, gerçekleşmesi olası bulunan zararların tazmin sorumluluğu doğurmayacağına" hükmetmiştir[613].

---

[606] Danıştay 6. Dairesinin 09.06.1970 tarih ve 1969/3495 Esas ve 1970/1525 Karar sayılı kararı.
[607] Danıştay 12. Dairesinin 03.03.1971 tarih ve 1968/1676 Esas ve 1971/543 Karar sayılı kararı.
[608] Danıştay 6. Dairesinin 21.02.1985 tarihli ve 1985/143 Esas ve 1985/880 Karar sayılı kararı.
[609] Gözler, 2009b, **a.g.k.,** s. 1305.
[610] Gözübüyük, 2013, **a.g.k.,** s. 319.
[611] Çağlayan, 2007a, **a.g.k.,** s. 167.
[612] Gözler, 2009b, **a.g.k.,** s. 1306.
[613] Danıştay 12. Dairesinin 15.09.1990 tarih ve 1987/1324 Esas ve 1990/287 Karar sayılı kararı.

Danıştay, tıp fakültesinde radyoloji doçenti olarak çalışan davacının özel tetkik ve muayene yapması yasaklanması, ancak daha sonra açılan iptal davası ile bu kararın iptal edilmesi, ardından iptal edilen bu işlem nedeniyle 11.04.1991 ile 31.05.1991 tarihleri arasındaki özel muayene ve tetkik ücretlerinin tazmini istemiyle açmış bulunduğu dava ile ilgili olarak şu şekilde karar vermiştir;

> "Davacının 50 günlük süre içerisinde ne kadar özel muayene ücreti alabileceğinin kesin olarak bilinmesi mümkün olmadığından ortada somut ve gerçekleşmiş zararın bulunduğundan söz edilemez. Dolayısıyla ihtimal ve varsayıma dayalı bir hesaplamayla tazminata hükmeden mahkeme kararında hukuka uyarlık görülmemiştir[614]."

5.2.4. Manevi zarar hukuken korunan bir menfaate yönelik olmalıdır

Hiç kimse, başkasının partimuanına veya partimuan dışı haklarına dokunan bir zarardan ötürü tazminat isteme hakkına sahip değildir[615]. Bu nedenle hukuken korunan bir durumun üzerine oturtulmalıdır[616].

Bir kişinin idarenin bir işleminden dolayı gördüğü her zarar idarenin manevi tazminat sorumluluğunu doğurmaz. İdarenin manevi tazminat borcunun doğabilmesi için, zarar gören kişinin bir hakkının veya meşru bir menfaatinin ihlal edilmiş olması gerekir. Hukuka aykırı veya gayri meşru bir menfaatin idare tarafından ihlali halinde, bu kişilerin uğradıkları zararlardan idare sorumlu olmayacaktır[617].

Danıştay vermiş olduğu bazı kararlarında olayın niteliği gereği idari eylem ya da idari işlemden doğan ve hukuken korunması gereken bir zarardan söz edilemeyeceği, gerekçesiyle manevi tazminat istemlerini reddetmiştir[618].

5.2.5. Manevi zarar parayla ölçülebilir nitelikte olmalıdır

İdare hukuku alanında önceleri manevi zararın para ile takdir ve tahmini mümkün olamayacağı ve bu itibarla tazmin borcunu meydana getiremeyeceği kabul edilmiştir[619]. Ancak başka türlü giderim yollarının bulunmayışı veya yetersiz kalışı, manevi tazminatın

---

[614] Danıştay 8.Dairesinin 18.11.1997 tarih ve 1995/376 Esas ve 1997/3431 Karar sayılı kararı.
[615] Esin, 1973, **a.g.k.,** s. 214.
[616] Atay, E. E. ve Odabaşı, H. (2010). İdarenin Sorumluluğu ve Tazminat Davaları. (2. Baskı), Ankara: Seçkin Yayınları, s. 187.
[617] Gözler, 2009b, **a.g.k.,** s. 1309-1310.
[618] Danıştay 10. Dairesinin 06.11.1995 tarih ve 1994/4415 Esas ve 1995/5152 Karar sayılı kararı.
[619] Onar, 1966b, **a.g.k.,** s. 1717.

parasal olarak belirlenmesini zorunlu kılmıştır[620]. Günümüzde manevi zararlar da parayla ölçülebilir nitelikte zararlar olarak kabul edilmektedir[621].

Özel hukuktan farklı olarak idare hukukunda aynen tazmin kabul edilmemektedir. Dolayısıyla da yargı eğer idarenin sorumlu olduğu kanısına varırsa idareyi ancak bu zararı tazmin etmeye mahkum edebilir. Yani zararın parayla ölçülebilmesi gerekir ki söz konusu para bir defada ödenebilecek biçimde olabileceği gibi, aylık veya yıllık olarak belirli süreli bir irat veya ömür boyu irat şeklinde de olabilir[622].

Danıştay bir kararında, "tazmin borcunun başlıca şartlarından birisi, idari işlem ya da eylemden doğan bir zararın bulunması ve bu zararın para ile ölçülebilecek türden gerçekleşmiş olması[623]" gerektiğine hükmetmiştir.

Zararın niteliği ile ilgili olarak yukarıda sayılan beş özellik, idarenin hem kusurlu, hem de kusursuz sorumluluk hallerinde uygulama alanı bulmaktadır. Ancak bunların yanında bir de idarenin sadece kusursuz sorumluluğu halinde geçerli olan iki unsur daha vardır[624].

İdare hukukunda tazmin borcunun doğabilmesi için idarenin işleminden doğan manevi zararın özel bir zarar olması, yani bazı kişileri etkilemesi gerekir. Eğer zarar genel nitelikte bir kamu yükümü şeklinde ortaya çıkarsa tazminat sorumluluğu doğmayacaktır. Ancak, idare düzenleyici işlemi ile belli kişilere özel ve olağan dışı bir zarar veriyorsa, idarenin zarar verici işlemi genel nitelikte olmasına rağmen idarenin sorumluluğunu gerektirir[625].

İdarenin kusursuz sorumluluğunun diğer bir şartı da zararın anormal olmasıdır. Zararın anormal olmasından kasıt, ortaya çıkan zararın ağır olmasıdır. Ufak tefek zararların tazmini için kusursuz sorumluluk esasına başvurulamaz. Ancak hangi tür zararların ağır kabul edileceği konusunda objektif bir düzenleme ya da ölçü mevcut değildir. Bu nedenle de hakim, önüne gelen her somut olayda zararın anormal yani ağır olup olmadığını belirleyecektir. Ancak cismani zararların her halükarda anormal olduğu kabul edilmektedir[626].

---

[620] Esin, 1973, **a.g.k.,** s. 214.
[621] Gözler, 2009b, **a.g.k.,** s. 1316.
[622] Çağlayan, 2007a, **a.g.k.,** s. 170.
[623] Danıştay 11. Dairesinin 05.02.1976 tarih ve 1975/1086 Esas ve 1976/428 Karar sayılı kararı.
[624] Gözler, 2009b, **a.g.k.,** s. 1316.
[625] Gözübüyük, 2013, **a.g.k.,** s. 321
[626] Gözler, 2009b, **a.g.k.,** s. 1318-1319.

5.3. İdarenin Sorumluluğu

İdarenin tesis ettiği işlem nedeniyle tazminat sorumluluğunun doğmasının diğer bir şartı idarenin işleminin kusurlu olmasıdır. Ancak kusur şartı sadece hizmet kusuru halinde aranan bir şart olup idarenin kusursuz sorumluluğu halinde aranmamaktadır.

İdarenin sorumluluğu, bireylere lütuf ve atıfet duygularıyla belli miktarda para ödenmesini öngören bir prensip olmayıp; demokratik toplum düzeni gereği idare-birey ilişkisinin doğurduğu hukuki bir sonuçtur. İdare kural olarak, yürüttüğü kamu hizmetiyle nedensellik bağı kurulabilen zararları tazminle yükümlü olup; idari eylem veya işlemlerden doğan zararlar, idare hukuku kuralları çerçevesinde hizmet kusuru veya kusursuz sorumluluk ilkeleri gereği tazmin edilmektedir. Tam yargı davalarında, olayın oluşumu ve zararın niteliği irdelenip, idarenin hizmet kusuru olup olmadığının araştırılması, hizmet kusuru yoksa kusursuz sorumluluk ilkelerinin uygulanıp uygulanmayacağının incelenmesi, tazminata hükmedilirken de her halde sorumluluk sebebinin açıkça belirtilmesi gerekmektedir[627].

Buna göre idarenin sorumluluğu, kusurlu sorumluluk ve kusursuz sorumluluk olmak üzere ikiye ayrılmaktadır[628]. Bununla birlikte idarenin sorumluluğu, genel olarak kusur esasına dayandırılmaktadır[629].

İdare hukukunda, kusur karinesinin varlığı kabul edilmekte olup idarenin kusuru bulunduğu takdirde kusursuz sorumluluk araştırılmayacaktır. İdarenin kusurunun bulunmadığı durumlarda ise öncelikle, işlemi yapan idarenin kusursuz sorumluluğunu ortadan kaldıran veya azaltan bir durumun bulunup bulunmadığı araştırılmalıdır[630]. Bu nedenle idari sorumluluğunda kusurlu sorumluluk halinin kural, kusursuz sorumluk halinin ise istisna olduğu belirtilmiştir[631].

[627] Danıştay 15. Dairesinin 26.12.2018 tarih ve 2014/6640 Esas ve 2018/8514 Karar sayılı kararı.
[628] Gözler, 2009b, **a.g.k.,** s. 1016.
[629] Atay ve Odabaşı, 2010, **a.g.k.,** s. 59.
[630] Esin, 1973, **a.g.k.,** s. 253.
[631] Gözler, 2009b, **a.g.k.,** s. 1057.

5.3.1. İdarenin kusurlu sorumluluğu

Kusur, mevcut bir ödevin yerine getirilmesindeki eksikliktir[632]. Kusur, sorumluluk hukukunun esas aldığı bir kavram olup, kusurlu olanın, kusurundan kaynaklanan zararı karşılama zorunluluğunu ifade etmektedir[633].

Özel hukukta kusur, genellikle kişiye dayanır. İdare hukukunda ise kusur, kişilerin dışında kalan, hizmetin kuruluşu ve işleyişi ile ilgili objektif mahiyette bir kusurdur[634]. Bu nesnel niteliği nedeniyledir ki, idare hukukunda kusura dayanıldığında, kasıt, ihmal, dikkatsizlik gibi öznel ögeler aranmadan, idarenin sorumluluğuna gidilmektedir[635].

İdare hukuku öğreti ve içtihadında, idarenin kusurlu sorumluluğunun nedeni olan kusur hep hizmet kusuru olarak algılanmış ve tanımlanmıştır[636].

5.3.1.1. Hizmet kusurunun tanımı

Bütün kamu tüzel kişilerinin genel adı olan idarenin kusuru aslında gerçek kişilerden oluşan organ ve memurlarının kusurlarının bir sonucudur. Ancak çoğunlukla bu hataları işleyen personeli tespit etmek mümkün olmadığı gibi belirlendiği hallerde de kusurlarını kişiselleştirmenin doğru olmayacağı kabul edilmiştir[637]. Bu manada hizmet kusuru, kamu görevlilerinin kusurlarından tamamıyla bağımsız bir kusur olarak düşünülmüştür[638].

Hizmet kusuru özel hukuktaki istihdam edenin sorumluluğundan farklı bir sorumluluktur. Hizmet kusurunda idarenin hizmete yönelik kusurundan sorumluluğu asli ve doğrudan olmasına karşılık, istihdam edenin sorumluluğu dolaylı sorumluluktur[639]. Bu kusur, medeni hukukta olduğu gibi personelde ya da personelin seçiminde değil, doğrudan hizmetin bünyesinde aranmaktadır.[640]

Bunun sonucu olarak da idarenin personelin seçiminde, yetiştirilmesinde, gözetiminde, gerekli yönergelerin verilmesinde, durum ve kamu yararının gerektirdiği

---

[632] Gözler ve Kaplan, 2014**, a.g.k.,** s. 750.
[633] Atay ve Odabaşı, 2010, **a.g.k.,** s. 60.
[634] Başpınar, 1968, **a.g.k.,** s. 24.
[635] Gözübüyük, 2013, **a.g.k.,** s. 287.
[636] Gözler ve Kaplan, 2014**, a.g.k.,** s. 749.
[637] Duran, 1974, **a.g.k.,** s.26.
[638] Gözler ve Kaplan, 2014**, a.g.k.,** s. 749.
[639] Özay, 2004, **a.g.k.,** s. 843.
[640] Özdemir, N. (1963). Hizmet Kusuru Teorisi ve İdarenin Sorumluluğu. Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, s. 21.

bütün dikkat ve özeni göstermiş olması sebebini ileri sürerek sorumluluktan kurtulması mümkün değildir[641].

Hizmet kusuru, kamu görevlilerinin, görevlerinin ifasından ayrılamaz nitelikte olan kusurlarıdır[642]. Bu nedenle hizmet kusuru, hizmetin içeriğinde, kuruluşunda, işleyişinde görülen ve bu hizmeti gören ve görmekle yükümlü olan personele yüklenmesi mümkün olmayan tamamen idare hukuku esaslarına özgü özellikleri bulunan objektif bir kusur tipidir[643].

Hizmet kusuru, bir kamu hizmetinin kuruluşundan ve işleyişinden kaynaklanır[644]. Daha geniş bir ifadeyle, idarenin ifa ile yükümlü olduğu herhangi bir kamu hizmetinin; ya kuruluşunda, düzenlenmesinde, teşkilatında, bünyesinde, personelinde veya işleyişinde, gereken emir, direktif ve talimatın verilmemesi, gözetim, denetimin yapılmaması, hizmete tahsis olunan araçların yetersiz, elverişsiz ve kötü olması, gerekli tedbirlerin alınmaması, geç ve zamansız hareket edilmesi şeklinde görülen bir takım aksaklık, aykırılık, bozukluk, düzensizlik, eksiklik ve sakatlıklardır[645].

Yargı kararlarına bakıldığında ise hizmet kusuru; "İdarenin yürütmekle yükümlü olduğu bir hizmetin kurulusunda, düzenlenişinde veya işleyişindeki nesnel nitelikli bozukluk, aksaklık veya boşluk" şeklinde tanımlanmaktadır[646].

5.3.1.2. Hizmet kusuru sayılan durumlar

Hizmet kusuruna ilişkin çeşitli sınıflandırma girişimlerinde bulunulmuşsa da bunlar içerisinde hala önemini koruyanı, sorumluluk konusu uzmanlarından P. Duez'in yaptığı, "Hizmetin hiç işlememesi", "Geç İşlemesi" ve gerektiği gibi işlememesi olarak da tanımlanan "Kötü işlemesi" şeklinde özetlenen sınıflandırmadır[647]. Danıştay da verdiği kararlarında hizmet kusurunun söz konusu olduğu durumlarda bu sınıflandırmayı esas almaktadır[648].

---

[641] Özay, 2004, **a.g.k.,** s. 843.
[642] Gözler ve Kaplan, 2014**, a.g.k.,** s. 753.
[643] Özdemir, 1963, **a.g.k.,** s. 23.
[644] Yenice ve Esin, 1983, **a.g.k.,** s. 85.
[645] Sarıca, R. (1949). Hizmet kusuru ve karakterleri, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 15 (4), s. 858-895.
[646] Danıştay 10. Dairesinin 18.09.2007 tarih ve 2005/4493 Esas ve 2007/4199 Karar sayılı kararı.
[647] Atay ve Odabaşı, 2010, **a.g.k.,** s. 75.
[648] Danıştay 10. Dairesinin 28.12.2007 tarih ve 2005/8407 Esas ve 2007/6526 Karar sayılı kararı.

Hizmetin Kötü İşlemesi

Bu hal hizmet kusurunun en eski ve en geniş uygulama alanı bulan şekli olup, yükümlü olduğu kamu hizmetinin yürütülmesi sırasında, idare tarafından alınması gereken önlemlerin alınmaması, faaliyetin eksik ve yanlış yönetilmesi ya da yerine getirilecek kamu hizmetindeki kalitesizliktir[649].

Hizmetin kötü işlemesi, onun gereği gibi yürütülmemesi manasına gelmektedir[650]. Hizmetin kötü işlemesi bir idari eylem biçimde ortaya çıkabileceği gibi, bir idari işlem biçiminde de ortaya çıkabilir[651].

Kamu hizmetlerinin çeşitliliği ve değişkenliği göz önüne alındığında, hizmetin kötü işlemesi halinin soyut olarak sınırlarını belirlemenin, bu durumu bir formüle bağlamanın imkansızlığı hemen anlaşılır. Bu nedenle hizmetin kötü işleyip işlemediği hususunun, her olayın özelliğine göre değerlendirilmesi gerekmektedir[652]. Örneğin, idarenin kanuna aykırı olarak yıkım kararı verdiği durumlarda hizmetin kötü işlediğinden bahsedilebilir[653].

Bir kamu hizmetinin gereği gibi görülmemesi, daha teknik bir ifadeyle hizmetin fena bir şekilde görülmesi halinde, özel kişiler zarara uğradıkları takdirde, idare, hizmetin kötü işlemesinden dolayı sorumlu tutulabilir[654].

Danıştay bir kararında, idarenin yürütmekle görevli olduğu hizmetlerin, yasalarda belirtilen şekil dışında yerine getirilmesi nedeniyle oluşan zarardan idarenin sorumlu tutulması gerektiğini hüküm altına almıştır[655].

> "… atamasının iptali yolunda verilen kararın davalı idarece ısrarla uygulanmamak suretiyle ağır hizmet kusuru işlenmiş olması, bu hizmet kusurunun devamında, anılan Mahkeme kararı ile davacı açısından çalışma koşullarının elverişsiz olduğu bu şekilde verim alınmasının beklenemeyeceği belirtildiği halde, 2002 yılı sicilinin olumsuz düzenlenmesi, davacının görev yaptığı bu birimin müdürlüğüne vekil olarak dahi atanma koşullarını taşımayan kişinin tedviren görevlendirilmiş olması ve uygulamada çok zorunlu hallerde, olabildiğince kısa bir süre için başvurulan bu yöntemin davacının 2000 ve 2003 yılı sicil dönemlerini de kapsayacak şekilde üç yıldan fazla bir süre boyunca sürdürülmüş olması, bu dönem boyunca davacı hakkında memuriyet görevinden ayrılmış sayılma işlemi de dahil olmak üzere oldukça

[649] Atay, 2014, **a.g.k.,** s. 722.
[650] Günday, 2011**, a.g.k.,** s. 370.
[651] Gözübüyük, 2013, **a.g.k.,** s. 289.
[652] Özay, 2004, **a.g.k.,** s. 843.
[653] Danıştay 6. Dairesinin 02.06.2003 tarih ve 2002/5832 Esas ve 2003/3421 Karar sayılı kararı.
[654] Özdemir, 1963, **a.g.k.,** s. 51.
[655] Danıştay 2. Dairesinin 13.07.2007 tarih ve 2007/1297 Esas ve 2007/3247 Karar sayılı kararı.

ağır işlemlerin tesis edilmesi karşısında, iki yıl üst üste aynı şekilde olumsuz sicil alınması ve bir başka sicil amiri emrinde denendiği yılda da durumun değişmemesi halinde memuriyet görevinin sona erdirileceği yönünde 657 sayılı Yasada yer alan hüküm ile 2000 ve 2003 yılı sicillerinin de olumsuz düzenlendiği dikkate alındığında, yetersiz amir tarafından uygulanan bu işlemler nedeniyle davacının hak etmediği ağır bir muameleye tabi tutulduğu, idarelerce hizmetin en ehil kişiler eliyle yürütülmesi gerekir iken geçici ve zorunlu bir uygulama olan yasayla tanınmamış tedviren görevlendirme yöntemi üç yıldan fazla bir süre boyunca davalı idarece sürdürülerek hizmetin kötü işlemesine yol açıldığı, davacının yaşamış olduğu derin üzüntünün karşılığı olacak ve idarenin olaydaki kusurunun niteliğini ve ağırlığını ifade edecek ölçüde mahkemece takdir edilecek miktarın ilgililerine rücu edilmek kaydıyla, yasal faiziyle, manevi tazminat olarak davacıya ödenmesine karar verilmesi gerekirken aksi yönde hüküm kurulmasında hukuki isabet görülmemiştir."

Hizmetin Hiç İşlememesi

Hizmetin hiç işlememesi halinde de hizmet kusurunun varlığı kabul edilmektedir[656]. Hizmetin hiç işlememesi durumu, özellikle trafik ve bayındırlık çalışmaları ile işaretlerin konulmaması, ya da korunmaması yahut kolluk kuvvetlerinin işe karışmaması biçiminde ortaya çıkmaktadır[657].

Hizmet kusuru, idarenin somut eylemi ve davranış biçimi sonucunda oluşabileceği gibi; yerine getirmekle yükümlü olduğu hizmet için somut hiçbir şey yapmaması, hareketsiz kalması durumlarında da ortaya çıkabilir[658].

Ancak burada, idarenin yetkisi de değerlendirilmelidir[659]. İdare, bir hizmeti yerine getirip getirmeme konusunda ya görevli kılınmıştır, ya da bu konuda takdir yetkisine sahiptir[660]. Hizmetin hiç işlememesinden idarenin sorumlu olması için, hizmetin o idarenin görev ve yetkisinde olması, bu nedenle kendisinden bir idari eylem veya işlemde bulunmasının beklenebilmesi gerekir. İdarenin takdirine bırakılan konularda ise, her zaman bir şeyler yapmasını istemek mümkün değildir[661].

[656] Günday, 2011**, a.g.k.,** s. 371.
[657] Gözübüyük, 2014, **a.g.k.,** s. 351.
[658] Atay ve Odabaşı, 2010, **a.g.k.,** s. 80.
[659] Günday, 2011**, a.g.k.,** s. 371.
[660] Duran, 1974, **a.g.k.,** s. 30.
[661] Yenice ve Esin, 1983, **a.g.k.,** s. 90.

Danıştay bir kararında, terör hedeflerinin açık hedefi haline gelen veya getirilen hakkında devlet tarafından yeterli koruma önlemlerinin alınmamasını hizmet kusuru saymıştır[662].

> "Uğur Mumcu'nun araştırmacı gazeteci, yazar ve aydın olarak yaptığı araştırmalarda suçların ve suç örgütlerinin ortaya çıkarılmasındaki katkıları ve düşünceleri nedeniyle terör örgütlerinin açık hedefi haline geldiği bilinmekteydi. Uğur Mumcu'nun terör örgütlerinin açık hedefi haline gelmesi yanı sıra, bu örgütlerce, 3713 sayılı Yasanın 20. Maddesi kapsamına girenlere yönelik eylemlerde bulunduğu da dikkate alındığında Yasa'nın açık ve kesin hükmü karşısında gerekli koruma tedbirlerinin alınmaması bir hizmet kusurudur."

Hizmetin Geç Veya Yavaş İşlemesi

Hizmetin geç işlemesi şeklinde ortaya çıkan hizmet kusuru, hizmetin muntazam, doğru ve mevzuata uygun bir şekilde yürütülmesiyle beraber, idarenin hizmetin gereklerine göre kendisinden beklenen ölçüde hız ve çabukluğu göstermeyerek, ağır ve yavaş hareketi suretiyle bir zarara sebebiyet vermesi şeklinde tanımlanabilir[663].

Hizmetin geç veya yavaş işlemesi konusunda bir kural koyma imkanı yoktur[664]. Bununla beraber idare, yürütmekle yükümlü olduğu hizmetleri, hizmetin niteliklerini de göz önünde bulundurarak somut olaylarla uyum sağlayabilecek bir hızla yerine getirmelidir. Kamu hizmetlerinin yürütülmesinde normal sayılmayacak nitelikteki bir gecikme, duruma göre bir hizmet kusuru oluşturur. İdarenin yürüteceği kamu hizmeti için bir süre öngörüldüğü durumlarda, öngörülen süreye uymak zorundadır. İdare süreye uymadığı takdirde, meşru kabul edilebilir bir mazereti yoksa hukuka aykırı davranmış olur ve doğan zararı tazmin ile sorumlu tutulur[665].

Ancak idarenin belli bir süre içinde işlem tesis etmek zorunda olduğuna dair hüküm ve kurallara mevzuatımızda pek sık rastlanılmaz. Bu gibi durumlarda hizmetin geç işleyip işlemediği, idare yargı tarafından her olayın özelliğine göre, hizmetin niteliği, idarenin sahip olduğu imkan ve araçlar dikkate alınarak birlikte değerlendirilmektedir[666].

Uygulamada Danıştay; "Müfettiş yardımcısı olan davacının üç yıllık eğitim ve staj dönemini kazanmasına ve yapılan yeterlilik sınavında başarılı olmasına rağmen

---

[662] Danıştay 10. Dairesinin 18.03.1998 tarih ve 1996/10292 Esas ve 1998/1190 Karar sayılı kararı.
[663] Özdemir, 1963, **a.g.k.,** s. 68.
[664] Gözübüyük, 2014, **a.g.k.,** s. 352.
[665] Atay ve Odabaşı, 2010, **a.g.k.,** s. 83.
[666] Özgüldür, 1996, **a.g.k.,** s. 76.

müfettişlik kadrosuna çok geç bir tarihte atanması"[667], "Bir memurun terfiindeki haksız ve gereksiz gecikme"[668], "Bir memurun emeklilik işlemlerinin makul süreyi aşan bir sürede tamamlanması"[669], gibi durumlarda hizmet kusurunun varlığını kabul etmiştir.

Nihayet hizmetin her geç işleyişinin mutlaka idareyi sorumlu tutmak anlamına gelmeyeceği de kuşkusuzdur. Zira bazı gecikmeler idarenin dikkatli ve titiz olmasının bir sonucu ise kusur teşkil etmeyebilir[670].

5.3.2. İdarenin kusursuz sorumluluğu

Öncelikle belirtmek gerekir ki, kusur şartı sadece idarenin hizmet kusurunda gerekli bir şarttır. Kusur şartının aranmadığı, idarenin kusursuz sorumluğu olduğu hallerde mevcuttur[671].

5.3.2.1. Genel olarak idarenin kusursuz sorumluluğu

Kusursuz sorumlulukta, idari işlem ile zarar arasında nedensellik bağının kanıtlanması yeterlidir[672]. Hatta anarşi ve terör olayları gibi bazı durumlarda, sosyal risk ilkesi gereği, davranış ile zarar arasında nedensellik bağı bulunmasa bile, idarenin sorumluluğu söz konusu olabilecektir[673].

On dokuzuncu yüzyıl ortalarında idare hukuku alanına girmiş bulunan kusursuz sorumluluk kavramı[674], bir hukuk süjesinin hiçbir kusuru olmadığı halde, kendisi ile ilgisi olan bir zarardan sorumlu tutulabilmesi şeklinde tanımlanabilir[675].

İdare Hukuku alanında idarenin sorumluluğunun dayanağı önceleri hizmet kusuru iken, bu dayanak idarenin üstlenmiş olduğu hizmetlerin çoğalması ve girift bir hal almasıyla yetersiz hale gelmiştir. Özellikle sosyal devlet ilkesinin benimsenmesine bağlı olarak idarenin yeni hizmetleri üstlenmesi ile kişilere zarar verme ihtimali daha da artmış

---

[667] Danıştay 5. Dairesinin 07.11.2007 tarih ve 2005/980 Esas ve 2007/5964 Karar sayılı kararı.
[668] Danıştay 5. Dairesinin 18.05.1967 tarih ve 1966/2776 Esas ve 1967/3126 Karar sayılı kararı.
[669] Danıştay 10. Dairesinin 01.05.1984 tarih ve 1984/1041 Esas ve 1984/910 Karar sayılı kararı.
[670] Özgüldür, 1996, **a.g.k.,** s. 76.
[671] Çağlayan, 2007a, **a.g.k.,** s. 164.
[672] Gözübüyük ve Tan, 2014a, **a.g.k.,** s. 751.
[673] Günday, 2011**, a.g.k.,** s. 381.
[674] Yenice ve Esin, 1983, **a.g.k.,** s. 93.
[675] Çağlayan, R. (2009). Risk ilkesi gereğince idarenin kusursuz sorumluluğu bağlamında sosyal risk ilkesi, Sorumluluk ve Tazminat Hukuku Sempozyumu, Ankara, s. 452.

ve bunun sonucu olarak, idari davranış ile zarar arasında nedensellik bağının bulunması halinde, kusur şartı aramaksızın idarenin sorumluluğu kabul edilmiştir[676].

Özel hukukta istisnai bir nitelik taşıyan kusursuz sorumluluk, idare hukukunda, daha geniş bir uygulama alanı bulmuştur[677]. Özel hukukta, yargıcın kusursuz sorumluluğa hükmedebilmesi için, yasal düzenleme gerekliyken, idare hukukunda ise yasal düzenleme olmadan da, kusursuz sorumluluğa hükmedilebilir[678].

Türkiye'de kusursuz sorumluluğun uygulama alanı 1961 yılından sonra oldukça genişlemiş olup bunda 1961 Anayasanın 114. maddesinde ki "İdare kendi işlem ve eylemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür." hükmünün etkisinin olduğu söylenebilir. Açıkça idarenin sorumluluğu ilkesini getiren bu hükümle birlikte, hangi durumlarda idarenin kusurlu, hangi durumlarda kusursuz sorumluluğuna gidileceği, yasama organının takdirine bırakılmıştır. Yasama organının bıraktığı boşluğu ise, yargı yerleri, somut olayın niteliğine göre içtihatları ile doldurmaktadır[679].

İdare hukukunda kusursuz sorumluluk prensip değil, istisnayı teşkil eder bu sebeple dar yoruma tabi tutulur. Bununla birlikte kusursuz sorumluluk durumunda zarar gören kişi, idarenin kusurlu olduğunu ispat etmek zorunda değildir[680].

Bugün Türk İdare Hukuk öğretisinde, kusursuz sorumluluğun dayandığı ilkeler konusunda bir birlik bulunmamakta, aksine farklı görüşlerin ve değerlendirmelerin yapıldığı gözlemlenmektedir. Benzer şekilde idari yargı organlarını da istikrarlı bir tutum ve çizgi içerisinde olmadıkları görülmektedir. Bununla birlikte kusursuz sorumluluk ilkelerinden üzerinde en çok uzlaşılabilen ikisinin, tehlikelilik esası ve hakkaniyet esası da denilen fedakarlığın denkleştirilmesi ilkesi olduğu söylenebilir[681].

Risk ilkesi olarak da tanımlanabilen, tehlike ilkesi idarenin hiçbir kusuru olmasa dahi, yaptığı tehlikeli faaliyetler veya kullandığı tehlikeli araçlar nedeniyle ortaya çıkan zarardan sorumlu olması demektir[682]. Bu ilke, özel hukuktan İdare Hukukuna uyarlanmış olup, "Her nimetin bir külfeti vardır" anlayışına dayanmaktadır[683].

Tehlike ilkesi, genel olarak bazı etkinliklerin, bünyesinde taşıdığı tehlikeler nedeniyle kişilere zarar vermiş olması durumunda, etkinlik sahiplerinin kusurlarına

[676] Günday, 2011**, a.g.k.,** s. 378.
[677] Gözübüyük ve Tan, 2014a, **a.g.k.,** s. 750.
[678] Çağlayan, 2007a, **a.g.k.,** s. 133.
[679] Gözübüyük, 2013, **a.g.k.,** s. 305-306.
[680] Gözler ve Kaplan, 2014**, a.g.k.,** s. 761.
[681] Özgüldür, 1996, **a.g.k.,** s. 84.
[682] Gözler ve Kaplan, 2014**, a.g.k.,** s. 761.
[683] Günday, 2011**, a.g.k.,** s. 379.

bakılmaksızın, zararın giderilmesi düşüncesine dayanır. Tehlikeli etkinlik ile gerçekleşen zarar arasında nedensellik bağı yeterli olup, ayrıca kusur şartı aranmaz[684].

Fedakarlığın denkleştirilmesi ya da başka bir anlatımla kamu külfetleri karsısında eşitlik ilkesi, idarenin hiçbir kusuru, tehlikeli bir faaliyeti veya araç kullanması söz konusu olmaksızın, idari faaliyetlerden dolayı bazı kişilerin diğerlerine göre özel ve olağandışı bir zarara uğramış olması halinde, bu zararın karşılanması gerektiğini öngören bir ilkedir[685].

Kamu külfetleri karşısında eşitlik ilkesi, kusursuz sorumluluğun genel esası olarak kabul edilebilir. Zira bir olayda idarenin kusuru söz konusu değilse, tehlikeli bir faaliyet veya araç da kullanılmıyorsa, idarenin sorumluluğuna gidebilmenin yolu ancak kamu külfetleri karsısında eşitlik ilkesini uygulamakla mümkündür[686].

Bu kavramın somut görünüm şekilleri uygulama ve öğretide, kamulaştırma, kamulaştırmaya benzer müdahaleler ve kişi varlığına yönelik müdahaleler şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu üç halde de kişi devletin müdahalesi ile diğer kişilere göre ve kamu yükümlülüklerinde eşitlik ilkesi ile bağdaşmayacak şekilde özel fedakarlıkta bulunmakta ve bunun neticesi uğradığı zararın bir tazminatla karşılanması gerekmektedir[687].

Sosyal risk ilkesine dayanan kusursuz sorumluluk hali ise yukarıda temas edilen ve nedensellik ilişkisine dayanan diğer kusursuz sorumluluk hallerinden farklıdır[688]. Çünkü burada idari eylem ile zarar arasındaki illiyet bağı daha dar ve teknik bir hukuki esasa değil hukuki eşitlik, hakkaniyet ve nesafet gibi daha geniş ilkelere dayandırılmaktadır[689].

Sosyal risk ilkesinden doğan sorumlulukta zararı doğuran, personelinin davranışı ya da tehlikeli bir faaliyeti veya tehlikeli tesislerin yapısındaki bir sebep değil, idareye yabancı kişilerin, toplulukların davranış ve eylemleridir. Bu nedenle, zarar ile idari eylem arasında bir illiyet bağının bulunmadığı tek kusursuz sorumluluk hali budur. İdarenin üçüncü kişilerin zarar verici davranış ve eylemlerinden sorumlu tutulabilmesi için, bunları önlemek devletin görevi olmasına rağmen, kusuru olmaksızın önleyememiş ya da daha büyük zararlara neden olmamak için önlemekten kaçınmış olması gerekir[690].

---

[684] Odyakmaz, Kaymak ve Ercan, 2012, **a.g.k.,** s. 421.
[685] Odyakmaz, Kaymak ve Ercan, 2012, **a.g.k.,** s. 424.
[686] Gözübüyük, 2014, **a.g.k.,** s. 355.
[687] Düren, A. (1979). İdare Hukuku Dersleri. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, s. 314.
[688] Özgüldür, 1996, **a.g.k.,** s. 90.
[689] Armağan, T. (1997). İdarenin Sorumluluğu ve Tam Yargı Davaları. Ankara: Seçkin Yayınları, s. 162.
[690] Özgüldür, 1996, **a.g.k.,** s. 90.

5.3.2.2. İdari işlemlerden doğan kusursuz sorumluluk halleri

Kusursuz sorumluluk ilkesinin idari işlemler için de bir sorumluluk nedeni olduğu ve öğretide de bu hususa işaret edildiğine rastlanılmakla birlikte idari işlemlere ilişkin kusursuz sorumluluk konusunun idare hukukunun en kapalı konularından birisidir. Zira idari işlemlerin neden olduğu zararlardan dolayı idarenin hangi koşullarda kusursuz sorumluluk esasına göre sorumlu tutulabileceği, kusursuz sorumluluk kuram ve ilkelerinden hangilerinin bu alanda geçerli olacağına dair bir inceleme veya değerlendirmenin öğretide yapılmamış olduğu söylenebilir[691].

Bununla birlikte idari işlemlerden doğan kusursuz sorumluluk halleri iki halde gözükebilir. Birinci durum olan idari hasar ilkesine göre sorumluluk halinin gerçekleşebilmesi için, toplum yararına tesis edilen hukuka uygun bir işlemden herkes yararlanırken belirli bir ya da birkaç kişinin özel ve olağandışı şekilde zarar görmesi gerekir. Bu durumda idare hukuka uygun davranmış olsa dahi hakkaniyet ve nesafet gereği tazmin yükümlülüğünden kurtulamaz. Yasalara ve hukuk kurallarına aykırılığı nedeniyle idarece geri alınan işlemler bu konuya örnek gösterilebilir. İdari işlemlerden doğan kusursuz sorumluluk hallerinden ikincisini ise yasalara ve hukuk kurallarına aykırılığı nedeniyle iptali gereken ancak bu aykırılığı hizmet kusuru derecesinde olmayan idari işlemler teşkil edebilir. Sebepsiz iktisap kuramıyla açıklanmaya çalışan bu halde, idari işlemler nedeniyle idare patrimuanında meydana gelen haksız ve nedensiz zenginleşme tazmin sorumluluğuna yol açmaktadır. Muteber olmayan, amaçladığı şey gerçekleşmemiş olan ya da hukuki varlığı sona ermiş bulunan idari işlemlerin idarenin sebepsiz zenginleşmesine kaynak teşkil edebileceği söylenebilir. Bu tür işlemlere dayanarak kişilerden mal, para ya da hizmet iktisap eden idareye ilgilinin açacağı dava sonunda idare tazmin ile sorumlu tutulabilecektir[692].

5.4. İlliyet Bağı

İdarenin sorumluluğunun bir diğer şartı, hukuka aykırı fiil ile zarar arasında bir illiyet bağının bulunmasıdır[693]. Hukuki sorumluluğu doğuran unsurlar arasında büyük

[691] Özay, 2004, **a.g.k.,**. 822-823.
[692] Özay, 2004, **a.g.k.,** s. 823.
[693] Tekinay ve ark. 1993, **a.g.k.,** s. 566.

önem taşıyan illiyet bağı, tazminat hukukunun temel ilkesi ve sorumluluğun asli şartıdır. Bu şart olmaksızın bir kişinin veya kurumun sorumluluğu düşünülemez. İnsan düşüncesinin bir çıkarımı olan illiyet bağı kavramı, zararla söz konusu davranış veya vakıa arasında bir sebep-sonuç ilişkisinin bulunmasını gerektirir[694].

5.4.1. İlliyet bağı kavramı ve uygun illiyet bağı

İdarenin sorumluluğundan bahsedilebilmesi için de ortaya çıkan zararın idarenin bir fiilinden veya işleminden kaynaklanması gerekir[695]. Diğer bir anlatımla idarenin gerek kusurlu gerekse kusursuz sorumluluğuna hükmedilebilmesi için, idari davranış veya işlem ile meydana gelen zarar arasında bir nedensellik bağının bulunması gerekmektedir[696].

İlliyet kavramının hukuki niteliğini açıklamak için özel hukukta ve idare hukuku öğretisinde birçok teori ileri sürülmesine rağmen, doktrin ve uygulama da ekseriyetle uygun illiyet bağı teorisi kabul görmüştür[697].

Somut olayda meydana gelen türden bir sonucu, olayların olağan akışına ve hayat tecrübelerine göre, niteliği ve ana temayülü itibariyle gerçekleştirmeye genel olarak elverişli olan veya bu çeşit bir sonucun meydana gelme ihtimalini objektif olarak arttırmış olan zorunlu şartla bahsedilen sonuç arasındaki bağa uygun illiyet bağı denir[698].

Uygun illiyet bağı teorisine göre, zarar ile fiil arasında illiyet bağının varlığının kabul edilebilmesi için, bu haksız fiilin, genel hayat tecrübesine ve olayların normal akışına göre böyle bir zarara sebep olabilmesi gerekir[699].

Bununla birlikte, uygun illiyet teorisinde söz edilen "olayların doğal akışı" kavramı objektif olmayıp bunların ne olduğunu takdir yetkisi her bir somut olayın özelliğine göre hakime aittir. Ancak meydana gelen zararın birden fazla sebebinin bulunması da mümkündür. Örneğin, idare tarafından bir kişiye silah taşıma ruhsatı verilmiş ve bu kişi de ruhsatlı silahı ile birini vurmuş olabilir. Burada aslında zararlı davranışta bulunan idare olmamasına rağmen, idare kişiye taşıma ruhsatı vermeseydi bu kişinin birini vurmayacağı

[694] Eren, 2015, **a.g.k,** s. 536.
[695] Gözler, 2009b, **a.g.k.,** s. 1319.
[696] Günday, 2011**, a.g.k.,** s. 383.
[697] Eren, 2015, **a.g.k,** s. 540; Tekinay ve ark. 1993, **a.g.k.,** s. 573; Reisoğlu, 2014, **a.g.k.,** s. 176.
[698] Eren, F. (1975). Sorumluluk Hukuku Açısından Uygun İlliyet Bağı Teorisi. Ankara: Sevinç Matbaası, s.52.
[699] Reisoğlu, 2014, **a.g.k.,** s. 176.

düşünülebilir. İşte bu gibi hallerde, hangi sebebin ortaya çıkan zararın doğrudan sebebi, hangisinin dolaylı sebebi olduğunu tespit etmek her zaman kolay olmamaktadır[700].

Zarar ile davranış arasında neden-sonuç ilişkisinin varlığı aranmalı, davranış, zararın makul, beklenen, açıklanabilen ve doğrudan sebebi olmalıdır[701]. Zararla idarenin eylem veya işlemi arasında illiyet bağı vardır diyebilmek için, doğrudan doğruya bir ilişkinin bulunması gerekli olup, dolaylı bir ilişki bu bağa vücut vermez[702].

İdarenin eylemi veya işlemi ile zarar arasına başka bir eylem veya işlem girmişse; zarar idarenin eyleminin veya işleminin doğrudan sonucu olmayacağından, ortada idarenin sorumluluğunu doğuracak bir illiyet bağından söz edilemeyecektir[703].

Nitekim uygulamada Danıştay'da verdiği kararlar da idarenin sorumluluğu için zararla idarenin eylemi arasında doğrudan bir ilişki bulunması gerekliliğini aramıştır. Örneğin; polis memurunun izinli olarak ikamet ettiği lojmanda iken bitişik evde çıkan yangına müdahalesi sırasında yanarak ölmesi olayında[704], yine benzer şekilde, mevzuat gereği alınması zorunlu olan işyeri açma ve çalışma ruhsatı almadan faaliyete başlayan işyerinde meydana gelen zararların tazmini istemiyle açılan davada[705], Danıştay oluşan zararla idari işlem veya eylem arasında doğrudan doğruya bir bağın mevcut olmadığını belirterek idarenin sorumlu olmadığına hükmetmiştir.

İlliyet bağının bulunup bulunmadığının tespiti, çoğu zaman zor, teknik bilgi ve uzmanlık gerektirmektedir. Bu sebeple mahkemeler, zarar ile idarenin faaliyeti arasında bir sebep sonuç ilişkisinin olup olmadığını tespiti için bilirkişi incelemesi yoluna gitmeyi tercih etmek zorunda kalmaktadırlar[706].

İlliyet bağının varlığı, idarenin hem kusurlu, hem de kusursuz sorumluluğu için gereklidir[707]. Ancak Danıştay buna bir istisna getirmektedir. Buna göre terör olayları nedeniyle meydana gelen zararlardan doğan kusursuz sorumluluk halinde illiyet bağı şartı aranmamaktadır[708].

---

[700] Gözler, 2009a**, a.g.k.,** s. 1320.
[701] Armağan, 1997, **a.g.k.,** s. 197.
[702] Evren, Ç. C. (2010). İdarenin sorumluluğunu etkileyen neden olarak mücbir sebep, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 14 (1), s. 263-297.
[703] Candan, 2012, **a.g.k.,** s. 177.
[704] Danıştay 10. Dairesinin 19.06.2001 tarih ve 1999/3199 Esas ve 2001/2444 Karar sayılı kararı.
[705] Danıştay 8.Dairesinin 16.09.2005 tarih ve 2005/1331 Esas ve 2005/3668 Karar sayılı kararı.
[706] Evren, 2010, **a.g.k.,** s. 270.
[707] Candan, 2012, **a.g.k.,** s. 177.
[708] Çağlayan, 2007a, **a.g.k.,** s. 178.

Nitekim Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu, "Devletin ve ülkenin bütünlüğüne yönelik terörist faaliyetler sonucu gerçekleşen saldırıda davacının yaralandığı, 11.05.1998 tarihinden itibaren çalışamaz ve bakıma muhtaç durumda olduğu, idareye yüklenebilecek bir hizmet kusuru bulunmasa bile niteliği belirtilen terör eylemi nedeniyle ortaya çıkan olağandışı bireysel zararların (sosyal risk) ilkesi gereği idarece tazmini gerektiğine" karar vermiştir[709].

5.4.2. İlliyet bağını etkileyen haller

Ortaya çıkan zarara idarenin işlemi dışında kalan bir başka sebep kısmen veya tamamen sebep olmuş ise, idarenin o zarardan dolayı sorumluluğu kısmen veya tamamen ortadan kalkar. Zira idarenin işlemi ile ortaya çıkan zarar arasındaki illiyet bağı kısmen veya tamamen kesilmiş olur[710].

Bazı durumlarda sebep ile zararlı sonuç arasındaki bağın, çeşitli nedenlerle uygun olmaması mümkündür. Bir sebep, genel hayat tecrübelerine göre ve olayların normal akışına göre, somut olayda ortaya çıkan türden bir sonucu doğurmaya niteliği itibariyle elverişli değil ya da elverişli olmakla birlikte ortaya çıkan başka bir sebeple arka plana atılmışsa uygun olmayan illiyet söz konusu olur. Bu tariften de anlaşılacağı üzere sebeple sonuç arasındaki uygunsuzluk iki şekilde ortaya çıkabilir. Bunlardan ilki uygunluğun yokluğu, diğeri ise uygunluğun kesilmesidir. Uygunluğun yokluğu halinde sebeple sonuç arasında sadece tabii illiyet bağı bulunmaktadır. Ancak bu bağ uygun illiyet bağının kabulü için gerekli şartları taşımadığından hukuken sorumluluğu doğurmamaktadır[711].

Sebep ile zararlı sonuç arasındaki uygunsuzluğun ikinci şekli illiyet bağının kesilmesidir. Bunu uygunluğun yokluğundan ayırmak gerekir. Zira illiyet bağının kesilmesinde, ilk sebep gerçekleşen türden bir sorumluluğu doğurmaya niteliği itibariyle elverişli olmakla birlikte, ortaya çıkan yeni bir sebep, ilk sebebi arka plana atmış onu somut olayda elverişsiz bir hale getirmiştir[712].

İdarenin sorumluluğunu kaldırıcı sebeplerin bir kısmı, sorumluluk sebebi ne olursa olsun ortadan kaldırmaya yönelik bir rol üstlenmişken, diğer bir kısım sebepler ise, sadece

[709] Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulunun 14.04.2005 tarih ve 2003/57 Esas ve 2005/237 Karar sayılı kararı.
[710] Gözler ve Kaplan, 2014**, a.g.k.,** s. 787.
[711] Eren, 2015, **a.g.k,** s. 555.
[712] Eren, 2015, **a.g.k,** s. 556.

hizmet kusurunun varlığı halinde sorumluluğu ortadan kaldırabilmektedir. Mücbir sebep ve zarara uğrayanın kusuru hallerinde, idarenin her türlü sorumluluğu ortadan kalkmaktayken, beklenmeyen hal ve üçüncü kişinin kusuru durumlarında ise sadece idarenin hizmet kusuru sebebiyle olan sorumluluğu ortadan kalkar[713].

İdare hukukunda illiyet bağını kesen haller, mücbir sebep, beklenmeyen hal, zarar görenin davranışı ve üçüncü kişinin davranışı olmak üzere dört tanedir[714].

5.4.2.1. Mücbir sebep

Hem idare hukuku hem de özel hukuk dallarında önemli rol oynayan mücbir sebep, önceden takdir ve tahmini kabil olmayan, kökeni tabii, sosyal ve hukuki olması itibarıyla failin dışında kalan ve bu kişi tarafından önleme imkanı bulunmayan olaylar şeklinde ifade edilmektedir[715].

Genel anlamda, sezilemeyen ve karşı konulamayan bir olay [716] şeklinde tanımlanabilen, mücbir sebep, idarenin iradesi dışında meydana gelen, öngörülmesi ve en büyük bir dikkat ve özenle dahi önlenmesi mümkün olmayan ve ayrıca bir kamu hizmetinin yürütülmesini imkânsızlaştıran olaylardır[717].

Diğer bir anlatımla mücbir sebep, sorumlu idarenin faaliyet ve işletmesi dışında gerçekleşen, genel bir davranış kuralının ihlaline, mutlak ve kaçınılmaz bir şekilde yol açan, öngörülmesi ve karşı konulması mümkün olmayan olağan üstü bir olaydır[718].

Mücbir sebebin illiyet bağını keserek sorumluluğun doğmasına engel mi olduğu, yoksa sorumluluğun doğmasına rağmen kusursuz sorumluluktan kurtaran bir kurtuluş delili mi olduğu uzun yıllar boyu tartışma konusu olmuş, ancak büyük çoğunlukla illiyet bağını kesen bir hal olduğu kabul görmüştür[719].

Zorlayıcı neden sayılan olaylar genellikle doğadan kaynaklanır. Deprem, yıldırım, taşkın, fırtına, kasırga, bora, toprak ve dağ kayması, çığ, sel, yağmur vb. gibi. Bununla

---

[713] Atay ve Odabaşı, 2010, **a.g.k.,** s. 208.
[714] Gözler ve Kaplan, 2014**, a.g.k.,** s. 787.
[715] Yayla, Y. (1980). İdarenin sorumluluğu ve mücbir sebep, İdare Hukuku Alanında Sorumluluk, Sorumluluk Hukukundaki Yeni Gelişmeler III. Sempozyumu, İstanbul: Fakülteler Matbaası, s. 45-59.
[716] Özgüldür, 1996, **a.g.k.,** s. 141.
[717] Günday, 2011**, a.g.k.,** s. 384.
[718] Eren, 2015, **a.g.k,** s. 557.
[719] Seliçi, Ö. (1980). Özel hukukta mücbir sebep kavramı ve uygulanış tarzı, İdare Hukuku Alanında Sorumluluk, Sorumluluk Hukukundaki Yeni Gelişmeler III. Sempozyumu, İstanbul: Fakülteler Matbaası, s. 61-69.

beraber, savaş, ihtilal, ayaklanma, ekonomik abluka, olağanüstü durumların yol açtığı yağmacılık, çapulculuk gibi insan ve toplum olayları ile devletçe konulmuş hukuki yasaklar da zorlayıcı neden sayılır[720].

İdarenin iradesi dışında oluşan olay, yargı yerlerince mücbir sebep olarak kabul edildiği takdirde, idare hem kusura dayanan hem de kusursuz sorumluluktan kurtulur. Buna karşılık, idarenin davranışı sonucunda, zorlayıcı nedenin doğurduğu zararda bir artış oluşmuşsa idare bu zarardan sorumlu olur[721].

Mücbir sebep durumunda idareye tamamen yabancı, önlemeyen, öngörülemeyen, öngörülse bile karşı konulamayan bazı olgular vardır. Bu tanımdan yola çıkılacak olursa, mücbir sebebin asli unsurlarını dışsallık, öngörülmezlik ve önlemezliğin oluşturduğunu söyleyebiliriz[722].

Dışsallık

Mücbir sebebin kabulü için öncelikle, idarenin işlemi dışında bir ya da birden fazla olay bulunmalıdır[723]. Diğer bir anlatımla bir olayın, mücbir sebep sayılabilmesi için idarenin iradesinin dışında olması ve idareye atfı kabil olmaması gerekir[724].

Dışsallık, mücbir sebebi beklenmeyen halden ayıran bu unsurdur. Zira mücbir sebepte idarenin hiçbir sorumluluğu bulunmazken, beklenmeyen halde objektif olarak sorumluluğu söz konusu olabilmektedir. Yani, görünüşte mücbir sebep sayılan olay idarenin faaliyetinin içinden kaynaklanmışsa kaza veya beklenmeyen hal sayılacağı için idarenin objektif sorumluluğu devam edebilecektir[725].

Öngörülemezlik

Bir olayın mücbir sebep sayılabilmesi için öngörülemez olması gerekir. Öngörülemezlik, bir olayın, meydana geleceğinin önceden tahmin edilememesi veya bir

[720] Özgüldür, 1996, **a.g.k.,** s. 142.
[721] Gözübüyük, 2014, **a.g.k.,** s. 360.
[722] Eroğlu, M., 2009, **a.g.k.,** s. 57.
[723] Düren, 1979, **a.g.k.,** s. 331.
[724] Gözler, 2009b, **a.g.k.,** s. 1330.
[725] Yayla, 1980, **a.g.k.,** s. 57.

olayın meydana geleceği tahmin edilebilse bile, bu olayın sonuçlarının baştan kestirilemeyecek biçimde olması demektir[726].

Öngörülemez olaylar, öyle olaylardır ki, ortaya çıkış zamanları, yerleri ve yoğunlukları yüzünden meydana getirdikleri sonuçları dolayısıyla olağandışı, olağanüstü kabul edilirler. O halde aynı tür ve şiddetteki bir olayın daha önce de aynı yerde görülmüş olmasının, olayın mücbir sebep olarak nitelendirilmesini önleyeceğini söyleyebiliriz[727].

Yine, bir doğal olay sık sık meydana gelir nitelikteyse, bu olayın öngörülemezliğinden söz edilemez. Örneğin Fransız Danıştay'ı 1973 yılında verdiği bir kararında, yapılmasından sonra sık sık kaya düşerek kaza meydana gelen bir yolda, benzer bir kazanın oluşması, sık sık karşılaşılan olay gibi nitelendirilmiş ve mücbir sebep olarak kabul edilmemiştir[728].

Öngörülemezlik şartı zararın büyüklüğü veya küçüklüğü ile ilgili değildir. Nitekim oluşan zarar çok büyük olsa dahi idare tarafından öngörülebiliyor ise, olayın mücbir sebep sayılması mümkün olmayacaktır[729].

AYİM'in vermiş olduğu kararlarında, doğa olaylarından kaynaklanan zararların, genel olarak mücbir sebep olsa bile; idarenin kusursuz sorumluluğunun ortadan kalkmadığının kabul edildiği görülmektedir[730]. Örneğin, operasyon sırasında bir subayın, meydana gelen toprak kayması sonucu ölümü olayında[731], karakol dışındaki telefon hatlarını onarırken bastıran ani tipide donarak ölüm olayında[732], olağanüstü hal bölgesinde operasyon esnasında bir erin çığ düşmesi sonucu ölümü olayında[733] ve benzer olaylarda AYİM, idarenin yükselen standardını gözeterek oluşan zararların kusursuz sorumluluk esasına göre idarece tazminine karar vermiştir.

Danıştay kararlarında ise bunun aksine kararlar görmek mümkündür. Zigana Köyü Erzurum-Trabzon transit yolu üzerindeki eski köprüde çatlamalar görülmesi üzerine bu köprünün yakınına yeni bir köprü inşa edilmiş ve bu tarihte meydana gelen heyelanda kayan kaya ve topraklar yeni köprüye çarparak yan tarafta bulunan davacıya ait kahve, lokanta ve otele zarar vermiştir. İdarenin yeni inşa ettirdiği köprünün inşa yerini, bölgenin özelliklerini nazara almadan ve teknik incelemelere dayanmaksızın hatalı seçtiği

[726] Yayla, 1980, **a.g.k.,** s. 50.
[727] Atay ve Odabaşı, 2010, **a.g.k.,** s. 209.
[728] Eroğlu, M., 2009, **a.g.k.,** s. 58.
[729] Gözler, 2009b, **a.g.k.,** s. 1331.
[730] Eroğlu, M., 2009, **a.g.k.,** s. 59.
[731] AYİM 2.Dairesinin 22.04.1998 tarih ve 1997/649 Esas ve 1998/316 Karar sayılı kararı.
[732] AYİM 3.Dairesinin 03.07.1976 tarih ve 1974/61 Esas ve 1976/407 Karar sayılı kararı.
[733] AYİM 2.Dairesinin 29.11.1996 tarih ve 1995/127 Esas ve 1996/1119 Karar sayılı kararı.

gerekçesiyle açılan tam yargı davasında Danıştay, zararın tabii bir afetten meydana geldiği, bu nedenle de idarenin bu zarardan sorumlu olmadığına hükmetmiştir[734].

Önlenemezlik

Bir olayın mücbir sebep olarak kabul edilebilmesi için aynı zamanda önlenemez de olması gerekir. Mücbir sebebin diğer bir unsuru olan önlenemezlik, kaçınılmazlık olarak da ifade edilmektedir[735].

Önlenemezlik terimi, idare ne kadar etkin araç, gereç ve tesis kullanırsa kullansın, ne kadar ciddi ve yerinde tedbirler almış olursa olsun, ileri bir öngörülülükle ne kadar tedbirli uyarılar yapmış olursa olsun, olayın sonuçlarının engellenmesinin imkansız olmasını, bu sonuçlardan kaçınılmasının olanaksız olmasını ifade eder[736].

Öngörülmezlik gibi önlenemezlik unsuru bakımından da idarenin standardı özel kişilerin çok üstünde olduğu söylenebilir[737]. Nitekim bu nedenle, ülkemiz açısından deprem olayının tamamen öngörülemez bir olay olmadığı, idarenin deprem riskini göz önüne alarak tesis ve işletmelerin yerlerini seçmesi gerektiği ve yapıların uygun nitelikte olması açısından elindeki imkânları kullanması gerektiği ileri sürülmüştür[738].

Olayın mücbir sebep teşkil etmesi için yukarıda sıralanan şartların hepsinin birlikte bulunması gerekir. Bu şartlardan birinin bile yokluğu olayı mücbir sebep olmaktan çıkaracaktır. Örneğin bir olay öngörülemez nitelikte olup önlenemez nitelikte değilse veya tam tersi önlenemez nitelikte olup öngörülebilir ise idarenin sorumluluğunu ortadan kaldırmaz. Ancak bu şartlar belirlenirken idarenin sahip olduğu bütün gücü, personeli, araç ve gereçleri göz önünde bulundurularak hassas bir değerlendirme yapılmalıdır. Çünkü verilecek yanlış bir karar büyük zararların kişiler üstünde bırakılmasına veya tersine bir durum ise idarenin aşırı bir yükümlülük altına girmesine sebep olabilir[739].

---

[734] Danıştay 12. Dairesinin 02.06.1969 tarih ve 1968/2009 Esas ve 1969/1067 Karar sayılı kararı.
[735] Armağan, 1997, **a.g.k.,** s. 253.
[736] Yayla, 1980, **a.g.k.,** s. 55-56
[737] Eroğlu, M., 2009, **a.g.k.,** s. 61.
[738] Kutlu, M. (1999). Deprem ve idarenin sorumluluğu, Amme İdaresi Dergisi, 32 (4), s. 15-27.
[739] Evren, 2010, **a.g.k.,** s. 289.

5.4.2.2. Beklenmeyen hal

Beklenmeyen hal, idarenin iradesi dışında kalan ancak, davranışının içinde meydana gelen, öngörülmesi ve önlenmesi mümkün olmayan olaylardır[740]. Buna uçuş sırasında motor karbüratörüne kuş girmesi, iskeleye bağlı bir hücumbotun bilinmeyen bir nedenle patlaması, idareye ait araçların kaza yapması, elektrik kontağı nedeniyle yangın çıkması gibi haller örnek gösterilebilir[741].

Beklenmeyen hal, idari faaliyetin içinde gerçekleştiği için mücbir sebepten farklıdır. İdare hukuku açısından mücbir sebepler ile beklenmeyen haller arasında ayrım yapılması idarenin kusursuz sorumluluğu yönünden önem taşımaktadır[742].

Zira beklenmeyen hallerde, zarar verici davranışla idare arasındaki ilişki ortadan kalkmaz. Bu nedenle beklenmeyen halin gerçekleşmesi durumunda, idarenin kusura dayanan sorumluluğunu ortadan kalkarken, kusursuz sorumluluğu devam eder[743]. Çünkü beklenmeyen hal, idarenin faaliyetleri içinde yer alan bir olay olduğundan, illiyet bağını değil, sadece kusuru ortadan kaldırır. Kusursuz sorumlulukta ise kusur zaten aranmadığından beklenmeyen hal olsa dahi idarenin sorumluluğu söz konusu olacağı söylenebilir[744]. AYİM bir kararında mücbir sebep ile beklenmeyen hali tartışmıştır[745].

> 'Fiilen davalı Milli Savunma Bakanlığı bütçesine konulan ödenekle ve davalı idarenin bir idari birimi olan İnşaat Emlak Başkanlığının denetimi ve gözetiminde ihale usulüyle yaptırılıp kabulü yapılan ve yine fiilen MSB"na tahsisli ORAN lojmanlarının alt yapısındaki eksiklik, hatalı yapım ve kusurdan ve … Yönergesine göre gereği gibi bakım ve onarımı yapılmayan binadan doğan bir zarar söz konusudur. Davalı MSB bu binaların bakım, onarım ve işletmesi için özel bir birlik ihdas etmiştir. Tamamen asker kişilerden oluşan bu birliğin yaptığı hizmetin askeri hizmet olduğunda kuşku yoktur. Davacının zararı da davalı idarenin bu askeri ünitesinin üstlendiği askeri kamu hizmetini gereği gibi yerine getirmemesinden doğmuştur… Olay bir mücbir sebepten değil, olsa olsa umulmadık hal olarak değerlendirilebilecek, ancak önceden tedbir alınsaydı zararsız geçiştirilebilecek ani ve şiddetli yağmur olayından doğmuştur.'

Benzer şekilde Danıştay kararlarında da mücbir sebep ile beklenmeyen halin karşılaştırılmasının yapıldığına rastlamak mümkündür. 17.08.1999 tarihinde meydana gelen depremde yakınları vefat eden kişinin kurtarma faaliyetlerinin yetersiz kalması

---

[740] Odyakmaz, Kaymak ve Ercan, 2012, **a.g.k.,** s. 429.
[741] Kalabalık, 2011, **a.g.k.,** s. 293.
[742] Onar, 1966b, **a.g.k.,** s. 1719.
[743] Gözübüyük ve Tan, 2014a, **a.g.k.,** s. 778.
[744] Gözler, 2009b, **a.g.k.,** s. 1339.
[745] AYİM 2.Dairesinin 01.12.1993 tarih ve 1993/555 Esas ve 1993/519 Karar sayılı kararı.

dolayısıyla söz konusu hizmetin gereği gibi yerine getirilmemesi nedeniyle açtığı maddi ve manevi tazminat istemli davada Danıştay tarafından depremin bir mücbir sebep olduğu, bu nedenle de idarenin deprem sonucu meydana gelen zararlardan sorumlu olmayacağına hükmedilmiştir[746].

> "Ancak, 17.08.1999 tarihinde meydana gelen depremin, etkilediği coğrafi alanın büyüklüğü, nüfus yoğunluğu ve oluşturduğu hasar nedeniyle diğer kamu hizmeti faaliyetlerinin de yürütülmesini etkilediği, arama-kurtarma hizmetinin özelliği ve zaman açısından kısıtlı bir müdahale yöntemi olması nedeniyle gelişmiş ülkelerin dahi bu tip doğal afetler dolayısıyla arama kurtarma faaliyetleri için uluslararası yardım aldığı da göz önünde bulundurulduğunda, arama ve kurtarma faaliyetlerinin yürütülmesindeki güçlüğün idare açısından beklenilmeyen hal olduğu sonucuna varılmıştır"

Yüksek mahkemece karar devamında davacının yakınlarının enkaz altında sağ olduğu halde, deprem sonrası yürütülen arama ve kurtarma hizmetinin gereği gibi yürütülmemesi sebebiyle vefat ettikleri yolunda herhangi bir tespit bulunmadığı gerekçesiyle tazminat istemlerinin reddine karar verilmiştir.

5.4.2.3. Zarar görenin davranışı

Zararın, zarar görenin kusurlu olması durumunda, ya idarenin sorumluğu tamamen ortadan kalkar, ya da duruma göre, idare kısmen sorumlu tutulur[747]. Zarar görenin kusurunun idarenin sorumluluğunu ortadan kaldırması veya azaltması hususu, idarenin hem kusurlu hem kusursuz sorumluluğu için geçerlidir.

Zarar, tamamıyla zarar görenin kendi davranışı sonucu doğmuş olabilir. Yani zararın doğrudan sebebi zarar görenin kendi fiili olabilir. İşte ortaya çıkan zarar açısından, idarenin davranışı dolaylı neden, zarara uğrayanın davranışı asıl neden haline gelmiş ise, artık idare bakımından illiyet bağı kesilmiştir, böyle bir durumda idarenin sorumluluğu bütünüyle ortadan kalkar[748].

Zarar görenin kusurunun illiyet bağını kesip sorumluluğu kaldırmasının sebebi, dürüstlük kurallarına ve dolayısıyla ahlaki bir değer yargısına dayanmaktadır. Buna göre hiç kimse kendi kusuru ile kendi aleyhine meydana getirmiş olduğu bir zararı başkasına yükleyemez, bu zararı tazmini başkasından isteyemez[749].

---

[746]Danıştay 11. Dairesinin 19.12.2005 tarih ve 2003/2027 Esas ve 2005/5962 Karar sayılı kararı.
[747] Gözübüyük, 2013, **a.g.k.,** s. 326.
[748] Gözler, 2009b, **a.g.k.,** s. 1339.
[749] Eren, 2015, **a.g.k,** s. 564.

Danıştay bir kararında, zarar ile idarenin faaliyeti arasında illiyet bağının bulunmadığı gerekçesiyle olayda, idarenin tazmin sorumluluğundan da söz edilemeyeceğine karar vermiştir[750].

> "Dosyanın incelenmesinden, Hakkari ili, Bağışlı Köyü, Temo Tepesi Mevkiinde, çobanlık yapan 18 yaşındaki davacının arkadaşlarından birinin davacı ve 19 yaşındaki diğer arkadaşına tuzağa benzer bir madde bulup uzağa attığını söylediği, davacı ve diğer arkadaşının merak etmeleri sonucunda, maddeyi bulup, yerden aldıkları; şahıslardan birinin el bombasını parçalayarak gövde kısmını elinde tuttuğu, davacının merak etmesi sonucunda ayrılan fünye kısmını davacıya verdiği, davacının, arkadaşlarından 3 metre kadar uzakta, bombanın fünye kısmı ile oynarken ateşleme mekanizmasını çıkarması sonucunda fünyenin patladığı; davacının, patlama sonucunda sağ el 1., 2. ve 3. parmağının ampute olduğu, sağ gözünde görme kaybı oluştuğu, bu nedenle uğranılan zararın tazmini istemiyle idareye yapılan başvurunun reddi üzerine bakılan davanın açıldığı; olay nedeniyle anılan şahıs hakkında, dikkatsizlik ve tedbirsizlikle davacının yaralanmasına sebebiyet vermek suçundan Hakkari Asliye Ceza Mahkemesinde dava açıldığı, yargılama sırasında, olayla ilgili olarak bomba imha uzmanı tarafından mahkemeye sunulan raporda; "Fünyelerin el bombalarının ateşleme mekanizmasında bulunduğu, ateşleme mekanizmasında bulunan emniyet piminin yatağından çıkarılmadığı müddetçe fünyenin patlamayacağı, ateşleme mekanizması üzerinde takılı fünyenin darbelere hassas olduğu ve üzerine sert bir cisimle vurulduğu takdirde patlama meydana geleceği, olaydaki bombanın MKE tarafından savaşlarda mevzi değiştirmek için ve eğitim amacıyla üretilen taarruz tipi el bombalarından olduğu, olayda ise diğer şahıs tarafından gövde kısmından ayrılan ateşleme mekanizmasının, davacı tarafından piminin yatağından çıkarılması sonucu patladığının" belirtildiği; Asliye Ceza Mahkemesince, olayda kusur derecesinin belirlenmesi amacıyla yaptırılan bilirkişi incelemesi sonucunda hazırlanan raporda; "Arazide bulduğu cismin el bombası olduğunu ve patlaması halinde tehlikeli olabileceğini bilen şahsın, insanların bulunduğu bir ortamda bombayı alıp kurcalaması, parçalarına ayırıp, fünye kısmını başkasına vermesi gibi dikkatsiz ve tedbirsiz davranışları ile olayın meydana gelmesinde hazırlayıcı ortamı oluşturduğu, 3/8 oranında kusurunun olduğu, davacının ise eline aldığı fünye ile oynamak ve fünyenin telini çıkarmak suretiyle patlamaya neden olduğu, 5/8 oranında kusurunun bulunduğu, olayda başka kişi veya kişilerin kusurlarının bulunmadığının" belirtildiği; yargılama neticesinde, Hakkari Asliye Ceza Mahkemesinin 15.10.2002 tarih ve E:2001/472, K:2002/397 sayılı kararı ile şahsın dikkatsizlik ve tedbirsizlikle yaralanmaya neden olma suçundan cezalandırılmasına ve cezanın ertelenmesine karar verildiği anlaşılmaktadır. Bu durumda; olayda, insanların sürekli kullanımında ve yerleşim yerlerine yakın bulunan bir alanda patlamamış el bombasının bulunmasında, davalı idarenin güvenlik hizmetinin yeterince iyi yürütülmemesi nedeniyle hizmet kusuru bulunmaktadır; ancak meydana gelen zarar, davacı ve arkadaşının kişisel

[750] Danıştay 10. Dairesinin 18.09.2007 tarih ve 2005/4493 Esas ve 2007/4199 Karar sayılı kararı.

kusurlarından kaynaklandığından, zarar görenin ve üçüncü kişinin kusurunun olaya katılması, idarenin kusurlu faaliyeti ile zarar arasındaki illiyet bağını kesmektedir. Zarar ile idarenin faaliyeti arasında illiyet bağının bulunmadığı olayda, idarenin tazmin sorumluluğundan da söz edilemeyecektir."

Yine başka bir olayda Danıştay davacının, cezaevi düzenini bozan eylem ve davranışları nedeniyle kendi kusuru sonucunda yaralanmış olduğunu, uğradığı zararla yürütülen hizmet arasında nedensellik bağı kurulup, idarenin sorumlu tutulamayacağına hükmetmiştir[751].

Kişinin maruz kaldığı zarar, onun hukuk dışı durumundan kaynaklanıyorsa, ortaya çıkan zarar katlanması gerekir. Bu durumda idarenin sorumluluğu tamamen ortadan kalkar. Örneğin, bir kamu arazisini izinsiz işgal eden kişinin buradan zorla çıkarılması sırasında uğradığı zarar, balıkçılık kurumundan izin almaksızın nehirde balıkçılık yapan şirketin nehrin kirlenmesi sonucu uğradığı zarar, mahkumların ayaklanmasına iştirak eden kişinin uğradığı zarar, durumlarında zarar gören kurallara aykırı hareket ettiği için idare bu zararlardan sorumlu tutulamaz[752].

Danıştay bu konuda, yağış nedeniyle davacının evinin bahçesinde bulunan kiler ve içindeki eşyalar ile tuvalet ve bahçe duvarının yıkılması ve ağaçların zarar görmesi nedeniyle açılan davada, zarar gördüğü ileri sürülen taşınır ve taşınmazların davacının maliki olduğu taşınmaz dışında dere yatağı içinde bulunması nedeniyle zararın davacının kusuru sonucu oluştuğuna ve durumun zararla kamu hizmeti arasındaki nedensellik bağını kestiğine[753] Karabük Garında manevracı olarak çalışan kişinin tren kazası sonucu ölümü olayında, "manevra personelinin aralarında bir vagon uzunluğu kadar mesafe bulunmayan vagonların arasından ayakta geçmesi kesinlikle yasaktır" kuralına aykırı hareket ettiği için zarara uğrayanın %100 kusurlu olduğuna[754], seyyar satıcılık yapmanın yasak olduğu Pamukkale Hierapolis Antik Kenti Nekropoli'nde, satıcılık yaptığı sırada lahitlerden birinin kapağının düşmesi sonucu kişinin bacağını kaybetmesi olayında zarar görenin yasaklara aykırı davranarak bu zarara kendi kusuruyla yol açtığına[755], ekip amiri olarak görev yapan kişinin görevi sırasında geçirdiği kaza sonucu ölümü olayında,

[751] Danıştay 10. Dairesinin 15.03.2006 tarih ve 2003,646 Esas ve 2006/1932 Karar sayılı kararı.
[752] Çağlayan, 2007a, **a.g.k.,** s. 197.
[753] Danıştay 10.Dairesinin 08.11.2001 tarih ve 1999/5024 Esas ve 2001/3839 Karar sayılı kararı.
[754] Danıştay 10.Dairesinin 06.11.2001 tarih ve 1999/5026 Esas ve 2001/3772 Karar sayılı kararı.
[755] Danıştay 10.Dairesinin 29.03.2001 tarih ve 1999/77 Esas ve 2001/1228 Karar sayılı kararı.

kazanın ilgilinin viraja süratli girmesi nedeniyle zararın kendi kusuru sonucu meydana geldiğine[756] hükmetmiştir.

Bazı hallerde zarar görenin davranışı zararın oluşumuna yardım edebilir ya da zararın çoğalmasına neden olabilir. Bu gibi durumlarda müterafik (birlikte) kusur söz konusu olacak, böylece idarenin sorumluluğu azalacaktır. Zarar görenin birlikte kusuru idarenin sorumluluğunu ortadan kaldırmayıp sadece hafifletmektedir[757]. Bu hafifleme de zarar görenin kusurunun ağırlığı ile orantılıdır[758].

Danıştay vermiş olduğu bir kararda "davacıya ait işyerinde meydana gelen zararın, kısmen davalı idarelerin hizmet kusurundan kaynaklandığının tespit edilmiş olması karşısında, davalı idarelerin hizmet kusuru ile işyerinin işyeri açma ve çalışma ruhsatı ve kullanma izni bulunmamasından doğan kusur durumunun gerekirse bilirkişi incelemesi yaptırılmak suretiyle belirlenmesi ve kusur oranları çerçevesinde bir karar verilmesi" gerektiğine hükmetmiştir[759].

5.4.2.4. Üçüncü kişinin davranışı

Zararın meydana gelmesinde, idareden ve zarar görenden başka kişi veya kişilerin davranışının etkili olması halinde, bu etkinin derecesine göre, idarenin tazmin sorumluluğu azalır veya tamamen ortadan kalkar[760]. Diğer bir anlatımla, zarar üçüncü bir kişinin kusuru ile doğmuşsa idarenin sorumluluğu bulunmazken, üçüncü kişinin kusuru zararın artmasına yol açmışsa, idarenin sorumluluğu üçüncü kişinin kusuru oranında azalır[761]. Ancak buruda sözü edilen üçüncü kişilerden maksat, idare ile hukuki bir ilişki içinde olmayan kimselerdir[762].

Hem idarenin, hem de üçüncü kişinin davranışının zararın doğumuna sebep olduğu durumlarda, sorumluluğunun idare ile üçüncü kişi arasında paylaştırılması gerekir. Zira idare hukukunda özel hukukta olduğu gibi, müteselsil sorumluluk müessesesi yoktur. Böyle bir durumda, zarar gören kişinin, sorumlulukları oranında idareye karşı ve üçüncü kişiye ayrı dava açması gerekir[763].

---

[756] Danıştay 10.Dairesinin 11.04.2001 tarih ve 1999/1684 Esas ve 2001/1304 Karar sayılı kararı.
[757] Atay, 2014, **a.g.k.,** s. 759.
[758] Gözübüyük ve Tan, 2014b, **a.g.k,** s. 697.
[759] Danıştay 8. Dairesinin 20.09.2016 tarih ve 2015/11236 Esas ve 2016/7245 Karar sayılı kararı.
[760] Candan, 2012, **a.g.k.,** s. 202.
[761] Günday, 2011**, a.g.k.,** s. 385.
[762] Yenice ve Esin, 1983, **a.g.k.,** s. 101.
[763] Gözler ve Kaplan, 2014**, a.g.k.,** s. 794.

İdarenin hizmet kusuru nedeniyle sorumluluğu hallerinde, üçüncü kişinin davranışı, zararın oluşumuna katıldığı oranda idareyi sorumluluktan kurtarır ve zarar gören böyle bir durumda ancak zararın idareden kaynaklanan bölümü için tazmin talebinde bulunabilir. İdarenin kusursuz sorumluluğunun bulunduğu hallerde ise, üçüncü kişinin davranışının idarenin sorumluluğu üzerinde herhangi bir etkisi yoktur. Zarar gören, idareden uğramış olduğu zararın tamamının tazminini talep edebilir[764]. Yalnız, idare tazminata mahkum edildikten sonra kusuru oranında üçüncü kişiye rücu etme imkanına sahiptir[765]. Bununla birlikte üçüncü kişinin davranışı nedeniyle idarenin sorumluluğunun azalması için üçüncü kişinin davranışının kusurlu olması şart değildir[766].

Danıştay'ın konuyla alakalı olarak vermiş olduğu bazı kararlarında üçüncü kişinin davranışının varlığı halinde idarenin kusura dayanan sorumluluğunun kusur oranında azaldığı görülmektedir. Nitekim Yüksek Mahkeme, torpil olarak tanımlanan oyuncak patlayıcısının patlaması sonucu bir çocuğun sol gözünün görme yeteneğini yitirmesi nedeniyle açılan davada, zararın madde üzerine çocuklarca teneke madde konulması nedeniyle ortaya çıktığına ve üçüncü kişinin kusurunun bulunduğuna, ancak davalı idarenin de bu maddelerin satışıyla ilgili denetim görevini gereği gibi yerine getirmediğine, bu nedenle davalı idarenin de meydana gelen zararda kusuru oranında sorumluluğu bulunduğuna karar vermiştir[767].

Bazı yüksek mahkeme karalarında ise idarenin sorumluluğunun tamamen ortadan kaldırıldığı görülebilmektedir. Örneğin; Laboratuvar teknisyeni olarak görev yapan kişinin görevi başında öldürülmesi olayında, ilgilinin üçüncü bir kişi tarafından tasarlanarak öldürüldüğüne ve idarenin olayın vukuunda herhangi bir ihmal ya da kusurunun bulunmadığına[768]; E Tipi Cezaevinde infaz koruma baş memuru olarak görev yapan kişinin evinden işine giderken uğradığı silahlı saldırı sonucu yaşamını yitirmesi olayında, ilgilinin terör eylemi sonucu değil kişisel husumet nedeniyle öldürülmesi nedeniyle idarenin sorumlu tutulamayacağına[769]; bir kişinin ölümüyle sonuçlanan trafik kazasında, davalı Karayolları Genel Müdürlüğü'nün bir kusuru bulunmadığına, zararın

[764] Atay ve Odabaşı, 2010, **a.g.k.,** s. 214.
[765] Gözübüyük ve Tan, 2014b, **a.g.k,** s. 791.
[766] Gözler ve Kaplan, 2014**, a.g.k.,** s. 794.
[767] Danıştay 10. Dairesinin 20.03.2002 tarih ve 2000/954 Esas ve 2002/790 Karar sayılı kararı.
[768] Danıştay 10. Dairesinin 09.05.2001 tarih ve 1999/1655 Esas ve 2001/1696 Karar sayılı kararı.
[769] Danıştay 10. Dairesinin 26.03.1998 tarih ve 1996/3720 Esas ve 1998/1301 Karar sayılı kararı.

meydana gelmesinde ölen kişinin içinde bulunduğu aracı kullanan şoförün kusurlu olduğuna[770] karar verilmiştir.

AYİM ise, daha önceki içtihatlarında üçüncü kişilerin karıştığı eylemler sonucu ortaya çıkan zararlarda, idarenin sorumlu olmadığına hükmederken sonradan bu içtihadından vazgeçerek üçüncü kişilerin eylemlerinden kaynaklanan zararlarda idarenin kusursuz sorumluluğuna hükmetmeye başlamıştır. Örneğin bir erin askerlik hizmeti sırasında tartıştığı bir başka asker tarafından bıçaklanarak öldürülmesi olayında "Bir kamu hizmeti olduğunda şüphe bulunmayan askerlik hizmetini yürütürken idarenin diğer bir ajanının kasten bıçaklaması sonucu suç teşkil eden eylemi sonucu vefat ettiği, zarar ile eylem arasında illiyet bağının bulunduğu ve söz konusu zararın davalı idarece karşılanması gerektiği sonucuna varılmıştır" denilmek suretiyle idarenin sorumluluğuna karar verilmiştir[771]. Benzer şekilde, eğitimden dönen birliğe sivil bir aracın çarpması sonucu bir erin ölümü[772], kulübesinde nöbet tutan erin, kışla dışından kimin açtığı belli olmayan ateş sonucu ölmesi[773], yol devriye görevi yapan jandarma erine sivil bir aracın çarpması sonucu ölümü olaylarında[774], idarenin kusursuz sorumluluk ilkesi gereğince sorumluluğuna hükmedilmiştir.

[770] Danıştay 10. Dairesinin 05.11.1996 tarih ve 1995/7146 Esas ve 1996/7111 Karar sayılı kararı.
[771] AYİM 2.Dairesinin 29.09.2004 tarih ve 2003/376 Esas ve 2004/627 Karar sayılı kararı.
[772] AYİM 3.Dairesinin 21.09.1976 tarih ve 1975/3669 Esas ve 1976/4933 Karar sayılı kararı.
[773] AYİM 3.Dairesinin 09.03.1976 tarih ve 1974/391 Esas ve 1976/374 Karar sayılı kararı.
[774] AYİM 2.Dairesinin 21.03.1990 tarih ve 1988/289 Esas ve 1990/98 Karar sayılı kararı.

6. MANEVİ TAZMİNAT DOĞURAN OLAYLAR ve MANEVİ TAZMİNAT İSTEYEBİLECEK KİŞİLER

Türk hukukunda kişinin manevi değerlerine zarar veren ve onun yaşama zevkini azaltan eksilmelerin hangi sebeplerden doğabileceği açıkça belirtilmiştir. Buna göre "manevi tazminata hükmedilmesi için kişinin fizik yapısını zedeleyen, yaşam ve kazanç gücünün azalması sonucunu doğuran olayların meydana gelmesi ve idarenin hukuka aykırı bir işlem veya eylemi sonucunda ağır bir elem ve üzüntünün duyulmuş olması veya şeref ve haysiyetinin rencide edilmiş bulunması aranmaktadır"[775].

Danıştay içtihatları doğrultusunda, manevi tazminat gerektiren haller, ölüm, vücut bütünlüğüne karşı zararlar, kişilik haklarına karşı zararlar ve mala karşı zararlar şeklinde gruplandırılabilir[776]

6.1. Ölüm Halinde Manevi Tazminat ve Tazminat Talep Edebilecek Kişiler

Bir kişinin ölümü pek çok kişinin elem, keder, acı ve üzüntü duymasına, ruhsal sarsıntıya uğramasına yol açabilir. Ancak, ölüm sebebiyle kimler tazminat talep edebileceği sorusunun cevabını TBK'da aramak gerektiği belirtilmiştir[777].

TBK'nın 56/2. maddesinde ölenin yakınlarına manevi tazminat olarak uygun bir miktar paranın ödenmesine karar verilebileceği vurgulanmıştır.

İdare hukukunun kendine özgü ilke ve kuralları olmakla birlikte, Medeni Hukukun, manevi tazminatla ilgili hükümleri, idare hukukunda temel teşkil eder. Öyleyse idari yargıda da, eğer ölüm olayı idarenin eylem veya işlemi sonucunda gerçekleşmiş ise, bu ölüm nedeniyle manevi zarar gören kimselerin manevi tazminat talep edebileceklerini söylemek mümkündür[778].

Kural olarak kişilik hakkı ihlal edilen kimse, yani zarar gören, manevi tazminat isteyebilir. Ancak ölüm halinde, ölenin yakınlarının da manevi tazminat talep etme hakları olacaktır[779]. Burada ölenin yakınları ile kastedilen, ölenin yakın ilişki içinde

[775] Eroğlu, M., 2009, **a.g.k.,** s. 81.
[776] Akyılmaz, B. (1998). İdari yargıda tazminat şekilleri ve hesaplanması, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 6 (1-2), s. 165-219.
[777] Akkoca, A. (2008). Türk idari yargı sisteminde maddi ve manevi tazminat. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 77.
[778] Kavraz, D. (2009). İdari yargıda manevi tazminat. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 42.
[779] Nomer, H. N. (2013). Borçlar Hukuku Genel Hükümler. (13. Baskı), İstanbul: Beta Basım Yayım, s. 190.

bulunduğu annesi, babası, eşi, çocukları, torunları, nişanlısı ve kardeşleridir[780]. Ancak dikkat edilmesi nokta şudur: Ölenin yakınlarının manevi tazminat isteme hakkı, bu kişilerin mirasçılık sıfatıyla ilgili olmayıp, bu hak onlara kanundan ve doğrudan doğruya tanınmıştır[781].

Ancak ölüm nedeniyle manevi tazminatın ölen kişi ile ne tür bir ilişki içinde bulunanlara verilebileceği hususunda, idari yargı kararlarında birlik bulunamamaktadır. Danıştay'ın ilk kararlarında, bu kavramı dar yorumladığı, hatta kardeşe dahi manevi tazminat hükmetmediği görülmektedir. Ancak son zamanlarda, "ölenin yakınları" kavramının daha geniş yorumladığını söylemek mümkündür. Hatta Danıştay son kararlarında, manevi tazminat talep hakkının bulunması için, ölenin mirasçısı olma şartını dahi aramamaktadır[782].

6.1.1. Ölenin anne ve babasının manevi tazminat talebi

Manevi tazminat talep edebilecek olan kimselerin başında şüphesiz anne ve babanın istemi gelmektedir. Ölen çocuğun kız erkek olması veya yaşının küçük olması manevi tazminin takdirinde etkili değildir. Ayrıca sağ olan anne babanın ölen çocuk dışında başkaca çocuklarının olması manevi tazminatın miktarının takdirinde önem arz etmez. Zira anne baba açısından ölen her çocuk için duyulan acı ve ızdırap aynı derecededir[783]. Nitekim Yargıtay Hukuk Genel Kurulu bir kararında ölen çocuğun yaşının ve davacıların daha başka çocuklarının olmasının manevi tazminat miktarını azaltan bir etken olmadığını vurgulamıştır[784].

Danıştay da bir kararında "davacıların oğlunun, bir ihbar üzerine olay mahalline giden görevli polis memuruna ait tabancadan çıkan kurşunla ölmesi nedeniyle uğranıldığı ileri sürülen maddi ve manevi zararın yasal faiziyle birlikte tazmini istemiyle açılan dava sonucunda, ölüm nedeniyle uğranılan manevi zararın istemle bağlı kalınarak anne ve babaya ödenmesi gerektiği gerekçesiyle tazminat isteminin kabulüne karar verilmesi gerektiğini" belirtmiştir[785].

---

[780] Reisoğlu, 2014, **a.g.k.,** s.264.
[781] Eren, 2015, **a.g.k,** s.798.
[782] Akyılmaz, 1998, **a.g.k.,** s. 208.
[783] Orhunöz, E. (1999). Ölüm ve Cismani Zararlarda Manevi Tazminat. (1. Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık, s. 32.
[784] Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 16.10.1968 tarih ve 1966/4-1143 Esas ve 1998/692 Karar sayılı kararı.
[785] Bal, Y., Şahin, Y. ve Karabulut, M. (2003). Danıştay 10.Dairesinin Tazminat Davalarına İlişkin Seçilmiş Kararları. (1. Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık, s. 60-61.

6.1.2. Ölenin eşinin, çocuklarının ve kardeşlerinin manevi tazminat talebi

Ölen kişinin eşinin ve çocuklarının da yukarıda ifade ettiğimiz üzere ölüm nedeni ile büyük bir elem ve ızdırap duyacaklarının kabulü gerekmektedir. Bu kimselerin ölüm nedeni ile elem ve ızdırap çektiklerini ispat etmeleri gerekmemektedir. Ancak davalı taraf ölüm nedeniyle herhangi bir elem ve ızdırabın mevcut olmadığını ispat edebilir. Örneğin ölen koca sokakta bırakılmış, eş ve çocukları durumu ile ilgilenmemişlerse ya da davacı eş, kocasının başka kimselerle birlikte olmuşsa ya da boşanma davası açılmışsa ve bu durumlar davalı tarafından delillerle ispat edilmişse hâkim, manevi tazminat istemini reddedebilecek veya miktarı azaltabilecektir[786].

AYİM bir kararında "kocasının ölüm tarihinden çok kısa bir süre önce boşanma davası açan ve bu davada eşi aleyhine ağır itham ve isnatlarda bulunan davacı eşin ölen ile aralarındaki gönül bağının tamamen koptuğu gerekçesiyle manevi tazminat istemini reddetmiştir"[787].

Anne veya babasını kaybetmesi halinde çocuklar için manevi tazminata hükmedilmektedir. Bu durumda olayın gerçekleştiği anda çocuğun yaşı dikkate alınmaz. Çünkü çocuk olay anında o acı ve ızdırabı duymasa dahi ileriki hayatında bunun eksikliğini devamlı hissedecektir[788].

Ölenin üvey çocukları da manevi tazminat talep etme hakkına sahiptirler. Ancak üvey çocuğun ölüm nedeniyle duyacağı acının öz evladın duyacağı acı derecesinde olup olmadığı hususu üzerinde durulmalıdır. Zira öz evladın anne ya da babasının ölümü nedeniyle üzüntü duyduğunu ispat etmesi gerekmezken, üvey evladın üzüntü duyduğunu ispatlaması gerekmektedir[789].

İsviçre Federal Mahkemesi "kardeşin ölümü halinde diğer kardeşin manevi tazminat isteyebilmesi için ölen kardeşle birlikte oturma" şartını aramaktadır. Türk Hukuk sistemimizde de böyle bir şartın varlığı aranmamakta, kardeşler ayrı şehirlerde otursalar dahi, manevi tazminat talebinde bulunabilmektedirler. Ayrıca davacı kardeşin bu talepte bulunabilmesi için destekten yoksun kalma şartı da aramamaktadır. Kardeşlerin manevi tazminat talebinde bulunabilmeleri için yaşın da bir önemi yoktur. Ölümün

[786] Orhunöz, 1999, **a.g.k.,** s. 33-34.
[787] AYİM 2. Dairesinin 30.10.1996 tarih ve 1996/204 Esas ve 1996/862 Karar sayılı kararı.
[788] Yargıtay 9. Hukuk Dairesinin 08.07.1968 tarih ve 1968/6080 Esas ve 1968/9754 Karar sayılı kararı.
[789] Orhunöz, 1999, **a.g.k.,** s. 34.

gerçekleştiği sırada kardeşin anne rahmine düşmüş olması da manevi tazminat talebinde bulunma hakkını ortadan kaldırmaz[790].

Danıştay, "80'li yıllardan itibaren kardeşlerin diğer kardeşlerin ölümünden elem ve ızdırap duyabileceklerini ve bu sebeple manevi tazminat talebinde bulunabileceklerini kabul etmiştir"[791].

Danıştay ve Yargıtay vermiş oldukları kararlarında, "ölüm olayının gerçekleştiği tarihte küçük yaşta olan kardeşlerin de manevi tazminat talep edebileceklerini kabul edilmiştir. Aynı küçük çocukların durumunda olduğu gibi ölüm olayının gerçekleştiği tarihte küçük yaşta olan kardeşler de olay anında elem ve üzüntü hissetmeseler dahi kardeşlerinin yokluğunu hayatlarının her anında hissedebileceklerdir"[792].

Bunun yanı sıra üvey kardeşlerin manevi tazminat talepleri konusunda da duyulan acı ve üzüntü esas alınmak suretiyle manevi tazminata hükmedilmelidir. AYİM, üvey kardeşlerin manevi tazminat istemlerine dair verdiği bir kararda konuyu şöyle ifade etmiştir; "Davacıların baba bir kardeşler olup aynı çatı altında büyüdükleri de nazara alınarak, davalı idarenin bazı davacıların üvey kardeş olduklarına ve bu nedenle manevi tazminat istemlerinin reddinin gerektiğine ilişkin itirazına itibar edilmemiştir"[793].

6.1.3. Ölenin nişanlısının manevi tazminat talebi

Yargıtay'ın istikrar kazanmış kararlarına göre nişanlısının ölümü sebebi ile sağ kalan nişanlının manevi tazminat isteme hakkı ilke olarak kabul edilmektedir. Zira manevi tazminat talebi için kan bağı aranmamakta duygusal yakınlığın varlığı yeterli kabul edilmektedir. Ancak nişanlının ölümü sebebiyle davacının gerçek anlamda acı ve ızdırap duyduğunu, ölen nişanlısı ile aralarında kuvvetli bir sevgi birliğinin bulunduğunu ispat etmesi gerekir. Hakim nişanlı tarafından açılan bu tür davalarda takdir yetkisini titizlikle kullanmalı, nişanlılar arasındaki bağlılık derecesini hassas bir şekilde araştırmalıdır. Görücü usulü gerçekleşen nişanlanmalarda, nişanlıların hiç ya da çok aralıklı olarak bir araya geldiği durumlarda ve nişanlanmanın evlilikle

[790] Orhunöz, 1999, **a.g.k.,** s. 34-35.
[791] Eroğlu, M., 2009, **a.g.k.,** s.158.
[792] Karahasan, 2001, **a.g.k.,** s. 355.
[793] AYİM 2.Dairesinin 13.04.1994 tarih ve 1994/626 Esas ve 1994/781 Karar sayılı kararı.

sonuçlanmayacağının açık olduğu durumlarda manevi tazminat talepleri reddedilmelidir[794].

Danıştay, nişanlının manevi tazminat talep hakkının bulunduğunu kabul etmektedir [795] . AYİM'in nişanlının manevi tazminat istemiyle ilgili kararlarına bakıldığında yerleşmiş bir uygulama bulunmadığı görülmektedir. Örneğin bir kararında, "örf ve adetler gereğince kendi muhitinde teröristlerle girişilen çatışmada ölen kimse ile nişanlı olduğu bilinen davacının, nişanlısının ölümü nedeniyle büyük acı yaşayacağı ve hatta ileride evlenme şansının azalacağı endişesini duyacağı gerekçesiyle ölüm anında duyduğu ve ölümü müteakip duyacağı elem ve üzüntüsünü biraz da olsa karşılayabilmek amacıyla uygun miktarda tazminata" hükmetmiştir[796]. Başka bir kararında ise nişanlısı subayın vefat etmesi nedeniyle davacı kadının bu nedenle üzüntü duyacağı ve evlenme şansının bir miktar azalacağı bir gerçek olmakla beraber, çekirdek aile kapsamı içinde olmayan nişanlı için manevi tazminata hükmedilemeyeceğinin belirtmiştir[797].

6.1.4. Ölenle nikahsız olarak karı-koca hayatı yaşayanların manevi tazminat talebi

Evlilik dışı birlikte yaşayan kişilerin manevi tazminat talep edip edemeyecekleri doktrinde tartışmalı bir konudur. Bazı yazarlar, evlilik dışı birlikte yaşayan kişilerin meşru bir ilişki içerisinde olmamaları nedeniyle manevi tazminat talep haklarının olamayacağını savunmaktadırlar[798]. Bazı yazarlar ise özellikle ölümden dolayı nikâhsız olarak karı koca gibi yaşayan kişilerin manevi tazminat talep etme hakkının tanınması gerektiğini ileri sürmektedirler[799].

Danıştay evlilik dışı birlikte yaşayan eşe manevi tazminat verilebileceğini kabul etmiştir. Buna göre, "ölenle aralarında bir evlenme akdi olmadan birleşip karı koca halinde yaşayan kimseler için ölüm olayı nedeniyle manevi acı duyduğunun kabul edilmesi ve ortaya çıkan manevi zararın tazmini gerekir"[800].

---

[794] Orhunöz, 1999, **a.g.k.,** s. 35-36
[795] Danıştay 10. Dairesinin 09.11.1999 tarih ve 1997/4839 Esas ve 1999/5475 Karar sayılı kararı.
[796] AYİM 2. Dairesinin 23.03.1994 tarih ve 1993/159 Esas ve 1994/1058 Karar sayılı kararı.
[797] AYİM 2. Dairesinin 21.10.1998 tarih ve 1998/197 Esas ve 1998/638 Karar sayılı kararı.
[798] Franko, 1973, **a.g.k.,** s. 184; Saymen, 1940, **a.g.k.,** s. 190-191.
[799] Karahasan, 2001, **a.g.k.,** s. 1152; Orhunöz, 1999, **a.g.k.,** s. 36.
[800] Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulunun 17.10.1997 tarih ve 1995/79 Esas ve 1997/479 Karar sayılı Kararı.

AYİM imam nikahlı eşin de manevi tazminat istemlerini kabul eden kararlar vermektedir[801].

6.1.5. Üvey babanın ve üvey annenin manevi tazminat talebi

Davacıların ölenin üvey annesi ya da üvey babası olması manevi tazminat talebinde bulunmalarına engel bir durum değildir. Burada önemli olan davacılar ile ölen arasında gerçek bir sevgi bağının olmasıdır. Ufak yaştan beri ölenle aralarında gerçek bir evlat ilişkisinin oluştuğu durumlarda bu sevgi bağının tecessüs ettiğinden şüphe duyulmamalıdır[802].

Danıştay, üvey annenin tazminat talebiyle ilgili davada, "boksörün uluslararası müsabakada rahatsızlanıp ölmesi neticesi davacılardan üvey annenin duyduğu elem ve üzüntünün karşılığı olarak belli bir miktar manevi tazminat verilmesine" karar vermiştir[803].

AYİM de benzer şekilde bir kararında, "büyüyüp yetişmesinde katkısı bulunduğu anlaşılan davacı üvey annenin, ölüm olayı nedeniyle üzüntü duymamasının mümkün olmaması nedeniyle davacının, ölüm olayı nedeniyle duyduğu ve ömür boyu duyacağı elem ve ızdırabı kısmen de olsa karşılamak amacı ile kendisine uygun miktarda manevi tazminat verilmesine" hükmetmiştir[804].

6.1.6. Ceninin manevi tazminat talebi

Manevi tazminat yalnız çekilen ve devam eden acılara değil sonradan çekilecek acılara karşı da takdir edilebilir. Bu nedenle sağ doğması kaydıyla olaya gününde ana rahmine düşmüş çocuk için dahi manevi tazminata hükmedilebilir[805]. Manevi tazminat isteme hakkı medeni bir hak olduğuna göre, bu haktan yararlanmanın henüz doğmamış çocuklar için de söz konusu olabileceğini söyleyebiliriz. Manevi tazminat olayın meydana geldiği andan itibaren başlayarak ilgilinin, kural olarak ölümüne kadar devam edecek süre içinde uğraması muhtemel manevi eksikliklerini karşılamayı amaçlar. Başka

[801] AYİM 2.Dairesinin 11.03.1998 tarih ve 1996/354 Esas ve 1998/198 Karar sayılı kararı.
[802] Orhunöz, 1999, **a.g.k.,** s. 36-37.
[803] Danıştay 10. Dairesinin 22.05.1985 tarih ve 1982/3322 Esas ve 1985/1065 Karar sayılı kararı.
[804] AYİM 2.Dairsinin 05.11.1997 tarih ve 1997/479 Esas ve 1997/858 Karar sayılı kararı.
[805] Orhunöz, 1999, **a.g.k.,** s. 38.

bir anlatımla, tüm hayat boyu uğranılacak zarar söz konusudur. Bununla birlikte anne ya da babasız kalmanın bilinçsiz devresinde dahi, çocuk üzerinde olumsuz duygusal etkiler bırakabileceği bilimsel bir gerçektir[806].

Danıştay verdiği bir kararında "Manevi tazminat, yalnız çekilen acılara değil çekilecek acılara da karşılık takdir olunur. Davacı çocukların ölen babalarının acısını olay anında duyması mümkün olmasa bile, daha sonra ve hayat boyunca olayın ağırlığını hissedecekleri ve dolayısıyla manevi acı duyacakları ortadadır. Bu itibarla, davacılardan ölenin çocuklarının olay tarihindeki yaşları dikkate alınarak manevi tazminat istemlerinin reddinde hukuki isabet görülmemiştir" şeklinde hüküm vermiştir[807].

6.1.7. Ölenin diğer akrabalarının ve akraba olmayan yakınlarının manevi tazminat talebi

Ölüm nedeni ile manevi tazminat talep edebilmek için davacının ölen kişinin sıhri veya kan akrabası olması şart değildir. Amca, dayı, hala, teyze, gibi yakınların ölüm nedeni ile acı ve üzüntü duyacaklarının kabulü yasal bir karinedir. Bu karinenin aksini davalı tarafın ispat etmesi gerekecektir[808]. Ancak doktrinde bu karinenin aksini iddia eden yazarlar da mevcuttur[809].

AYİM verdiği bir kararında; "Buna göre üç yaşında iken babası vefat eden ve davacıların yanına yerleşen müteveffaya, davacılar tarafından anne-baba şefkati gösterildiği, bir anlamda davacıların, müteveffanın anne ve babası yerine geçtiğini söylemek yanlış olmayacaktır" demek suretiyle davacı hala ve enişteye, olay sebebiyle duydukları ve ömür boyu duyacakları acı ve ızdıraplarını kısmen de olsa karşılayabilmek amacıyla manevi tazminat ödenmesine" hükmetmiştir[810].

Manevi tazminata hükmedilmesinde amaç uğranılan zararın giderilmesidir. Bu nedenle manevi tazminat isteme hakkı ölenin ailesine münhasır bir hak değildir. Ölenin akrabası olmayan kişilerin de, örneğin çok yakın arkadaşı dahi ölüm olayından acı ve ızdırap çektiğini ispat edebildiği takdirde manevi tazminata hükmedilebilecektir[811].

---

[806] Karahasan, 2001, **a.g.k.,** s. 1285-1286; Eroğlu, M., 2009, **a.g.k.,** s. 163.
[807] Danıştay 10.Dairesinin 18.11.1996 tarih ve 1995/2428 Esas ve 1996/7639 Karar sayılı kararı.
[808] Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 26.05.1965 tarih ve 1965/787 Esas ve 1965/25 Karar sayılı kararı.
[809] Orhunöz, 1999, **a.g.k.,** s. 39-40.
[810] AYİM 2.Dairesinin 16.06.2004 tarih ve 2003/257 Esas ve 2004/249 Karar sayılı kararı.
[811] Orhunöz, 1999, **a.g.k.,** s. 40 - 41.

6.2. Cismani Zarar Halinde Manevi Tazminat ve Tazminat Talep Edebilecek Kişiler

Aslında, kişinin beden bütünlüğüne ilişkin hakları "kişilik hakları" kavramı çerçevesinde değerlendirilebilecek ise de, kanunun ilgili düzenlemesi sonucu, sorumluluk hukuku bakımından bedensel bütünlüğe ilişkin haklar ile kişilik hakları ayrı ayrı ele almak yerinde olacaktır[812].

Cismani zarar, beden ve ruh bütünlüğünün ihlali şeklinde tanımlanabilir. Bir organın yaralanması, kırılması, kopması, görme, işitme, koku alma organlarının zarar görmesi, görevini yapamaz hale gelmesi, kişinin fiziksel durumunun değişmesi, güzelliğinin zarar görmesi gibi fiziksel bütünlüğünün bozulmasına gibi durumlar cismani zarardır. Bununla birlikte beden bütünlüğüne dair bir saldırı sonucu kalp krizi geçirme, erken ya da noksan doğum, sinir bozukluğu gibi ruh sağlığının bozulması da cismani zarar kapsamına girmektedir[813]. Nitekim Yargıtay Hukuk Genel Kurulu da, cismani zarar kavramını; "ruhi bütünlüğün ihlali, sinir bozukluğu veya hastalığı gibi hallerin de girdiğini; burada, sadece maddi sağlık bütünlüğünün değil, ruhi ve asabi bütünlüğün de korunduğunu" şeklinde belirtmiştir[814]. O halde cismani zararın mutlaka maddi bütünlüğün bir hasara uğraması şeklinde gerçekleşmesinin şart olmadığının, ruhsal sarsıntı, asap ve sinir bozukluğu, korku ve kaygı içinde kalma gibi durumlarında da cismani zarar kapsamında yer aldığı kabul edilmelidir[815]. İdari yargıda gerek Danıştay gerekse AYİM, cismani zarar kavramının, ruhi bütünlüğün ihlali, sinir bozukluğu veya hastalıklarını da kapsadığı görüşündedir[816].

Cismani zarar gören ve bunun neticesinde fiziksel görünüşü bozulan ya da organları fonksiyon kaybına uğrayan kişinin, bu nedenle acı ve üzüntü duyacağı kuşkusuzdur. Bedensel bütünlüğün ihlal edilmesi durumunda manevi tazminat, ekonomik yönden bir zarar doğup doğmadığına bakılmaksızın, bedensel zarardan kaynaklanan sırf bu acı ve üzüntü nedeniyle verilir[817]. Zarara uğrayan kişi ancak bu şekilde, acısı tam olarak tazmin edilemese de, manevi varlığındaki eksiklik bir ölçüde giderilmiş olacaktır[818].

---

[812] Esin, 1973, **a.g.k.,** s. 451
[813] Orhunöz, 1999, **a.g.k.,** s. 21-22.
[814] Karahasan, 2001, **a.g.k.,** s. 851.
[815] Eroğlu, M., 2009, **a.g.k.,** s. 140.
[816] Armağan, 1997, **a.g.k.,** s. 225.
[817] Karahasan, 2001, **a.g.k.,** s. 844.
[818] Esin, 1973, **a.g.k.,** s. 452.

İdari yargıda, her cismani zarar, manevi tazminata hak kazandırmamaktadır. Cismani zarar neticesinde aynı zamanda ağır ruhsal bunalım ve üzüntünün varlığı aranmaktadır[819].

Kadın Doğum Hastanesinde yapılan ameliyatta karın bölgesinde gazlı bez unutulan kişi tarafından açılan manevi tazminat davasında, unutulan gazlı tamponun süresinde çıkarılmaması nedeniyle olay süresince çektiği acı ve elem karşılığı olarak manevi tazminat ödenmesine karar verilmiştir[820].

İdari yargıda manevi tazminat için, idarenin kusuru şart değildir. İdare, cismani zararın meydana gelmesinde kusursuz bile olsa, koşulları oluştuysa manevi tazminata hükmedilebilir [821] . Danıştay bir kararında, orduevine saldıran kalabalığı önlemek amacıyla, nöbetçi erin havaya ateş açması sırasında seken mermi ile bir kişiyi yaralaması sonucunda yaralanan davacının açtığı davada idarenin kusuru olmadığını, ancak önlemesi gerektiği halde önleyemediği olaylar sonucu gerçekleşen zararları karşılaması gerektiğini, bu nedenle davacının manevi tazminat talebinin kabul edildiğini hükme bağlamıştır[822].

Cismani zarar nedeniyle manevi tazminat bakımından önem taşıyan bir diğer konu da manevi tazminat talep etme hakkının kime veya kimlere ait olduğudur. Öncelikle bu hak doğrudan doğruya, beden bütünlüğü ihlal edilen kişiye aittir. Dolayısıyla aynı eylem sebebiyle yansıma yoluyla acı ve üzüntü duyan kimselerin manevi tazminat talep etme hakları bulunmamaktadır. Örneğin kişinin yüzünde yara izleri kalması, bir organının başka bir şekil alması, cildinde lekelenme ya da kabukların meydana gelmesi, yüzünün çirkinleşmesi, acı, korku, endişe gibi duygularla ruhsal huzurunun bozulması gibi ihlallerden birinin varlığı halinde, doğrudan doğruya vücut bütünlüğü ihlal edilen bu kişi tarafından manevi tazminat isteminde bulunulabilmektedir[823].

Bir kişinin cismani zarara uğraması halinde, onun anne, baba, karı, koca gibi çok yakınlarından birinin de aynı zarar nedeniyle hukuken koruma altına alınmış olan ruhsal ve sinirsel sağlık bütünlükleri de ağır şekilde zarara uğrarsa, onlar da kendi adlarına

[819] Akyılmaz, 1998, **a.g.k.,** s. 209.
[820] Danıştay 10. Dairesinin 19.10.1999 tarih ve 1997/3565 Esas ve 1999/5224 Karar sayılı kararı.
[821] Esin, 1973, **a.g.k.,** s. 452.
[822] Danıştay 10. Dairesinin 07.05.1998 tarih ve 1996/8869 Esas ve 1998/1952 Karar sayılı kararı.
[823] Saymen, 1940, **a.g.k.,** s.164.

manevi tazminat talep edebilirler. Zira bu durumda meydana gelen zarar yansıma yoluyla uğranılan bir zarar olmayıp doğrudan doğruya bir zarardır[824].

Yargıtay Hukuk Genel Kurulu 02.12.1987 tarihinde verdiği bir kararda; "cismani zarar halinde manevi tazminatı doğrudan doğruya cismani zarara uğrayan kişinin talep edebileceğini, yansıma suretiyle bir zarardan söz edilerek, cismani zarara uğrayan kişi dışında kalanların manevi tazminat talebinde bulunamayacaklarını ifade etmiş ancak olay nedeniyle doğrudan doğruya cismani zarara uğrayan çocuğun babasının ruhsal sağlığının ağır şekilde bozularak şok geçirmesi nedeniyle tedavi gördüğünden illiyet bağını gerçekleşmiş sayarak babanın manevi tazminat talebini" kabul etmiştir[825].

Bedensel bütünlüğü zarar gören kişinin, aynı işlem veya eylem nedeniyle doğrudan doğruya zarara uğrayan yakınlarının da manevi tazminat talep edebilecekleri Danıştay tarafından da kabul edilmektedir[826].

Danıştay'ın bir kararında "askeri atış sahası içinde kalan patlamamış dinamit ve mermilerin patlaması sonucu yaralanan ve el parmağında kalıcı sakatlık meydana gelen çocuğun, bu sakatlık nedeniyle bir üzüntü ve acı duydukları kabul edilen ana ve babası için de manevi tazminata hükmedilmesi gerektiği" belirtilmiştir[827]. Yine bir başka kararda, "atış eğitimi sırasında hedefi bulmayan bir merminin isabet etmesi nedeniyle, belden aşağısı felç olan ve yaşamının geri kalanında bakıma muhtaç hale gelen davacının yanında, annesi ve babasının da manevi tazminat talebi" kabul edilmiştir[828].

AYİM bir kararında operasyonda vurularak sakatlanan davacının geçirdiği felç hali ve bakıcıya muhtaç hale düşmesi sebebiyle cinsel fonksiyonunu tıbben kanıtlandığı saptandığından, eşi yönünden yansıma yolu ile değil doğrudan uğranılan bir manevi zarar olduğuna hükmetmiştir[829].

6.3. Kişilik Hakkının Zedelenmesi Halinde Manevi Tazminat ve Tazminat Talep Edebilecek Kişiler

Teknolojik gelişmeler ve sosyal medyanın yaşamımızda geniş yer tutmaya başlaması ile birlikte bireylerin kişilikleri hele de özel ve gizli yaşamları, günden güne

[824] Karahasan, M. R. (2003). Türk Borçlar Hukuku Genel Hükümler 2. Cilt. İstanbul: Beta Basım Yayım, s. 75
[825] Orhunöz, 1999, **a.g.k.,** s. 41.
[826] Eroğlu, M., 2009, **a.g.k.,** s. 147.
[827] Danıştay 10.Dairesinin 19.02.1998 tarih ve 1996/4061 Esas ve 1998/742 Karar sayılı kararı.
[828] Danıştay 12. Dairesinin 09.09.1966 tarih ve 1966/2739 Esas ve 1966/2483 Karar sayılı kararı.
[829] AYİM 2. Dairesinin 06.05.1998 tarih ve 1997/255 Esas ve 1998/364 Karar sayılı kararı.

artan saldırılar nedeniyle daha fazla zarara uğrama tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır. Kişiliğe yönelen saldırıların artması karşısında kişiliğin korunması da önem kazanmıştır.

Kişilik hakkı, TMK'da tanımlanmamış, sadece genel bir kural getirilmekle yetinilmiştir. Kavram olarak kişilik hakkı; kişilerin hukuk düzeni tarafından korunan, yaşam, beden bütünlüğü, ruh bütünlüğü, sağlık, şeref, haysiyet, isim, meslek ünvanı, resim, konut dokunulmazlığı, vicdan, ekonomik faaliyet özgürlüğü, ölmüş yakınlarının hatırası gibi değerlerin tamamını oluşturur[830]. Bu varlıklar kişiliğin ayrılmaz parçasıdır. Yasa koyucu kişisel değerleri tek tek sayarak, hakimi bunlarla bağlamak istememiştir[831]. Bu açıdan bakıldığında TBK 58. maddesinin kişilik hakkını koruyan genel bir sorumluluk normu olduğunu söyleyebiliriz[832].

6.3.1. Kişilik hakkı ihlali türleri

Kişilik hakları, insanın insan olması gereği sahip olduğu ve kişiden ayrılamayan, kişiye sıkı sıkı bağlı haklar şeklinde de tanımlanabilir. Mutlak hak niteliği taşıdığından, herkese karşı ileri sürülebilir. Öğretide sınırlayıcı olmaksızın en önemli kişilik hakları ayrı ayrı değerlendirilmektedir. [833]. Bunlardan kısaca bahsetmek yerinde olacaktır.

6.3.1.1. Şeref ve haysiyet hakkının ihlali

Şeref ve haysiyet, içinde bulunduğu toplumun gerekli saydığı ahlaki niteliklere sahip olduğu veya böyle kabul edildiği için kişiye verilen değeri ifade eder[834]. Şeref ve haysiyet kavramlarının kapsamı, insanın içinde bulunduğu çevreye ve zamana göre değişkenlik gösterebilmektedir. Bu nedenle, bir yargılama esnasında hakim, şeref ve haysiyet bir saldırı olup olmadığını, o zamanki değer yargılarına göre saptamalıdır[835].

Kişinin şeref ve haysiyetinin ihlal edilmesi, onun ahlaki değerlerini zedeleyecek davranışlarda bulunmaktır ki, kişiyi toplum nazarında küçük düşürmek, onurunu kırmak,

---

[830] İşgüzar, H. (1990). Kişilik hakkının ihlali nedeniyle manevi tazminat davasının şartları, Ankara Barosu Dergisi, (6), s. 855-876.
[831] Karahasan, 2001, **a.g.k.,** s. 108.
[832] Eren, 2015, **a.g.k,** s.781.
[833] Oğuzman, M. K., Seliçi, Ö. ve Özdemir, S. O. (2014). Kişiler Hukuku. (14. Bası), İstanbul: Filiz Kitabevi, s. 154.
[834] Dural, M. ve Öğüz, T. (2014). Türk Özel Hukuku Cilt II Kişiler Hukuku. (15. Baskı), İstanbul: Filiz Kitabevi, s. 127.
[835] Karahasan, 2001, **a.g.k.,** s.116.

gülünç duruma sokmak bu nitelikteki davranışlardır[836]. Şeref ve haysiyete müdahalenin ihlal sayılabilmesi için hukuka aykırı olması gerekir. Hukuka aykırı olmayan bir müdahale şeref ve haysiyetin ihlali sayılmaz[837].

Bir kişi hakkında yayınlanan bir haber veya eleştiri, o kişiyi küçük düşürücü olsa dahi, kamu yararı bulunan bir gerçeği yansıtıyorsa hukuka aykırı olmayacaktır. Ancak yayınlanan haber veya eleştiri gerçekleri yansıtmıyorsa veya haber ve eleştiride kamuyu aydınlatma görevi dışına çıkılarak, kişinin onur ve saygınlığına saldırı teşkil eden ifadeler kullanılmışsa bu takdirde hukuka aykırılıktan bahsedilebilecektir [838].

Yasak bir amaç güdülmediği, yansız ve objektif olduğu sürece eleştiriler hukuka uygundur. Herkesin kamu işlerini ve kamu görevlilerini eleştirmek hakkı mevcuttur. Ancak bu eleştiriler objektif eleştiri sınırlarını aşıp haksız bir kötüleme ya da aşağılama niteliğini alırsa, hukuka aykırı hale gelir. Eleştiri hakkı, kanun ve ahlak kuralları içinde yapılmalıdır[839]. Yargıtay'ın bu hususta vermiş olduğu kararları mevcuttur; "Davaya konu edilen yazılarda, davacının görev yaptığı vergi mahkemesinde incelenmekte olan vergi ile ilgili bir uyuşmazlıkta aynı mahkemenin vergi alanında uzman olan bilirkişi incelemesine başvurması eleştirilmiştir. Yazı genel olarak eleştiri niteliğinde olup; kamusal yarar ve ilgi de söz konusudur" [840].

İdari Yargıda da şeref ve haysiyetin ihlali halinde manevi tazminat kararları verilebilmektedir. Genelkurmay eski başkanı Necdet Üruğ, "MİT bünyesinde hazırlanan ve basında yayınlanan bir belgede, kendisi hakkında tamamen gerçeğe aykırı, son derece çirkin iftira ve suçlamalara yer verildiğini, böylece milli istihbarat hizmetini yürüten davalı idarenin ağır hizmet kusuru sonucu kişilik haklarının saldırıya uğradığını, 24.02.1988 tarihinde Başbakanlıkça yapılan açıklamada, söz konusu belgenin MİT'teki bazı dokümanlardan ve arşiv bilgilerinden yararlanılarak hazırlandığı belirtilmek suretiyle kendisi hakkındaki haksız ve dayanaksız suçlamaların bazı bilgi ve belgelere dayalı olduğu izlenimi yaratıldığını, bu nedenle duyduğu acı ve üzüntünün sınırsız hale geldiğini ileri sürerek, uğradığını iddia ettiği manevi zararın bir ölçüde hafifletilebilmesi için" idare aleyhine tam yargı davası açmıştır. Danıştay; "olayda davacının, MİT'ten kaynaklanan ve herhangi bir şekilde dayanak gösterilemeyen suçlamalarla karşı karşıya

[836] Karahasan, 2001, **a.g.k.,** s. 116.
[837] Dural ve Öğüz, 2014, **a.g.k.,** s. 129.
[838] Acabey, M. B. (2013). Basın özgürlüğü ve bu özgürlüğün bir sınırı olarak kişilik hakkı, Yaşar Üniversitesi Dergisi, 8 (Özel Sayı), s. 1-54.
[839] Karahasan, 2001, **a.g.k.,** s. 117.
[840] Yargıtay 4.Hukuk Dairesinin 26.04.2004 tarih ve 2003/13103 Esas ve 2004/5487 Karar sayılı kararı.

bırakıldığını, bu suçlamalardan dolayı kamuoyunda hakkında şüphe ve tereddütler doğan davacının, toplumdaki her birey gibi onurlu ve saygın yaşama hakkının ağır bir şekilde zedelendiğini" belirterek manevi tazminat isteminin kabulüne karar vermiştir[841].

AYİM bir kararında ast birliklere yayımlanan emir ekinde davacıya ait şahsi bilgiler verilip olumsuz kanaatler belirtilmesinin davacının kişilik haklarına tecavüz niteliği taşıması nedeniyle uğranılan manevi zararın tazminat ödenmesi suretiyle karşılanması gerektiğine hükmetmiştir[842].

6.3.1.2. Mesleki ve ticari onur ve saygınlığın ihlali

Kişinin mesleki ve ticari onuru da, kişilik hakları kapsamındadır. Bu nedenle, bu yöndeki bir saldırı da hukuka aykırı kabul edilecektir. Örneğin, somut deliller olmadan bir işverenin kötü niyetli olduğunun, sözünü tutmadığının, işçileri sömürdüğünün kamuya duyurulması, veya bir tacirin iflas etmek üzere olduğunu duyurmak hukuka aykırıdır[843]. Yargıtay bir kararında, tacir olan davacının işyerine mevcut olmayan bir borç nedeniyle ve birden fazla gidilmiş olmasının davacının ticari itibarını zedelediği, iş çevresinde olumsuz düşüncelere neden olduğu, olay nedeniyle onuru incinen davacı yönünden manevi tazminata hükmedilmesi gerektiğinin belirtmiştir[844].

Ancak bir kişinin mesleği hakkında kötüleyici bilgiler verilmesi, bu bilgilerin gerçeğe uygun olması ve kişinin bu duruma kendi davranışlarıyla neden olması durumunda hukuka uygun kabul edilir[845]. AYİM bir kararında; "Dava konusu edilen yazıda davacı astı tarafından eleştirilmiş ise de, bu duruma davacının ağır kusurlu hareketleri ile sebep olması, yazının güvenlik ihlallerini engellemeyi amaçlaması göz önüne alındığında tazmini gerektirecek bir manevi zarar bulunmadığına" [846] hükmetmiştir.

[841] Danıştay 10. Dairesinin 20.04.1989 tarih ve 1988/1042 Esas ve 1989/857 Karar sayılı kararı.
[842] AYİM 3. Dairesinin 05.03.2004 tarih ve 2004/38 Esas ve 2004/280 Karar sayılı kararı.
[843] Karahasan, 2001, **a.g.k.,** s. 117
[844] Yargıtay 4.Hukuk Dairesinin 08.11.1995 Tarih ve 1995/8500 Esas ve 1995/8336 Karar sayılı kararı.
[845] Eroğlu, M., 2009, **a.g.k.,** s. 109.
[846] AYİM 3.Dairesinin 25.06.2004 tarih ve 2004/253 Esas ve 2004/1081 Karar sayılı kararı.

6.3.1.3. Kişinin gizlilik alanının ihlali

Kişinin bu alanı, gizli tuttuğu ve gizli tutmakta meşru çıkarının bulunduğu olaylardan oluşur. Kişinin rızası alınmadan bu alana girilmesi hukuka aykırıdır[847].

Kişinin yaşam alanı üçe bölünebilir. Bunlar gizli alan, özel alan ve ortak alandır. Gizli alan, kişinin özel alanına kıyasla daha dar bir kesimi kapsayan, üçüncü şahıslardan gizlediği, yalnız kendisine saklı tuttuğu yaşam alanıdır. Özel alan, kişinin ailesi ve yakın çevresi ile ortak olan ve yalnız bunların bilmesine izin verdiği alandır. Ortak alan ise kişinin kamuya açık alanı olup herkesçe bilinmesinde sakınca görmediği şeyleri kapsar. Örneğin, kişinin ismi, mesleği gibi bilgiler onun ortak alanına girer. Bu alana dair bilgi toplanabilir, görüş açıklanabilir, olaylar öğrenilebilir. Kişilik haklarının konusunu kişinin özel ve gizli alanı oluşturur ve bu alanlara yapılan saldırılar hukuka aykırıdır. [848]

Haberleşmenin gizliliği, kişinin yaşamı ya da mesleki sırlarını öğrenme, telefon konuşmalarının dinlenmesi, anıların okunması, evin gözetlenmesi, konuşmalarının kaydedilmesi, konut dokunulmazlığının ihlali hukuka aykırı davranışlara verilebilecek örneklerdir[849].

Danıştay "tele kulak" skandalı olarak bilinen olayla ilgili verdiği kararda manevi tazminatın ödenmesi gerektiği" ne ilişkin kararı onamıştır[850].

> "İdare Mahkemesince; olayda, Anayasa ile güvence altına alınan haberleşmenin gizliliği esasının hukuk kurallarına uyulmaksızın davacıya ait telefon konuşmalarının idare ajanlarınca dinlenmesinde idarenin ağır hizmet kusuru bulunduğu, davalı idarenin kamu oyunda "tele kulak" skandalı olarak bilinen olayla ilgili olarak sorumlular hakkında soruşturma açtırmış olmasının sorumluluğunu ortadan kaldırmayacağı, sadece, idareye söz konusu kişilere rücu etme imkânı vereceği, bu durumda, herhangi bir hakim kararı ya da gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de yasayla yetkili kılınan mercii emri bulunmaksızın telefon konuşmaları dinlenen davacının uğradığı manevi zararın, olayda ağır hizmet kusuru bulunan davalı idarece manevi tazminatın niteliği de göz önüne alınmak suretiyle tazmin edilmesi gerektiği, manevi tazminatın, kişilerin mal varlığında meydana gelen azalmasını telafi etmeye yönelik bir tazmin aracı olmayıp manevi yönden duyulan acı ve ızdırabı kısmen de olsa gidermeye yönelik manevi bir tatmin aracı olduğundan manevi tazminat miktarının olayın gelişimi ilgilinin durumu, idarenin olaydaki kusurunun niteliği ve ağırlığı gözetilerek belirlenmesinin zorunlu olduğu, davada, hukuk kuralları gözardı edilerek davacıya ait telefon

[847] Karahasan, 2001, **a.g.k.,** s. 124.
[848] İşgüzar, 1990, **a.g.k.,** s. 860-861.
[849] İşgüzar, 1990, **a.g.k.,** s. 862-863.
[850] Danıştay 10.Dairesinin 21.01.2004 tarih ve 2002/6052 Esas ve 2004/472 Karar sayılı kararı.

konuşmalarının dinlenmesi ve bu durumun basında yer alması davacı hakkında gerek çevresinde gerekse kamuoyunda şüphe ve tereddütler doğmasına neden olduğundan hakları zedelenen davacının ve davalı idarenin olaydaki ağır hizmet kusuru da dikkate alınarak uğradığı manevi zararın kısmen de olsa giderilmesi amacıyla … lira manevi tazminatın ödenmesi gerektiği"

6.3.1.4. Basın yoluyla kişilik haklarının ihlali

Modern hukuk sistemlerinde kişilik hakkı ile basın özgürlüğü iki temel hak olarak karşı karşıya gelmektedir. Basın tarafından kişilik hakkına müdahale edilmesine kamu yararı düşüncesiyle izin verilmektedir[851].

Ancak basın açıklamaları, özellikle de yayınlanan haber ve eleştiriler, muhataplarının kişilik haklarını ihlâl edebilmektedir. Kişilik hakkını ihlal eden fiilin basın yolu ile gerçekleşmesi hukuka aykırılığın ortadan kalkması için haberin verilmesinde kamu yararı bulunmalı, haber güncel ve gerçek olmalı ve haberde kullanılan ifade amaca uygun olmalıdır[852].

Danıştay da vermiş olduğu bir kararında, davacının güvenlik kuvvetlerince el konulan videokaset ve ses bantlarının TRT'ye verilerek kendisinden izin alınmadan yayınlanması sonucu uğradığını ileri sürdüğü maddi ve manevi zararın tazmini istemiyle açtığı davada, idare mahkemesince, bant ve kasetlerin kamu yararı ve düzeni düşüncesiyle TRT kurumuna verildiği sonucuna varıldığından tazminat istemi reddedilmiştir. Temyiz incelemesi sonucu Danıştay, davacıya ait video kasetlerine ve ses bantlarına el koyan emniyet kuvvetlerinin, suç unsuru taşıdığını öne sürdüğü bu kaset ve bantları kanuni düzenleme gereği muhafaza ederek, eşya ve davacı hakkında karar vermeye yetkili adli makamlara aynen teslim etmesi gerekirken, bu kaset ve bantların bir kısmını kanunda öngörülen görev ve sorumluluklara aykırı olarak basına vermesinin hizmet kusuru oluşturduğuna ve zararlarının idarece tazminine karar vermiştir[853].

Danıştay'ın başka bir kararında ise, "Teftiş Kurulu Başkanlığınca hazırlanan ve kamuoyunda "Susurluk Raporu" olarak adlandırılan belgenin yürütülen hizmetin niteliği gereği gizli kalması gerekirken, basına sızdırılan belgede, gerçeğe uygunluğu herhangi bir şekilde kanıtlanamayan, davalı idare tarafından hiçbir dayanak gösterilmeyen

[851] İşgüzar, 1990, **a.g.k.,** s. 868.
[852] İşgüzar, 1990, **a.g.k.,** s. 868-869.
[853] Danıştay 10.Dairesinin 04.11.1996 tarih ve 1995/5294 Esas ve 1996/7533 Karar sayılı kararı.

suçlamalara yer verilmek suretiyle devlet kademesinde bulunduğu görevler ve hizmetleri nedeniyle kamuoyunda bilinen ve tanınan davacı hakkında bir takım şüphe ve tereddütler uyandırılmak suretiyle kişilik haklarının ihlâl edildiğine karar vermiştir. Olayda, idarenin ağır hizmet kusurunun varlığı nedeniyle davacı lehine manevi tazminata hükmedilmiştir"[854].

6.3.1.5. Maddi eşyanın zarara uğraması halinde kişilik hakkının ihlali

Doktrinde, maddi bir varlığa verilen zarar nedeniyle, manevi tazminat talep edilip edilemeyeceği konusu tartışılmıştır. Bazı yazarlara göre, o eşyaya duyulan ilgi sebebiyle manevi değerlerde bir azalma meydana gelmediği sürece, kural olarak kişilik hakkından olmayan maddi bir eşyaya verilen zararlardan dolayı manevi tazminat talep edilebilmesi mümkün değildir[855]. Ancak, yadigâr olan, manevi değeri olan eşyalara verilen zararlar için manevi tazminat talep edilebilecektir[856]. Bazı yazarlar ise manevi tazminata karar verilebilmesi için, manevi değerlerde bir azalma olup olmadığının önemli olduğunu, maddi bir varlığa verilen zarar, kişinin manevi acı ve üzüntüye duymasına sebep oluyorsa, malvarlığına verilen zararların da manevi tazminat gerektireceği görüşündedir[857].

İdari yargıda genel olarak, malvarlığına verilen zararların manevi tazminatı gerektirmeyeceği kabul edilmektedir. Nitekim Danıştay, İstanbul 6. İdare Mahkemesinin, terör olayı sonucu meydana geldiği sabit olan ve davacılara ait otomobilin yanarak kullanılamaz hale gelmesiyle oluşan zararın, idarenin hizmet kusuru bulunmasa bile sosyal risk gereği idarece tazmini gerektiği belirterek kararın kısmen bozulması gerektiğine hükmetmiştir[858].

> "Manevi tazminata hükmedilebilmesi için kişinin fizik yapısını zedeleyen, yaşama ve kazanma gücünün azalması sonucunu doğuran olayların meydana gelmesi veya idarenin hukuka aykırı bir işlem veya eylemi sonucunda ağır bir elem ve üzüntünün duyulmuş olması veya şeref ve haysiyetin rencide edilmiş bulunması gerekir. Uyuşmazlık konusu olayda ise, manevi tazminata hükmedilmesini gerekli kılan koşullar oluşmadığından, temyize konu mahkeme kararının manevi tazminat hükmedilmesine ilişkin kısmında hukuki isabet bulunmamaktadır"

[854] Danıştay 10.Dairesinin 02.10.2001 tarih ve 1999/1184 Esas ve 2001/3325 Karar sayılı kararı.
[855] Gürsoy, 1973, **a.g.k.,** s. 24.
[856] Esin, 1973, **a.g.k.,** s. 453.
[857] Akyılmaz, 1998, **a.g.k.,** s. 214.
[858] Danıştay 10.Dairesinin 04.03.1998 tarih ve 1998/3453 Esas ve 1998/1003 Karar sayılı kararı.

Bununla birlikte Danıştay maddi bir eşyaya verilen zararın tazmini istemiyle açılan bir davada, idarenin söz konusu eyleminin davacıların kamu idaresine duydukları güven ve itimat duygularını olumsuz şekilde etkilediği, bunun sonucu olarak da adalet duygusunun ve mahkemeye duyulan güvenin sarsıldığı gerekçesiyle manevi tazminat ödenmesine hükmetmiştir[859].

6.3.2. Kişilik haklarının ihlalinde hizmet kusuru

İdari yargıda, kişilik haklarına aykırılık sebebiyle manevi tazminata hükmedilmesi için, idarenin davranışının kişide yaptığı etkinin değerlendirilmesi gerekmektedir. Hizmet kusurunun varlığı, manevi zararın varlığı için yeterli görülmemektedir. Kişilik haklarına aykırılık nedeniyle manevi tazminat verilebilmesi için, kişinin kişilik değerlerinin, idarenin faaliyeti nedeniyle etkilenmiş olması gerekmektedir. Kişilik haklarına aykırılık hallerinde, manevi tazminata hükmedilmesi için, Danıştay, kararlarında "ağır hizmet kusuru" aramaktadır[860].

Örneğin Danıştay vermiş olduğu bir kararında "takipsizlik kararına rağmen "dolandırıcılık" fiili nedeniyle meslekten çıkarılma cezasının verildiği, bu durumun davacının dolandırıcılık suçunu işlediği algısının oluşmasına, dolayısıyla kişilik haklarının zedelenmesine sebebiyet verdiği anlaşılmakta olup; hiçbir yargı kararına dayanılmaksızın davacının eyleminin dolandırıcılık olarak nitelendirilmesinde idarenin ağır hizmet kusuru bulunduğu sonucuna ulaşıldığı ve davacıya manevi tazminat ödenmesi" gerektiği ne hükmetmiştir[861].

Ancak Danıştay bazı kararlarında hizmet kusurunun varlığını yeterli görmüştür. Örneğin, "02.07.1993 tarihinde Sivas ilinde yapılan 4. Pir Sultan Abdal Kültür Etkinlikleri sırasında meydana gelen, bir otelin yakılması ve otuz üç kişinin ölümü ile sonuçlanan olaylarda, otelden sağ olarak kurtulan davacı, gözü önünde birçok insanın ölmesi ve saatlerce otelde mahzur kalması nedeniyle manevi zarara uğradığı iddiasıyla manevi tazminat davası" açmıştır. Bu davada Danıştay, idarenin tazmin sorumluluğunun bulunduğu yönünde karar vermiştir[862].

[859] Eroğlu, M., 2009, **a.g.k.,** s. 120-121.
[860] Akyılmaz, 1998, **a.g.k.,** s. 213.
[861] Danıştay 5. Dairesinin 02.10.2018 tarih ve 2016/16425 Esas ve 2018/15974 Karar sayılı kararı.
[862] Danıştay 10.Dairesinin 12.03.1998 tarih ve 1996/8647 Esas ve 1998/1127 Karar sayılı kararı.

> "protesto eylemlerinin başlamasından otelin yakılmasına kadar geçen yedi saate yakın bir süre kalabalığı dağıtmaya veya başka biçimde etkisiz hale getirmeye yönelik çalışmaların yetersizliği ya da dağıtılması halinde başka olaylar çıkabileceği endişesiyle dağıtmak istemeyen idarenin hizmet kusurunun bulunduğu, hizmetin kötü işlemesi, hatta bir süre hiç işlememesi nedeniyle olayların meydana gelmiş olması nedeniyle idarenin tazmin sorumluluğunun bulunduğu"

6.3.3. Kişilik hakkının ihlali halinde tazminat talep edebilecek kişiler

Kişilik hakkının ihlali nedeniyle açılan manevi tazminat davalarında kişilik hakkı saldırıya uğrayan veya uğramış kişi davacı sıfatına sahiptir[863].

Kişilik haklarına yapılan saldırıların bazı durumlarda o kişinin yakınlarının da doğrudan doğruya acı ve elem duymalarına neden olabileceği bilinmektedir. Kişilik haklarına saldırıda bulunulan kişinin -aynı eylem nedeniyle "doğrudan doğruya" zarara uğrayan- yakınlarının da manevi tazminat talep edebilecekleri görüşü gerek adli yargı gerekse idari yargı tarafından benimsenmiştir[864].

Ayırt etme gücüne sahip olmayan küçük ve kısıtlılar, kendi adlarına hareket edemeyeceklerinden, onları korumak adına kanuni temsilcilerinin tazminat talep edebilmeleri mümkün görülmektedir[865].

Tüzel kişilerin, kişilik haklarının ihlali halinde manevi tazminat isteyip isteyemeyeceği doktrinde tartışılmış ve gerçek kişiler gibi tüzel kişilerin de manevi tazminat talep hakkı olduğu kabul edilmiştir[866]. Danıştay da bir kararında, idarenin eylem veya işlemi sonucu tüzel kişilerin kişilik hakları ihlal edilmiş ise, manevi tazminat talep haklarının bulunduğunu kabul etmiştir[867].

> "Manevi tazminatın bu niteliği dikkate alındığında manevi tazminata hükmedilmesini gerektirecek zarar; ölüm, bedensel zarar ve kişilik haklarına saldırı hallerinde söz konusu olabilecektir. Gerçek kişiler yanında, tüzel kişilerin de kişilik haklarına yönelik bir saldırı nedeniyle manevi zarara uğrayabilecekleri, bu tür zararların da tazmini gerektiği açıktır. Ancak, idare hukuku çerçevesinde, bir tüzel kişiliğin manevi zararından söz edilebilmesi için, idari tasarrufun hukuka aykırı oluşu tek başına yeterli değildir. İdarenin, hukuka aykırı tasarrufuyla, tüzel kişiliğin itibarını zedelemesi veya tüzel kişiliğin faaliyetlerini açıkça

[863] Oğuzman, Seliçi ve Özdemir, 2014, **a.g.k.,** s. 221.
[864] Esin, 1973, **a.g.k.,** s. 453
[865] Oğuzman, Seliçi ve Özdemir, 2014, **a.g.k.,** s. 22.
[866] Ede, N. (1992). Manevi tazminat konusundaki gelişmeler ve tüzel kişilerin manevi tazminat istemleri, Ankara Barosu Dergisi, (5), s. 728-738.
[867] Danıştay 10. Dairesinin 27.04.2000 tarih ve 1997/3081 Esas ve 2000/1961 Karar sayılı kararı.

olumsuz biçimde etkilemesi halinde, idarenin manevi tazminat sorumluluğunun varlığı kabul edilebilir."

6.4. Yargı Kararlarının Uygulanmaması Nedeniyle Manevi Tazminat

Manevi tazminat davası açma nedenlerin biri de yargı kararlarının yerine getirilmemesi nedeniyle ilgililerin zarara uğramasıdır. Yargı kararlarının idare tarafından uygulanmaması nedeniyle açılan manevi tazminat davalarında tazminata hükmedilebilmesi, ilgili kararların idare tarafından uygulanmaması sonucu manevi bir zararın doğmasına bağlıdır[868].

İYUK'un "Kararların Sonuçları" başlıklı 28. maddesinde konuyla ilgili şu maddelere yer verilmektedir:

> "1.Danıştay, bölge idare mahkemeleri, idare ve vergi mahkemelerinin esasa ve yürütmenin durdurulmasına ilişkin kararlarının icaplarına göre idare, gecikmeksizin işlem tesis etmeye veya eylemde bulunmaya mecburdur. Bu süre hiçbir şekilde kararın idareye tebliğinden başlayarak otuz günü geçemez….
>
> 3. Danıştay, bölge idare mahkemeleri, idare ve vergi mahkemeleri kararlarına göre işlem tesis edilmeyen veya eylemde bulunulmayan hallerde idare aleyhine Danıştay ve ilgili idari mahkemede maddi ve manevi tazminat davası açılabilir
>
> 4.Mahkeme kararlarının süresi içinde kamu görevlilerince yerine getirilmemesi hâlinde tazminat davası ancak ilgili idare aleyhine açılabilir."

Bu maddeler gereği idari yargı kararının 30 günlük süreden sonra uygulanması veya gereği gibi uygulanmaması durumunda manevi tazminata hükmedilecektir [869] . Uygulamada yargı kararlarının yerine getirilmemesi nedeniyle doğan sorumluluğun genel olarak hizmet kusuruna dayandırıldığı görülmektedir[870].

Danıştay bir kararında, atama kararı iptal edilen kamu görevlisinin göreve iade edildikten sonra üç gün sonra tekrar görevden alınması durumunda, "idarece haklı nedenlerin gösterilememesi ve kanıtlanamaması durumunda, iptal kararını etkisiz bırakma sonucunu doğuran bu yoldaki uygulamanın, idare için hizmet kusuru oluşturacağını belirtmiştir[871].

---

[868] Altay, E. (2004). İdari Yargı Kararlarının Uygulanmamasından Doğan Uyuşmazlıklar. Ankara: Turhan Kitabevi, s. 343.
[869] Nomer, 2013**, a.g.k.,** s. 188.
[870] Çağlayan, R. (2007b). İdari Yargı Kararlarının Sonuçları ve Uygulanması. (3. Baskı), Ankara: Asil Yayınları, s. 287.
[871] Danıştay 5. Dairesinin 26.11.1987 tarih ve 1986/183 Esas ve 1987/1659 Karar sayılı kararı.

Danıştay, yargı kararlarının uygulanmaması duyulan acı ve üzüntünün tatmini amacıyla manevi tazminat verilmesini kabul etmektedir[872].

> "…davacının Genel Başkanı olduğu derneğin ve dernek yönetimi ile ilgili tasarrufların kamuoyu tarafından yakından izlenmesi nedeniyle davacı hakkında tesis edilen işlemler de kamuoyunun bilgisi dahilindedir. Bu nedenle davacı hakkında verilen yargı kararının uygulanmamasının davacının kişisel haklarının zedelenmesine ve üzüntüsüne neden olduğu açıktır. Bu nedenle, davalı idarenin olaydaki ağır hizmet kusuru dikkate alınarak manevi tazminatın manevi tatmin aracı olma niteliği de göz önünde bulundurulmak suretiyle, davacının duyduğu acı ve üzüntünün kısmen de olsa giderilmesi amacıyla takdiren 30.000,00 TL manevi tazminatın davalı idare tarafından yasal faiziyle birlikte davacıya ödenmesi…"

[872] Danıştay 10. Dairesinin 27.02.2007 tarih ve 2004/13990 Esas ve 2007/739 Karar sayılı kararı.

7. MANEVİ ZARARIN TESPİTİ, HESAPLANMASI ve TAZMİNİ

Manevi tazminata davasının etkili bir denetim ve kuvvetli yaptırım özelliği kazanabilmesi ve dava sonucu idarenin hukuk sınırları içinde kalmasının temini açısından zararın ve buna bağlı olarak tazminat miktarının saptanması önemlidir.

7.1. Manevi Tazminatın Tespitine İlişkin İlkeler

İdari yargıda görülen tazminat davalarında, oluşan zararın saptanabilmesi bakımından bazı ilkeler ve ölçütler geliştirilmiştir[873].

7.1.1.Taleple bağlılık ilkesi ve manevi tazminatın bölünmezliği

İdari yargıda manevi tazminat miktarı belirlenirken "taleple bağlılık" kuralı geçerlidir. İYUK 3/d maddesi gereği "tam yargı davalarında uyuşmazlık konusu miktarın da dava dilekçesinde gösterilmesi gereklidir". Buna göre tazminat talebinde bulunan kişi, talep ettiği tazminat miktarını dilekçesinde belirtmek zorundadır. Her ne kadar manevi zararın tazmini hakimin takdirinde olsa dahi hakim bu yetkisini kullanırken tarafların talep ettiği miktarla bağlıdır. Talep edilen miktarın üzerinde tazminata karar veremez[874].

Davacının talebi, tazminat miktarının hesaplanmasının temelini oluşturur. Diğer bir anlatımla davacıya verilecek tazminat hiçbir zaman onun talep ettiği miktardan fazla olamaz. Zararı tespit için yapılan bilirkişi incelemesinde belirlenen miktar davacının talebini aşmışsa bile mahkeme taleple bağlı olduğundan, talebi aşan miktara hükmedemez[875].

Taleple bağlılık ilkesi konusunda öğretide farklı görüşler mevcuttur[876]. Buna göre bir kısım yazarlar mezkur kuralın mutlak olduğunu ve idare hukukunda uygulanması

[873] Yumuk, H. (2005). İdari yargıda tazminat davası. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 183.
[874] Durkal, M. E. (2017). Tam yargı davalarında manevi tazminat, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, (131), s. 179-210.
[875] Yenice ve Esin, 1983, **a.g.k.,** s. 109.
[876] Özgüldür, 1996, **a.g.k.,** s. 351.

gerektiğini savunmuşlardır[877]. Bazı yazarlar ise özel hukuk alanında geçerli olan bu kuralın idari yargıda terk edilmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir[878].

Danıştay kararlarında, taleple bağlılık ilkesinin mutlak biçimde uygulandığı görülmüştür. Bazı davalarda davacılar, uğradıkları zararların tazmini isteminde yanılgıya düşerek gerçekte uğradıkları zarardan daha düşük miktarda tazminat talep edebilmektedir. Bu tür davalarda mahkemece yaptırılan bilirkişi incelemesi sonucunda davacıların uğradıkları gerçek zararın talep ettikleri tazminat miktarından çok daha fazla olduğu tespit edilmekte ancak, taleple bağlılık ilkesi nedeniyle mahkemeler gerçek zarar çok daha yüksek olsa da davacının talep ettiği tazminat miktarına hükmetmişlerdir[879].

Öte yandan Danıştay, "görevsiz yargı yerine başvurulurken dilekçede belirtilen tazminat miktarının görevsizlik kararından sonra görevli idari yargı yerine başvurulması halinde görevsiz yargı yerinden talep edilen tazminat miktarı ile davacıların bağlı olmadığını" kabul etmiştir. Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu tarafından, "İYUK'da adli yargı mercilerince verilen görevsizlik kararı ile dosyanın idari yargı merciine gönderilmesi sistemine yer verilmeyip, davacı tarafından yeniden dava açılması hususu düzenlendiğinden, ayrıca İYUK 9. maddedeki başvurma tarihinin esas alınması dışında, adli yargıdaki dava dilekçesinin idari yargıda esas alınacağına ilişkin bir hüküm de bulunmadığından, davacıların İdare Mahkemesinde adli yargı merciinde talep ettiği tazminat miktarından daha fazla manevi tazminat istemlerini belirterek dava açmalarında mevzuata bir aykırılık bulunmadığına" karar verilmiştir[880].

Manevi tazminat davalarında, talep edilen tazminat miktarı, davacının duyduğu acı ve ızdırabın karşılığı olarak belirlenmektedir. Bu sebeple, bu miktar bir kere dava ile açıklandıktan sonra, dava sırasında artırılması olanağı bulunmamaktadır[881].

Hem Danıştay hem AYİM, kendisini davacının talep ettiği miktarla bağlı saymaktadır. Tespit edilen zarar, talep edilenden fazla bile olsa, talep miktarıyla sınırlı olarak hüküm kurulmaktadır[882].

---

[877] Onar, 1966b, **a.g.k.,** s. 1754.; Gözübüyük, 2013, **a.g.k.,** s. 329.
[878] Güran, S. (1980). Türk İdare Hukukunda tazminat miktarının saptanması, İdare Hukuku Alanında Sorumluluk, Sorumluluk Hukukundaki Yeni Gelişmeler III. Sempozyumu. İstanbul: Fakülteler Matbaası, s. 151-170.
[879] Danıştay 10.Dairesinin 21.05.2001 tarih ve 1999/2024 Esas ve 2001/1903 Karar sayılı kararı.
[880] Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulunun 12.01.2001 tarih ve 1999/1172 Esas ve 2001/1 Karar sayılı kararı.
[881] Karahasan, 2001, **a.g.k.,** s. 72.
[882] AYİM 2. Dairesinin 22.02.1995 tarih ve 1994/1166 Esas ve 1995/120 Karar sayılı kararı.

> "Davacıların eş, baba, çocuk ve kardeşlerini kaybetmiş olmaları nedeniyle duydukları ve ömür boyu duyacakları acı ve ıstırabı kısmen de olsa karşılayabilmek amacı ile kendilerine uygun miktarda manevi tazminat verilmesi kabul edilmiş ancak gerek anne babanın gerekse tüm davacıların manevi tazminat miktarlarında davacıların istemlerine bağlı kalınmıştır."

Manevi tazminat bir bütündür. Tek bir dava ile istenebilir. Duyulan acı ve üzüntünün karşılığı dava yolu ile belirlenip, karşı tarafa bildirildikten sonra arttırılması veya yeni bir dava açılarak istenmesi mümkün değildir. Çünkü sonradan acının artması söz konusu olamayacaktır[883].

Ancak bu durum öğretide eleştirilmiştir. Zira manevi tazminat genellikle para olarak takdir edildiği için bir para alacağıdır. Manevi tazminatın amacı, çekilen acıları bir ölçüde dindirmek olup, bu amaç doğrultusunda kanun tarafından belirtilen özel durumlar tazminat miktarının belirlenmesinde rol oynamaktadır. Bu sebeple, manevi tazminat miktarı, başlangıçta bilinen bir tutar değildir. Buna göre, manevi tazminatı, maddi tazminattan ayırmanın, açıklanabilir bir gerekçesi yoktur. Manevi tazminat da kısmi davaya konu edilebilir[884].

Yargıtay, manevi tazminatta kısmi dava açılmasını mümkün görmemektedir. Kararlarında "manevi tazminatın bölünmezliği ilkesini" benimsemektedir. Nitekim bir kararında manevi tazminatın sonradan hesap edilecek bir miktar olamayacağını, zarara uğrayanın bu zararla ilgili olarak duyduğu acıya karşılık bir miktarı baştan takdir etmesi gerektiğini vurgulamıştır[885].

11.04.2013 tarih ve 6459 sayılı Kanunun 4. maddesiyle İYUK'un 16. maddesinin dördüncü fıkrasına eklenen ek cümle ile tam yargı davalarında dilekçede belirtilen miktarın, nihai karar verilinceye kadar harcı ödenmek suretiyle bir defaya mahsus olmak üzere arttırılabileceği hükmü getirilmiştir.

Manevi zararların miktarının parayla ölçülmesi mümkün olmadığı için, bu tür zararların tespiti konusunda, zararın hesaplanması değil, takdir edilmesi söz konusu olur. Danıştay ve AYİM kararlarında da bu husus "takdiren" şeklinde ifade edilmektedir. Manevi tazminat davalarında zararın belirlenmesi amacıyla bilirkişi incelemesi yapılmaz. Bu nedenle manevi tazminat davalarında ıslah imkanı bulunmadığı belirtilmiştir[886].

---

[883] Kılıçoğlu, M. 2014, **a.g.k.,** s.1226.
[884] Nomer, H. N. (2000). Manevi tazminat alacağında kısmi dava mümkün müdür?, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 58 (1-29), s. 221-229.
[885] Yargıtay 9. Hukuk Dairesinin 30.01.1979 tarih ve 1979/343 Esas ve 1979/1495 Karar sayılı kararı.
[886] Töre, 1970, **a.g.k.,** s. 246.

Ancak 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 16. maddesinde, 6459 sayılı Yasa ile yapılan değişiklikle birlikte tam yargı davalarında gerek maddi gerekse manevi tazminat talebinin bir defaya mahsus olmak üzere artırılabileceğini hüküm altına alındığı görülmektedir[887].

> "2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nda, 6459 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikle tam yargı davalarında dava dilekçesinde belirtilen miktarın, kanun yolu aşaması dâhil, yürürlük tarihinde derdest olan davalarda da süre veya diğer usul kuralları gözetilmeksizin artırılmasına olanak tanınmıştır. Görüldüğü üzere, Yasanın "tam yargı davalarında, dava dilekçesinde belirtilen miktarın artırılabileceği" ifadesine yer verdiği; tazminat tutarının maddi veya manevi zararların karşılanmasına yönelik olup olmamasına ilişkin olarak bir ayrımdan söz etmediği anlaşılmaktadır. Bu itibarla, söz konusu artırım olanağının maddi tazminat tutarının yanında manevi tazminat tutarı içinde uygulanabileceği sonucuna varılmaktadır. Bir başka ifade ile davacıların artırılan miktara isabet eden harcı ödemek suretiyle kararı veren Mahkemeye verecekleri dilekçe ile bir defaya mahsus olmak üzere dava dilekçesinde gösterilen maddi ve manevi tazminat miktarını artırmaları mümkündür."

Ayrıca zarar gören, zarar ağırlaştığında başka bir dava ile tekrar tazminat talebinde bulunulabilir. Nitekim Yargıtay Hukuk Genel Kurulu bu hususa ilişkin verdiği bir kararında birden fazla dava açılabileceğini belirtmiştir[888].

> "Manevi tazminatın kişinin ruh ve vücut bütünlüğünün bozulması, sosyal kişilik değerinin saldırıya uğraması gibi durumlarda istenebileceği yasal ve yerleşmiş yargı kararları ile kabul edilmiştir. Manevi tazminatın zararlandırıcı bir olay nedeniyle ancak bir defa istenebileceği, bu tazminat türünün gereğidir. Diğer bir anlatımla, hukuk sisteminde manevi tazminatın bölünmezliği kabul edilmiştir. Ancak zararlandırıcı eylem sonunda zararın oluşumundaki değişiklikler, bu bağlamda daha ağırlaşmış durumların meydana gelmesi durumunda, her olgunun ayrı olması nedeni ile birden fazla dava açılması olanaklıdır"

7.1.2. Nakden tazmin ilkesi

Özel hukukta zarara uğrayan kişinin zararı, aynen tazmin ve nakden tazmin olmak üzere iki farklı şekilde tazmin edilebilir. Aynen tazmin, meydana gelen zararın fiilen ve gözle görülebilir şekilde ortadan kaldırılması, o şey uğramamış olsaydı bulunacağı duruma getirilmesidir. Nakden tazmin ise, mağdurun zararına eşdeğer bir miktar paranın kendisine verilmesidir. İdare hukukunda ise, hakimin idareyi aynen tazmine mahkum etmesi mümkün değildir. İdare hukukunda mahkeme uğranılan zararın sadece nakden

[887] Danıştay 10.Dairesinin 25.02.2014 tarih ve 2009/9938 Esas ve 2014/1117 Karar sayılı kararı.
[888] Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 15.10.2001 tarih ve 2001/4-1016 Esas ve 2001/757 Karar sayılı kararı.

tazminine karar verebilir. Çünkü, idare hakiminin zararın aynen tazminine karar vermesi idareye bir yapma borcu yükler. Hakimin idareye emir vermesi, idarenin işine karışması anlamına gelecektir. Böyle bir uygulamanın idare hukuku alanında kabulü mümkün değildir[889].

Nitekim uygulamada Danıştay bir kararında; "bir zararın aynen telafisi ve eski halin iadesi yolları bulunmayan idari yargıda açılan tazminat davasında zararın para olarak Türk Lirası cinsinden tanımlanmasının zorunlu" olduğunu belirtmiştir[890].

Ancak öğretide idarenin kendi isteğiyle aynen tazmine zorlanmasının mümkün olduğu da savunulmuştur. Buna göre her ne kadar idare hukukunda idarenin nakden tazmin etmesi ilkesi geçerli ise de idare kendi isteğiyle zararı aynen tazmin de edebilir. Yeter ki, mahkemenin verdiği bir emir bulunmasın ve aynen tazmin idarenin iradesine bağlı kalsın. Örneğin idare yıktığı duvarı tamir ya da yeniden inşa edebilir[891].

Bu konuya ilişkin Danıştay kararlarına rastlanmamakla birlikte AYİM'in vermiş olduğu bir karar bulunmaktadır. Söz konusu kararda beş yıllık oturma süresinin dolmasına sekiz ay kala, idarenin hatası sonucu kiralanan konuttan icra yoluyla tahliye edilen davacı astsubaya, oturma süresinden eksik kalan bu sekiz aylık kira bedeli sermaye şeklinde ödenmemiş, bu dönem içerisinde idarenin hatasını düzelterek tekrar kendisine konut tahsisi yapabileceği düşüncesiyle, sekiz ayı geçmemek kaydıyla kendisine lojman tahsis edilene kadar kira bedelinin aylık iratlar şeklinde tazminine hükmedilmiştir[892]. Bununla davacıya kira bedeli ödemek istemeyen idareye sekiz aylık süre içerisinde isterse davacıya konut tahsisi yapma imkanı verilmiştir[893].

Manevi tazminat sorumluluğu bakımından ise idarenin aynen tazmin imkanı zaten olamayacaktır. Zira manevi zararın niteliği itibariyle mağdurun zararının aynen tazmini mümkün olmadığından, özel hukukta da genellikle nakden tazmin yoluna gidilmektedir. Ancak hukukumuzda nakden tazmin ilkesinin uygulanmasını zorlayıcı bir düzenleme bulunmadığına göre, manevi tazminat gerektiren bazı hallerde, idareyi belli bir edimde bulunmaya mahkum eden yöntemler geliştirilmesi gerektiği belirtilmiştir[894].

---

[889] Gözler, 2009b, **a.g.k.,** s. 1368.
[890] Danıştay 10. Dairesinin 28.10.1994 tarih ve 1993/4139 Esas ve 1994/5234 Karar sayılı kararı.
[891] Gözler, 2009b, **a.g.k.,** s. 1369.
[892] AYİM 1. Dairesinin 08.02.1994 tarih ve 1993/1197 Esas ve 1994/277 Karar sayılı kararı.
[893] Eroğlu, M., 2009, **a.g.k.,** s. 204.
[894] Güran, 1980, **a.g.k.,** s.159.

7.1.3. İdarenin sorumlu olduğundan fazlasına mahkum edilememesi

Sorumluluk hukukunun genel ilkesi kabul edilen 'kişi sorumlu olduğundan fazlasına mahkum edilemez" ilkesi özel hukukta olduğu kadar idare hukukunda da geçerlidir[895]. Kamu tüzel kişileri verdiği zarardan dolayı mağdurun zararının tamamını karşılamak zorundadırlar. Ancak ne kadar zarar vermişse o kadar tazminat ödemeye mahkum edilebilirler. Bu ilkeye göre, ortada bir zarar yoksa, ya da zarar ile idarenin eylem veya işlemi arasında illiyet bağı bulunmuyorsa veya kendisinden tazminat talep edilen kişi zarar veren kamu tüzel kişisi değilse, mahkeme tazminata hükmedemez. Bu ilke, kamu düzenine ilişkin bir ilkedir. Dolayısıyla hakim bu hususların varlığını resen dikkate almak zorundadır. İdare sorumlu olmadığı halde sorumlu olduğunu kabul etse dahi hakim idareyi tazminat ödemeye mahkum edemez. Aynı şekilde, idare ile zarar gören arasındaki uzlaşma sonucu idarenin üstünde onun sorumlu olduğundan daha fazla bir miktar üzerinden anlaşılmış ise, hakim tarafların uzlaşmasını dikkate almaksızın karar vermelidir[896].

7.1.4. Gerçek zararın tazmini ilkesi

Tazminat miktarı hesaplanırken, gerçek zarar dikkate alınır[897]. Gerçek zarar, olay anında madde aleminde tamamen tüzel kişinin tasarrufunun yol açtığı, sebep olduğu fiilen doğmuş zararlar ile olayın uzantısı olarak ileride doğması kesinlik taşıyan zararlardır[898].

Manevi tazminatta da gerçek zarar halen gerçekleşmiş ve ilerde gerçekleşecek manevi zararı içermelidir. Ancak, hem zararın miktarı, hem de rakam olarak tazminata çevrilmesi kesinlik arzetmeyen, ölçülemeyen, somutlaştırılamayan ve zararın tümünü kapsayamayacak olan bir özellik taşıdığından, hem zarar, hem de manevi tazminat miktarı hakim tarafından takdir edilmektedir. Buna rağmen, manevi tazminat davalarında da, mahkeme, bir tarafta mağdurun, diğer taraftan davalının durumunu isabetli bir biçimde ve objektif kıstaslar içinde değerlendirmelidir[899].

---

[895] Çağlayan, 2007a, **a.g.k.,** s. 222.
[896] Gözler ve Kaplan, 2014**, a.g.k.,** s. 799.
[897] Armağan, 1997, **a.g.k.,** s. 294.
[898] Güran, 1980, **a.g.k.,** s. 156.
[899] Güran, 1980, **a.g.k.,** s.156-157.

Gerçekten, manevi tazminat miktarının belirlenmesinde kesin ve somut verilere dayanılması mümkün gözükmese de, bazı objektif kıstaslardan yararlanılması da gerekmektedir. Nitekim Danıştay bir kararında, manevi tazminatın miktarının, hem mağdurun duyduğu acı ve ızdırabının bir nebze de olsa tatmin edilmesini sağlayacak, hem de zenginleşmeye yol açmayacak şekilde belirlenmesi gerektiğine hükmetmiştir[900].

> "Manevi tazminat, patrimuanda meydana gelen bir eksilmeyi karşılamaya yönelik bir tazmin aracı değil, tatmin aracıdır. Olay nedeniyle duyulan elem ve ızdırabı kısmen de olsa hafifletmeyi amaçlar. Belirtilen niteliği gereği manevi tazminatın zenginleşmeye yol açmayacak şekilde belirlenmesi gerekmekte ise de, tam yargı davalarının niteliği gereği takdir edilecek miktarın aynı zamanda idarenin kusurunun ağırlığını ortaya koyacak bir oranda olması gerekmektedir."

7.1.5. Zarar miktarının açıkça belirtilmesi ilkesi

İdari işlemler nedeniyle hakları ihlal edilenler tarafından açılacak tam yargı davalarında tazminat miktarlarının dava dilekçesinde belirtilmesi yasal bir zorunluluktur[901]. İYUK'un 3/d maddesinde tam yargı davalarında uyuşmazlık miktarının belirtilmesi gerektiği belirtilmiştir. Zarar miktarının dilekçede açıkça belirtilmemesi halinde dilekçenin reddine karar verilmektedir.

Bazı maddi tazminat davalarında zarar tam olarak tespit edilemeyebilir. Özellikle memur ve kamu görevlilerinin idari işlemler nedeniyle uğradıkları zararları tam olarak hesaplamak mümkün olmayabilir. Zira söz konusu zarar ancak idare tarafından ortaya konulabilmektedir. Bu gibi durumlarda DİBK'nın 1983 tarihli kararına dayanılarak zarar miktarı açıkça belirtilmeden de dava açılabilmektedir[902].

> "kamu görevlilerine ilişkin mevzuattan doğan uyuşmazlıklarda, İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 3/d maddesinde yer alan tam yargı davalarında uyuşmazlık konusu miktarın dava dilekçesinde gösterileceği yolundaki hükmün, ancak bunun mümkün olduğu yani zarar miktarının hesaplanabileceği durumlar için uygulama alanı bulunduğu, kamu görevlilerini ilgilendiren mevzuat dolayısıyla zararın tespit edilememesi nedeniyle uyuşmazlık konusu miktarın dilekçede gösterilmemiş olmasının iptal ve tam yargı davalarının birlikte açılmasını engellemeyeceği, dolayısıyla zarar miktarının tespitinin mümkün olmadığı hallerde dava dilekçesinde uyuşmazlık konusu miktar gösterilmeden tam yargı davası açılabileceğine"

[900] Danıştay 10. Dairesinin 20.03.2006 tarih ve 2003/630 Esas ve 2006/1981 Karar sayılı kararı.
[901] Yenice ve Esin, 1983, **a.g.k.,** s. 109.
[902] Danıştay İçtihatları Birleştirme Kurulunun 29.12.1983 tarih ve 1983/1 Esas ve 1983/10 Karar sayılı kararı.

Ancak bu karar, kamu görevlilerine ait mevzuattan doğan uyuşmazlıklar nedeniyle açılacak maddi tazminat davalarına ilişkindir. Manevi tazminat davalarında zararın miktarının her halükarda açıkça dava dilekçesinde belirtilmesi gereklidir. Ayrıca birden fazla davacı varsa davacılar için ne kadar manevi tazminat istendiğinin dava dilekçesinde ayrı ayrı belirtilmesi gerekir. Aksi durumda davacıların taleplerinin birbirine eşit olduğu kabul edilerek miktar talep sayısına bölünmeli ve buna göre her bir davacı için manevi tazminat istemi kabul ya da reddedilmelidir[903].

7.2. Manevi Tazminatın Hesaplanması

İdarenin işleminden zarar gören kişi mahkeme önünde idarenin sorumluluk şartlarının gerçekleştiğini ispatlamış ise mahkemece idarenin tazminat ödemesine karar verilecektir. Bundan sonraki aşama tazminat miktarının hesaplanmasıdır[904].

Mağdurun mal varlığında oluşan maddi zararın miktarının hesaplama suretiyle bulunması mümkündür. Ancak manevi zararın niteliği gereği miktarının hesaplama suretiyle ortaya konulması mümkün değildir. Manevi zararı mahkeme tarafından takdir edilecektir.

Kişilerin ruh dünyasında meydana gelen acı, ızdırap ve yaşanan olay sebebiyle maruz kalınan psikolojik yıkım maddi bir miktar ile ölçülemez. Böylesine belirsiz bir alanda tazminat miktarının nasıl belirleneceği hususu bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Her somut olaya ve bu olayın taraflarına göre manevi tazminat miktarının farklılık göstereceği bir gerçektir. Ancak genel hatlarıyla belirlenen ölçütler dahilinde hakimin tazminatı takdir etmesi gerektiği doktrinde ve uygulamada kabul edilmiştir[905].

7.2.1. Tazminat miktarının belirlenmesine etki eden unsurlar

Maddi tazminat miktarının belirlenmesinde yetki en geniş şekilde mahkemenin takdirine bırakılmıştır[906]. Mahkeme, bilirkişiden yararlanmaksızın olayın özelliğine göre, yapılan saldırının niteliği, mağdurun kişisel durumu ve özellikleri, çekilen fiziksel

[903] Eroğlu, M., 2009, **a.g.k.,** s. 175.
[904] Gözler ve Kaplan, 2014**, a.g.k.,** s. 800.
[905] Ener, O. Ş. (2014). Türk Hukukunda manevi tazminatın niteliği ve hesaplanması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 92.
[906] Bal, Şahin ve Karabulut, 2003, **a.g.k.,** s. 199.

ve/veya manevi acı, elem ve üzüntüyü göz önünde bulundurarak tazminatın miktarını belirleyecektir[907].

Özel hukukta hakim manevi tazminatın hesaplanmasında, TBK'nın 51. ve 52. maddelerinde belirtilen indirim sebeplerini uygulamalıdır. Buna göre kusur sorumluluğunda failin kusurunun ağırlığı, kusursuz sorumlulukta zarar verenin kusuru dikkate alınır. Ayrıca zarar görenin zarara razı olması ve kişisel kusuru indirim sebepler arasında yer alır[908].

Özel hukukta manevi zararın takdiri konusunda hakime yol gösterici hükümler bulunmasına rağmen idare hukukunda hakimin mağdurun bir idari işlem nedeniyle zarara uğraması halinde zararın nasıl takdir edileceği hususunda herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu boşluk idari mahkemece özel hukukta yer alan düzenlenmelerden esinlenilmek suretiyle doldurulmaktadır[909].

Manevi tazminat miktarının belirlenmesine ilişkin etkenleri, uğranılan manevi zararın objektif ağırlığına ilişkin, zarar görene ilişkin ve sorumlu idarenin durumuna ilişkin etkenler olmak üzere, üç genel başlık altında toplayabiliriz[910].

7.2.1.1. Uğranılan manevi zararın objektif ağırlığı

Manevi tazminat miktarı belirlenirken, ilk dikkate alınması gereken unsur zararın objektif ağırlığıdır. Zararın objektif ağırlığı kavramı, yapılan tecavüzün türü, boyutu, şiddet derecesi ve devam ettiği süre ile bunun mağdur üzerindeki olumsuz fiziksel ve psikolojik etkilerini kapsar. Uğranılan manevi zararın objektif ağırlığı, özellikle, bedensel boyutu olan manevi zararlarda önem taşır. Zira, bu gibi durumlarda, oluşan manevi zarar, daha büyük boyutta olabilmektedir. Bu gibi durumlarda, hakim tarafından öncelikle araştırılacak olan, manevi zararın objektif ağırlığı olacaktır. Manevi zararın objektif ağırlığı tespit edilirken, zarar doğuran olay gerçekleşmeseydi zarar görenin duymayacağı tüm fiziksel ve ruhsal acılar, meydana gelmeyecek olan tüm beden sakatlıkları, kişisel değişikler gibi olumsuzluklar dikkate alınacaktır. Burada hakim yalnızca zarar görenin

[907] Karavelioğlu ve Karavelioğlu, 2015, **a.g.k.,** s. 285.
[908] Eren, 2015, **a.g.k,** s. 796.
[909] Yumuk, 2005, **a.g.k.,** s. 227.
[910] Ertaş, 1990, **a.g.k.,** s. 88-89.

karar tarihine kadar hissettiği acı ve üzüntüler, uğradığı kişilik değişikliklerini değil, gelecekte uğrayacağı bu tür manevi zararları da dikkate almalıdır[911].

Yargıtay vermiş olduğu bazı kararlarında 'olayın ağırlığı' ifadesini kullanmak suretiyle, manevi tazminat miktarı belirlenirken dikkate alınacak kriterler arasında zararın ağırlığını belirtmiştir[912].

İdari yargıda, zararı doğuran idari faaliyetin ağırlığı, manevi tazminat miktarını belirleyen önemli bir etkendir. Zira önemsiz bir olay manevi tazminata hak kazandırmayabilecektir. Manevi tazminata hükmedilebilmesi için zararın belirli bir ağırlıkta olması aranmakta, zararın ağırlığı neticesi manevi zararın da arttığı kabul edilerek, manevi tazminat miktarı buna göre tayin edilmektedir[913].

Uygulamada özellikle ölüm nedeniyle manevi tazminat istemine ilişkin davalarda Danıştay'ın ağır hizmet kusurunun varlığını aradığı görülmekle birlikte, manevi tazminat açısından kusurun derecesinin veya varlığının önemi yoktur. Ağır hizmet kusuru olmasa da ya da olayda idarenin kusursuz sorumluluğuna dayanılsa dahi manevi tazminata hükmedilmesi mümkündür[914]. İdarenin kusurunun ağır hizmet kusuru oluşturması ancak hükmedilecek tazminatın miktarını belirlemede bir ölçüt olabilir[915].

7.2.1.2. Zarar görene ilişkin etkenler

Esasen manevi tazminat davalarıyla ilgili temel kıstas, somut olayın gerektirdiği hal ve şartlar dikkate alınarak değerlendirme yapılmasıdır. Zarar görene ilişkin etkenler her somut olayda hakim tarafından incelenmesi ve belirlenmesi gereken etkenlerdir. Doktrinde bu etkenler; zarar görenin vücut yapısı ve dayanıklılığı, yaşı ve cinsiyeti, mesleki ve sosyal konumu, özel ilişki ve eğilimleri, ekonomik durumu ve birlikte kusuru gibi başlıklar halinde sınıflandırılmıştır[916].

Zarar görenin acı ve ağrılara karşı duyarlılık derecesi ve direnci tazminat miktarının belirlenmesinde dikkate alınabilecektir. Ancak, zarar görenin acı ve ızdıraplara karşı özel

[911] Ertaş, 1990, **a.g.k.,** s. 89.
[912] Yargıtay 17. Hukuk Dairesinin 03.03.2016 tarih ve 2014/6452 Esas ve 2016/2669 Karar sayılı kararı.
[913] Eroğlu, M., 2009, **a.g.k.,** s. 289.
[914] Akyılmaz, 1998, **a.g.k.,** s. 207.
[915] Yumuk, 2005, **a.g.k.,** s. 229.
[916] Ertaş, 1990, **a.g.k.,** 92-100.

dayanma gücü manevi tazminatın indirilmesine neden olamayacağı gibi, zarar görenin acı ve ızdıraplara karşı hassasiyeti de tazminatın yükseltilmesine neden olmamalıdır[917].

Zarar görenin yaşı ve cinsiyeti manevi tazminat miktarının belirlenmesinde dikkate alınabilmektedir. Zira bireysel duyarlılık ve direnme gücü, yaş ve cinsiyete bağlıdır. Örneğin gençlerin, çocuklar ve yaşlılardan daha kolay acılara katlanabileceği kabul edilmektedir. Buna karşılık çocukların ve yaşlıların ruhsal acıları gençlerden daha çabuk atlatabilecekleri kabul görmektedir[918].

Manevi zarar doğuran bir idari faaliyet sonucu kişilerin uğrayacağı manevi zararlar aynı olmayacaktır. Uğranılan manevi zararın belirlenebilmesi için, zarar görenin toplumdaki yerinin, olay sırasında toplumda işgal ettiği makamın, toplumdaki saygınlığının, öğrenim durumunun, sosyal ve ekonomik durumunun araştırılması ve göz önüne alınması gerekir[919]. Nitekim Yargıtay bir kararında; "Hakim manevi tazminatın miktarını tayin ederken saldırı teşkil eden eylem ve olayın özelliği yanında tarafların kusur oranını, sıfatını, işgal ettikleri makamı ve diğer sosyal ve ekonomik durumlarını da dikkate almalıdır[920]" şeklinde hüküm kurmak suretiyle bu hususu vurgulamıştır.

Danıştay da manevi tazminat miktarı belirlenirken, "bir yandan ilgililerin sosyal ve ekonomik durumu dikkate alınarak olay nedeniyle duyduğu manevi acının kısmen giderilmesini ifade edecek, ancak ilgilinin zenginleşmesine yol açmayacak, buna karşın da idarenin eyleminin hukuka aykırılığının ağırlığını ortaya koyacak ve hukuka aykırılığı özendirmeyecek bir miktarın belirlenmesi gerekmektedir"[921] diyerek sosyal statüyü kıstas olarak belirlemiştir.

Manevi tazminatın takdirinde nasıl mağdurun sosyal statüsü göz önünde tutuluyor ise onun ekonomik durumu da dikkate alınmalıdır. Manevi tazminat, mağdurun malvarlığını artırmak suretiyle maruz kaldığı acı ve ızdırabı giderecek araçların teminini sağlar. Mağdur bu suretle lehine takdir olunan maddi araçlarla üzüntüsünü giderecek yollara başvurabilecektir. Bu sebeple, mağdurun maddi durumu göz önünde bulundurulmalı ve tazminat bu durum dikkate alınarak tayin edilmelidir[922].

Zararın ortaya çıkmasında, zarar görenin birlikte kusuru varsa, tazminata hükmedilirken kusur oranında indirim yapılmaktadır. "Birlikte kusur, aklı başında, makul

[917] Ertaş, 1990, **a.g.k.,** s. 92-93.
[918] Ertaş, 1990, **a.g.k.,** s. 93.
[919] Eroğlu, M., 2009, **a.g.k.,** s. 290.
[920] Yargıtay 4.Hukuk Dairesinin 10.05.2005 tarih ve 2004/10355 Esas ve 2005/5165 Karar sayılı kararı.
[921] Danıştay 10.Dairesinin 18.06.2001 tarih ve 1999/5387 Esas ve 2001/2413 Karar sayılı kararı.
[922] Franko, 1973, **a.g.k.,** s. 145.

bir kişinin kendi çıkarı için sakınacağı veya sakınması gerekli olan davranışlar" olarak tanımlanmaktadır. Bu durumda bir kişinin kendi kusuru ile kendi aleyhine yol açtığı zararlardan idareyi sorumlu tutabilmesi objektif iyiniyet kurallarına aykırı düşecektir[923].

Danıştay kararlarına bakıldığında, birlikte kusurun varlığı halinde, kusur oranında maddi tazminattan indirim yapılırken söz konusu kuralın manevi tazminat için tam anlamıyla uygulandığını söyleyebilmek mümkün gözükmemektedir. Nitekim askeri tatbikat sırasında arazide bırakılan tanksavar mermisinin ot balyaları arasına karışarak boşaltılması sırasında patlaması neticesi ölen kimsenin anne, baba ve kardeşlerinin açtığı maddi ve manevi tazminat istemli davada, idare mahkemesince, ölenin birlikte kusuru nedeniyle maddi tazminattan indirim yapılırken manevi tazminatta bu husus indirim nedeni olarak kabul edilmeden karar verilmiştir. Davalı idare, ölenin kusurunun daha fazla olduğu, manevi tazminattan kusur oranında indirim yapılmadığı, ölenin kusurlu olması ile kusursuz olmasının aynı manevi tazminat verilmesi sonucunu doğurmayacağı iddialarıyla temyiz başvurmuşsa da Danıştay idare mahkemesi kararını onamıştır[924].

7.2.1.3. Zarar verene ilişkin etkenler

Manevi tazminatın miktarının tayininde zarar verenin kusurunun yoğunluğu, hakkaniyet ve mağdurun tatmini açısından tespiti gerekli bir konudur. Her şeyden önce manevi zararın ağırlığı ile zarar verenin kusur derecesi oranında bir bağ kurulmaktadır. Zarar verenin kusur derecesi ne kadar ağırsa yapmış olduğu fiilin zarar gören üzerindeki olumsuz etkisi o derece ağır sayılır. Zarar verenin kusuru arttıkça, zarar görenin tatmin edilme ihtiyacı o oranda artacaktır[925].

İlke olarak zarar verenin ekonomik durumunun, zararın objektif ağırlığı, dolayısıyla manevi tazminat miktarı üzerine doğrudan bir etkisinin olmadığı kabul edilmektedir. Ancak hakkaniyet ilkesi gereği zarar verenin ekonomik durumu tazminat miktarının takdirinde dikkate alınacaktır. Öyleyse, benzer nitelikli zararlara hafif kusuruyla yol açmış kişi ile ağır kusuruyla yol açmış kişinin aynı miktarda manevi tazminat ödemekle yükümlü kılınması, adalete ters olacaktır[926].

---

[923] Ertaş, 1990, **a.g.k.,** s. 99.
[924] Eroğlu, M., 2009, **a.g.k.,** s. 124-125.
[925] Ertaş, 1990, **a.g.k.,** s. 100.
[926] Ertaş, 1990, **a.g.k.,** s. 101.

Danıştay, 1993 yılında Madımak Otelini yakılması ve 33 kişinin ölümü ile sonuçlanan olaylar neticesi açılan davada Sivas İdare Mahkemesinin 'olaydaki idarenin hizmet kusurunun ağırlığını ifade edecek ölçüde fakat zenginleşmeye yol açmayacak miktarda manevi tazminata hükmedilmesi gerektiği' yönündeki kararını onamıştır[927].

7.2.2. Tam tazmin ilkesi

Tazminat davalarında hedef, gerçek zararın tam tazmin ve telafisidir. Tam tazmin, taleple bağlı kalınmak şartıyla, mağdur lehine hükmedilen tazminatın, mağdurun zararının tamamını karşılamasıdır[928].

Zarar görenin tazmini tam olarak sağlanmalıdır. Yani dava sonucunda hükmedilen tazminat miktarı, zarar göreni ne zenginleştirmeli ne de fakirleştirmelidir. Hakim, tazminat miktarını tayin ederken uğranılan zararı bütün açılardan değerlendirmelidir. [929].

Aslında tam tazmin ilkesi, daha çok maddi zararlar için geçerlidir. Zira uğranılan maddi kayıpların tümü para ile ölçülebilir. Oysa manevi zararların belirlenmesi ve tazmini sonuçta hakimin takdirindedir. Çekilen acıların ya da hissedilen üzüntünün parasal karşılığının tespiti objektif olarak mümkün olmadığından, manevi zarar her olayın özelliğine göre hakim tarafından belirlenecektir[930].

7.2.3. Zararın hesaplanması

Manevi zararların miktarının parayla ölçülmesi mümkün olmadığı için, manevi zararın hesaplanması değil, takdir edilmesi söz konusudur. Nitekim Danıştay ve AYİM kararlarında da bu durum "takdiren" şeklinde belirtilmektedir. Maddi tazminatın hesaplanmasında bilirkişiden faydalanılmasına rağmen manevi tazminat miktarının belirlenmesi bir takdir işi olduğundan bilirkişiden faydalanılmaksızın, tazminat miktarı her somut olayın özelliğine göre direk mahkeme tarafından belirlenmektedir[931].

Ancak, tazminat, her ne kadar somut olayın özellikleri göz önünde bulundurularak belirlenecekse de bu konuda mahkemeye yol gösterecek bazı hesaplama yöntemlerinin

[927] Danıştay 10.Dairesinin 12.03.1998 tarih ve 1998/8647 Esas ve 1998/1127 Karar sayılı kararı.
[928] Çağlayan, 2007a, **a.g.k.,** s. 228.
[929] Gözler ve Kaplan, 2014**, a.g.k.,** s. 800.
[930] Çağlayan, 2007a, **a.g.k.,** s. 229.
[931] Eroğlu, M., 2009, **a.g.k.,** s. 293.

geliştirilmesi, hakimin başvurabileceği derli toplu bazı tabloların bulunması, manevi tazminatın hesaplanmasına dair belirsizliği giderebilir. Böylece, manevi tazminat kararları arasında birliğin ve hukuki güvenliğin sağlanması mümkün olabilecektir[932].

Geleneksel hesaplama yöntemi öğretide eleştirilmiştir. Türk Hukukunda, manevi tazminatın objektif bir temelde belirlenmesine dair bir düzenleme yapılması gerekmektedir. Her ne kadar Yargıtay'ın bazı kararlarında objektifliğin sağlanması gerektiği vurgulanmış olsa dahi bunun nasıl sağlanacağına dair somut tespitlerde bulunulmamıştır. Bunun için her şeyden önce manevi zararın ve tazminatın niteliğine dair bir standardizasyona ihtiyaç bulunmaktadır. Bu sağlandıktan sonra, geleneksel hesaplama yöntemi temel alınacak olsa dahi hükmedilecek manevi tazminat kararları arasında nispeten bir istikrar sağlanabilecektir[933].

7.2.4. Manevi tazminat miktarının azlığı sorunu

Ülkemizde manevi tazminat miktarları oldukça düşüktür. Danıştay bu tazminat türüne sembolik olarak baktığı için hükmedilen miktarlar genellikle gülünç denecek derecede kalmaktadır[934]. Bu sorunun temelinde yargı yerlerinin manevi tazminatı bir tazmin aracı değil tatmin aracı görmelerinin yattığı söylenebilir[935]. Örneğin Danıştay bir 1998 yılında verdiği bir kararında oğulları idarenin kusuru nedeniyle ölen anne ve babaya kırkar milyon lira (o günü kuru ile 188 dolar) manevi tazminata hükmetmiştir[936].

Mahkeme kararları tetkik edildiğinde, manevî tazminat olarak hüküm altına alınan miktarların doyurucu olduğu ve hükümler arasında birlik bulunduğu söyleyebilmek mümkün gözükmemektedir[937]. Buna neden olarak yargı kararlarında sürekli vurgu yapılan, manevi tazminatın "zenginleşme aracı olmaması" ve "felaketi özlenir hale getirmeme" ilkeleri gösterilmektedir[938].

Bu durum doktrinde eleştirilmiştir. Tazminat davalarında hükmedilen tazminat miktarlarının özellikle manevi tazminat açısından gelişmiş ülkelerle kıyaslanamayacak kadar düşük ve mütevazi rakamlar olduğu görülmektedir. Bu nedenle tazminat

[932] Atlan, H. (2016). Beden bütünlüğünün ihlali halinde manevi tazminatın belirlenmesi, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 65 (4), s. 2659-2683.
[933] Atlan, 2016, **a.g.k.,** s. 2675.
[934] Gözler, 2009b, **a.g.k.,** s. 1290
[935] Töre, 1970, **a.g.k.,** s. 237.
[936] Danıştay 10. Dairesinin 18.02.1998 tarih ve 1996/6590 Esas ve 1998/719 Karar sayılı kararı.
[937] Gürsoy, 1973, **a.g.k.,** s. 31.
[938] Durkal, 2017, **a.g.k.,** s. 203.

davalarının kendilerinden beklenen işlevleri tam olarak yerine getirmeleri manevi tazminat açısından manevi değerinde azalma olan kişiyi gerçekçi bir şekilde tatmin etmekle mümkün olacağı belirtilmektedir[939].

Manevi tazminatın bir zenginleşme aracı olmadığı veya felaketi özlenir hale getirmemesi şeklinde ifade edilen klasik görüşlerin artık geçerliliğini yitirdiği bu nedenle manevi tazminat miktarlarının yüksek tutulması gerektiği ileri sürülmüştür[940].

7.3. Manevi Tazminat ve Faiz

Manevi tazminata faiz uygulanıp uygulanmayacağı tartışılan bir konu olmuştur. Bu hususta yargı kararlarında birlik ve beraberlik bulunmamaktadır. İdari yargıda Danıştay, maddi zararı belirlerken, sorumluluğu doğuran işlemin gerçekleştiği tarihten itibaren faiz yürütmektedir. Manevi tazminat hesaplanmasında ise genelde faizi de kapsayacak biçimde "maktuen ve takdiren" belirleme yoluna gidilmektedir. Anlaşılacağı üzere Danıştay, faiz yürütülmesi konusunda maddi ve manevi zararlar arasında ayırım yapmakta ve genel olarak manevi zararlar için faiz yürütülmesine gerek olmadığına karar vermektedir[941].

Danıştay daha önceki yıllarda vermiş olduğu kararlarında, "manevi tazminatın belli bir zarar karşılığı olmayıp, olay nedeniyle duyulan acı ve üzüntünün kısmen giderilmesine yönelik olduğu için, niteliği gereği, manevi tazminata faiz yürütülemeyeceğine" hükmetmekteydi. Danıştay'a göre "manevi varlığı bir ölçüye vurmak ve tam olarak manevi zararı tazmin etmek mümkün değildir. Manevi değerlerdeki eksilmenin malvarlığındaki eksilme gibi görülüp, üstüne faiz uygulanması, manevi tazminatın niteliği ile bağdaşmamaktadır"[942].

Ancak bu durum eleştirilmiştir. Öğretide, manevi tazminat faizinin, maddi tazminattan bir farkı olmadığı kabul edilmektedir. Böyle bir ayrım tatmin edici gözükmemektedir. Maddi tazminat taleplerinde faize hükmedilirken, dayanılan hukuki nedenler manevi tazminat talepleri içinde geçerli kabul edilmelidir[943]. Manevi tazminatın

[939] Akyılmaz, 1998, **a.g.k.,** s. 219.
[940] İşgüzar, 1990, **a.g.k.,** s. 875.
[941] Gözübüyük ve Tan, 2014b, **a.g.k,** s. 712.
[942] Danıştay 10.Dairesinin 11.03.1998 tarih ve 1996/9720 Esas ve 1998/1097 Karar sayılı kararı.
[943] Gözübüyük ve Tan, 2014b, **a.g.k,** s. 713.

hukuki niteliği, faiz yürütülmesine engel olmamalıdır. Zira uzun süren yargılama süreci de düşünülecek olursa, faiz talebinin reddi, hakkaniyete de aykırı olacaktır[944].

Danıştay daha yakın tarihli kararlarında ise manevi tazminata faiz yürütülebileceğine hükmetmektedir[945].

> "…Manevi tazminat, patrimuanda meydana gelen bir eksilmeyi karşılamaya yönelik bir tazmin aracı olmayıp, manevi tatmin aracıdır. Başka türlü giderim yollarının bulunmayışı veya yetersiz kalışı, manevi tazminatın parasal olarak belirlenmesini zorunlu hale getirmektedir. Bunun sonucunda manevi zararın telafisi için hükmedilecek miktara, idareye başvuru tarihinden itibaren faiz yürütülmesi 3095 sayılı Kanuni Faiz ve Temerrüt Faizine İlişkin Kanun gereğidir."

Öğretide bu içtihat değişikliğinin sebebi olarak Daire heyetinin oluşumunun değişmesi gösterilmiştir[946].

AYİM ise kurulduğu 1972 yılından 1975 yılına kadar kısa bir süre Danıştay kararlarının etkisi ile manevi tazminata faiz yürütülmesini reddetmiş ise de daha sonraları manevi tazminat taleplerine faiz yürütülebileceğini kabul etmiştir[947].

Manevi tazminat parasal olarak ifade edildiğine göre ona faiz yürütülmesi de bir zorunluluktur. Manevi zararın karşılığı olarak tazminata hükmedilebildiğine göre, hükmedilen bu tazminata faiz yürütülmesi de gereklidir. Mağdur davasını açarken o günkü şartları göz önüne alıp tazminat talep etmektedir. Ülkemizin enflasyon olgusu, taleple bağlı olma ilkesi ve davaların uzun sürmesi bir arada düşünüldüğünde, manevi tazminata da faiz yürütülmesinin zorunluluğu daha da iyi ortaya çıkacaktır[948].

Davacının faiz konusunda herhangi bir talepte bulunmaması halinde mahkemece resen faize hükmedilmesi mümkün değildir. Taleple bağlılık ilkesi gereği manevi tazminata faiz yürütülebilmesi için davacı tarafından talep edilmesi gerekir. Dava dilekçesiyle talep edilmek şartıyla, olayın meydana geldiği tarihten itibaren manevi tazminat için faize hükmedilmelidir[949].

Hükmedilen tazminata faizin hangi tarihten itibaren yürütüleceği konusu bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Uygulamada Danıştay kararları arasında bir tutarlılık olmadığı görülmektedir. Bu konuda dört farklı yaklaşım söz konusudur. Buna göre ya

---

[944] Armağan, 1997, **a.g.k.,** s. 312.
[945] Danıştay 10. Dairesinin 21.1.2004 tarih ve 2002/6052 Esas ve 2004/472 Karar sayılı kararı.
[946] Yumuk, 2005, **a.g.k.,** s. 255.
[947] Kaplan, G. (2006). Danıştay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi kararları çerçevesinde manevi tazminata faiz yürütülmesi sorunu, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 55 (2), s. 117-141.
[948] Kaplan, 2006, **a.g.k.,** s. 138.
[949] Orhunöz, 1999, **a.g.k.,** s. 59.

olay tarihinden itibaren, ya idareye başvuru tarihinden itibaren, ya talebin idarece reddedildiği tarihten itibaren ya da davanın açıldığı tarihten itibaren manevi tazminata faiz yürütülmektedir[950].

Danıştay bazı eski kararlarında faizin başlangıç tarihi olarak olay tarihini esas almıştır. AYİM kararları incelendiğinde de olay tarihinden itibaren faiz yürütüldüğü görülmektedir. Doktrinde tazminata olay tarihinden itibaren faiz yürütülmesinin doğru olduğu savunulmuştur. Ancak olay tarihi değil, zararın ortaya çıktığı tarihin esas alınması gerektiğini ileri süren yazarlar da mevcuttur. Buna göre tazminat hakkı, zararın doğduğu an kazanıldığı için tazminata zararın ortaya çıktığı andan itibaren faiz işletilmelidir. Zira yargı organınca verilen karar kurucu nitelikte olmayıp bildirici nitelikte taşımaktadır[951].

Danıştay bazı kararlarında idareye yapılan başvuru tarihinden itibaren faizin başlatılmasını kabul etmiştir. Örneğin bir kararında, "polis memuru olarak görev yapan kişinin görevden dönerken araç kullanan diğer bir polis memurunun kusuru nedeniyle aracın devrilmesi sonucu sakat kalması üzerine duyulan elem ve ızdırabın karşılığı olarak 100.000,00 TL manevi tazminatın olay tarihinden itibaren işletilecek yasal faiziyle birlikte ödenmesine hükmedilmesi istemiyle açılan davada, manevi tazminata idareye başvuru tarihinden itibaren faiz uygulanması gerektiğini" hükmetmiştir[952].

Doktrinde bazı yazarlar manevi tazminata idareye başvuru tarihinden itibaren faiz yürütülmesi gerektiğini savunmuşlardır. Buna göre manevi zararların parayla ölçülüp değerlendirilmesindeki zorluk bariz olmakla birlikte, kaçınılmaz da bulunduğuna göre, mahkemece takdir edilen manevi tazminata idareye başvuru tarihinden itibaren faiz yürütülmesi hakkaniyete ve adalete uygun düşecektir[953].

Danıştay birçok kararında[954] "tazminata idarenin tazminat talebini reddederek temerrüde düştüğü tarihten itibaren kanuni faiz yürütüleceğine" hükmetmiştir. Ancak bu durum eleştirilmiştir. Zira kanuni faiz bir temerrüt faizi olmadığına göre, bu faizin işleyebilmesi için idareye başvuru yapılması ve idarenin ödemeyi reddetmesi gerekmemektedir[955].

Danıştay bazı kararlarında faizin tazminat davasının açıldığı tarihten itibaren başlayacağını kabul etmiştir. Örneğin bir kararında "dava dilekçesinde yasal faiz istemi

[950] Çağlayan, 2007a, **a.g.k.,** s. 245.
[951] Gözler, 2009b, **a.g.k.,** s. 1407.
[952] Danıştay 10.Dairesinin 28.09.2007 tarih ve 2004/11213 Esas ve 2007/4449 Karar sayılı kararı.
[953] Kaplan, 2006**, a.g.k.,** s. 139.
[954] Danıştay 15. Dairesinin 30.05.2017 tarih ve 2017/645 Esas ve 2017/3143 Karar sayılı kararı.
[955] Gözler, 2009b, **a.g.k.,** s. 1409.

bulunmakla birlikte başlangıç tarihine ilişkin bir istem veya açıklık yok ise ya da faizin başlangıcına ilişkin dava tarihinin esas alınması yönünde talep var ise yasal faizin başlangıç tarihi olarak dava tarihinin kabul edilmesi gerektiği hususunun Danıştay içtihatları ile kabul edildiğini" vurgulamıştır[956].

Öte yandan Danıştay, önce iptal davası, sonrasında ise tam yargı davası açılması halinde talep edilen faizin iptal davasının açıldığı tarihten uygulanması gerektiğini kabul etmektedir[957].

7.4. Manevi Tazminat Kararlarının İnfazı

İdarenin mahkeme kararlarını uygulaması ve bu kararların gerekçesine uygun işlem ya da eylemde bulunması hukuk devleti ilkesinin gereği olan bir zorunluluktur[958]. Nitekim bu durum Danıştay tarafından 'İdarenin yargı kararlarını maksadına uygun biçimde uygulaması zorunluluğu, toplumda korunması gereken hukuk düzenince kişilere sağlanan hukuk güvenliği ve devlet işlemlerindeki istikrarın sonucudur' şeklinde ifade edilmiştir[959].

Anayasa'nın 138/4 maddesi gereği; "yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır; bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir suretle değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez". İYUK 28/1 maddesi gereği ise; "Danıştay, bölge idare mahkemeleri, idare ve vergi mahkemelerinin esasa ve yürütmenin durdurulmasına ilişkin kararlarının icaplarına göre idare, gecikmeksizin işlem tesis etmeye veya eylemde bulunmaya mecburdur. Bu süre hiçbir şekilde kararın idareye tebliğinden başlayarak otuz günü geçemez'"

Ancak uygulamada bazı sorunlar ile karşılaşılmaktadır. Mahkeme kararları kişisel veya siyasal nedenlerle uygulanmayabilmektedir. Bir hukuk devletinde mahkeme kararlarının uygulanmamasından doğan sorumluluk hususunun tartışılıyor olması ülkemiz açısından üzüntü verici bir durumdur[960].

---

[956] Danıştay 15. Dairesinin 30.01.2015 tarih ve 2014/7136 Esas ve 2015/413 Karar sayılı kararı.
[957] Danıştay 5. Dairesinin 23.02.1993 tarih ve 1990/470 Esas ve 1993/786 K. Sayılı kararı.
[958] Kaya, C. (2010). İdari yargıda mahkeme kararlarının uygulanmaması nedeniyle manevi tazminat istemi, Erzurum Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 14 (1-2), s. 59-77.
[959] Danıştay 10. Dairesinin 28.05.2004 tarih ve 2002/4061 Esas ve 2004/5219 Karar sayılı kararı.
[960] Akyılmaz, B. (2007). Yargı kararlarının yerine getirilmemesinden doğan sorumluluk, Ankara: Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 11 (1-2), s. 449-469.

Mevcut hukukumuzda, hukuk ve ceza mahkemeleri kararlarının infazı özel kanunlarda ayrıntılı olarak düzenlenmesine rağmen, idari yargı kararlarının yerine getirilmesine ilişkin özel bir kanun bulunmamaktadır. İYUK'un 28. maddesi yargı kararlarının uygulanmasını sağlamak bakımından, "yasal bir emir" niteliği barındırmasına rağmen bireyler açısından tam bir güvence ve koruma sağlayamayan eksik bir düzenlemedir[961].

Hukuk sistemimizde idare mahkemeleri, kararın infazı ile ilgili yetki ve göreve sahip olmadıkları için sadece karar vermektedirler. Bu sebeple, yargı kararlarının gereğinin yerine getirilmesini izleme ve denetleme konusunda açık bir kanuni düzenleme ihtiyacı bulunmaktadır. Bu tür bir düzenlemenin bulunmaması nedeniyle İcra İflas Kanunun hükümleri uygulanmaktadır. Ancak bu kanun idare hukukunun ihtiyaçlarını gideremememektedir[962].

İYUK'un 28. maddesinin 3. fıkrası gereği mahkeme kararlarına göre işlem tesis edilmeyen veya eylemde bulunulmayan hallerde idare aleyhine maddi ve manevi tazminat davası açılabilecektir. İYUK maddesinin 4. fıkrası gereği ise süresi içinde mahkeme kararlarının yerine getirilmemesi halinde ilgili idare aleyhine tazminat davası açılabilecektir.

7.5.Manevi Tazminat ile ilgili diğer hususlar

Çalışmamızın bu bölümünde manevi tazminat ile ilgili; manevi tazminatın mirasçılara intikali, temliki ve haczi ile idarenin rücu hakkından bahsetmek yerinde olacaktır.

7.5.1. Manevi tazminatın mirasçılara intikali

Manevi tazminat talebinin mirasçılara intikali konusu öğretide tartışılmıştır. Bu tartışmaların temelinde, manevi zararı açıklayan teorilerden kaynaklanan farklılıklar ve manevi tazminat talebinin kişiye sıkı sıkıya bağlı bir hak olup olmadığı hususu bulunmaktadır. Buna göre, manevi tazminat, zarar görene çektiği acı ve ızdırabın karşılığı

[961] Kent, B. (2011). İdari yargıda mahkeme kararlarının uygulanmasını güçlendirici alternatif mekanizma olarak zorlayıcı para cezası, Ankara Barosu Dergisi, (4), s. 47-65.
[962] Çağlayan, 2007b, **a.g.k.,** s. 258.

olarak tanınmış olup zarar görenden başkası da bu acı ve ızdırabı hissetmeyeceği için manevi tazminat talep etmeye de hakkı olmayacaktır[963]. Aksi durumda sağlığında manevi tazminat talebini ileri sürmeyen miras bırakanın mirasçılarına bu hakkın intikali, sırf para hırsı yüzünden ölenin saklı kalmasını istediği bazı hallerin ortaya çıkmasına neden olabilecektir[964].

Öğretide ileri sürülen bir diğer görüşe göre ise, manevi tazminat talep hakkı, kişiye sıkı sıkıya bağlı bir hak olmakla beraber, kişi bu talebi ileri sürdüğünde manevi tazminat talep hakkı bir mal varlığı hakkına dönüşecektir. Bu şekilde bir beyanda bulunulması halinde, bir mal varlığı hakkına dönüşen manevi tazminat talebinin mirasçılara intikali mümkün olacaktır[965].

Manevi zararı, kişinin kişiliğinde meydana gelen objektif eksilme olarak kabul eden objektif teori, manevi tazminat talebini, aynen maddi tazminatta olduğu gibi bir alacak hakkı olarak kabul etmektedir. Buna göre maddi tazminatın devri ve intikali mümkün olduğuna göre, manevi tazminat talebinin de mirasçılara intikali mümkün olmalıdır[966]. Manevi tazminat talebi kişiye sıkı surette bağlı bir hak olmadığı gibi, bu hakkın mirasçılara intikali için, manevi tazminat talebinin ölmeden önce ileri sürülmesi şartına bağlamak adaletsiz durumlar ortaya çıkaracaktır[967].

Yürürlükte bulunan mevzuat açısından bakıldığında ise, "manevi tazminat talebinin mirasçılara intikali için, zarara uğrayan kişinin ölmeden önce manevi tazminat talebi yönünde iradesinin açıklamış olması" şartının bulunduğunu görüyoruz[968]. Buna göre miras bırakanın ölümünden önce bu hakkı ileri sürerek talepte bulunması durumunda mirasçılar bu davaya devam edebilecek, aksi durumda ise mirasçılar böyle bir talepte bulunamayacaktır. Maddenin gerekçesinde "ileri sürülme" ile ifade edilmek istenilenin illa ki dava açmak olmadığı, kişinin sağlığında ortaya koyduğu, hür ve kanıtlanabilir iradenin yeterli olduğu vurgulanmıştır[969].

Kanun metninde yer alan manevi tazminat talebinin miras bırakan tarafından ileri sürülmesi ile kastedilen iradenin herhangi bir şekilde ileri sürülmüş olmasıdır. Örneğin,

---

[963] Saymen, 1940, **a.g.k.,** s. 220-221.; Kaplan, 2006**, a.g.k.,** s. 11.
[964] Tekinay ve ark. 1993, **a.g.k.,** s. 690.
[965] Tandoğan, H. 2010, **a.g.k.,** s. 335.
[966] Gürsoy, 1973, **a.g.k.,** s. 11.
[967] Kıraç, E. (2017). Ağır bedensel zararlarda zarar görenin yakınlarının manevi tazminat talebi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 110.
[968] TMK 25/4 'Manevî tazminat istemi, karşı tarafça kabul edilmiş olmadıkça devredilemez; mirasbırakan tarafından ileri sürülmüş olmadıkça mirasçılara geçmez.'
[969] Kılıçoğlu A. M., 2013**, a.g.k.,** s. 440.

manevi tazminat davası açılması için avukata vekalet verilmesi manevi tazminat talebinin mirasçılara intikali için yeterli kabul edilecektir[970].

Yargıtay uygulamasına bakıldığında manevi tazminat talep hakkının mirasçılara intikali için iradenin herhangi bir şekilde ileri sürülmüş olmasının kabul edildiği görülmektedir[971].

> "Manevi tazminat isteme hakkı, kural olarak zarar görene ait bir haktır. Ancak, zarar gören ölmeden önce dava açmış (ki olayda durum böyledir) veya dava açma iradesini izhar etmiş ise, manevi tazminat isteme hakkı mirasçılara intikal eder; mirasçılar açılmış davaya devam edebilirler. Yargıtay'ın istikrarla uygulaması bu yoldadır (HGK, 3.4.1963, 4-8 esas, 42 karar; 4. HD., 17.9.1962, 5218/8846 sayılı, 4. HD., 7.11.1968, 3112/8654 sayılı, 4. HD., 12.6.1981, 7633/8562 sayılı kararları)"

Danıştay da vermiş olduğu bir kararında zarar görenin ölümünden önce manevi tazminat davası açmış olması halinde, ölümünden sonra mirasçılarının bu davaya devam edebileceğine karar vermiştir[972].

Mirasçıların saldırıya uğrayan kişinin mirasını reddetmesi halinde ise borçlar ile birlikte alacaklar da reddedileceğinden böyle bir durumda mirasçının manevi tazminat talep etmesi mümkün değildir[973].

7.5.2. Temlik

Manevi tazminatın devri konusu, öğretide tartışılan konulardandır. Manevi tazminat alacakları kural olarak devredilemez[974]. Bazı yazarlara göre alacağın mahiyeti gereği temliki mümkün olmayan bazı alacaklar vardır ki, manevi tazminat alacağı bu tür bir alacaktır[975].

Bazı yazarlar ise manevi tazminat taleplerinin temlik edilebileceği görüşündedirler[976]. Manevi tazminat alacağı hüküm altına alınmadan ve borçlu tarafından kabul edilmeden önce de temlik edilebilmelidir[977].

---

[970] Eroğlu, M., 2009, **a.g.k.,** s. 181.
[971] Yargıtay 4.Hukuk Dairesinin 02.06.1994 tarih ve 1994/1898 Esas ve 1994/5093 Karar sayılı kararı.
[972] Danıştay 10. Dairesinin 16.10.2017 tarih ve 2017/749 Esas ve 2017/4115 Karar sayılı kararı.
[973] Ener, 2014, **a.g.k.,** s. 105.
[974] Tekinay ve ark. 1993, **a.g.k.,** s. 689.
[975] Saymen, 1940, **a.g.k.,** s. 217.
[976] Gürsoy, 1973, **a.g.k.,** s. 11.
[977] Tandoğan, H. 2010, **a.g.k.,** s. 334.

TMK'nın 25. maddesinin 4. fıkrasına göre manevi tazminat istemi, karşı tarafça kabul edilmiş olmadıkça devredilemez. Anlaşılacağı üzere TMK manevi tazminatın devredilmesi konusunda karşı tarafça kabul edilme şartını açıkça öngörmüştür.

7.5.3. Haciz

İcra ve İflas Kanununun (İİK) 82/11. maddesine göre; "Vücut veya sıhhat üzerine ika edilen zararlar için tazminat olarak mutazarrırın kendisine veya ailesine toptan veya irat şeklinde verilen veya verilmesi lazım gelen paralar" haczedilemez.

Manevi tazminat alacağının haczedilememesinin nedeni onun mahiyeti icabı yani bu hakkın kişiye sıkı sıkıya bağlı niteliğinden doğmaktadır. Şahsa sıkı sıkıya bağlı hakların özelliği onlara ait tasarrufların, hak sahibinin münhasır yetkisinde bulunmasıdır[978].

Doktrinde manevi tazminatı alelade bir alacak olarak kabul eden yazarlara göre ise, aksini düzenleyen İİK'nın 82. maddesi gibi açık bir hüküm olmadıkça manevi tazminat talebi haczedilebilecektir[979].

7.5.4. Rücu

İdare kural olarak sebep olduğu zararları tazmin etmekle yükümlüdür. İdare faaliyet ve hizmetleri kendi adına hareket eden ve birer gerçek kişi olan ajan ve memurları eliyle yürütür. Bu işleyiş sırasında meydana gelen zarardan da sorumludur. İdarenin sorumluluğunu gerektiren kusur veya fiilde kamu görevlisinin ya da üçüncü şahsın tamamen veya kısmen ilgi ve iştiraki bulunduğu takdirde, idarenin ödediği tazminattan dolayı memura veya üçüncü sahsa rücu hakkının bulunması tabiidir[980].

Anayasa'nın 40/3. ve 129/5. maddelerine ile DMK'nın 13.maddesine göre, idare kamu görevlisinin kişisel kusuruyla verdiği zararlardan dolayı tazminatı zarar görene ödedikten sonra, kamu görevlisine karşı adli yargıda rücu davası açacaktır. Bu konuda idarenin takdir yetkisi yoktur. Ancak belirtmek gerekir ki, zarar doğuran olayda kamu

[978] Franko, 1973, **a.g.k.,** s. 222.; Saymen, 1940, **a.g.k.,** s. 224.
[979] Eren, 2015, **a.g.k,** s. 789.
[980] Onar, 1966b, **a.g.k.,** s. 1757.

görevlisinin kişisel kusuru bulunmayıp, hizmet kusuru bulunduğu takdirde idare kamu görevlisine karşı rücu edemeyecektir[981].

[981] Gözler, 2009b, **a.g.k.,** s. 1158-1162.

8. SONUÇ

İdari işlemin üzerinde uzlaşılmış bir tanımı bulunmamaktadır. Gerek doktrinde gerekse Danıştay kararlarında farklı tanımlamalar yapılmıştır. Bununla beraber idari işlemin özellikleri; idari makamlar tarafından yapılması, tek yanlı olması, icrai ayrıcalığının bulunması, kamu gücüne dayanması, resen icra edilebilir olması, hukuki sonuç doğurması ve hukuki uygunluk karinesinden yararlanması şeklinde sayılabilir.

İdari işlemler maddi mahiyetleri, açıklanan iradenin sayısı, iradenin açıklanma şekli, işlem tesis edilirken izlenen usul, işlemin doğurduğu hukuki etki ve sonuçlar, iradenin sadır olduğu makam ve isteğe bağlı olup olmaması gibi çeşitli yönlerden türlere ayrılıp incelenmiştir.

İdari işlemlerin hukuka uygun olarak meydana gelebilmeleri için zorunlu beş unsur kabul edilmektedir. Buna göre idari işlemler yetki, şekil, sebep, konu ve maksat yönlerinden incelenip hukuka aykırılık halinde iptal davasına konu olabileceklerdir.

İdari işlemler anayasa ve kanunların yetkili kıldığı organ, makam ve kamu görevlileri tarafından tesis edilmelidir. Devletin tüm işlemleri gibi idari işlemler de belirli şekil kurallarına uyularak yapılmalıdırlar. İdareye tanınan yetkinin kullanılması bir sebebe dayanmalı ve bu sebebi hukuken geçerli bir sebep olmalıdır. İdari işlemin konusu onun doğurduğu hukuki sonuç, yani hukuk aleminde meydana getirdiği yenilik veya değişikliktir. Bütün idari işlemlerin nihai amacı kamu yararının sağlanmasıdır. Bu anlamda kamu yararı, tüm idari işlemler için genel ve değişmez nitelikte bir amaçtır.

Tam yargı davaları, idarenin işlemleri ve eylemleri nedeniyle, hakları zarara uğrayanlar tarafından idare aleyhine açılan tazminat davalarıdır. Manevi tazminat davası da bir tam yargı davasıdır. Bu davalarda hakim, hem manevi zararı doğuran işlemi, hem de bundan çıkabilecek hukuki sonuçları tespit edecektir.

İdari işlemler nedeniyle zarar görenler idari yargıda doğrudan doğruya tam yargı davası veya iptal ve tam yargı davalarını birlikte açabilecekleri gibi ilk önce iptal davası açarak bu davanın karara bağlanması üzerine, bu hususta kararın veya kanun yollarına başvurulması halinde verilecek kararın tebliği veya bir işlemin icrası sebebiyle doğan zararlardan dolayı icra tarihinden itibaren dava süresi içinde tam yargı davası açabilirler.

Manevi zarar yüksek mahkeme kararlarında; kişinin bedensel bütünlüğünü bozan ve yaşama gücünü azaltan olaylar nedeniyle duyulan acıyı, ızdırabı veya kişilik haklarının zedelenmesi nedeniyle şeref ve haysiyetin rencide edilmesi, günlük yaşamı zorlaştıran

belli ağırlıktaki her türlü üzüntü ve sıkıntı şeklinde tanımlanmıştır. Manevi tazminat, manevi zarara uğrayanı tatmine yarayan önemli bir araçtır.

Doktrinde manevi tazminatın hukuki niteliği ile ilgili olarak ayrı görüşler mevcuttur. Ceza görüşü, tatmin görüşü ve telafi görüşü öne çıkan görüşler olarak sayılabilir. Failin kusurundan hareket eden ceza görüşü taraftarlarına göre zarar verenin kusuru, ortaya çıkan manevi zarardan daha çok önemli olup, manevi tazminat mağdura değil faile dönüktür ve cezalandırıcı bir nitelik taşımaktadır. Telafi görüşüne göre ise amaç, manevi zararın aynen veya nakden telafi edilmesini sağlamak olup, manevi tazminat ile mağdurun duyduğu acının telafisi amaçlanmaktadır. Danıştay kararlarında sıkça rastlanan tatmin görüşüne göre ise tazminatın esas amacı, zarar ve ziyanı tamir edici olması değil, kişiyi tatmin etmesidir. Zarar gören, kendisine ödenecek bir miktar para ile ferahlama ve belli bir huzur duygusuna kavuşabilecektir.

İdarenin işlemi nedeniyle, idarenin sorumluluğunun doğması için ortada bir zararın bulunması, bu zararın idarenin bir işlemi sonucunda meydana gelmiş olması, zararla idari işlem arasında illiyet bağının bulunması gerekmektedir.

İdarenin tazmin sorumluluğu için, zarar doğurucu işlem idare adına veya idare tarafından yapılmış olmalıdır. Zarar doğmu olmalı ve kişini mağduriyeti zarar olarak nitelendirilebilmedir. Ayrıca zararın kesin yani gerçekleşmiş ya da gelecekte gerçekleşmesinin kaçınılmaz olması gerekir.

İdarenin tesis ettiği işlem nedeniyle tazminat sorumluluğunun doğması için idare kusurlu olmalıdır. Buradaki kusur hep hizmet kusuru olarak kabul edilmiştir. Ancak kusur şartı sadece hizmet kusuru halinde aranan bir şart olup idarenin kusursuz sorumluluğu halinde aranmamaktadır. İdari sorumluluğun kusurlu sorumluluk olması kural, kusursuz sorumluk olması ise istisnadır

Hizmet kusuru, bir kamu hizmetinin kuruluşundan ve işleyişinden kaynaklanan gözetim ve denetim eksikliği, verilen hizmetteki yetersizlik, elverişsizlik, kötü işleyiş, tedbirsizlikler bütünü olarak tanımlanabilir. Hizmet kusuru, uygulamada hizmetin hiç işlememesi, geç İşlemesi ve gerektiği gibi işlememesi şeklinde sınıflandırılmıştır.

Hizmet kusurunun en eski ve en geniş uygulama alanı olan hizmetin kötü işlemesi, onun gereği gibi yürütülmemesi, idare tarafından alınması gereken önlemlerin alınmaması, faaliyetin eksik ve yanlış yönetilmesi ya da hizmetteki kalite eksikliği olarak tanımlanmıştır. Diğer bir hizmet kusuru olan hizmetin hiç işlememesinden idarenin sorumlu olması için, hizmetin o idarenin görev ve yetkisinde olması, bu nedenle

kendisinden bir idari işlemde bulunmasının beklenebilmesi gerekir. Hizmetin geç işlemesi şeklinde ortaya çıkan hizmet kusurunda, hizmet doğru ve mevzuata uygun bir şekilde yürütülmekle birlikte, idare kendisinden beklenen ölçüde hız ve çabukluğu göstermeyerek, bir zararın oluşumuna sebebiyet vermektedir.

İdarenin gerek kusurlu gerekse kusursuz sorumluluğuna hükmedilebilmesi için, idari işlem ile meydana gelen zarar arasında bir nedensellik bağının bulunması gerekmektedir. Mücbir sebep, beklenmeyen hal, zarar görenin davranışı ve üçüncü kişinin davranışı hallerinde illiyet bağını kesilir.

Mücbir sebep, idarenin iradesi dışında meydana gelen, büyük bir dikkat ve özenle dahi önlemeyen, öngörülemeyen, öngörülse bile karşı konulamayan kamu hizmetinin yürütülmesini imkânsızlaştıran olaylardır. İdarenin iradesi dışında kalan ancak, davranışının içinde meydana gelen, öngörülmesi ve önlenmesi mümkün olmayan olaylara ise beklenmeyen hal denilmektedir. İdare hukuku açısından mücbir sebep ile beklenmeyen hal arasındaki ayrım idarenin kusursuz sorumluluğu yönünden önem taşımaktadır. Zira beklenmeyen halde, zarar verici davranışla idare arasındaki ilişki ortadan kalkmaz. Bu nedenle beklenmeyen halin gerçekleşmesi durumunda, idarenin kusura dayanan sorumluluğunu ortadan kalkacak ama kusursuz sorumluluğu devam edebilecektir.

Zarar görenin kusurlu olması durumunda, idarenin sorumluğu ya tamamen ortadan kalkar ya da duruma göre azalır. Zarar görenin kusurunun idarenin sorumluluğunu ortadan kaldırması veya azaltması hususu, idarenin hem kusurlu hem kusursuz sorumluluğu için geçerlidir. Zararın oluşumunda, idare ve zarar gören dışındaki üçüncü kişilerin davranışının etkili olması halinde ise bu etkinin derecesine göre, idarenin tazmin sorumluluğu azalır veya tamamen ortadan kalkar. Kusursuz sorumluluk halinde üçüncü kişinin davranışının idarenin sorumluluğu üzerinde herhangi bir etkisi yoktur. Zarar gören, idareden uğramış olduğu zararın tamamının tazminini talep edebilir.

İdarenin faaliyeti sonucunda meydana gelen ölüm nedeniyle manevi zarar gören kimseler idareden manevi tazminat talep edebileceklerdir. Ölenin annesinin, babasının, eşinin ve çocuklarının ölüm nedeni ile büyük bir elem ve ızdırap duyacakları kabul edilmiştir. Bu kimselerin ölüm nedeni ile elem ve ızdırap çektiklerini ispat etmeleri gerekmemektedir. Manevi tazminata hükmedilmesinde amaç uğranılan zararın giderilmesi olduğu için manevi tazminat isteme hakkı ölenin ailesine münhasır bir hak değildir. Ölenin üvey evladı nişanlısı ve evlilik dışında birlikte yaşadı kişiler, ölüm

sebebiyle acı ve ızdırap duyduklarını, ölen ile aralarında kuvvetli bir bağ bulunduklarını ispat ettikleri takdirde manevi tazminata hak kazanabileceklerdir. Benzer şekilde ölenin üvey annesi ya da üvey babası veya çok yakın arkadaşları ölen arasında gerçek bir sevgi bağı bulunduğunu, ölüm olayından acı ve ızdırap çektiğini ispat edebildikleri takdirde manevi tazminata hükmedilebilecektir.

İdari yargıda, her cismani zarar, manevi tazminata hak kazandırmamaktadır. Cismani zarar sonucu ağır ruhsal bunalım ve üzüntünün varlığı da gerekmektedir. Bu hak öncelikle doğrudan doğruya, beden bütünlüğü ihlal edilen kişiye aittir. Yansıma yoluyla acı ve üzüntü duyan kimselerin manevi tazminat talepleri kabul edilmemektedir. Ancak kişinin cismani zarara uğraması nedeniyle onun anne, baba, karı, koca gibi çok yakınlarından birinin aynı zarar nedeniyle ruhsal ve sinirsel sağlık bütünlükleri ağır şekilde zarara uğramışsa, bu kişiler kendi adlarına manevi tazminat talep edebilirler. Zira bu durumda meydana gelen zarar yansıma yoluyla uğranılan bir zarar olmayıp doğrudan uğranılan bir zarar söz konusudur.

Kişilik haklarına aykırılık hallerinde, manevi tazminata hükmedilmesi için, Danıştay, kararlarında ağır hizmet kusuru şartı aranmaktaysa da sadece hizmet kusuru nedeniyle manevi tazminata hükmedilen kararlar da bulunmaktadır. Kişilik hakları, insanın insan olması gereği sahip olduğu ve kişiden ayrılamayan, kişiye sıkı sıkı bağlı haklarıdır. Öğretide sınırlayıcı olmaksızın en önemli kişilik hakları ayrı ayrı değerlendirilmektedir. Belirli bir sınırlama olmamakla birlikte, kişilik haklarının ihlali; kişinin şeref ve haysiyet hakkının, gizlilik alanının, mesleki ve ticari onurun ihlali şeklinde gerçekleşmektedir. İdarenin yaptığı basın açıklamaları, haberler ve eleştiriler nedeniyle muhataplarının kişilik hakları ihlal edilebilmektedir. Bu durumda hukuka aykırılığın ortadan kalkması için haberin verilmesinde kamu yararının bulunması, güncel ve gerçek olması ve haberde kullanılan ifadenin amaca uygun olması aranmaktadır. Kişilik hakkı ihlal edilenin aynı eylem nedeniyle doğrudan doğruya zarara uğrayan yakınları da manevi tazminat talep edebileceklerdir.

İdari yargıda görülen tazminat davalarında, zararın saptanabilmesi açısından bazı ilkeler ve kıstaslar geliştirilmiştir. İdari yargıda manevi tazminat miktarı belirlenirken "taleple bağlılık" kuralı geçerlidir. Manevi tazminat bir bütündür. Tek bir dava ile istenebilir. Ancak bu durum doktrinde tartışılmıştır. Manevi tazminat genellikle para olarak takdir edildiği için bir para alacağı olduğuna göre kısmi davaya konu edilebilmelidir. Manevi zararın niteliği itibariyle mağdurun zararının aynen tazmini

mümkün olmadığından, bu nedenle nakden tazmin yoluna gidilmektedir. Tazminat miktarı hesaplanırken, gerçek zarar dikkate alınmalı ve idare sorumlu olduğundan fazlasına mahkum edilmemelidir.

Mağdurun mal varlığında oluşan maddi zararın miktarının bilirkişi marifetiyle hesaplama suretiyle bulunması mümkündür. Ancak manevi zararın niteliği gereği miktarının hesaplaması mümkün değildir. Bu nedenle manevi tazminat miktarının belirlenmesinde yetki en geniş şekilde mahkemenin takdirine bırakılmıştır. Mahkeme, bilirkişiden yararlanmaksızın olayın özelliğine göre, yapılan saldırının niteliği, mağdurun kişisel durumu ve özellikleri, çekilen fiziksel ve/veya manevi acı, elem ve üzüntüyü göz önünde bulundurarak tazminatın miktarını belirleyecektir. İdari yargıda, zararı doğuran idari faaliyetin ağırlığı, manevi tazminat miktarını belirleyen önemli bir etkendir. Hakim tazminatı takdir ederken, zarar görenin vücut yapısı ve dayanıklılığı, yaşı ve cinsiyeti, mesleki ve sosyal konumu, özel ilişki ve eğilimleri, ve ekonomik durumu gibi durumları dikkate alınacaktır.

Manevi tazminat miktarının tespitinin sadece mahkemenin takdirine bırakılması eleştirilmiştir. Bu konuda mahkemeye yol gösterecek bazı hesaplama yöntemlerinin oluşturulması, hakimin yararlanabileceği derli toplu bazı tabloların bulunması, manevi tazminatın hesaplanmasına dair zarar görenlerde oluşan belirsizliği giderebilir. Bu durumda, manevi tazminat kararları arasında birlik sağlanmış olacağı gibi hukuki güvenin artması da mümkün olabilecektir.

Manevi tazminat davalarında hükmedilen miktarlar gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında çok düşük kalmaktadır. Bu halde manevi tazminat davası kendisinden beklenen işlevi tam olarak yerine getirememektedir. Zira manevi değerinde azalma olan kişi gerçekçi bir şekilde tatmin edilememektedir. Danıştay kararları incelendiğinde felaketi özlenir hale getirebilecek miktarların bulunmadığı görülmektedir. Ayrıca uzun süren yargılama safhası da düşünüldüğünde manevi tazminat miktarlarının yüksek tutulması gerektiğini söyleyebiliriz.

Hukuk devleti ilkesi gereği idari mercilerin, mahkeme kararlarının gereğini yerine getirmesi beklenir. Ancak uygulamada bazı sorunların bulunduğu hususu ülkemizin bir gerçeğidir. Mahkeme kararları kişisel veya siyasal nedenlerle uygulanmayabilmektedir. Mahkeme kararlarının gereğinin yerine getirilmesi hususunda denetim ve takip sistemlerinin oluşturulması yerinde olacaktır.

KAYNAKÇA

Acabey, M. B. (2013). Basın özgürlüğü ve bu özgürlüğün bir sınırı olarak kişilik hakkı, Yaşar Üniversitesi Dergisi, 8 (Özel Sayı), s. 1-54.

Akıllıoğlu, T. (1982). Yönetsel işlemlerde gerekçe ilkesi, Amme İdaresi Dergisi, 15 (2), s. 7-19

Akkoca, A. (2008). Türk idari yargı sisteminde maddi ve manevi tazminat. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Akyazan, A. E. (2009). Maddi açıdan idari işlemler, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, (85), s. 220-240.

Akyılmaz, B. (1998). İdari yargıda tazminat şekilleri ve hesaplanması, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 6 (1-2), s. 165-219.

Akyılmaz, B. (2000). İdari İşlemin Yapılış Usulü, Ankara: Yetkin Yayınları.

Akyılmaz, B. (2007). Yargı kararlarının yerine getirilmemesinden doğan sorumluluk, Ankara: Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 11 (1-2), s. 449-469.

Akyılmaz, B., Sezginer, M. ve Kaya, C. (2014a). Türk İdare Hukuku. (5. Baskı), Ankara: Seçkin Yayınları.

Altay, E. (2004). İdari Yargı Kararlarının Uygulanmamasından Doğan Uyuşmazlıklar. Ankara: Turhan Kitabevi.

Antalya, G. (2012). Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt I, İstanbul: Beta Yayınları.

Antalya, G. (2015). Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt II. İstanbul: Legal Yayıncılık.

Antalya, G. (2016). Manevi zararın belirlenmesi ve manevi tazminatın hesaplanması-Türk Hukukuna manevi zararın iki aşamalı olarak belirlenmesine ilişkin bir model önerisi, Marmara Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 22 (3), s. 221-250.

Arıdemir, A. G. (2008). Sözleşmeden Aykırılıktan Doğan Manevi Tazminat, İstanbul: XII Levha Yayıncılık.

Atay, E. E. (2014). İdare Hukuku, (4. Bası), Ankara: Turhan Kitabevi.

Atay, Y. Ş. (2011). İdari işlemde başvuru yollarının gösterilmesi yükümlülüğü, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, (96), s. 293-318.

Atay, E. E. ve Odabaşı, H. (2010). İdarenin Sorumluluğu ve Tazminat Davaları. (2. Baskı), Ankara: Seçkin Yayınları.

Atlan, H. (2016). Beden bütünlüğünün ihlali halinde manevi tazminatın belirlenmesi, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 65 (4), s. 2659-2683.

Armağan, T. (1997). İdarenin Sorumluluğu ve Tam Yargı Davaları. Ankara: Seçkin Yayınları.

Bal, Y., Şahin, Y. ve Karabulut, M. (2003). Danıştay 10.Dairesinin Tazminat Davalarına İlişkin Seçilmiş Kararları. (1. Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Balta, T. B. (1968/70). İdare Hukukuna Giriş. Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları.

Başar, N. (1980). Genel olarak manevi tazminatın şartları ve sonuçları, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 4 (3-4), s. 185-218.

Başpınar, R. (1968). Tazminat Davaları, Yüzyıl Boyunca Danıştay, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Başgil, A. F. (1940). Devletin ve Diğer Amme Hükmi Şahıslarının Mesuliyeti Meselesi, Ankara: Yeni Cezaevi Matbaası.

Candan, T. (2012). İdari Yargılama Usulü Kanunu. (5. Baskı), Ankara: Adalet Yayınevi.

Çağlayan, R. (2007a). İdarenin Kusursuz Sorumluluğu. Ankara: Asil Yayınları.

Çağlayan, R. (2007b). İdari Yargı Kararlarının Sonuçları ve Uygulanması. (3. Baskı), Ankara: Asil Yayınları.

Çağlayan, R. (2009). Risk ilkesi gereğince idarenin kusursuz sorumluluğu bağlamında sosyal risk ilkesi, Sorumluluk ve Tazminat Hukuku Sempozyumu. Ankara.

Çağlayan, R. (2014). İdare Hukuk Dersleri. (2. Baskı), Ankara: Adalet Yayınevi.

Çağlayan, R. (2015). İdari Yargılama Hukuku. (6. Baskı), Ankara: Seçkin Yayınları.

Çelik, A. Ç. (2006). Cana Gelen Zararlarda Tazminatın Ölçüsü ve Kazanç Kavramı. İstanbul: Legal Yayıncılık.

Çetin, M. (2007). Manevi tazminat davasının hukuki niteliği ve özellikle miktarının belirlenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dal, E. ve Demir, U. Y. (2006). Tam yargı davaları, Ankara Barosu Hukuk Gündemi Dergisi, (4), s. 69-74.

Demirkol, S. (1998). İptal davasında idari işlemin beş unsuru. Sayıştay Dergisi, (29), s. 65-79.

Deschenaux, H. ve Tercier, P. (1983). Sorumluluk Hukuku. (Çev: Özdemir, S.) Ankara: Kadıoğlu Matbaası.

Duran, L. (1974). Türkiye İdaresinin Sorumluluğu, Ankara: Sevinç Matbaası.

Duran, L. (1982). İdare Hukuku Ders Notları. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını.

Duran, L. (1998). İdari usul ilkeleri ve kapsadığı konular, Amme İdaresi Dergisi, 31 (2), s. 3-13.

Dural, M. ve Öğüz, T. (2014). Türk Özel Hukuku Cilt II Kişiler Hukuku. (15. Baskı), İstanbul: Filiz Kitabevi.

Durkal, M. E. (2017). Tam yargı davalarında manevi tazminat, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, (131), s. 179-210.

Düren, A. (1979). İdare Hukuku Dersleri. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.

Ede, N. (1992). Manevi tazminat konusundaki gelişmeler ve tüzel kişilerin manevi tazminat istemleri, Ankara Barosu Dergisi, (5), s. 728-738.

Ener, O. Ş. (2014). Türk Hukukunda manevi tazminatın niteliği ve hesaplanması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Eren, F. (1972). Destekten yoksun kalma ve vücut bütünlüğünün ihlali hallerinde ödenecek tazminatın şekli, Hüseyin Cahit Oğuzoğlu'na Armağan, Ankara, s. 167-178.

Eren, F. (1975). Sorumluluk Hukuku Açısından Uygun İlliyet Bağı Teorisi. Ankara: Sevinç Matbaası.

Eren, F. (2015). Borçlar Hukuku Genel Hükümler. (18. Baskı), Ankara: Yetkin Yayınları.

Ergen, C. (2008). İdari Yargı Davaları. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Erkut, C. (1990). İptal Davasının Konusunu Oluşturma Bakımından İdari İşlemin Kimliği, Ankara; Danıştay Yayınları.

Erlüle, F. (2016). 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun yürürlüğe girmesinin ardından Yargıtay'ın bedensel zararlarda yakınların manevi tazminat talebine ilişkin uygulaması, Marmara Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 22 (3), s. 1087-1117.

Eroğlu, H. (1978). İdare Hukuku. (3. Bası), Ankara: Ankara iktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Yayını.

Esin, Y. (1973). Danıştay'da Açılacak Tazminat Davaları İkinci Kitap Esas. Ankara: Balkanoğlu Matbaacılık.

Eroğlu, M. (2009). Tam yargı davalarında manevi tazminat. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ertaş, Ş. (1990). Manevi tazminatın hukuki niteliği ve miktarının tespiti, Prof. Dr. İlhan E. Postacıoğlu'na Armağan, İstanbul: Bayrak Matbaacılık, s. 65-112.

Evren, Ç. C. (2010). İdarenin sorumluluğunu etkileyen neden olarak mücbir sebep, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 14 (1), s. 263-297.

Franko, N. İ. (1973). Şeref ve Haysiyete Tecavüzden Doğan Manevi Zararın Tazmini. Ankara.

Giritli, İ. ve ark. (2012). İdare Hukuku. (5. Bası), İstanbul: Der Yayınları.

Gökalp, A. S. (1968). İdari Dava Türleri, Yüzyıl Boyunca Danıştay. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Gökcan, H. T. (2010). Haksız Fiil Sorumluluğu ve Tazminat Hukuku. (3. Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Gönen, K. E. (2004). İdari yargıda tazminat meselesi, Danıştay Dergisi, (108), s. 23-37.

Gözler, K. (2009a). İdare Hukuku Cilt I. (2. Baskı), Bursa: Ekin Yayınevi.

Gözler, K. (2009b). İdare Hukuku Cilt II. (2.Baskı), Bursa: Ekin Yayınevi.

Gözler, K. ve Kaplan, G. (2014) İdare Hukuku Dersleri. (15. Baskı), Bursa: Ekin Yayınevi.

Gözübüyük, A. Ş. (2013). Yönetsel Yargı. (33. Bası), Ankara: Turhan Kitabevi.

Gözübüyük, A. Ş. (2014). Yönetim Hukuku. (32. Bası), Ankara: Turhan Kitabevi.

Gözübüyük, A. Ş. ve Tan, T. (2014a). İdare Hukuku Cilt I. (10. Bası), Ankara: Turhan Kitabevi.

Gözübüyük, A. Ş. ve Tan, T. (2014b). İdare Hukuku Cilt II. (7. Bası), Ankara: Turhan Kitabevi.

Günday, M. (2011). İdare Hukuku. (10. Baskı), Ankara: İmaj Yayınevi.

Güran, S. (1980). Türk İdare Hukukunda tazminat miktarının saptanması, İdare Hukuku Alanında Sorumluluk, Sorumluluk Hukukundaki Yeni Gelişmeler III. Sempozyumu. İstanbul: Fakülteler Matbaası, s. 151-170.

Gürsoy, K. T. (1973). Manevi zarar ve tazmini, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 30 (1-4), s. 7-55.

İnan, A. (1980). Kamu görevlilerinin hukuka aykırı davranışlarından devlet ve diğer kamu tüzel kişilerinin kusursuz sorumluluğu, Danıştay Dergisi, (42-43), s. 18-38.

İşgüzar, H. (1990). Kişilik hakkının ihlali nedeniyle manevi tazminat davasının şartları, Ankara Barosu Dergisi, (6), s. 855-876.

Kahveci, N. (1997). İslam borçlar hukukunda tazminat. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kalabalık, H. (2011). İdare Hukukunun Temel Kavram ve Kurumları (4. Baskı), Konya: Sayram Yayınları

Kalabalık, H. (2015). İdari Yargılama Usulü Hukuku. (8. Baskı), Konya: Sayram Yayınları.

Kalabalık, H. (2016). İdare Hukuku Dersleri Cilt II, (2. Baskı) Konya: Sayram Yayınları.

Kanık, T. (1950). Manevi tazminat davaları, Adalet Dergisi, (9), s. 1166-1177.

Kaptan, R. (1992). Cismani zarar ve ölüm halinde manevi tazminat. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karahasan, M. R. (2001). Tazminat Hukuku Manevi Tazminat. İstanbul: Beta Yayınları

Karahasan, M. R. (2003). Türk Borçlar Hukuku Genel Hükümler 2. Cilt. İstanbul: Beta Basım Yayım, s. 75

Karatepe, Ş. (1988). İdare Hukuku. İzmir: Anadolu Matbaacılık.

Karavelioğlu, C.ve Karavelioğlu, E. C. (2015). İdari Yargılama Usulü Kanunu. (8. Baskı), Ankara: Adalet Yayınevi.

Karayalçın, Y. (1962). Türk Hukukunda şeref ve haysiyetin korunması, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 19 (1-4), s. 251-275.

Kaya, C. (2005). Türk idare hukukunda icrai olmayan idari işlemler. Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 9 (1-2), s. 253-284.

Kaya, C. (2010). İdari yargıda mahkeme kararlarının uygulanmaması nedeniyle manevi tazminat istemi, Erzurum Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 14 (1-2), s. 59-77.

Kayıhan, Ş. (2014). Borçlar Hukuku Genel Hükümler. (4. Baskı), Ankara: Seçkin Yayınları.

Kavraz, D. (2009). İdari yargıda manevi tazminat. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kaplan, G. (2006). Danıştay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi kararları çerçevesinde manevi tazminata faiz yürütülmesi sorunu, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 55 (2), s. 117-141.

Kent, B. (2011). İdari yargıda mahkeme kararlarının uygulanmasını güçlendirici alternatif mekanizma olarak zorlayıcı para cezası, Ankara Barosu Dergisi, (4), s. 47-65.

Kılıçoğlu, A. M. (1984). Manevi tazminatın hukuksal niteliği, Ankara Barosu Dergisi, (1), s. 15-21.

Kılıçoğlu, A. M. (2013). Şeref, Haysiyet ve Özel Yaşama Basın Yoluyla Saldırılardan Hukuksal Sorumluluk. (4. Bası), Ankara: Turhan Kitabevi.

Kılıçoğlu, M. (2014). Tazminat Hukuku. (5. Baskı), Ankara: Bilge Yayınevi.

Kıraç, E. (2017). Ağır bedensel zararlarda zarar görenin yakınlarının manevi tazminat talebi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kırca, Ç. (1999). Manevi tazminatın fonksiyonu ve niteliği, Yargıtay Dergisi, 25 (3), s. 242-270.

Kutlu, M. (1999). Deprem ve idarenin sorumluluğu, Amme İdaresi Dergisi, 32 (4), s. 15-27.

Nomer, H. N. (2000). Manevi tazminat alacağında kısmi dava mümkün müdür?, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 58 (1-29), s. 221-229.

Nomer, H. N. (2013). Borçlar Hukuku Genel Hükümler. (13. Baskı), İstanbul: Beta Basım Yayım.

Odyakmaz, Z., Kaymak, Ü. ve Ercan, İ. (2012). Anayasa Hukuku İdare Hukuku. (15. Baskı), İstanbul: XII Levha Yayıncılık.

Oğuzman, M. K. ve Öz, M. T. (2014). Borçlar Hukuk Genel Hükümler Cilt 2. (11. Bası), İstanbul: Vedat Kitapçılık.

Oğuzman, M. K., Seliçi, Ö. ve Özdemir, S. O. (2014). Kişiler Hukuku. (14. Bası), İstanbul: Filiz Kitabevi.

Onar, S. S. (1966a). İdare Hukukunun Umumi Esasları Cilt I. (3. Bası), İstanbul: İsmail Akgün Matbaası.

Onar, S. S. (1966b), İdare Hukukunun Umumi Esasları Cilt III. (3.Bası), İstanbul: İsmail Akgün Matbaası.

Orhunöz, E. (1999). Ölüm ve Cismani Zararlarda Manevi Tazminat. (1. Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Özay, İ. H. (1986). Devlet İdari Rejim ve Yargısal Korunma. İstanbul: Filiz Kitabevi.

Özay, İ. H. (2004). Günışığında Yönetim. İstanbul: Filiz Kitabevi.

Özdemir, N. (1963). Hizmet Kusuru Teorisi ve İdarenin Sorumluluğu. Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları.

Özgüldür, S. (1996). Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kararları Işığında Tam Yargı Davaları, Ankara: Yetkin Yayınları.

Özyörük, M.(1972-1973). İdare Hukuk Ders Notları. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.

Reisoğlu, S. (2014). Türk Borçlar Hukuku Genel Hükümler. (25. Bası), Ankara: Beta Yayınları.

Sarıca, R. (1944). İdare hukukunda yokluk ve butlan, Ebül'ula Mardin'e Armağan, İstanbul: Kenan Matbaası. s. 1191-1278.

Sarıca, R. (1949). Hizmet kusuru ve karakterleri, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 15 (4), s. 858-895.

Saymen, F. (1940). Manevi Zarar ve Tazmini Sureti. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.

Seliçi, Ö. (1980). Özel hukukta mücbir sebep kavramı ve uygulanış tarzı, İdare Hukuku Alanında Sorumluluk, Sorumluluk Hukukundaki Yeni Gelişmeler III. Sempozyumu, İstanbul: Fakülteler Matbaası, s. 61-69.

Sezginer, M. (2000). İptal Davasının Uygulanma Alanı Bakımından Ayrılabilir İşlem Kuramı, Ankara: Yetkin Yayınevi.

Serozan, R. (1976). Tazminat hukukunda yeni eğilimler, İdare Hukuku ve İdari Yargı ile İlgili İncelemeler I. Ankara: Güneş Matbaası, s. 171-176.

Şahiner, M. E. ve Pinegöz, A. (2013). Açıklamalı İçtihatlı Dilekçe Örnekleri ile İdari Yargılama Usulü Kanunu. Ankara: Bilge Yayınevi.

Tan, T. İdare Hukuku. (Güncelleştirilmiş 3. Bası), Ankara: Turhan Kitabevi.

Tandoğan, S. (1976). Objektif ve sübjektif tasarruflarda yokluk, İdare Hukuku ve İdari Yargı ile İlgili İncelemeler I. Ankara: Güneş Matbaası, s. 33-115.

Tandoğan, H. (2010). Türk Mesuliyet Hukuku, İstanbul: Vedat Kitapçılık.

Tekinay, S. S. ve ark. (1993). Borçlar Hukuku Genel Hükümler. (7. Baskı), İstanbul: Filiz Kitabevi, s. 581.

Temiz, Ö. ve Güneş, F. (2020). Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin hukuki niteliği, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 24 (2), s. 959-979.

Töre, H. F. (1970). Manevi tazminat davaları, Ankara Barosu Dergisi, (8), s. 237-248.

Tuhr, A. (1983). Borçlar Hukukunun Umumi Kısmı Cilt: 1-2, (Çev: Cevat Edege), Ankara: Yargıtay Yayınları.

Ulu, G. (2012), İdari İşlemin Yetki Unsuru. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Ünal, M. (1951). Manevi tazminat ve bu tazminat çeşidinde kusurun rol, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 35 (1), s. 397-437.

Yayla, Y. (2010). İdare Hukuku. (2. Bası), İstanbul: Beta Basım Yayım.

Yayla, Y. (1980). İdarenin sorumluluğu ve mücbir sebep, İdare Hukuku Alanında Sorumluluk, Sorumluluk Hukukundaki Yeni Gelişmeler III. Sempozyumu, İstanbul: Fakülteler Matbaası, s. 45-59.

Yenice, K. ve Esin, Y. (1983). İdari Yargılama Usulü, Ankara: Arısan Matbaacılık.

Yıldırım, R. (2012). İdare Hukuku Dersleri II. Konya: Mimoza Yayınları.

Yılmaz, D. (2007). İdari işlemde başvuru yollarının gösterilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yılmaz, D. (2013). İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 12. maddesine ilişkin bir değerlendirme, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 4 (1), s. 295-310.

Yumuk, H. (2005). İdari yargıda tazminat davası. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Zabunoğlu, Y. K. (2012). İdare Hukuku Cilt:1. Ankara: Yetkin Yayınları.

https://www.bilgiedinmehakki.org/blog/2006/10/12/genel-idari-usul-tasarisi/ (Erişim Tarihi: 11.01.2021)

https://sozluk.gov.tr/ (10.01.2021).

Yargı Kararları

Anayasa Mahkemesi Kararları

Anayasa Mahkemesinin 25.05.1976 tarih ve 1976/1 Esas ve 1976/28 Karar sayılı kararı.

Anayasa Mahkemesi'nin 11.02.1969 tarih ve 1968/33 Esas ve 1969/12 Karar sayılı kararı.

Danıştay Kararları

Danıştay İçtihadı Birleştirme Kurulunun 14.04.1973 tarih ve 1972/2 Esas ve 1973/10 Karar sayılı kararı.

Danıştay İçtihatları Birleştirme Kurulunun 29.12.1983 tarih ve 1983/1 Esas ve 1983/10 Karar sayılı kararı.

Danıştay İdari Dava Dairleri Kurulunun 12.11.2009 tarih ve 2008/1357 Esas ve 2009/2191 Karar sayılı kararı.

Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulunun 08.02.2007 tarihli ve 2006/4286 Esas ve 2007/60 Karar sayılı kararı.

Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulunun 09.07.1993 tarih ve 1993/297 Esas ve 1993/231 Karar sayılı kararı.

Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulunun 02.10.2012 tarih ve 2006/1042 Esas ve 2010/1761 Karar sayılı kararı.

Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulunun 14.04.2005 tarih ve 2003/57 Esas ve 2005/237 Karar sayılı kararı.

Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulunun 17.10.1997 tarih ve 1995/79 Esas ve 1997/479 Karar sayılı Kararı.

Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulunun 12.01.2001 tarih ve 1999/1172 Esas ve 2001/1 Karar sayılı kararı.
Danıştay 2. Dairesinin 09.11.2007 tarih ve 2007/1282 Esas ve 2007/4240 Karar sayılı kararı
Danıştay 2. Dairesinin 10.12.2015 tarih ve 2013/10505 Esas ve 2015/10128 Karar sayılı kararı.
Danıştay 2. Dairesinin 15.12.2009 tarih ve 2008/4101 Esas ve 2009/4699 Karar sayılı kararı.
Danıştay 2. Dairesinin 13.07.2007 tarih ve 2007/1297 Esas ve 2007/3247 Karar sayılı kararı.
Danıştay 3. Dairesinin 25.11.1987 tarih ve 1986/2647 Esas ve 1987/2656 Karar sayılı kararı.
Danıştay 5. Dairesinin 17.05.1996 tarih ve 1995/4416 Esas ve 1996/1911 Karar sayılı kararı.
Danıştay 5. Dairesinin 29.09.2004 tarih ve 2003/4512 Esas ve 2004/3360 Karar sayılı kararı.
Danıştay 5. Dairesinin 10.10.2019 tarih ve 2016/29632 Esas ve 2019/4622 Karar sayılı kararı.
Danıştay 5. Dairesinin 10.10.2014 tarih ve 2012/4927 Esas ve 2014/6653 Karar sayılı kararı.
Danıştay 5. Dairesinin 25.5.1988 tarihli ve 1987/2545 Esas ve 1988/1659 Karar sayılı kararı.
Danıştay 5. Dairesinin 18.12.2007 tarihli ve 2005/452 Esas ve 2007/7033 Karar sayılı kararı.
Danıştay 5. Dairesinin 18.03.1944 tarihli ve 1943/143 Esas ve 1944/560 Karar sayılı kararı.
Danıştay 5. Dairesinin 20.09.1994 tarih ve 1994/4960 Esas ve 1994/4062 Karar sayılı kararı.
Danıştay 5. Dairesinin 13.04.1988 tarih ve 1987/210 Esas ve 1988/1279 Karar sayılı kararı.
Danıştay 5. Dairesinin 18.05.1967 tarih ve 1966/2776 Esas ve 1967/3126 Karar sayılı kararı.
Danıştay 5. Dairesinin 10.06.2002 tarih ve 1999/2771 Esas ve 2002/2723 Karar sayılı kararı.
Danıştay 5. Dairesinin 16.09.2005.tarih ve 2001/2534 Esas ve 2005/3655 Karar sayılı kararı.
Danıştay 5. Dairesinin 19.01.2004 tarih ve 2000/4550 Esas ve 2004/30 Karar sayılı kararı.
Danıştay 5. Dairesinin 07.11.2007 tarih ve 2005/980 Esas ve 2007/5964 Karar sayılı kararı.
Danıştay 5. Dairesinin 18.05.1967 tarih ve 1966/2776 Esas ve 1967/3126 Karar sayılı kararı.
Danıştay 5. Dairesinin 02.10.2018 tarih ve 2016/16425 Esas ve 2018/15974 Karar sayılı kararı.
Danıştay 5. Dairesinin 26.11.1987 tarih ve 1986/183 Esas ve 1987/1659 Karar sayılı kararı.
Danıştay 5. Dairesinin 23.02.1993 tarih ve 1990/470 Esas ve 1993/786 K. Sayılı kararı.

Danıştay 6. Dairesinin 16.11.2007 tarih ve 2005/5800 Esas ve 2007/6519 Karar sayılı kararı.
Danıştay 6. Dairesinin 11.6.1947 tarih ve 1946/2889 Esas ve 1947/1338 Karar sayılı kararı.
Danıştay 6. Dairesinin 18.03.1970 tarih ve 1966/2898 Esas ve 1970/713 Karar sayılı kararı.
Danıştay 7. Dairesinin 08.02.2007 tarihli ve 2006/5220 Esas ve 2007/394 Karar sayılı kararı.
Danıştay 6. Dairesinin 09.06.1970 tarih ve 1969/3495 Esas ve 1970/1525 Karar sayılı kararı.
Danıştay 6. Dairesinin 21.02.1985 tarihli ve 1985/143 Esas ve 1985/880 Karar sayılı kararı.
Danıştay 6. Dairesinin 02.06.2003 tarih ve 2002/5832 Esas ve 2003/3421 Karar sayılı kararı.
Danıştay 7. Dairesinin 03.10.2002 tarihli ve 2001/337 Esas ve 2002/3092 Karar sayılı kararı.
Danıştay 7. Dairesinin 27.02.2008 tarih ve 2007/3245 Esas ve 2008/1256 Karar sayılı kararı.
Danıştay 7. Dairesinin 07.11.2007 tarih ve 2007/695 Esas ve 2007/4612Karar sayılı kararı.
Danıştay 8. Dairesinin 03.12.2018 tarih ve 2013/8116 Esas ve 2018/7649 Karar sayılı kararı.
Danıştay 8. Dairesinin 31.03.2010 tarih ve 2009/7779 Esas ve 2010/1593 Karar sayılı kararı.
Danıştay 8. Dairesinin 06.02.1961 tarihli ve 1961/143 Esas ve 1961/3954 Karar sayılı kararı.
Danıştay 8. Dairesinin 26.01.1983 tarih ve 1982/2490 Esas ve 1983/120 Karar sayılı kararı.
Danıştay 8.Dairesinin 18.11.1997 tarih ve 1995/376 Esas ve 1997/3431 Karar sayılı kararı.
Danıştay 8.Dairesinin 16.09.2005 tarih ve 2005/1331 Esas ve 2005/3668 Karar sayılı kararı.
Danıştay 8. Dairesinin 20.09.2016 tarih ve 2015/11236 Esas ve 2016/7245 Karar sayılı kararı.
Danıştay 9. Dairesinin 15.10.2008 tarih ve 2008/278 Esas ve 2008/4607 Karar sayılı kararı.
Danıştay 10. Dairesinin 30.04.2008 tarih ve 2007/6407 Esas ve 2008/3039 Karar sayılı kararı.
Danıştay 10. Dairesinin 29.01.2018 tarih ve 2017/2001 Esas ve 2018/177 Karar sayılı kararı.
Danıştay 10. Dairesinin 11.06.2014 tarih ve 2011/9355 Esas ve 2014/3820 Karar sayılı kararı.
Danıştay 10. Dairesinin 28.11.2017 tarih ve 2016/1017 Esas ve 2017/5105 Karar sayılı kararı.
Danıştay 10. Dairesinin 29.01.2007 tarihli ve 2004/7285 Esas ve 2007/212 Karar sayılı kararı.
Danıştay 10. Dairesinin 17.10.2017 tarih ve 2017/363 Esas ve 2017/4136 Karar sayılı kararı.

Danıştay 10. Dairesinin 15.04.2019 tarih ve 2019/1162 Esas ve 2019/2899 Karar sayılı kararı.
Danıştay 10. Dairesinin 11.01.2016 tarih ve 2012/2997 Esas ve 2016/96 Karar sayılı kararı.
Danıştay 10. Dairesinin 05.10.1994 tarih ve 1993/5009 Esas ve 1994/4614 Karar sayılı kararı.
Danıştay 10. Dairesinin 15.09.1990 tarih ve 1978/1324 Esas ve 1990/278 Karar sayılı kararı.
Danıştay 10. Dairesinin 06.11.1995 tarih ve 1994/4415 Esas ve 1995/5152 Karar sayılı kararı.
Danıştay 10. Dairesinin 18.09.2007 tarih ve 2005/4493 Esas ve 2007/4199 Karar sayılı kararı.
Danıştay 10. Dairesinin 28.12.2007 tarih ve 2005/8407 Esas ve 2007/6526 Karar sayılı kararı.
Danıştay 10. Dairesinin 18.03.1998 tarih ve 1996/10292 Esas ve 1998/1190 Karar sayılı kararı.
Danıştay 10. Dairesinin 01.05.1984 tarih ve 1984/1041 Esas ve 1984/910 Karar sayılı kararı.
Danıştay 10. Dairesinin 19.06.2001 tarih ve 1999/3199 Esas ve 2001/2444 Karar sayılı kararı.
Danıştay 10. Dairesinin 18.09.2007 tarih ve 2005/4493 Esas ve 2007/4199 Karar sayılı kararı.
Danıştay 10. Dairesinin 15.03.2006 tarih ve 2003,646 Esas ve 2006/1932 Karar sayılı kararı.
Danıştay 10.Dairesinin 08.11.2001 tarih ve 1999/5024 Esas ve 2001/3839 Karar sayılı kararı.
Danıştay 10.Dairesinin 06.11.2001 tarih ve 1999/5026 Esas ve 2001/3772 Karar sayılı kararı.
Danıştay 10.Dairesinin 29.03.2001 tarih ve 1999/77 Esas ve 2001/1228 Karar sayılı kararı.
Danıştay 10.Dairesinin 11.04.2001 tarih ve 1999/1684 Esas ve 2001/1304 Karar sayılı kararı.
Danıştay 10. Dairesinin 20.03.2002 tarih ve 2000/954 Esas ve 2002/790 Karar sayılı kararı.
Danıştay 10. Dairesinin 09.05.2001 tarih ve 1999/1655 Esas ve 2001/1696 Karar sayılı kararı.
Danıştay 10. Dairesinin 26.03.1998 tarih ve 1996/3720 Esas ve 1998/1301 Karar sayılı kararı.
Danıştay 10. Dairesinin 05.11.1996 tarih ve 1995/7146 Esas ve 1996/7111 Karar sayılı kararı.
Danıştay 10. Dairesinin 09.11.1999 tarih ve 1997/4839 Esas ve 1999/5475 Karar sayılı kararı.
Danıştay 10. Dairesinin 22.05.1985 tarih ve 1982/3322 Esas ve 1985/1065 Karar sayılı kararı.
Danıştay 10.Dairesinin 18.11.1996 tarih ve 1995/2428 Esas ve 1996/7639 Karar sayılı kararı.
Danıştay 10. Dairesinin 19.10.1999 tarih ve 1997/3565 Esas ve 1999/5224 Karar sayılı kararı.

Danıştay 10. Dairesinin 07.05.1998 tarih ve 1996/8869 Esas ve 1998/1952 Karar sayılı kararı.
Danıştay 10.Dairesinin 19.02.1998 tarih ve 1996/4061 Esas ve 1998/742 Karar sayılı kararı.
Danıştay 10. Dairesinin 20.04.1989 tarih ve 1988/1042 Esas ve 1989/857 Karar sayılı kararı.
Danıştay 10.Dairesinin 21.01.2004 tarih ve 2002/6052 Esas ve 2004/472 Karar sayılı kararı.
Danıştay 10.Dairesinin 02.10.2001 tarih ve 1999/1184 Esas ve 2001/3325 Karar sayılı kararı.
Danıştay 10.Dairesinin 04.03.1998 tarih ve 1998/3453 Esas ve 1998/1003 Karar sayılı kararı.
Danıştay 10.Dairesinin 12.03.1998 tarih ve 1996/8647 Esas ve 1998/1127 Karar sayılı kararı.
Danıştay 10. Dairesinin 27.04.2000 tarih ve 1997/3081 Esas ve 2000/1961 Karar sayılı kararı.
Danıştay 10. Dairesinin 27.02.2007 tarih ve 2004/13990 Esas ve 2007/739 Karar sayılı kararı.
Danıştay 10.Dairesinin 21.05.2001 tarih ve 1999/2024 Esas ve 2001/1903 Karar sayılı kararı.
Danıştay 10.Dairesinin 25.02.2014 tarih ve 2009/9938 Esas ve 2014/1117 Karar sayılı kararı.
Danıştay 10. Dairesinin 28.10.1994 tarih ve 1993/4139 Esas ve 1994/5234 Karar sayılı kararı.
Danıştay 10. Dairesinin 20.03.2006 tarih ve 2003/630 Esas ve 2006/1981 Karar sayılı kararı.
Danıştay 10.Dairesinin 18.06.2001 tarih ve 1999/5387 Esas ve 2001/2413 Karar sayılı kararı.
Danıştay 10.Dairesinin 12.03.1998 tarih ve 1998/8647 Esas ve 1998/1127 Karar sayılı kararı.
Danıştay 10. Dairesinin 18.02.1998 tarih ve 1996/6590 Esas ve 1998/719 Karar sayılı kararı.
Danıştay 10.Dairesinin 11.03.1998 tarih ve 1996/9720 Esas ve 1998/1097 Karar sayılı kararı.
Danıştay 10. Dairesinin 21.1.2004 tarih ve 2002/6052 Esas ve 2004/472 Karar sayılı kararı.
Danıştay 10.Dairesinin 28.09.2007 tarih ve 2004/11213 Esas ve 2007/4449 Karar sayılı kararı.
Danıştay 10. Dairesinin 16.10.2017 tarih ve 2017/749 Esas ve 2017/4115 Karar sayılı kararı.
Danıştay 10. Dairesinin 28.05.2004 tarih ve 2002/4061 Esas ve 2004/5219 Karar sayılı kararı.
Danıştay 11. Dairesinin 05.02.1976 tarih ve 1975/1086 Esas ve 1976/428 Karar sayılı kararı.
Danıştay 12.Dairesinin 24.11.2015 tarihli ve 2012/4402 Esas ve 2015/6111 Karar sayılı kararı.
Danıştay 12. Dairesinin 13.12.2006 tarihli ve 2006/1186 Esas ve 2006/5993 Karar sayılı kararı.

Danıştay 12. Dairesinin 01.07.2015 tarih ve 2011/5125 esas ve 2015/4394 Karar sayılı kararı.
Danıştay 12. Dairesinin 15.01.2020 tarih ve 2017/2227 Esas ve 2020/117 Karar sayılı kararı.
Danıştay 12. Dairesinin 28.02.2019 tarih ve 2018/9788 Esas ve 2019/1480 Karar sayılı kararı.
Danıştay 12. Dairesinin 17.06.2005 tarih ve 2004/1604 Esas ve 2005/2529 Karar sayılı kararı.
Danıştay 12. Dairesinin 03.03.1971 tarih ve 1968/1676 Esas ve 1971/543 Karar sayılı kararı.
Danıştay 12. Dairesinin 15.09.1990 tarih ve 1987/1324 Esas ve 1990/287 Karar sayılı kararı.
Danıştay 12. Dairesinin 02.06.1969 tarih ve 1968/2009 Esas ve 1969/1067 Karar sayılı kararı.
Danıştay 12. Dairesinin 09.09.1966 tarih ve 1966/2739 Esas ve 1966/2483 Karar sayılı kararı.
Danıştay 12. Dairesinin 09.09.1966 tarih ve 1966/2739 Esas ve 1966/2483 Karar sayılı kararı.
Danıştay 15. Dairesinin 26.12.2018 tarih ve 2014/6640 Esas ve 2018/8514 Karar sayılı kararı.
Danıştay 15. Dairesinin 30.05.2017 tarih ve 2017/645 Esas ve 2017/3143 Karar sayılı kararı.
Danıştay 15. Dairesinin 30.01.2015 tarih ve 2014/7136 Esas ve 2015/413 Karar sayılı kararı.

AYİM Kararları

AYİM. Daireler Kurulunun 24.12.2010 tarih ve 2010/47 Esas ve 2010/56 Karar sayılı kararı.
AYİM 1.Dairesinin 08.02.1994 tarih ve 1993/1197 Esas ve 1994/277 Karar sayılı kararı.
AYİM 2.Dairesinin 22.04.1998 tarih ve 1997/649 Esas ve 1998/316 Karar sayılı kararı.
AYİM 2.Dairesinin 29.11.1996 tarih ve 1995/127 Esas ve 1996/1119 Karar sayılı kararı.
AYİM 2.Dairesinin 01.12.1993 tarih ve 1993/555 Esas ve 1993/519 Karar sayılı kararı.
AYİM 2.Dairesinin 21.03.1990 tarih ve 1988/289 Esas ve 1990/98 Karar sayılı kararı.
AYİM 2.Dairesinin 29.09.2004 tarih ve 2003/376 Esas ve 2004/627 Karar sayılı kararı.
AYİM 2.Dairesinin 30.10.1996 tarih ve 1996/204 Esas ve 1996/862 Karar sayılı kararı.
AYİM 2.Dairesinin 01.12.1993 tarih ve 1993/555 Esas ve 1993/519 Karar sayılı kararı.
AYİM 2.Dairesinin 13.04.1994 tarih ve 1994/626 Esas ve 1994/781 Karar sayılı kararı.
AYİM 2. Dairesinin 23.03.1994 tarih ve 1993/159 Esas ve 1994/1058 Karar sayılı kararı.
AYİM 2. Dairesinin 21.10.1998 tarih ve 1998/197 Esas ve 1998/638 Karar sayılı kararı.

AYİM 2.Dairesinin 11.03.1998 tarih ve 1996/354 Esas ve 1998/198 Karar sayılı kararı.
AYİM 2.Dairsinin 05.11.1997 tarih ve 1997/479 Esas ve 1997/858 Karar sayılı kararı.
AYİM 2.Dairesinin 16.06.2004 tarih ve 2003/257 Esas ve 2004/249 Karar sayılı kararı.
AYİM 2. Dairesinin 06.05.1998 tarih ve 1997/255 Esas ve 1998/364 Karar sayılı kararı.
AYİM 2. Dairesinin 06.05.1998 tarih ve 1997/255 Esas ve 1998/364 Karar sayılı kararı.
AYİM 2. Dairesinin 22.02.1995 tarih ve 1994/1166 Esas ve 1995/120 Karar sayılı kararı.
AYİM 3.Dairesinin 21.09.1976 tarih ve 1975/3669 Esas ve 1976/4933 Karar sayılı kararı.
AYİM 3.Dairesinin 09.03.1976 tarih ve 1974/391 Esas ve 1976/374 Karar sayılı kararı.
AYİM 3.Dairesinin 03.07.1976 tarih ve 1974/61 Esas ve 1976/407 Karar sayılı kararı.
AYİM 3. Dairesinin 05.03.2004 tarih ve 2004/38 Esas ve 2004/280 Karar sayılı kararı.
AYİM 3.Dairesinin 25.06.2004 tarih ve 2004/253 Esas ve 2004/1081 Karar sayılı kararı.

Yargıtay Kararları

Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kurulunun 22.06.1966 tarih ve 1966/7 Esas ve 1966/7 Karar sayılı kararı.
Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 20.03.1991 tarih 199090/4-617 Esas ve 1991/137 Karar sayılı kararı.
Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 14.05.2008 tarih ve 2008/13-364 Esas ve 2008/373 Karar sayılı kararı.
Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 16.10.1968 tarih ve 1966/4-1143 Esas ve 1998/692 Karar sayılı kararı.
Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 26.05.1965 tarih ve 1965/787 Esas ve 1965/25 Karar sayılı kararı.
Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 15.10.2001 tarih ve 2001/4-1016 Esas ve 2001/757 Karar sayılı kararı.
Yargıtay 4.Hukuk Dairesinin 16.06.1977 tarih ve 1976/9690 Esas ve 1977/7016 Karar sayılı kararı.
Yargıtay 4.Hukuk Dairesinin 26.04.2004 tarih ve 2003/13103 Esas ve 2004/5487 Karar sayılı kararı.
Yargıtay 4.Hukuk Dairesinin 08.11.1995 Tarih ve 1995/8500 Esas ve 1995/8336 Karar sayılı kararı.
Yargıtay 4.Hukuk Dairesinin 10.05.2005 tarih ve 2004/10355 Esas ve 2005/5165 Karar sayılı kararı.
Yargıtay 4.Hukuk Dairesinin 02.06.1994 tarih ve 1994/1898 Esas ve 1994/5093 Karar sayılı kararı.
Yargıtay 9. Hukuk Dairesinin 08.07.1968 tarih ve 1968/6080 Esas ve 1968/9754 Karar sayılı kararı.
Yargıtay 9. Hukuk Dairesinin 30.01.1979 tarih ve 1979/343 Esas ve 1979/1495 Karar sayılı kararı.
Yargıtay 17. Hukuk Dairesinin 03.03.2016 tarih ve 2014/6452 Esas ve 2016/2669 Karar sayılı kararı.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	**Tayfun Macit**
Doğum Yeri ve Yılı	
E-Posta	
Yabancı Dil	

Eğitim	
Lisans	1998 Dokuz Eylül Üniversitesi, Hukuk Fakültesi
Yüksek Lisans	2021, Bakırçay Üniversitesi, Lisansüstü Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı
Doktora	

Yayın Listesi	
Makale	
Bildiri	
Bilimsel Faaliyetler	
Ödüller	